ఆముక్తమాల్యద

(విష్ణుచిత్తీయము)

శ్రీకృష్ణదేవరాయ ప్రణీతము

సంపాదయిత

శ్రీమాన్ నేలటూరు రామదాసయ్యం గారు

ఎమ్.ఏ.(డబుల్) ఎల్.టి.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

నాంపల్లి, పబ్లిక్‌గార్డెన్స్

హైదరాబాద్

"Amuktha Malyada" A Telugu Classic by
Sri Krishna Deva Rayalu.
Edited by Sri Nelaturu Ramadasa Ayyangar
M.a.(Double) L.T.

ప్రచురణ : 172

ప్రథమ ముద్రణ : 1966 - ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
ద్వితీయ ముద్రణ : 1995 - తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ప్రథమముద్రణ

ప్రతులు : 2000

వెల : రూ. 25/-

ప్రతులకు : రిజిస్ట్రార్
తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
నాంపల్లి, పబ్లిక్‌గార్డెన్స్,
హైదరాబాద్ - 500 004

ముద్రణ :
భారత భార్గవి ఆఫ్‌సెట్ ప్రింటర్స్

ISBN : 81-86073-05-1

ఆచార్య పేర్వారం జగన్నాథం
ఉపాధ్యక్షులు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
హైద్రాబాదు

ముందుమాట

తెలుగులో ప్రాచీన కావ్యప్రబంధాలు సామాన్యంగా పాఠకులకు లభించడంలేదు. గ్రంథాలయాలలో వున్నవి తప్ప కొనడానికి ఇవి లభ్యం కావడం లేదు. ప్రాచీన సాహిత్యంపై పాఠకులకు మక్కువ తగ్గలేదు. గతంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రాచీన కావ్యాలను చక్కని క్యాలికో బైండింగ్‌తో ఒక రూపాయికి అందజేసింది. అవి అచ్చయిన మరుక్షణంలో అమ్ముడుపోయేవి. ఈ కావ్యాలను ఆంధ్రప్రదేశ్, కేంద్రప్రభుత్వము ఇచ్చిన సబ్సిడి సొమ్ముతో సాహిత్య అకాడమీ ముద్రించి తెలుగు పాఠకులకు అందించింది. ఈనాడు ఆ సౌకర్యములేదు. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంలో విలీనం అయినప్పటి నుండి మళ్లీ ఆ ప్రాచీన కావ్యాల పునర్ముద్రణ జరగలేదు. పాఠకలోకం ఈ కావ్య ప్రబంధాలకోసం అర్రులు చాస్తున్నది. వాటికోసం ప్రజలు వేయికళ్లతో ఎదురు చూస్తున్నారు. ముఖ్యంగా కళాశాలలలోని, విశ్వవిద్యాలయాలలోని విద్యార్థులకు, అధ్యాపకులకు ఇవి ఎంతైన ఉపయుక్తంగా ఉంటవి. ఇవి లభ్యం కానందున వారి అధ్యయనానికి పరిశోధనకు, బోధనకు అంతరాయం ఏర్పడుతున్నది. సాహిత్య అభిమానుల పిపాస దినదినం పెరుగుతున్నది. ఈ అవసరాలను తీర్చవలసిన బాధ్యత తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంపై ఉన్నది.

ఈ అవసరాన్ని గుర్తించి తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం సాహిత్య అకాడమీ పూర్వం ప్రచురించిన కావ్యప్రబంధాలను పునర్ముద్రించి పాఠకలోకానికి అందించాలని నిర్ణయించింది. ఆ ప్రయత్నంలోని భాగమే ఈ ప్రచురణ. పూర్వం శ్రీ వేలటూరి రామదాసయ్యంగారు ఎమ్.ఏ(డబుల్)ఎల్.టి. గారు ఈ ఆముక్తమాల్యదకు చక్కని పీఠికను సంతరించి వున్నారు. దానిని మళ్లీ మేమిప్పుడు పునర్ముద్రించి పాఠకలోకానికి అందిస్తున్నాం.

తెలుగు సాహిత్యాభిమానులు ఎప్పటివలనే ఇప్పుడు కూడా ఈ కావ్యప్రబంధాలను సమాదరించి మా ఈ కృషిని ప్రోత్సహిస్తారని ఆశిస్తున్నాము. కానీ ధనాభావం వల్ల చౌకరేటుకు అందించలేకపోతున్నందుకు మా అశక్తతను వ్యక్తపరుస్తున్నాము. అయితే తెలుగు ప్రజల సాహిత్య పిపాస మాకు కొండంత బలాన్ని ఇస్తుందని విశ్వసిస్తున్నాము. దీనికి సంపాదక బాధ్యత వహించిన శ్రీ నేలటూరు రామదాసయ్యంగారు ఎమ్.ఏ(డబుల్) ఎల్.టి. గారికి మా హృదయపూర్వక ధన్యవాదాలు.

తేది : 18-7-1995 (పేర్వారం జగన్నాథం)

ఉపోద్ఘాతమునకు

విషయసూచిక

విషయము	పుట

— :0: —

విషయసూచిక

వి ష య సూ చి క

గ్రంథసమాప్తి

—:o:—

ఆముక్తమాల్యద

'పాప్యులర్' ముద్రణము

ఉపోద్ఘాతావతరణిక

ఆముక్తమాల్యదకు ప్రాచీనకాలము (నూర్లయేండ్ల) నుండి వ్యాఖ్య ఉండగనే యున్నది. అందు చాలమియు తప్పులకలిమియు కలవనియు, దానిచేత అది మూర్ఛితయై యుండెననియు, దానికి సమగ్ర సాధు వ్యాఖ్యచే సంజీవనము వలయు ననియు నన్నట్లుగా కీ. శే. కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు తమ వ్యాఖ్యను, మల్లినాథసూరి సంజీవనీ జీవాతు జ్ఞాపకముగా, సంజీవని యని పేరిడి 1927 వ సంవత్సరమున ప్రకటించిరి. కావున అది యిప్పటికి నలువదేండ్లుగా పండితులకును విద్యార్థులకును తత్పరితలకును కామధేనువుగా వెలయుచున్నది. అవ్యాఖ్య అతివిపులమును ప్రౌఢమును. దానితోడి గ్రంథము ఎక్కువ వెలగలది యైనందున జనసామాన్యమునకు అందుబాటులో నుండునది కాదు. ఆకావ్యము కథయు తరహాయు సారస్యమును జనసామాన్యము అందుకొనఁగలయట్లును చౌకగా నుండునట్లును ప్రకటించుటకు ఇపు డీప్రయత్నము. సర్వంకషమగు సంజీవనికి సుదీర్ఘమగు నుపోద్ఘాతము రాయల్ ఆక్టేవులో (ఇంగ్లీషుబాడి) సన్నని యక్షరములలో డెబ్బది పుటలకన్నను విస్తృతము గలదు. శాస్త్రులవారి శైలియు పేరా మాటగా ఘట్టితమైనంత యిమిడిక గలది. దానినెల్ల జనసామాన్యమునకు సుబోధముగా నందింపవలయు నన్న రెండువందల యట్టి పుటలు పట్టును. అప్పుడును అందుగల వ్యాకరణాది శాస్త్రవిషయములు ఆక్షేపసమాధానములు, దీని రచయిత కృష్ణదేవరాయఁడే యగునా అను ప్రశ్నకు సంపూర్ణవిమర్శతోడి నిర్ణయమార్గములు ఇపుడు దీని యుపోద్ఘాతమునకు ఎక్కింపఁదగినవి కావు. శబ్దశాస్త్ర విషయములే నలుబది యేబది శీర్షికలతో ఒక వినూతన ప్రౌఢవ్యాకరణమునకు సామగ్రి కాఁదగినంత యున్నది. అది యైనను వ్యాఖ్యాతృసిద్ధాంతము కాదు. తప్పు లున్నవి కావున ఇది

రాయల రచన, పెద్దన్నది కాదు అన్న వాదమునకు అవి తప్పులు గావనియు అట్టివి పెద్దన్న తిమ్మన్న సూరన్న లింగన్న ఎఱ్ఱన్న మొదలగు అందఱన్నల రచనలందును కలవియే, మఱియు కాల భాషాపరిణతియు పరికింపదగును అను ఎచ్చరిక నేఁత మాత్రమే. కవిచరితము కావ్యచరితము దేశకాలపరిస్థితియు గ్రంథ ప్రౌఢి సౌభాగ్య సారస్య ప్రస్తావములు మాత్రము ఇందు జనసామాన్యమునకు కుతూహలమును ప్రీతియు కలిగించునవి ఉండఁదగును. ఇంచుక అట్టి వ్రాఁతకు యత్నించెద.

స ం పా ద యి త.

శ్రీ ఆముక్తమాల్యద

(విష్ణుచిత్తీయము)

ఉపోద్ఘాతము

కృతి : కృతికర్త

కృతి గుణవిశేషములకు కృతికర్త ప్రతిభా పాండిత్యాదులవలెనే తజ్జీవితవిధానమును అప్పటి దేశకాలపరిస్థితులును కొంత కారణ మని విమర్శకనిపుణులు చెప్పుదురు. 'Periclean age' 'Augustan age' 'Elizabethian age' 'Victorian age' 'Gupta golden age' అని యిట్టి పేరులు వినఁబడుచుండును. అవి దేశకాలపరిస్థితి జ్ఞాపకములె. అట్లే అష్టదిగ్గజములం ప్రఖ్యాతము అని కృష్ణదేవరాయల కాలమునకును గొప్ప పేరు ప్రసిద్ధులు గలవు. మఱియు దైవికముగను ఒక్కొక్కప్పుడు గొప్ప కవులు పుట్టుదురు. నాఁటి చరిత్రచర్చ నేఁడు వలదు కాని, తేలిన విషయమును ఇట్లు ఉదాహరింపఁదగును.

వంశపరంపరగా విజయనగరమునకు నరసింహప్రభుని యనంతరము అతని పెద్ద కొమారుఁడు వీరనరసింహుఁడు కొంతకాల మేలి చనిపోఁగా తదనంతరము చిన్నకొమారుఁడు కృష్ణదేవరాయఁడు ముప్పదియేండ్లవాఁడు మంచి యనుభవశాలి క్రీ. శ. 1509 లో రాజ్యపట్టాభిషిక్తుఁ డాయెను. వెంకణాదిత్యుఁడు నన్నెచోడుఁడును నెల్లూరి దొర మనుమసిద్ధియు తాము సూర్యవంశమువారు అను నభిమానము వహించినట్లు 'కలశపాథోరాశి గర్భవీచిమతల్లి కడుపార నెవ్వాని గన్నతల్లి' అని యాచంద్రుని వంశమువాఁడు తాను అని కృష్ణదేవరాయఁడును అభిమానము వహించినవాఁడు. పట్టాభిషేకము కాఁగానే ఆతఁడు తొడంగి కటంగి దిగ్విజయము చేసి దక్షిణభారతమందు క్రీ. శ. 1520 నాఁటికి తన ప్రభావమును సుప్రతిష్ఠితము గావించి, ఉత్తరభారతమున సైతము తోడి సుల్తానులను తనకు అరిగాపులు గావించుకొని అభ్యుదయ పరమోచ్ఛ్రితిం బొందెను. అట్టి యభ్యుదయకాలము దేశమున నిజముగా గొప్ప కవులయు కావ్యములయు కాలముగా నుండును. కళలును శిల్పములును విశేష వికాసము పొందును. అన్నింటికిని విజయోత్సాహి యగు రాజు నాదరము పోషణ

యుండును. అట్లే గదా, వీరుఁడును జేతయు నగు కృష్ణదేవరాయఁడు తాను గొప్ప పండితుఁడును మహాప్రతిభాశాలియు మహాకవియు, వీణావాదనాది కళలందును ఆరితేఱిన వాఁడు కవిపోషకుఁడు కాకుండునా ? అన్నిభాషల కవుల కళాభిజ్ఞులను పోషించుటయు కాక, అష్టదిగ్గజములు అను ఎనమండుగురు ఆంధ్రమహాకవులను, వారికి తన యాస్థానమున వేర్వేఱ స్థానాసనములు ఏర్పఱిచి నిత్యకవితాగోష్ఠులు నమకూర్చుచు ఆనందించుచుండెను. వీనిచేత రాయల లోకానుభవము లోకవిశాలమును సాగరగంభీర మును అగుననుటకు సందియ మేమి ? ఎటు గన్నను ఆరాజ్యమున ఒక తృప్తి ఒక యుత్సాహము ఒక పొంగు మిన్నంది వెలుంగుచుండెను.

మఱియొక విషయము. కృష్ణదేవరాయఁడు మతమున వీరవైష్ణవుఁ డాయెను. ఆయన ప్రియమిత్రులు ఆస్థానకవిచక్రవర్తియు నగు పెద్దనయు వీరవైష్ణవుఁ డాయెను. ఆమతావేశమును ఒక యసాధారణ మహోత్సాహమును పెంపొందించుచు. అది యట్టి మతావేశకాల మని కృష్ణదేవరాయఁడు తన గ్రంథాంతమున ప్రస్తావము తెచ్చి ఒక శఠకోపయతిని వర్ణించుచు సూటిగాను విలక్షణముగాను సూచించినాఁడు (చూ VI-౬౬), "అతండు యిటమీఁద యాదవగిరి వెంకటంబు పాషండసంకులంబు గావచ్చినఁ, దచ్ఛ్యుతికి శఠకోపసమాఖ్య సంభవించి సీరంధ్ర వాదంబున నంధ్రాదివిషయ విద్వజ్జనంబుల నధోక్షజవిషయవాద భిక్ష వేఁడి దిగ్విజయంబు సేసి గరుడకుధర సమాకుంత నృకంఠీ రవంబు కుహనాత్రిదండియై బ్రుసీకుసుంభాంబరాంభఃకుండిక లొసంగ నంగీకృతాంతిమా శ్రముండై, ఫణిప కణభుగక్షపాద బాదరాయణ కపిల జైమిని శాసనంబులు మతమహా సన మహీసురులు మున్నుగా నెంతే వాసి నంతేవాసులకుఁ దెలివిపఱువం బరమహంసాను ష్ఠాన పరకాష్ఠయై, పదయుగప్రసన్న భువనప్రపంచ పంచజన హృదయభవనంబులం బద్మాపద్మాక్షులు పల్లేర్లు దుడిచి పాదెక్క భక్తి బోధించి భూతలంబుఁ బావనంబు సేయగలవాఁడు" అని. క్రీస్తు శకము 1200 నాటికే శ్రీరామానుజాచార్యుల మత దిగ్విజయము ముగిసి, వైష్ణవమతమునకు నకలాభ్యుదయములు గూడి దక్షిణభారత క్షేత్రములకు దేవళములకు జనులకు వ్యాపించి బలము గొనుచుండెను. తరువాతను అప్పుడప్పుడు గొప్పగొప్ప యాచార్యులు ప్రభవించుచు దాని బలమును వ్యాప్తిని పెంపొందించుచుండిరి. అమ్మార్గమున రాయలకాలమున ఒక క్రొత్త యతీశ్వరుఁడు శఠకోపముని అహోబలమున మఠముస్థాపించి విశేషముగా 'సీరంధ్రవాదమున ఆంధ్రాది విషయ విద్వజ్జనములను' తన మతమున కలుపుకొని రాజుల నందఱిని

సామంతులను సార్వభౌముని తత్ప్రియణులం జేసెను. మఱియు శిలాశాసనాద్యాకరముల వలన తెలియవచ్చునట్లు ఆది మహామాధ్వమతాచార్య సార్వభౌమ వ్యాసరాయల విభవకాలమును. మాధ్వమతమును నాకర్షకమగు ఒక గొప్ప వైష్ణవమతము. వ్యాస రాయ మహిమయు 'వాచామగోచరము.' కావున ఆకాలము, యూరపులో 'రినేసన్స్' 'రిఫర్మేషన్' అను మహాసంస్కృతులు వ్యాపించిన కాలమును ఒకింత పోలినది క్రొత్త మతాల ప్రచారణవలన పూర్వపు శైవమునకును తన్ను చక్కఁబెట్టుకొను పోటి యుత్సాహమును కొంత పర్ధిల్లును. ఇందును అందునుం గూడ కవివీరుల రచనలు పుట్టకుండునా?

శ్రీకృష్ణదేవరాయఁడు మనసు కరఁగిన మహాభక్తుఁడు. తీర్థయాత్రలు గావించినవాఁడు. దక్షిణభారతమున పెక్కు దేవాలయములలో గోపురమండప ప్రాకారాదికములు కట్టించినవాఁడు. ఆభరణములు సమర్పించినవాఁడు. నిత్యోత్సవ విశేషోత్సవములకు ఏర్పాటులు గావించినవాఁడు. అన్నింటికిని చాలునట్లు, ఎప్పటికిని నిలువఁ అన్నియు జరుగఁగలయట్లు భూదానాదికము లొసంగినవాఁడు. నిష్ఠతో ఆహ్నికానుష్ఠానములం బాటించు సనాతన ధర్మశీలుఁడు. క్రొత్తవైష్ణవపుఁ గఱకు గలవాఁడు. మహాకవి. కావున ఆయనకు "మున్నేఁ గళింగదేశ విజిగీషా మనీషం దండెత్తిపోయి, విజయవాటిం గొన్ని వాసరంబు లుండి శ్రీకాకుళ నికేతనుండగు నాంధ్రమధుమథను సేవింపం బోయి హరివాసరోపవాసం బచ్చటఁ గావింపఁ నప్పుణ్యరాత్ర చతుర్థయామంబున" గలలో ఆదేవుఁడు పళవళపళన ప్రత్యక్షమై తనకు—అనఁగా తానే యైన నిజేష్టదేవత యగు వేంకటేశునికి – అంకితముగా దేశభాష లందు లెస్సయైన తెనుంగున ఆముక్తమాల్యద పెండ్లికథం జెప్పి తనకు మాలాకార సుదాన దత్త మాలాధారణ జుగుప్సం బాపు మన్న స్వప్నవృత్తాంతము విశ్వసనీయము కాని.పట్టికల్పనగాదని తలంపఁదగును.

కావున కడు భక్తిపురస్సరముగాను దేవుని చెప్పఁగోరు వినూతనోత్సాహముతోను అష్టదిగ్గజముల మించు పూనికతోను, వస్తువు క్రొత్తమార్గమున క్రొత్త మెఱుంగుతో నుండవలయు నను తత్పరతతోను రాయఁడు ఇందులకు కథంగినాఁ డనుటకు సందియము లేదు. అట్లే క్రొత్తమార్గమున ప్రకాశించునదిగానే తనకు మఱి సాటియే లేనిదిగానే తోడై యున్న భగవదనుగ్రహమున అది కుదిరినది.

ఇదె ఆ కథ – సంగ్రహము

పాండ్యదేశమున శ్రీవిలుబుత్తూ రను నగరంబు నెలంగు. అందలి మేడలు ఆకస మంటును, వీథులు మగరానెలకట్టులై పార్శ్వముల కొబ్బరిచెట్లతో సూత్ర

పట్టినట్లు వంపులు లేక అందముగా నుండును. అందు ద్రవిడాంగనలు డిగ్గియలం స్నానము చేసి దివ్యప్రబంధ మనుసంధించుచు గృహదేవతపూజకు అంబుజములు కోసి చేతఁగొని మంచినీటి బిందెలతో ఇల్లు చేరుచుందురు. ఆ వీథి యరంగులమీఁద ఆటవెలఁదులు పాచికలతో జూద మాడుచుందురు. వారు ఎంతో నాగరకులు, విలాసవతులు. అచటి పూఁదోటలలో అన్ని పూవులు పూచుచుండును. చేలలో అన్ని వరులును పండుచుండును. అందు సుగంధి యరఁటి తోఁటలలో పెద్దగెలలు నేల దాఁక వ్రేలుచుండును. చెఱకుతోఁటలును. పైకి తములపుఁదీగెలు ప్రాకిన పోకమ్రాకులును ఎంతో అందముగా నుండును. మామిడితోఁపులుం గలవు. ఆ యూరిలో మన్నారు కృష్ణుని దేవళము గలదు. దాని చెంత లక్ష్మికి ఒక రథమును మన్నారు స్వామికి ఒక రథమును, మేరుమందరములంటోనివి కలవు. అచట భాగవతులు ఆతిథ్యాగంతుక భాగవతులకు మిక్కిలి భక్తితో భోజనాది సత్కారముల గావింతురు. అందు ఉత్తమోత్తముఁడుగా విష్ణుచిత్తుఁడు ఎచదువు లేకయే పూర్వజన్మ కృత పుణ్యఫలముగా ఆచార్యకృపచే తన శేషత్వము నెఱింగి మిక్కిలి కుతూహలముతో అచటి దేవునికి తులసీ పూలమాలలు కట్టి సమర్పించు కైంకర్యము సేయుచు నిరంతరము భాగవత సపర్యతో కాలక్షేపము సేయుచుండెను.

ఆసమయంబున పాండ్యదేశమునకు రాజధాని మధురాపురి. దాని కోట ఆకాశ మంటును, అగడ్త పాతాళము దాఁకును. మేడలు నక్షత్రమండల మతిక్రమించును. అందలి కాంతల పొలయలుకను మేడలందు సవర్షులు తీర్చి కాంతులం గూర్తురు. పుష్పలావికలు విటులతో మిక్కిలి సరసోక్తులాడుచు పూవు లమ్ముదురు. సాయంకాలము నగరవీథుల తిన్నెలపై గట్టివాల్సతులు పరిమళ ద్రవ్యములను కప్పురము జవ్వాది లోనగువానిని అమ్ముచుందురు. ఏనుఁగులు మదించి మాటవిననివై మావటిలచే వెలఁకువతో వీథులం ద్రిప్పఁబడుచుండును. ఆజానేయములును అతి వేగవంతములు ఎంతో సుందరములై ఒప్పారుచుండును. ఆయూరి వెలయాండ్రు మిక్కిలి యందగ త్తెలై సురతవై యాత్యనిధులై చెలువొందుదురు. అంగళ్ళు నవరత్నరాసులతో మెఱయుచుండును. బ్రాహ్మణులు జపయజ్ఞశీలురు. క్షత్త్రియులు 'వజ్రదోఃపరిఘులు'. వైశ్యులు కోట్లకు పడగ లెత్తినవారు. శూద్రులు కొండలుగ ధాన్యరాసులను పండింతురు. తోఁటలలో అన్ని జాతుల పూలు పూఁచును, అన్నివిధాల పండ్లు పండును.

అందు చంద్రవంశమువాఁడు మత్స్యధ్వజుఁడను రాజు పాలించుచుండెను. అతఁడు ధనురుష్ఠాయుభేది, షాడ్గుణ్యచక్రవర్తి, ఇంద్రు సైనను ఓడింపఁగల విలు

కాఁడు. గొప్ప దాత. తన రాజ్యమును ఈతిబాధ లేక రక్షించువాఁడు. అతని విభవకాలమున ఎప్పటివలెనే యొక గ్రీష్మర్తువు వచ్చినది. అంతట సెలయేళ్లలో నీళ్లు ఇగిరినవి. దున్నలు పందులు తాపమునకు బురదలో పొరలఁజొచ్చినవి. వేఁడి సుడిగాడ్పులు! దావాగ్నులు! సూర్యుఁడు ఎంతసేపటికిని గ్రుంకఁడు. చెరువులో నీరు మోకాలిబంటి యయ్యెను. తోఁటలలో ఏతాలతో నీరు పాఱించుచుండిరి. మల్లెలు పూచినవి. చలిపందిళ్లలో బాటసారులు ఎండవడకు అమ్మ అక్క అని చేతులొగ్గియు, మరసేటును తినుచు అచటి తరుణులు పోయు నీరు త్రాగుచుండిరి. శ్రీమంతులగు ధన్యులు పగలు డగ్గియలో ఈఁదులాడి రాత్రి దఱివెన్నెలబయళ్ల ప్రియల గూడి రతులఁ దేలుచుండిరి.

ఆవేసవిలో రాజు ఒక రాత్రి యిల్లు వెడలి మఱియొక వీథిలోని తన భోగిని యింటికి సవిలాసముగఁ బోవుచుండి దారి యరఁగుపై వెన్నెలలో పరుండి ఉబుసుపుచ్చుచున్న బ్రాహ్మణులలో నొకఁడు చెప్పు సుభాషితమును—

"వినియె నెల ల్చతుర్ద్వయిని వృష్టిదినాళికి, రాత్రికై దివం
బున, జరకై వయస్సునన, బూని పరంబున కిప్పు, డుద్యమం
బనువుగఁ జేయఁగా వలయు నంచుఁ బురోహితధర్మ మాత్మ గి
ల్కొన నల విప్రుఁ డాద్విజులలోన సుభాషితము న్పఠింపఁగన్.
విని, తద్గ్రంథార్థము నె
మ్మనమున నూహించి, తెలిసి, గ్రమ్మఱి, కడకుం
దన మోసమునకు భయపడి,
జనపతి యటు చనక నిలిచి, సంతాపమునన్.
ఎక్కడి రాజ్యవైభవము? లెక్కడి భోగము? లేటి సంభ్రమం?
బక్కట! బుద్బుదప్రతిమమైన శరీరము నమ్మి, మోక్షపుం
జక్కి గణింపకుంటి; యుగసంధుల నిల్చియుఁ గాలుచేతి బల్
త్రొక్కుల నమ్మనుప్రభృతులుం దుది రూపఱ కుండ నేర్చిరే!
ఉన్నట్ల యుండ నద్దరి
కి న్నరులను నావ చేర్చు క్రియ వెనఁ దాఁటో
కున్నట్ల యుండి కాలం
బు న్నరులకు వయసుఁ బుచ్చి మోసముఁ దెచ్చున్.
కానఁ దటిచ్చలమగు ప రా
జ్యానందము మఱఁగి యింద్రియారాముఁడనై

పో : నింతనుండి పరలో

కానందంబునకె యత్న మాపాదింతున్,"

అని నిజపూర్వపుణ్యపాకమున తటాలున మంచి తలంపు కలిగి అట్లు నిశ్చయము చేసికొని, ఓలగమున నానామతసిద్ధాంతముల పండితులం గూర్చి, వాదించి తత్త్వముం దెలుపుఁ డని కోరెను. అంతట వాదము ప్రవర్తిల్లుచుండఁగా, నాఁడు విల్లిపుత్తూరిలో మన్నారుస్వామి ఆవిష్ణుచిత్తుఁడు తన్ను సేవింప వచ్చినప్పుడు ఆయనతో నీవు మధురకు త్వరగా పోయి రాజసభలో జరుగుచున్న పరతత్త్వ వాదములో చేరి, అందు నా మహిమను ప్రకటించి స్థాపించి ఆరాజును వైష్ణవుంగావింపుము, వాదమున నీకు జయము నేను చేకూర్చెదను అని చెప్పి భయముతీర్చి ఒప్పించి పంపెను. విష్ణుచిత్తుఁడును అట్లు మధురకుం బోయి రాజసభ చొచ్చి, అన్నిమతాలవారిని ధీరముగా నెదిరించి, 'గురుముఖ మనధీత్య ప్రాహ వేదా నశేషాన్' అన్నట్లు నేరుపుతో వాదించి గెలిచి, రాజు ఏర్పఱిచిన శుల్కమును ఒడిచికొనెను. అంతట ఆయన ఆమత్స్యధ్వజునితో 'తెలిసనది గదా, ముముక్షువునకు ఉపాశ్రయణీయుఁడు శ్రీమన్నారాయణుండు. నీవు ఈ భక్తియోగము సాధింపుము' అనియు, మరల 'నంతకన్న సులువగు నుపాయము భగవద్గీతలో అర్జునునకు భగవంతుఁ డుపదేశించిన

సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య, మా మేకం శరణం వ్రజ

అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి, మా శుచః.

అను శరణాగత ధర్మము కలదు.' అనియుం బలికి అతని చిత్తపరిపాకము గ్రహించి' అతనికి మూలమంత్రమును ద్వయమును ఉపదేశించి అతనిని భాగవత ప్రధానుం గావించెను.

అంతట అట్లు తనకు గురువైన ఆవాదజేతను విష్ణుచిత్తుని ఆరాజు మిక్కిలి సత్కరించి ఏనుఁగుమీఁద మహావిభవముతో ఊరేఁగించెను. అప్పుడు ఆయనకు గరుడవాహనుఁడు ప్రత్యక్షమై ఆయన 'జయజయ' యని పాడిన తిరుప్పల్లాండును దశావతార స్తోత్రమును చిత్తగించి అనుగ్రహించి, విశ్వకర్మతో విల్లిపుత్తూరులో ఆయన యింటిని మణిమయమును సర్వవస్తుసమృద్ధమును గావింపుమని ఆనతిచ్చి అంతర్హితుఁడయ్యెను.

విష్ణుచిత్తుఁడును విల్లిపుత్తూరికి మరలి అచటి దేవాలయ ధర్మాధికారులు ఎదుర్కొని తన్ను బ్రహ్మరథమున అతి వైభవముతో నూరేగించి దేవళము చేర్ప, ఆయన

స్వామిని సేవించి, సెలవుగొని, తన యిల్లు సేరవచ్చి, రత్నకాంచనమయమయి యున్న దానిని, ఆశ్చర్యముతో దేవుని మహిమను తలపోసికొని ప్రవేశించి, 'తొంటికంటె' శత గుణంబుగా భాగవతపూజాప్రవణుండై మాలాసమర్పణ కైంకర్యరతుండై కాలము పుచ్చుచుండెను.

అంతట నొక్కనాఁడు మధ్యాహ్నసమయ మాలికానమారోపణానంతరమున మందిరంబునకుఁ బోవు నాతనిం జూచి మన్నారుస్వామి తన ప్రేయసితోననెను. 'మనువు యామునార్యునివలె నేఁడు ఈమహాత్మ్ముఁడు మన దర్శనం బుద్ధరించినాఁడు గదా.' అని. అంత అమె తా నెఱుంగని యామున చరిత్రముం జెప్పుమనెను. అంతట స్వామి చెప్పం దొడంగెను.

వరమభక్తుఁడైన నాథముని మనుమఁడు ఆ యామునాచార్యుఁడు బాల్యమందె గురు కులమున వేదశాస్త్రముఖ్యవిద్య లభ్యసించుచుండ, మధురలో ఈ మత్స్యధ్వజుని పూర్వుఁడే ఒకఁడు రాజ్య మేలుచుండి, వెఱ్ఱిశైవము ముదిరి విష్ణుస్తోత్రము చెవిం బెట్టక తద్విగ్రహమునకు మ్రొక్కక, హరుఁడె పరతత్త్వము అని, వైదిక బ్రాహ్మణులఁ బూజింపక, జంగముదేవరలను పూజించుచు, విష్ణ్వాలయములను పాడుపెట్టి జంగాల మఠములు కట్టించెను. రాజ్యమున దండన సత్కారములందును వైష్ణవద్వేషమును శైవ పక్షపాతమును బాహాటముగా అవలంబించెను. మఱి ఆతని భార్య రాణి తాను మిక్కిలి విష్ణుభక్తురాలై, తన విభుఁడు ఇట్లాయెనే యని అపారమనోవ్యథకుఁ పాలాయెను. ఆమె హరివాసర ద్వాదశీ వ్రతములను కడునిష్ఠతో జరిపియు పాతివ్రత్యమును వీడక పతి చిత్తమును చూఱకొనుచుండును. ఆమె రహస్యముగా అంతఃపుర పశ్చిమ ద్వారమున యాచకులకు తన నౌకరులచే దానము లిప్పించి కోరికలు తీర్చుచుండును. శ్రియఃపతి ఆశక్తను అనుగ్రహింపఁగోరి, యామునపండితునికి ఆరాజునాస్థానమునకుం బోయి రాజు నెదుట వాదముచేసి శైవమును ఖండించి విష్ణుపరత్వమును స్థాపింపవలయునను తలంపు పుట్టించెను. ఆయనయు ఆ పశ్చిమద్వారము సొచ్చి, రాణిం గాన్పించుకొని అమెతో విష్ణు తత్త్వంబె పరతత్త్వమని వాదించి గెలిచెద, నీవిభుండు నీయం దనురక్తుండు, నీకు వధేయుఁడు, విన్నవించి నన్ను రప్పించి వాదము సేయింప నోపుదేని వాదించి గెలిచి నీభర్తకు భగవద్భక్తిఁబుట్టించి కృతార్థుం గావించెదనని విన్నవించెను. ఆమెయు భర్తకుం జెప్పి అట్లె యేర్పాటు గావించెను, భర్త భార్యతో వాదమునకు ఇట్లు పందెము నిబంధించెను,

తనినీ తీసి మరల ఆ బుట్టలోనే పెట్టుచుండినది. దానిచే ఆమె క్రమముగా ఆ ప్రియు ని వియోగపు బాధను ఓర్వలేనిదై చెలులతో ఆయన పూర్వావతారములలో తన్ను వలచిన ముగుదలను వలవంతపాలు సేయుటను స్మరించి చెప్పి ఆయనను దెప్పం జొచ్చినది. "వామనుఁడై లక్ష్మీదేవిని, పరశురాముఁడై భూదేవిని, శ్రీరాముఁడై రాజ్యలక్ష్మిని శూర్పణఖను అయోముఖిని, తన్ను వలచి స్త్రీత్వముగోరి మునిబృందము తరువాతి జన్మమున వల్లవలు కాఁగా, శ్రీకృష్ణుఁడై వారిం గూడియు అంతలో పాసి మధురకుఁ బోయి అట్లు విరహిణులం జేసి వారిని, ఆఁచయింపలేదా ? గోపికలు అందఱను తనకుఁ గూర్చినవారైనను తాను రాధ నొక్కతెం గూడి, తక్కినవారిని ఉడికింపలేదా." అని ఇట్లు వియోగ వేదనాభరమున ఆమె నానాఁటికి కృశించుచున్నది. రాత్రులు నిదుర లేక చింతలం బొగలుచున్నది. అప్పుడు ఉన్మత్తయై తనలో "ముకుంద, నాఁడు వేణువు ఊది ఆ మందసతులనట్లు మరుగాలిపి ఇంటినుండి లేచి వచ్చునట్లు చేసితివి గదా! రాధా, నీకుఁ దగవా గోపికావళిని పొక్కించి అట్లు నందనందన భోగము గుత్తగ నీవ కైకొనుట ? అమ్మా, యమునా, నీవు నిజముగా యమునవేనే. నీ యిసుకదిన్నెలపై విరహాగ్నిలో గోపికలను అట్లు పొరలించి ప్రేల్చితివి ?" అని పలికిన ప్రలాపములు విని, చెలులు 'నీవు పోయినజన్మాన సత్యభామవే !' అనఁగా, అంతట ఆ పూర్వాను భవంబెల్ల, ఒక్కుమ్మడి స్మృతికి రాఁగా, తాళలేక సోలినది. తెలిసి కనుదెఱచి, తన్ను నాయన మఱెవ్వరికేని ఇచ్చునో యని తలరి, తత్క్షణంబ తాను యోగంబున ప్రాణ త్యాగము సేయఁబూనినది. చెలులు వలదని వారించి, 'ఎందుల కంత ? ఆ కృష్ణుఁడు ఇపుడు శ్రీరంగము దుండలేదా ? ఆయనకోసము ఇక్కడి దేవుని భజింపుము; నీకోరిక తీఱును.' అని వారు ఉపాయము సెప్పఁగా అట్ల సేయ నారంభించెను. మఱియు విరహవినోదమునకై విరుల పాన్పున పరుండియు, ప్రియు చిత్తరువు వ్రాసియు, సఖుల పన్నీటి చిలుకరింపులఁ దడిసియు, మృణాలవలయంబులు దాల్చియు, ఆయనమీఁద వీణెపాట వాయించియు, తంబుర మీటుచు నోటఁ బాడియు, ఎట్లును ఊఱటఁ గనదాయెను.

నాయన విష్ణుచిత్తుఁడు కూఁతునవస్థలను, ఆమె మిక్కిలి కృశించుటను చూచి అది మదనవికార మని ఊహింపలేక, ఏదియో తపోవిశేషం బని యనుకొనుచు ఆమెను తేర్పలేక ఒకనాఁడు దేవళములో దేవునితో మొఱపెట్టుకొనెను. అప్పుడు ఆయన ఆ భక్తునికి అమ్మాయి కలరూపు ఇట్లు చెప్పెను.

మునువు వరాహావతారమున ఆ దేవుఁడు సముద్రము నుండి భూదేవిని కాపాడు టకు ఆమెను కోఱతో నెత్తి దానిపై నిలిపినప్పటి విలాసపు ముచ్చటలలో ఆమె

యడుగఁగా ప్రాణులకు మోక్షమునకైన లఘూపాయములు చెప్పుచు, అన్నింటికన్నను శ్లాఘ్యమైన పని.

" జాగరే తు విశాలాక్షి, జానతో వా వ్యజానతః
యో మే ప్రగాయతే గీతం మమ భక్త్యా వ్యవస్థితః
....
ప్రయుక్తః సర్వసంసారాత్ మమ లోకం చ గచ్ఛతి."

అని చెప్పెను. దానికి ఉదాహరణముగా ఈ మాలదాసరి బ్రహ్మరాక్షసుల కథసుం గూడ చెప్పెను. ఆ యుపాయమును తాను అనుష్ఠించి లోకమునకు ఉపదేశించు కుతూహలమున లీలల గోరియే, ఆ భూదేవి ఇట్లు కూఁతురై అయోగమిషచేత గంభీరార్థంపుఁ బాటలను పాడుచు ఇట్లు వియోగతపస్సు నటించుచున్నది. అంతకన్న వేఱుగాదు. ఆమెను శ్రీరంగమునకు రంగేశు సేవింపం దోడుకొనిపోయిరమ్మని అనతిచ్చెను. అట్లే విష్ణుచిత్తుఁడు తగిన సన్నాహముతో వరిధవముతో కుమారీరత్నమును పసిండి పల్లకిలో ఉంచుకొని పోయి శ్రీరంగముం జేరి తాను మాధ్యహ్నికాదిని తీర్చుకొని గోదాదేవికిని స్నానాలంకారములు చేయించి అనుచర భాగవతాళితో పోయి శ్రీరంగనాథుని సేవించి స్తోత్రముచేసెను. అప్పుడు రంగనాథుఁడు భూదేవి యవతారమగు ఆ కల్యాణిని, తాను చిరము బాసిన తన ప్రేయసినే, ఆ క్రొత్త వేసాన అతిమనోహారిణిగా నున్నదానిం గాంచి ఆ యందమునకు కై పెక్కినట్లు మరులు ఆఁపుకొనలేక ఆమెను తన శుద్ధాంతమునకు తార్చుకొని, ఆమెరూపాన ఒక మాయపిల్లను ఆ చోట నుంచెను. అక్కడ తీర్థ ప్రసాదవినియోగమై స్వామిని వీడ్కొని అందఱును విడిదికి రాగా పల్లకిలో ఆశుభాంగి అగపడక పోయెను. అంతట విష్ణుచిత్తుఁడు దుఃఖసముద్రమున మునింగి. చేతులెత్తి అయ్యో! మా పిల్లను ఇట్లు హరించినాఁడే అని మొఱబెట్టఁగా శ్రీరంగనాథుఁడు ఆయనకుం దోఁచి యెలనవ్వి నీకూఁతును ఇంటఁ బెట్టుకొనియే నామీఁద వట్టి నింద పలుకుచున్నావు అనెను. అంతట ఆయన పరువున ఇల్లు సేరఁగా కూఁతురు త న్నెదురొకొని మ్రొక్కినది. ఆయనకు ఎంత యూఱట! ఆ దెంత సంతోషము!

తరువాత రంగపతి బ్రహ్మరుద్రులను సరస్వతీ పార్వతులను పంపి విల్లిబుత్తూరున విష్ణుచిత్తుని పిల్ల నిమ్మని అడిగించిన. వారును అట్లె పోయి యడుగ, విష్ణుచిత్తుఁడు భక్తివినయములతో అంగీకరించి, తన పరువు నిల్పుటకు పెండ్లికొడుకు తన యింటికి వచ్చి పెండ్లిచేసికొని కూఁతును స్వీకరింపవలయును అనెను.

శ్రీరంగనాథుఁడును గరుడు నెక్కి, బ్రహ్మాదిసురలును తమ తమ తత్త్వఁల నెక్కి బలసి కొలిచి రాఁగ, తన సకలపరివారముతో విల్లుబుత్తూరు చేరి, విశ్వకర్మ కట్టిన మణిమయపు విడిదిపట్టున విడిసెను. అక్కడ అయన యథావిధిగా మంగళ స్నానము గావించుకొని సర్వాభరణముల నలంకృతుఁడై సిద్ధపడెను. విష్ణుచిత్తునింట అమ్మాయికిని మంగళాభ్యంగాలంకరణములు ఐనవి. అంతట పన్నిద్దరు సూర్యులును దివటీలుగా నక్షత్రాలజాలరుతో చంద్రుఁడు గొడుఁగుగా అగ్నిదేవుఁడు పెట్టు ధూపముతో మేఘాల మేలుకట్టుక్రింద ఏనుఁగైన గరుడుని ఎక్కి, వేదములు వేదములు పఠించు చుండఁగా, నారదాదులు సంగీతము పాడుచుండఁగా, ఆధ్వనులతో పెండ్లికొడుకు విష్ణుచిత్తు నింటికి వేంచేసెను.

విష్ణుచిత్తుండును తగిన విధమున నెదుర్కొని ఆయనకు పాదప్రక్షాలనంబు చేసి లోపలికి గొనిపోయి బంగారుపీటపై కూర్చుండఁబెట్టి షోడశోపచారంబులం బూజించి మధుపర్కంబు సమర్పించి, తాను, భార్య ధారవోయఁగా, కన్యకారత్నమును దానము చేసెను. రంగనాథుఁడును పరిగ్రహించెను. తరువాత యథావిధిగా ఒండొరులు ముత్తెఁపుఁబ్రాలు పోసికొనుటయు కంకణములు కట్టుటయునై మంగళసూత్రధారణమును నెఱవేఱినది. అనంతరము లాజహోమమును, అంతట సర్వమంగళాశాసనముతో పెండిలి పూర్తియాయెను.

ఇట్లు తెలుఁగురాయని యానతిని కన్నడరాయఁడు కృష్ణదేవుఁడు 'ఏ ముసుఁ దాల్చిన మాల్యమిచ్చు నప్పిన్నది రంగమం దయిన పెండిలి సెప్పుము' అన్న తెలుఁగు రాయని స్వప్నాదేశమును జరిపి 'మున్నుఁ గొంటి నేవ* న్గానదంతయొక్క మగవాఁడిడ' అన్న ఏవను ఆయనకు తుడిచి ప్రియాపరిభుక్తభాక్కథఁ ఆ కొదువ గప్పినాఁడు.

కృష్ణరాయని కవిత

కవిగా రాయఁడు భగవంతునిచేత ఎట్టి ప్రశంస గన్నాఁడు, 'పలికి తుత్పోవిశ్లోషమలు జాతి పెంపెక్క, రసికు లౌనన' (1-13) ఇత్యాది సత్యావధువు నుండియు రసమంజరినుండియు ఉద్ధారములుగ ప్రపంచదర్పణమను నొక గ్రంథమున దొరికినవఁట. ఆ గ్రంథములును తక్కినవియు ఎట్లు మాయమైనవో అపరిణత

* ఆ మాలాకార సుదాసప్రస్తావమున విష్ణుపురాణమునఁ గాని శ్రీ భాగవతమునఁ గాని హరివంశమునఁ గాని ఈ 'ఏవ' ప్రస్తావము గానరాదు. "మాలాకారాయకృష్ణోఽపి ప్రసన్నః ప్రదదౌ వరాన్." విష్ణుపు. మఱి దానిని కృష్ణుఁడు మనసులోనే దాఁచుకొన్నాఁడు గావలయు, సమయాన అప్పనితో ఈ భక్తునితోఁ జెప్పుటకు.

దశలో రాయఁడు ఈయాంధ్రకావ్యమును అసదృశముగా చెప్పినాఁడు వ్యుత్పత్త్యభ్యాస సంస్కృత యగు ప్రతిభ కావ్యమునకు కారణ మని ఆచార్యులు చెప్పినారు. నవనవోల్లేఖ (స్మేష) శాలిని యగు ప్రజ్ఞ ఆ ప్రతిభ అన్నారు. లోకవృత్త జ్ఞానము, శాస్త్రపాండితి, శబ్దశాస్త్రము, ఛందస్సు, నిఘంటు, స్మృతి పురాణేతిహాసాగము తర్కనాట్యార్థ కామ యోగాది గ్రంథములయు కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములయు తత్త్వమున ఎత్తును అడుగును తాఁకిన పరిచయము వ్యుత్పత్తి అభ్యాసముచేతను వ్యుత్పత్తిచేతను నిండు సంస్కారము పొందినట్టిది రాయని ప్రతిభ. ఇందులకు ఆముక్తలో ప్రతి వాక్యమును ప్రతిపదమును తార్కాణయే.

ఇందు గ్రంథారంభమున వాడుకగా ఏర్పడియున్న ఇష్ట దేవతాభజన స్థానమున వాడుకగా చెప్పు దేవతలం దలంపక, కృష్ణదేవరాయఁడు తన క్రొత్త వీర వైష్ణవమునకుం దగిన యొక్క క్రొత్త మార్గమును త్రొక్కెను. ఆస్థానాగ్రకవి, పెద్దన మనుచరిత్ర వ్రాయునప్పటికి వైష్ణవుఁ డయ్యెను; కాని అది క్రొత్త. అకృత్యాది నానాదేవతాభజనకత పూర్వసంప్రదాయమును మానఁజాలక, నారాయణునితోఁ గూడ శివుని పార్వతిని వినాయకుని సరస్వతిని బ్రహ్మను స్తోత్ర పాత్రము చేసెను. మఱియు తన యాచార్యుని శఠకోపయతిం గూడ కొలిచెను. అటుం గొలుచుట మాత్రముగాక ఆశ్వాసముల యంతమున అన్ని గద్యలయందును 'శఠకోపతాపస ప్రసాదాసాదిత చతుర్విధ కవితామతల్లిక' అని తన్ను నిర్దేశించుకొనెను. అట్లు నిర్దేశించుకొనుచును 'పంకజాక్ష పాదాంబుజాధీన మానసేందిందిర' అనియుం జెప్పుకొనెను. కృష్ణరాయఁడును ఆ శఠకోపతాపసునికే శిష్యుఁడని ఊహింపఁదగును. అయినను పూర్వోక్తక్రమమున గ్రంథాంతమున ప్రస్తావవశమున అంత గొప్ప గురువుగా ఆంధ్రమునను తక్కిన దేశమునను అతి ప్రసిద్ధుఁడగా దర్శన ప్రవర్తక లక్ష్మణయోగికిం దీటుగా, ఆయనయొక్కయే అవతారాంతరమో యన స్తోత్రమును వ్యాజమునం బలికినాఁడు. మఱి ఆముక్తమాల్యదలో అట్టి నానా దేవతా భజన స్థానమున ఆ దేవతలను మాని సర్వ విలక్షణముగా శుద్ధ వైష్ణవ దేవతలకు మళ్ళి శ్రీ వేంకటపతిని అనంత గరుడ విష్వక్సేనాది నిత్యసూరులను పాంచజన్య నందక కౌమోదకీ శార్ఙ్గ సుదర్శనములను పంచాయుధములను ఇల పన్నిద్దరు సూరులను పన్నిద్దఱాళ్వారులను స్తోత్రము చేసి కావ్యావతారమును చెప్పందొడంగెను. ఆశ్వాసాంత గద్యస్థానమున వటుపగు నొక పద్యమును ప్రత్యాశ్వాస భిన్నముగా నిజపరాక్రమ విజయవర్ణనతో చెప్పెను. పెద్దన యైనను వైష్ణవము ముదిరి పెద్దన్నయ్యంగారు అను అతిగౌరవముతోడి శ్రీ వైష్ణవనామ వ్యవహారముం గాంచిన

దినాలలో కావ్యము మతాచార్య ప్రస్తావమునకు తావుగాదు, ఆయాచార్య స్మరణకు తావు సమయము వేఱు అని తలంచి యుండునేమో. పఱీ ఆముక్తమాల్యదకు సంజీవని యను వ్యాఖ్య వ్రాసిన శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు కవి యీ గ్రంథమున నెచ్చటను తన గురువు పేరు చెప్పలేదు, అని వాస్తవము నైనను సొడ్డుంబోలె తోఁచునట్లు పలికినారు. రాయఁడు ఆముక్తమాల్యద వ్రాయునప్పటికి తన వైష్ణవము ముదిరి పండినందుననే గణపతి శివాదులను చెప్పఁ గూడదని మాని ఆ సంప్రదాయమునఁ గల అల నిత్యసూరులను ఇల నిత్య సూరులను పంచాయుధములను స్తుతించుట. మఱి వైష్ణవము ముదిరియే వ్రాసిన వివేకశాలి పాండురంగ విజయకవి కృష్ణుని ఆదిలక్ష్మిని బ్రహ్మను శారదను శివుని పార్వతిని సేన మొదలియారిని గరుడుని శేషుని పూర్వ కవులను స్తోత్రము చేయుచునే అట్లు గ్రంథారంభమున సకల దేవతల భజించు సంప్రదాయమును పాటించుచునే, వైష్ణవమునకు వెలితి రానీక, అనిత్యసూరులతోడ కీరమునకు విష్ణు సహస్రనామము నేర్పు పార్వతి యను మొదలగు విధంబుల తక్కిన యందఱిని వైష్ణవులం గావించెను. మఱి తన గురువునుం గూడ –

"వాక్కాంతాశ్రయు భట్టరు
చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీ గురుమూర్తిన్
నిక్కపుభక్తి భజించెద
నిక్కావ్య కళా కలాప మీడేరుటకున్."

అని భజించెను. మఱి ఆశ్వాసాంతగద్యముల నాయనందపక 'శ్రీ మత్పదపద్మ నాథ నిరవధిక కృపా పరిపాక పరిణత' అని చెప్పుకొనెను. కవికర్ణరసాయన కారుఁడును భట్టరు నాశ్రయించిన శ్రీ వైష్ణవుఁడయ్యె. ఆయనచోట ఆయనను భజించి, తన కావ్యారంభమున శ్రీరంగేశునితోడ బ్రహ్మను శివుని పార్వతిని వినాయకుని సరస్వతిని యథాగారముగా స్తోత్రముచేసి, "అభీష్ట ఫలప్రద పరమ పురుష ప్రార్థనంబును, కావ్య సాధారణ లక్షణోపస్థాప నాభిప్రాయంబున సితరోచిత దేవతా నిరూపణంబునుం గావించి." అని చెప్పి, తాను రంగేశు నొక్కనే భక్తి తాత్పర్యముతో మ్రొక్కి తక్కినవారిని ఊరక "కావ్య సాధారణ లక్షణోపస్థాప నాభిప్రాయంబున నిరూపించితి" నన్నాడు. అట్లనుట ఆ పద్యంబుల భక్తి యను రసప్రాణమును తన నోటితో కొఱికివేయుటయే కదా. 'శఃపుతన్ (?)' అనియు 'నందించుతన్' అనియు, 'ఇచ్చున్' అనియు 'ఈసుగాతన్' అనియు, పలికిన ప్రయోజన మేమి ? తత్పరత లేక ఆ మాటలు పలికిన ఆ దేవతలు తన మొగముఁ

జూతురా ? దీనిం గూర్చి శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులవారు తమ కవికర్ణ రసాయన ప్రతియందు "Foot note" గా "ఇది యేమి సమాధానము, తెలివి లేదా ?" అని వ్రాసియుంచినారు. ఆశ్వాసాంత గద్యములందును "పరాశరదేశికేంద్ర చరణ సరసీరుహ సేవకోపసేవక" అని చెప్పుకొన్నాఁడు. శ్రీ రామాయణ మహాభారత రఘువంశాదులందుఁ గాని, వైష్ణవాచార్యులె సంస్కృతమున రచించినవానఁ గాని ఇట్టి బహుదేవతాస్తుతి గాని గురుస్తుతిగాని నియతముగా లేదు. కావున ఆముక్తమాల్యద యందలి యీ ఫక్కిక క్రొత్తది, దానియందు మాత్రము కలది. రాయోపజ్ఞము, దాని గుట్టెఱుంగక, యితరులు సరిగా అనుకరింపనైనను చాలక పోయినది. గురువుం బేర్కొనలే దని తప్పు చెప్పఁదగినది కాదు. అది పట్టి వస్తుకథనమైన, సరే. ఇది దాని తత్త్వము. ఈ క్రొత్త వైష్ణవ దైవతంబులం గూర్చుటయు ఆ మహాకవి కావించిన ఒక నూతన కల్పనయే యగును.

కృష్ణరాయని కావ్యపు బదకము

దేవుని యానతిని గోదాదేవి రంగమన్నారును పెండ్లియైన కథం జెప్పవలసెను. అందులకు విల్లిపుత్తూరిలో విష్ణుచిత్తుఁడు ఆమెకు నాయన కాఁదగిన యసాధారణ భక్తుడుగా నన్న తెలుంగును ఆయనయొక్క ఘనతనుం జెప్పుట ప్రాప్తించినది. కావున గ్రంథమునకు ఆతేడాశ్వానములదానికి విష్ణుచిత్తీయమనియు పేరు రాఁదగినట్లు మూఁడునుంబరక యాశ్వాసములు — 270 పద్యములు — గ్రంథమున మూఁడవ భాగము ఆ కథ యైనది. గోద జనన వర్ధన పరిణయములకు ఆముక్తమాల్యద యను పేరునకు తగినట్లు 200 పద్యములు — గ్రంథమున మఱి యొక మూఁడవభాగము నకు చెందినది. ఆనుషంగికములకు యామునకథా వర్షా శరద్రాజనీతులకు 280 పద్యములు, గ్రంథమున మఱియొక మూఁడవభాగము ఐనది. తక్కిన లేశము ప్రకీర్ణకముగా కవి కావ్య ప్రస్తావనాదికమునకు ఐనది.

కావున ఇందు కొంత కావ్యరసదోషములలో చెప్పిన

"అఙ్గినోఽననుసన్ధాన మనఙ్గస్య చ కీర్తనమ్
అతివిస్తృతి రఙ్గస్య............" సా. ద.
"అఙ్గాతివిస్త రాఙ్గ్యననుసన్ధా నానఙ్గాభిధాన."

హైమ కావ్యానుశాసన.

అనునవి కలిగినవి. అందు "అఙ్గస్యాప్రధానస్య అతివిస్తరేణ వర్ణనమ్ -" యథా - అని హేముఁడు వృత్తి వ్రాయుచు హయగ్రీవవధ హరవిజయ కాదంబరీ హర్ష చరితాదులనుండి ఉదాహరణములం జెప్పి, శిశుపాలవధను కైకొని "..............శిశుపాలవధాదౌ చాదితః ప్రకృత ప్రతిజ్ఞాన్ని విజయ బీజోపక్షే పావగాఢ వ్యాప్తిమ ద్వీర రసానుబన్ధేఽపి, త దనఙ్గత శృఙ్గారాఙ్గీభూత తత్తదృ తూపవనవిహార పుష్పావచాయ మజ్జనాది వర్ణనాసు అత్యాసక్తిః త దిత్థమ్ అప్రస్తుత వస్తు విస్తృతిః ప్రస్తుత రసప్రతీతి వ్యవధానకారి ణ్యపి మహాకవిల క్ష్యేషు భూయసా దృశ్యతే ఇతి తత్త్వం త ఏవ విదన్తి." అని ఆ విషయమును త ప్పనఁబోయి మాఘభారవ్యాదులకు జగన్నిరూఢమైన మహాకవి కీర్తిం దలఁచి అనఁజాలక విడిచిపెట్టినాడు. "వీర రస ప్రధానమైన శిశుపాలవధ కావ్యమున వీరరసానుబంధమున్నను, దానితో అసంగతమై అట ప్రధాన మగు శృంగారమునకు అంగమగు ఋతువులయు ఉపవన విహారము యొక్కయు పుష్పావచాయము యొక్కయు జలక్రీడ మొదలగు వానియు వర్ణన మెందుకొన్నది. ఇట్లు అప్రస్తుతవస్తువిస్తరము ప్రస్తుత రసప్రతీతికి అడ్డము కలిగించునదైనను అది మహాకవుల లక్ష్యములందు మెండుగా నగపడుచున్నది. మఱి యందుల తత్త్వ మేమో, అది వారికే ఎఱుక", అని ఆ తప్పు తేలిపోవునట్లు పలికినాఁడు. అప్రస్తుతముల పెక్కువ గల మాఘభారవులం గూర్చి వ్యాఖ్యాతృ చక్రవర్తి యనియే కాక ఆలంకారిక చక్రవర్తియు ననఁదగిన మల్లినాథసూరి సర్వ ప్రశంసగా ఇట్లు చెప్పినాఁడు. 'పూర్ణావర్ణనా' అనియు 'శైలాద్యాని బహుశో వర్ణితాని' అనియు ఉత్కర్ష చెప్పినాఁడు —— మాఘమున

> "నేతా స్మిన్ యదునన్దనః స భగవాన్ వీరః ప్రధానో రసః
> శృఙ్గారాదిభి రఙ్గవా న్విజయతే పూర్ణా పున ర్వర్ణనా
> ఇన్ద్రప్రస్థగమా ద్యుపాయవిషయ శ్చైద్యావసాదః ఫలం
> ధన్యో మాఘకవి ర్వయం తు కృతిన స్తత్సూక్తిసంసేవనాత్"

మఱియు ....

> "క్షుభ్యద్భావతరఙ్గితే రససుధాపూరే నిమజ్జన్తి యే
> తేషా మేవ కృతే కరోమి వివృతిం మాఘస్య సర్వఙ్కషామ్."

భారవి యందును ——

> "నారికేళఫల సమ్మితం వచో భారవేః సపది త ద్విభజ్యతే
> స్వాదయన్తు రసగర్భనిర్భరం సార మస్య రసికా యథేప్సితమ్.

నేతా మధ్యమపాణవో భగవతో నారాయణ స్యాంశజ-
స్త స్యోత్కర్షకృతే త్వవర్ణ్యతతరాం దివ్యః కిరాతః పునః
శృఙ్గారాదిర సోఽఙ్గ మత్ర విజయీ వీరః ప్రధానో రసః
శైలాద్యాని చ వర్ణితాని బహుశో దివ్యాస్త్రలాభః ఫలమ్."

కావుననె ఈ విషయములం గూర్చిన సమాధానప్రయత్నముగా ఆముక్తమాల్యద వ్యాఖ్యయగు సంజీవనియందు తత్కర్త ఐ విసహృదయ చక్రవర్తి శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు తదుపోద్ఘాతమున ఆనలిచ్చినారు- "ఇందు ప్రసక్తము దింబై అప్రసక్తము మెండైనదన్నమాట ఒప్పుకొనవలసినదే. ఈతీరు మనువు నందునుంగలదు. సంస్కృతములో కావ్యతల్లజమైన శిశుపాలవధ మందును మిక్కుటము. అయినను 'నాఽనృషిః కురుతే కావ్యమ్.' అని యున్నది. మఱి ఋషులు ఉపదేశహీనముగా కావ్యము చేయరు.

కావ్యం యశసేఽర్థకృతే
వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే
సద్యః పరనిర్వృతయే
కాన్తాసమ్మితత యోపదేశయుజే.

అని ఆలంకారిక సమయమందును ఉపదేశమె అంతమున సర్వోత్కృష్టముగాఁ జెప్పఁబడినది. కావున కవి ఉపదేష్టవ్యతమంబులగు కతంబుస భక్తిపారవశ్యమున విష్ణుచిత్త యామున కైశికగానలంపటుల కతలం గూర్చినాఁడు. వ్యవహారబోధకై రాజనీతిని సద్యఃపరనిర్వృతికై ఋతువులను, అశివక్షతికై అమ్మవారి చరితమును, ఉపదేశమున కై అపూర్వోక్తములతోడి హరిస్వరూపమును వర్ణించినాఁడు, మఱియు నిటం బ్రతిపాద్యమానమైన విశిష్టాద్వైతము ఉక్తావసరంబున విష్ణుచిత్తులవారు మాత్రమే కల్పించుకొన్నట్టిదిగాదు. ఇది అనాదిసూరిపరంపరా సంప్రదాయాగతము అని హెచ్చరిక సేఁతచేత దాని పరమసిద్ధాతమును నిరూఢిగావించువాఁడై మహాకవి ప్రశస్తులైన విష్ణుచిత్తులవారి పావనచరిత్రమే గాక, శ్రీ కైశికగాత్ర యామునములనల తావృశచరిత్రమునుగూడ విస్తరించినాఁడు. సంప్రదాయమునకు క్రమము కుమపకై విష్ణుచిత్తయోగికన్న ఇవలివారైన యామునాచార్యులను ఈయనకంటెం బూర్వులఁగా ప్రతిపాదించుట. మఱి దాసరి ఎవరికి ఉపదేశించినాఁడుఅని యాక్షేప మేని, బ్రహ్మరాక్షసునకుఅని ఉత్తరము, భూత

పూర్వునిగా లక్ష్మణాఖ్యయోగీంద్రుని అతనికన్న చిరకాలపూర్వుఁడైన బ్రహ్మరాక్షసుఁడు ప్రస్తావించుచు అట్టి యేష్యంబులు తన దివ్యజ్ఞానంబుచే నెఱింగినవని చెప్పినాఁడు. యామునాచార్య కాలవ్యత్యాసమునకును ఈ దివ్యజ్ఞాన సమాధానమునే చెప్పఁదగును.

ఋతురాజనీతివిస్తరము లప్రసక్తంబు లన్నందులకు సమాధానము-అతఁడు వైరాగ్యోత్పత్తికై విప్రపఠిత శ్లోకమును వినవలయును; అందులకై ఆవిప్రుఁడు దానిని వీథితిన్నెపై గోష్ఠిలోఁ బాడవలయును; వీథితిన్నెగోష్ఠికి వేసవి యనుకూలతరము; అట్లు వేసవివర్ణన ప్రసక్తమైనది. విద్వాంసుఁడును ధార్మికుఁడును అగు (క్రొత్త) దొర యేలుబడిలో సుభిక్షముతప్పదు. అందులకు సువృష్టి వలయును. అట్లు వర్షాశరత్తులు ప్రసక్తించినవి. శరత్తులో జైత్రయాత్ర సార్వభౌమ ధర్మము. అందుకై రాజనీతి ప్రసక్తము. కథ వివాహాంతరము. వివాహమునకై అయోగవిప్రలంభము వలయును. అందుకై వసంతమును మించిన ఋతువు లేదు. ఇవి యెల్ల నిట్లు ప్రసక్తములైనవి." అని (ఈ ప్రసక్తతా నిర్ణయము వ్యాఖ్యాత కవిహృదయములో దూఱి కనుగొన్నట్లు ఉన్నవి!)

క్రొత్త మతాభినివేశాతిశయముతో నున్న తన్ను రసజ్ఞుని గోదాకల్యాణమ్ముం జెప్పుమని దేవుఁడు ప్రత్యక్షముగా ఆనతిచ్చినందున, రాయఁడు ఆయవకాశమున ఆంధ్రమున కావ్యమార్గముననే తన్మతవిధానరహస్యములం బ్రకటించు తలంపుఁగొనుటయు న్యాయ్యము. దానిని అత్యద్భుతముగా నెఱవేర్చినాఁడు. గొప్ప విద్వాంసుఁడు సభలో చేయు వాదక్రమమును, తన సభలో అట్టి యెన్ని వాదములో ప్రవర్తిల్లఁగాఁ జూచి యెఱిఁగిన ప్రగల్భుఁడు 'అందులో నొక మేటి కభిముఖుండై ....III-6, 'నీ వేమంటివి' రిమ్మంచు....' III. 7. అని జయశాలి ధర్షించు ధీరతను, ఓడినవారు 'సెలవులు నాకుచు' IV-17 అని నిర్గమించి ఇండ్లకు చేరిన దేబెతనమును నిపుణముగా వర్ణించి కన్నులకుఁ బ్రత్యక్షమగునట్లు నిరూపించినాఁడు. వాదపు వివరమును జయమును చెప్పి నారాయణుండె పరతత్త్వమని మఱి చెనకరాకుండ నిర్ణయించి ఆ పరమేశ్వరుం గనుటకుఁ దగిన యోగంబుఁ జెప్పెదనని—

"తత్త్వేన యశ్చిదచిదీశ్వర తత్స్వభావ-
భో గాపవర్గ తదుపాయ గతీ రుదారః
సన్దర్శయ న్నిరమిమీత పురాణరత్నం
తస్మై నమో మునివరాయ పరాశరాయ."

అని యామునాచార్యుల మెప్పుగన్న పురాణరత్నమునుండి ఖాండిక్య కేశిధ్వజ సంవాదమును విపులముగా నుదాహరించుట తన్మర్మజ్ఞత యగును.

ఆ సంవాదము III-'4 మొదలు 39 వఱకును 75 పద్యములు విష్ణుపురాణ షష్ఠాంశ షష్ఠసప్తమాధ్యాయములకు నూఱయేఁబది శ్లోకములకు అనువాదము. వస్తువునకుం దగిన యుదాత్తశైలిలో నున్న యా యార్షవాక్కులను తెనుఁగున నెంత ప్రౌఢముగాను సుబోధముగాను అనువాదమని తోఁపక తన సొంత యుపన్యాసమని తోఁచునట్లును రచించినాఁడు! ఇది అనువాదకవనమునకు, శృంగారనైషధానుకారి మర్గదర్శకము. నాలుగుశ్లోకాల యుదాహరణము—

(11) అనాత్మ న్యాత్మబుద్ధి ర్యా
చాస్వే స్వ మితి యా మతిః
అవిద్యా తరు సంభూతి-
బీజ మేత ద్ద్విధా స్థితమ్.

(66) ఆత్మకాని మేన నాత్మబుద్ధియును, న-
న్వంబునందు మిగుల స్వత్వమతియు,
నవనివర, యవిద్య యను మహాతరుపు ను-
త్పత్తి కీద్వయంబు విత్తుమొదలు.

(19,20) అనేక జన్మ సాహస్రీం సంసారపదవీం వ్రజన్
మోహశ్రమం ప్రయాతోఽసౌ వాసనా రేణు కుణ్ఠితః
ప్రక్షాళ్యతే యదా సోఽన్య రేణు ర్జ్ఞానోష్ణవారిణా
తదా సంసారపాన్థస్య యాతి మోహశ్రమః శమమ్.

(70) జని సాహస్ర బహు ప్రయాణ మగు సంసారంపుఁ ద్రోవన్ సదా
చనుచుండు న్ఘనమోహఖేద మలమన్ సంసారిపాంథుండు, వా-
సన లన్ ధూళి ముసుంగు గాఁగ, నెపుడేన్ జ్ఞానంపు టుష్ణోదకం-
బునఁ దత్క్షాళన సేయు, వాని కపు డమ్మోహశ్రమంబున్ జనున్.

(23) మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బన్ధమోక్షయోః
బన్ధాయ విషయాసఙ్గీ, ముక్త్యై నిర్విషయం మనః

(78) ప్రాణికోటి కెల్ల బంధంబు మోక్షంబు
చేరుటకును మనమ కారణంబు;
విషయసంగి యైన, విను, బంధకారి;
నిర్విషయ మైన, ముక్తివిభవకారి.

(79) యచ్చ మూర్తం హరే రూపం, యాదృ క్చింత్యం నరాధిప,
త చ్ఛ్రూయతా, మనాధారా ధారణా నోపపద్యతే.

(80) ప్రసన్నవదనం చారు, పద్మపత్రోపమేక్షణం
సుకపోలం సువిస్తీర్ణ లలాటఫల కోజ్జ్వలమ్.

(81) సమకర్ణాన్త విన్యస్త చారు కుణ్డల భూషణమ్
కమ్బుగ్రీవం సువిస్తీర్ణం శ్రీవత్సాఙ్కిత వక్షసమ్.

(82) వళిత్రిభఙ్గినా మగ్న నాభినా హ్యుదరేణ చ
ప్రలమ్బాష్టభుజం విష్ణు మథ వాపి చతుర్భుజమ్.

(83) సమస్థి తోరు జఙ్ఘం చ సుస్థితాఙ్ఘ్రివ రామ్బుజమ్
చిన్తయే ద్బ్రహ్మభూతం తం పీతనిర్మలవాససమ్.

(84) కిరీట హార కేయూర కటకాది విభూషితమ్.

(85) శార్ఙ్గ శఙ్ఖ గదా ఖడ్గ చ క్రాక్షవల యాన్వితమ్.
వరదాభయహస్తం చ ముద్రికా రత్నభూషితమ్.

(86) చిన్తయే త్తన్మయో యోగీ సమాధా యాత్మమానసమ్.
తావ ద్యావ ద్దృఢీభూతా త త్రైవ నృప, ధారణా.

(87) వ్రజత స్తిష్ఠతో ఽన్యద్వా స్వేచ్ఛయా కర్మ కుర్వతః
నాపయాతి యదా చిత్తాత్ సిద్ధాం మన్యేత తాం తదా.

(84) మఱి నిరవలంబ ధ్యానంబు పొందువడదు గావున, ధారణా
ధ్యాన విషయంబై శుద్ధంబగు స్థూలరూపాంతరం బద్యానంతు
నకుఁ గలదు, దాని నవిస్తరంబుగాఁ జెప్పెద, నాకర్ణింపుము -

(85) శరదిందు చకచక స్మయవ త్రపనన్నాస్య,
దొడ్డ కెన్దమ్మి కన్దోయివాని,
సతికమ్ర గల్లభా గాభోగ ఫాలాఢ్య,
మకరాంక రత్న కర్ణికలవానిఁ
గాంబ వోద్య చ్ఛ్రీపిదంబి వృత్త శిరోధి,
సిరి పొల్చు మచ్చ పేరురమువానిఁ.
నతనాభి యుత వళిత్రితయ శాతోదరు,
జానులంబి చతుర్భుజములవానిఁ

గరివరకరోరు, రుచిరజంఘామనోజ్ఞు.
సమత బొందిన పదపల్లవములవాని,
హైమవసను, గిరీటహారాంగదాది
కలితు, శంఖరథాంగాదు లలరువాని,

(88) శ్రీవిష్ణు నీగతి చింతింపవలయుఁ ద-
న్మయుఁడయి యోగి క్రమంబుతోడ;
నొక్క యుంగము మున్న చిక్క లో భావించి,
యది దృఢం బగుటయు, నవలి యంగ-
కము మఱి చింతింపగాఁ దగు, నట్టి య-
భ్యాసంబువలన నయ్యవయవి మఱి
నడచిన నున్న మానక యెద్దియేనియుఁ
జేయుచున్నను మదిఁ బాయఁ దేని
యతని సౌమ్యంబు గని ముక్తుఁ డగు; సురాది
భేద సంజన కాజ్ఞాన మేదఁ బిదప
వలము కల్యాణగుణముల హరికిఁ దనకు
లేని భేద మెవ్వాఁడు కల్పింపఁగలఁడు?

ఇంత వివరముగా భక్తియోగముఁ జెప్పి, ఆట్టు తటాలున ఒక్క రాత్రిలో ముముక్షువైన ఆ పాండ్యరాజునకు "మఱి దీనియం దొక్క కొఱత గలదు. అంత

రాయంబు నొందినఁ బునర్భవంబుఁ బొందించి మఱి ముక్తిఁ జేర్చు. అట్లగుట నింత కంటె సులభోపాయం బాయోధనంబున నయ్యర్థోషజుండు గాండీవి కుపదేశించిన శరణాగత ధర్మంబు నిరపాయ ధర్మంబ"ని వైష్ణవమత రహస్యోపదేశమును సమగ్రము చేసి విరమించెను.

విష్ణుచిత్తయోగి "ఇతఃపురాపఠిత శాస్త్రగ్రంథ జాత్యంధుఁ" డైనను పురాకృత పుణ్యవశమున పుష్టిప్రపన్నుండై భగవద్భాగవత కైంకర్యైకపరుఁడుగా నున్నవాఁడు అట్లు ఆకస్మాజ్జ్ఞానియై దివ్యసూరులలో మఱెవ్వరికి లేని 'పెరియాళ్వార్' అని 'పెద్ద' అను నుపపదమును బొందెనాయన. తనకు సాక్షాత్కరించిన దేవుని ప్రేమమీఱ, నాయన కొమారునిం బోలె, దృష్టిదోషపరిహారముగా ఆశీర్వదింపవలయు నను తలంపు తనంతట చిత్తమున మొలకెత్తినాయన. ఆదేవుఁడు పెండ్లికాఁగోరిన 'ఆపిన్నదానికి' నాయన. తనకు మామగారును కాఁబోవువాఁడు, తాను పాడిన 'పల్లాండు' – జయజయ – వేదమునకు ఓంకారమువలె ద్రావిడవేదమునకు ప్రథమమంగళగీతము కాఁగన్నవాఁడు. అట్టి ఆయన చరితముం జెప్పుటకు రాయఁ డిట్టి నవకాశము నంపాదించుకొని ఆదెంత చక్కఁగా చెప్పినాఁడు!

అట్టే గోదాదేవి భక్తిపూరిత శృంగారము మఱెందును కావ్యముఁ గన్నది విన్నది కాదు. కాళిదాసు కుమారసంభవములోని పార్వతి పెండ్లికథ తనకు సాటిరానిదే యైనను వేఱు తెఱంగది,

“క్లిష్టచన్ద్రి మదయోః కచగ్రహై రుత్సభార్పితనఖం సమత్సరమ్
తస్య తచ్ఛిదుర మేఖలాగుణం పార్వతీరత మభూ దతృప్తయే.”

అని మెఱసినట్టిది, ఈ మడి రచనకుం బ్రక్కనే చేర్పఁదగినది కాదు.

“............. ఎమక్కాగ
వన్దో వి జ్ఞాణ్డా శవదరిత్తాళ్; కున్దాద
వాఴ్వాన వైగున్దవాణ్ పోగ న్దన్నై యిగఴ్న్దు.
ఆఴ్వార్ తిరుమగళారాయ్.”

“మనకోసము గదా ఇక్కడ ఆండాళమ్మ అవతరించినది, ఇంచుకయు కొదువలేక (పరిపూర్ణ మగు) సుఖము గలిగియుండు శ్రీవైకుంఠమందలి నాథుని తోడియట్టి భోగములను విడిచి విష్ణుచిత్తుని కూఁతురై!”–అని తనయవతారమునకు ప్రశంసగన్నట్టై పుట్టి, “విణ్ణాయ్ పఱ్ఱుత్తాళ్.” “పిందేగానే (జ్ఞానభక్త్యాదుల) పండై నట్టిది ఆమె. మఱియు ఆమెంగూర్చిన

వానిని ఆచార్యులు ఆనతిత్తురు– "వట్టి దేహాత్మ భిమానులకును, ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము గల ఋషులకును పరమాణు పర్వతముల వాని. ఋషులకును ఆళ్వారులకునుం గూడ పరమాణు పర్వతముల వానియే. ఆళ్వారులకును పెరియాళ్వారులకును అంతయే. ఆ పెరియాళ్వారునకును ఆయనకూఁతురు గోద–ఆముక్తమాల్యద–కునుం గూడ ఆ పరమాణు పర్వతముల వానియే కలదు" అని. ఈ పిందె పండైన మాట మనస్సున నాటినందునం గాఁబోలు–ఆ శిశువు దొరకినది, అమ్మ గో మెప్ప పెంచినది యని యాదరాబాదర చెప్పి రాయఁడు తద్వయఃసంధిని పర్ణింప బొపంగుట. 'పతి సంయోగసులభ' మగు నా వయః సంధి అంకురించినది మొదలు ఆమె నిరంతరమును ఉన్మాద పర్యంతమైన ఉత్కంటాయోగ విప్రలంభమును అనుభవించుచుండినట్లే యున్నది ఆమె చరితము. భక్తి ప్రపత్తులు దేవుని శేషముసు దేవుని సొత్తును ఐన జీవుని ప్రేమచే తత్కైంకర్యమునకు వంచును. ఆప్రేమ పలు తెఱంగులది, స్వామిసౌకరులని, మిత్రులది, పితపిత్రులది ఇత్యాది. అందు కాంతకు కాంతుని యందుగలది, ఈ యన్ని విధములయు మొత్త మనందగినది మాధుర్యరూప పరిణతిం జెందినది శ్లాఘ్యతమ మగును. మగవారి చిత్తమున ఆ భావము కలుగుటకన్నను స్త్రీ చిత్తమునం గలుగుట స్వాభావికతరమును రమణీయ తరమును అగును.

"Women are more fortunate than men having quicker hearts than they. Psychic science puts them as more mediumistic and quicker vehicles of spiritual influence than men. Psychology discovers greater sympathetic and responsive character in them than in men. Biology recognises more impulsive sacrifice and anabolic tendencies in them than in men, thus explaining to us why Nature wisely ordained them rather than men to the office of child-bearing by long long selection and evolution...............World - forgetting and world-forgot, self forgetting and self forgot, the Gopis moved irresistably where the Music of Krishna's flute drew them."

కావున గోపచిత్తమందలి ప్రగాఢతమమైనట్టి యది ప్రకృష్టతమమైనది. ఆమె ప్రేమ పరవశయై, తా బ్రాహ్మణియే సిందు గొల్లతయైపోయెను. ఎప్పుడును ఆమె ఆ పాటలలోనే మునిఁగి ఒళ్ళు తెలియక యుండెను. అట్టి యామె పెండ్లిం జెప్పుమని దేవుఁ డనుట రాయని భాగ్యము. రాయఁడు సంప్రదాయముగా నెఱింగినదానికి భంగ్యంతరము గల్పించి ఆమెచే ఆ హరి యెవ్వతెను తన్నుఁ గామించినవారిని అసడ్డచేసి వేధించుటతాని వేఁడుకొఁగఁ దన్ను మార్గమున భగవద్విష యోద్ధృత

రహస్యమును ఇరువది పద్యముల తదుపాలంభమును రసము చిప్పిలఁ జెప్పించి, రాధపై ఈసుఁ జెంది "గోపికాశికిఁ బొక్కఁగఁ జేసి తద్రుచిరభోగము గుత్తగ నీవ కైకొనఁ." అని చెప్పించి, గోపికల విరహబాధలకు చోటును సాక్షియునైన యమునను 'వేడి వెలుగు కూఁతురవు నీవు యమున చెల్లెలవేనే' అని తిట్టించి, ఆమెతీఱు నెల్లచూచుచును పలుకు లెల్ల వినుచును ఉన్న చెలులు నీవు పోయిన జన్మాన సత్యభామవు గావా యన్న జ్ఞాపికకు తజ్జన్మాంతరపుఁ గ్రీడా ప్రపంచము చిత్తమునఁ దోఁపఁగా తాను ఏడిచి ప్రాణత్యాగము సేయ సంకల్పించి చెలుల మాటలకు ఊఁజడి ఆయూరి దేవునిఁ గొలిచి తత్ఫలముగా ఆయనచే ప్రతి బోధితుఁడై యిచ్చకు తగినట్లు నాయన సమకూర్పఁగా పెండ్లియైనది. దీనిని రాయఁడు మిక్కిలి భక్తి తాత్పర్యముతోనే చెప్పినాఁడు.

'రంగమందు పెండిలియైన యప్పిన్నది' ద్రావిడి. ఆమెకు 'కోద' యని పెట్టిన పేరైనను తచ్చరితముంబట్టి 'చూడి కొడుత్త దెవి' యను ద్రావిడనామము కలిగినది. దానికి సంస్కృతపర్యాయము ఆముక్త (= 'చూడిన' = తాల్చిన) మాల్యద (మాల్యమును [కొడుత్త =] ఒసంగినట్టినది—దేవి). నాయన యాయూరి యుదజ్మహాలయ నాథునికోసము కట్టి బుట్టలో నుంచిన మాలను, ఆయనను కనుమొఱంగి, తాను ధరించి ఆ తనయందమును బావినీటి నీడలో చూచుకొని తాను తన మనసులోని నాథునికి తగుదునని తనిసి తివిచి మరల బుట్టలో యథాపూర్వముగా పెట్టుచుండినది. అది యెఱుఁగక ఆళువారునాయన ఆ మాలను అట్లే కొనిపోయి స్వామికి సమర్పించుచుండెను. అట్లు నిజకాంతాముక్త పూర్వము ప్రవృద్ధ పరిమళాది గుణము అసి పెరిగిన యాసతో ఆ దేవుఁడు దానిం దాల్చి వేడుకుఁగొలుగా సంతసించుచుండెను. ఆమె తాను మాలను మును దాల్చుట అట్లు చేయఁగూడదను అజ్ఞానము చేతనా! చేసిన నేమి యను అవినయము చేతనా? విష్ణుచిత్త స్వామియింట పెరుఁగుచున్న యామెకు ఆపాటి యుక్తాయుక్తవివేక వినీతులు లేకయుండునా? తాను భూదేవి యవతారమగుటచే ఆ వాసనాబలమున తనకు దానిని ఎత్తి తాల్చు ధీరత తనంతట కలిగినది. కూడదను నిషేధము తోఁపలేదు. నాయనను కనుమొఱఁగుట సద్యస్సప్రీత వారణ మాత్రమునకు. తాఁ దాల్చుటయు నీడలో తన సొబగుం జూచుకొని తనియుటయు బాలికానులభ సౌభాగ్యాభినివేశ మత్సరమున. ఆమాలను సమర్పింపఁగా, స్వామికి సంతోష మతిశయించుట ఆయనకును

"తదఙ్గ స్పృష్టానా ముపనతవతాం స్పర్శన మపి
ప్రతీకా రోఽనఙ్గవ్యథిత మనసాం కోఽపి గదితః"

"ఆలిఙ్గ్య న్తే గుణవతి మయా తే తుషారాద్రివాతాః
పూర్వం స్పృష్టం యది కిల భవే దఙ్గ మేభి స్త వేతి"

"దయితయా గ్రథితా స్ర గియం మయా
హృదయధామని నిత్యనియోజితా
గలతి శుష్కత యాపి సుధారసం
విరహదాహరుజాం పరిహారకమ్."

ఇత్యాదిన్యాయమున దానివలన తద్విహారవినోదము కలుగుటచేత. 'ఒక్కొక సంకేతము గా కత(డ రస న్నే(గానే' అని తెలు(గువల్లభదేవు(డన్నా(డు గదా.

ఆ దినమువఱకు ఆమె 'ఆముక్తమాల్యద' కాదు. ఏలన దానిని స్వామికి తానీయ లేదు. తాను ముందు తాల్చి మరల బుట్టలో పెట్టుట ఎఱుంగక దానిని నాయన స్వామికి సమర్పించుచుండెను. ఒకనా(డు ఆమె మాటను తల(దాల్చుట తటాలున వచ్చిన నాయన చూచి అపచార శంక(జెంది, నా(డు దానిని స్వామికి కొని పోక పో(గా, స్వామి ఖేదపడి ఆయనను స్వప్న మనుగ్రహించి, తనకు నిత్యము అట్లు అమ్మాయి తాల్చి తీసిన మాలనే, తచ్ఛిరః స్పర్శచే పరిమళాద్యతిశయము గల దానిని సమర్పించి తన్ను సంతోషపెట్టు మని ఆనతీయ(గా ఆ మఱునటిదినము నుండి ఆయన నెట్లు చేయజొచ్చె. "అమ్మ, దీనిని నీతలలో ఉంచుకొని ఈవే, స్వామికి అది భోగ్యతరమగునట" అని చెప్పి, స్వామికి అట్లును సేవచేయుటే తనకు ప్రియము అని ఆవినయశాలిని గోపికా న్యాయమున కా దనక అట్లే తలనుంచుకొని తీసి యీ(జొచ్చె, దాన తాను స్వామికి 'ఆముక్త మాల్యద' అయినది. ఆళువారు నాయనయు నా(టినుండి ఆమెయందు తన్ను కాపాడ తనకు కూ(తురై వచ్చిన లోకజనని తన దొరసాని (= ఆండాళ్) యను భావముతోనే ఆమెకు తాను నాయన యైతివిగదా అని భక్తిప్రపత్తుల నమ్మకము దృఢతరమాయెను. అనుంగుకూ(తురు పామరత్వమును 'ఈఱుడు లెంత !' 'ఈ నెట్టికశీల' అని వాగారంభము పొందుచు యశోద జనకులకుంబోలె పిడకయిుం(డెను.

ఈ యాముక్తమాల్యద శృంగారచరితము సాహిత్యప్రపంచమున అనన్యా దృశము, తనకు తాన సాటియైనది. ఆమె అయోగతరమున నంయోగసాధనకై ప్రియత్యాగదశలో 'మడల్ ఏరాద' ('= తాటిమట్ట యెక్కుట') దానికి పైపైన యున్మాద

దశలో జాటిలో తా బ్రాహ్మణియగుట మఱచి, భావమున గొల్లతయ యై అపూర్ణాభినివేశమున గోపాలకృష్ణ సంశ్లేషముం జెందుటకు వారినోము నోచినదని దివ్యప్రబంధమునం జెప్పఁబడినది. మఱి యిందన్ననో 'సత్య నీ వహహ, కావా భామినీ!' యని యన్నట్లు సత్యభామయను పూర్ణాభినివేశమున పూర్వావతారములయు కృష్ణునియు రాధాయమునాదులయు ఉపాలంభము మొదలైనవి చెప్పఁబడినవి. ఇవియు దివ్యప్రబంధ సంప్రదాయమునకు ఎడయనివే. 'తాటిమట్ట యేక్కుట' యనఁగా లజ్జపోనాడి తల విరబోసికొని తాటిమట్టపై కూరుచుండి వీథుల లాగించుకొనుచు 'చూడరమ్మా. నాకాంతుఁడ. నన్ను ఏదశకు తెచ్చినాడో! మీరైన తగఁజెప్పి కూర్పరమ్మ' అని ఆగాత్యముచేయుట. అట్టిది యఱవసాహిత్యమున తఱచును ప్రసిద్ధము. మఱి యీ యున్మాదమును ఇట్టి యుపాలంభమును రసవత్తరములని గ్రహింపఁబడినవి.

అట్లే యామునచరితమందును, పంద్రెండేండ్ల బాలుఁడు ఆయామునుఁడు.

"న వయం కవయ స్తు కేవలమ్
న వయం కేవల తంత్ర పారగాః
అపి తు ప్రతివాది వారణ
ప్రకటాటోప విపాటన క్షమాః"

అనియు,

"ఆశైలా దద్రికన్యా చరణకిసలయ న్యాస ధన్యోపకణ్ఠా
దారక్షో నీత సీతా ముఖకమల సముచ్ఛ్వాసహేతోశ్చ సేతోః
ఆ చ ప్రాచ్య ప్రతీచ్య క్షితిధరయుగళాదర్క సోమావతంసాత్
మీమాంసా శాస్త్రయుగ్మ శ్రమ మృదితమనా మృగ్యతాం మాదృశోఽన్యః"

అనియు ఆత్మోద్ధత్యముతో ఆతఁడు రాజసభకు పోయి వాదించి గెలిచి తన మతమును స్థాపించినవాఁడు. విశిష్టాద్వైతమును శ్రీభాష్యముచేఁ ఆచంద్ర నిశ్చలముగా స్థాపించిన రామానుజాచార్యుల ప్రాచార్యుఁడు తత్ప్రేరకుఁడు మహాస్థానాగ్రాసనాధిపతి యగు రాయని చిత్తమును చూఱకొని యుండెను.

"సంగతియె యోయి, యిసుమంత తింగణావు,
తత్త్వ నిర్ణయ వాదంబు దరమె నీకు ?"

అని చమత్కారముగా లాఘవము తోఁపఁ ఆ రాజుచే పలికించి, ఆ కథను రసము మీఱ నావృత్తిచేయు కుతూహలమును అఁపుకొనలేక పోయెను. కావున దానిని అతిచమత్కారముగా రచించి తీర్చుకొనెను.

మఱి గోదయవతారమునకు కారణము దేవుని యారాధనకు తత్కథల గానము అత్యంతసులభోపాయ మని ఆయన సొంతముగా తన వరాహదంష్ట్రమీఁద సవిలాసముగ నిలపిన భూదేవికిం జెప్పుటయు, ఆమె "అట్లుగా !" అని ఆశ్చర్యపడి లోకోపదేశమునక కాక, తాను సొంతముగా అది చేసి చూతమను కుతూహలముం గొనుటయు ప్రకరణవశమున ఆయుః జ్మహాలయప్రభువును ఆళువారుతో 'అహరహంబును విప్రలంభదం భేరి తాగాధ గాథార్థ సమేత గీత రసంబునం ప్రొద్దుపుచ్చుటకంటెను పరమతపం బున్నదే.' అని అట్టి పాఽక్షిప్రఫఁదమగు గొప్ప తపస్సు అని రాయఁడు దానిని గ్రహించి తాను చిత్తమున నాటుకొను నవకాశముగొనుటకు కైశికపురాణమును ఏటేట కార్తికశుక్లద్వాదశియందు వినుచుండువాఁడు ఏకాదశీవ్రతనిష్ఠుఁడు తాను దేవుఁడు ఆపెండిలిం జెప్పుమన్నందున ఇట్లు గ్రంథమున విస్తరింప దమకవడినాఁడు.

కుందరదాగ్ర నెన్నొసల గుమ్మడిగింజ తెఱంగు పొందు మృ
ద్బిందువుఁ దీర్చి, చెందిరము పేచకశీర్షముపైబలె న్గటిం
జందుర కావిజీ బమరఁ జల్లని రేయిటి తట్టు పు న్గళి
న్విందులఁ దేల్చ. నూనెముడి వెంట్రుకలుఁ తడి కావు లీనఁగఁ

బోటి గట్టిన చెంగల్వపూవు పెత్తుఁ
దరు పరిణ తోరు కదళమంజరియుఁ గొనుచుఁ
బోయి గుడినంబి విజనంబుఁ జేయఁ జొచ్చి
మ్రొక్కి వేదికఁ బలుపన్నె మ్రుగ్గు వెట్టు."

చున్నదేవిని చిత్తమున భావింప రాయఁడు నిజముగా మ్రొక్కులిడినాఁడని తోఁచుచున్నది.

ఋతువర్ణనము, మనోహర ప్రకృతి వర్ణనము సద్యః పరనిర్వృతి పదము, మహాకవులకు అత్యంత ప్రియము. వాల్మీకిరామాయణమునందలి ఆ ఋతురసవర్ణనలకు మైమఱచి కాళిదాసు తన తొలి ప్రయత్నముగా ఋతుసంహారమునే తన వైదర్భ విపంచితో పాడినాఁడుగదా. రఘువంశ కుమారసంభవములందును కథాధోరణిని మాని అంతగా ఇటు నటు పోవనివాఁడు వసంతగ్రీష్మాదుల కడ నాఁగు విలంబమును మానఁ జాలఁడాయెను. మాళవికాగ్నిమిత్ర విక్రమోర్వశీయములలో అదుకు తెలియనీక అతఁ డదికిన వసంత వర్షలు రామణీయకమున మఱి యిలలో సాటిలేనివి. కేవల మాఋతు ప్రకృతి ప్రీతికే మేఘదూతమును రచించెను. మహాకవుల కది మానరాని చాపలము. కృష్ణదేవరాయఁడును అందులకై గొప్ప యవకాశములం గల్పించుకొనక ఉండఁజాలఁడాయెను. మఱియు అవి తన లోకానుభవమును ఆయా సాకులచే రాశిగా పోయ నిర్మించుకొన్న కొటారులు.

కృష్ణరాయఁడు యామునాచార్యులచే తత్పుత్త్రిని కుపదేశింపించిన రాజనీతి ఇట్టి పుస్తకపాఠము గాదు. తాను అనుభవమున ఎఱింగిన రహస్యములు గలది. అం దనేకములు నీతిశాస్త్ర భారతశాంత్యనుశాసన పర్వాదులయం దున్నవైనను వానిం జెప్పిన తెఱంగు అని వట్టి యనువాదములుగా తోఁపక స్వానుభవమును మనకు వట్టియిచ్చునట్లే ఉన్నవి.

మఱియు వరాహమూర్తి సొంతముగా చెప్పిన దృష్టాంతమును ఆచండాల బ్రహ్మరక్షః కథను విస్తరించు చాపలమును మానఁజాలఁడాయెను.

కన్నడరాయఁ డగు కృష్ణరాయనిఁ దెలుఁగు వల్లభుఁడు తెలుఁగున తనకుఁ గృతి సెప్పుమన్నాఁడు. తాను తెలుఁగు వల్లభుఁడ నని తాన చెప్పుచున్నాఁడు. "తెలుగొకండ, ఎల్లనృపులు గొలువ నెఱుఁగవే బాసాడి, దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స." అని. రాయనికిని తక్కిన యన్నింటి మీఁదికన్నను తెనుఁగుపై పక్షపాతము. దాని చవి యెఱుంగును, 'కండ' - పులకండము - మాధుర్యభరితము అని. 'దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స' యను సూక్తి రాయం కల్పితము గాదు. అంతకు చాలఁ బూర్వమే వల్లభరాయఁడు తన క్రీడాభిరామవీథియందు,

జనని సంస్కృతంబు సకలభాషలకును
దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స
జగతిఁ దల్లికంటె సౌభాగ్యసంపద
మెచ్చు టాడుబిడ్డ మేలు గాదె.

అని చెప్పియుండెను. అతనికిని అది సొంతము గాక పూర్వమునుండియే కలిగిన సూక్తిగాఁ దోఁచును. కన్నడరాయఁడట్టి సంస్కృతాంధ్రకవి సకల భాషావాగనుశాసనుఁడు

స్వస్థాన వేష భాషాభిమతాః
 సన్తో రస ప్రలుబ్ధ ధియః
లోకే బహుమన్యన్తే వైకృత
 కావ్యాని చాన్య దపహాయ.

అని రసప్రలుబ్ధ ధీశాలులు అన్యమును (= సంస్కృతమును) మాని వైకృత (= తెలుఁగు) కావ్యముల బహుమానింతు రనియు, ఉభయకవి మిత్రుఁడు తిక్కన ఆంధ్రమున భారతము రచించుటయె కాక, ఉత్తర రామాయణమున "ఒప్పైనను జాత్యము గామిచే నెయ్యెడను సంస్కృతమున కెన్న" నచుటయుం ఇత్యాదింబట్టి చూడ 'దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స' యనునది సంప్రదాయముగా 'నానుడి'వలె దేశమున నెంతయు నానినదిగాఁ జూపట్టుచున్నది. కన్నడరాయఁడు తెలుఁగుపై మమత గొనుట శ్రీ. శే. వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు తాము పుదూరి ద్రావిడులు అఱవలు-అయ్యు తెలుఁగుపై పుట్టుతెలుఁగులకన్నను వేయింతల పక్షపాతము గొని తమ యెల్ల సరస్వతీసేవయు తెలుఁగునకె కావించుటను జ్ఞప్తిసేయును. 'అమిఅం పాఉఅ కబ్బం పఢిఉం సోఉం అ' అనియు, 'పరుసా సక్కిఅ బన్ధా పాఉఅ బన్ధో వి హోఇ సుఉమారో పురుస మహిళాణం జేత్తి అభిహన్తరం తేత్తిఅమిమాణం.' అను ప్రాకృత ప్రశంసయు దీనికి దిక్కుచూపునదే అగును. ఆ 'లెస్స' యగు 'కంఠ' కు ఉదాహరణముగాను సమర్థనముగాను రచింపఁబడినది, ఆముక్తమాల్యద. ఆంధ్రమున ఇంత కంటెను ప్రౌఢమగు కావ్యము లేదు. సంస్కృతమున మురారి యనర్ఘరాఘవమ్మున ఎట్టి ప్రౌఢిని సాధింపఁగోరెనో తెలుఁగున అట్టి ప్రౌఢి సాధింపఁబడినది. ఆ ప్రయత్నమున సంస్కృతమురారికంటెను తెలుఁగుకృష్ణరాయఁడు శ్లాఘ్యతరవిజయమును సంపాదించినాఁడని కవి సహృదయ చక్రవర్తి శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిల యభిప్రాయము. వాక్ప్రౌఢియె కాక కల్పనప్రౌఢియు అసదృశము. ఇది షష్ఠ్యంతాశ్వాసాం తర్గ్రవర్ణనల యందు నిరూపమై యున్నది. పాండిత్య వైదగ్ధ్య సంస్కృత ప్రతిభా సముత్పన్న వాక్ప్రౌఢోదార మగు నవి భవభూతి భట్టహర్ష మురారులు వావిచ్చి చెప్పినారు. మాఘే గతం వయః' అనియు 'నారికేళ ఫల సమ్మితం వచో భారవేః సపది త ద్విభ

జ్యతే' అనియు మాఘు భారవుల నిర్దేశించి మల్లినాథుఁడు వాని ప్రౌఢినే సూచించి ...రి వాక్కు రస నిర్భరము రసికాస్వాద్యము అన్నాఁడు. తన యాశ్వాసాంతపద్యము...చే అనుకృతుఁ డగు సర్గాంతశ్లోకాల 'విద్వదౌషధ' మగు నైషధము చెప్పిన కవి శ్రీహర్షుఁడు తన కబ్బము 'మధువర్షి' యనియు 'సుధ' యనియుం జెప్పినాఁడు.

ఇట్టి మెప్పుతోడనే రాయని పూర్వగీర్వాణరచనలంగూర్చిన షట్పద్యాక్యముల ఆయాకావ్యమును విశేషించిన తెలుంగువలన రాయనికి కవనమున ఏ గుణములు ఇష్టములో తెలియును.

పలికి తు ప్రేక్షోపమలు జాతి పెంపెక్క
రసికు లౌనన మదాలస చరిత్ర,
భావ ధ్వని వ్యంగ్య సేవధి గాఁగ జె
ప్పితిని సత్యావధూ ప్రీణనంబు,
శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి
సకలకథాసారసంగ్రహంబు,
శ్రోత్రఘచ్ఛటలు విచ్చఁగ రచించితి సూక్తి,
నైపుణీ జ్ఞానచింతామణికృతి

ల్లాటియు రసమంజరీముఖ్య మధురకావ్య
రచన మెప్పించుకొంటి గీర్వాణభాష
నంధ్రభాష యసాధ్యంబె ? యందు నొక్క
కృతి వినిర్మింపు మిఁక మాకుఁ బ్రియముగాఁగ.

ఉత్ప్రేక్షలు ఉపమలు జాతి భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధిత కథాకథన నైపుణియు అని. దశావతారస్తోత్రము, అంగాష్టకయోగము, యామునశ్రీరంగము, గోదావిష్ణుచిత్తుల శ్రీరంగము, అమ్మవారి పెండ్లి సదస్సు-ఇవన్నియు, విన్నమాత్రన, అపుచ్ఛటల విప్పునవే. అమ్మవారి వయఃసంధి, రూపసౌభాగ్యము, అయోగవేదన, ప్రియోపాలంభము, అనంగదశలు, కృష్ణగోపికల స్మరణ, గుడికి పోయిముచ్చటలు – ఇవన్నియు ఎంతయు మాధుర్యమునకు నెలవులు. శ్లేష అత్యంతవిరళము. అది అజోలియే పెట్టుకొనని కాళిదాసునందు స్వయితము నూటికొకటి కోటి కొకటిగా నుండును. ఉన్నంతమాత్రన అతిసరసముగను అత్యంతహృదయంగమముగను ఉండును.

ఇందును అట్టిచి పుష్పలావికా విట షిథః సరసపరిహాసో క్తులంటోని యెడల రవంత కలదు. అది అత్యంతలలితము. భవభూతి మాలతీమాధవ శృంగారమున కథావస్తు వశముననే శ్మశానబీభత్సమును చెప్పి అంమలకు ఎంతయో పేరుగన్నాఁడు. ఆలంకారికా చార్యు లంటటి బీభత్సోదాహరణములకును అదే 'ఆస్తి.' రాయఁడు బొమ్మరాకాసి మట్టి చెట్టుల బీభత్సమున అతనితో లవలేశమైనను న్యూనత లేక తులతూఁగినాఁడు. ఇందలి నగరవర్ణనలలోను ఋతువర్ణనలలోను సిద్ధేశించిన ఉత్తమాచారములును అభ్యాసములును తా నెఱింగిన వగుటయె కాక తన యనుష్ఠానమున కలిగినవియు కాఁదగును. రెండు నగరములు విల్లిబుత్తూరును మధురయు వర్ణించిన, ఒక్కదాన పుణ్యక్షేత్రసదృశతను ఒక్కదాన రాజధాని సదృశతను నిరూపించినాఁడు. విష్ణుచిత్తీయ యామునీయ చరితములందు కైశిక ద్వాదశీవ్రతానుష్ఠాన మహిమను గోదను అకల్యాణమును తాను చెప్పఁ గడఁగి అట్లు తాత్పర్యముతో నిర్వహించుటచేత రాయని వైష్ణవంపు నైశిత్యము శీలసంపత్తి భక్తి ప్రపత్తులును ఊహింపఁదగను. అట్లే ఇందలి రాజనీతి యుపన్యాసము నుండి రాయని గుణాతిశయములు కొన్ని ఊహింపఁదగును. తాను రాత్రి అనుష్ఠింపకుండునా ?

అట్లేగదా :—

కృష్ణరాయఁడు మిక్కిలి నాగరకుఁడు. విల్లిపుత్తూరి వేశ్యల నాగరకతను ఎంతయో సుకుమారముగా చెప్పినాఁడు. రాయఁడు మహాదాత.

"పాత్రతఁజూచు లెస్స బదికించి, యతఁ డడు
గకయు నొకఁడు సెప్పకయు...................
ఒసఁగి వెఱఁగుపడుచు టొప్పు."

అని దానవైఖరిం చెప్పినాఁడు. దీనిని వ్యాఖ్యానించుచు నంజీవనియందు 'ఈ యువదేశము కృతయుగధర్మాశ్రితముగా నున్నది 'అభిగమ్య కృతే దానం' 'కృతే ప్రదీయతే గత్వా' అని ప్రతిగ్రహీతను దాత తాఁ జేరఁబోయి యిచ్చుట అని మ్మాత్రము చెప్పఁబడినది. ఆ యభిగమనమున దాఁగిన రహస్యమును గాంచలు 'అతఁ డడుగకయు ఒకరు సెప్పకయు' అనియు అకస్మికముగాను అతిపుష్కలముగాను అనియు రాయఁడు నిజౌదార్యముతో ఇందు వ్యాఖ్యానించినాఁడు. మఱి కలియుగాన 'సేవయా దీయతే కలౌ' అని యేదేని పని చేయించుకొని దానికి ప్రతిఫలముగా—కూలిగా—ఇచ్చుట దాన క్రమము

అని స్మరించినాఁడు. ఈ పాత్రభూతాంకలలో చెప్పిన ప్రకారము ఎంత ఉత్కృష్టముగా హృదయంగమముగా నున్నది! రాయఁడు అట్టి ఆశ్చర్యము గొల్పునట్లు దానములు చేసినవాఁడుగా నున్నాఁడు. తాను మెచ్చినదానినే కాదా గ్రంథస్థము చేయును. రాయఁడు మహావీరుఁడు, జేత. విజయనగరరాజ్యము ఏ యుద్దేశముతో నెలకొల్పఁబడినదో, తురకల ప్రాభవమును అడంచి హిందువులకు ఆపదలేని యోగక్షేమ ప్రతిష్ఠ గూర్చుట యను నాయుద్దేశమును కృష్ణరాయలవలె సాధించినవారు మఱిలేరు. అంగాష్టకయోగమును జనకుఁడు ఉపదేశించినదానిని గ్రంథమునఁ దాను జొనుపుట ఆసాక్షాత్కారానందమును తా ననుభవించినవాఁ డగుటచేతనే అని భావింపఁదగును. ఒక్క యర్థంతివాక్యమున "ఇంతకంటె సులభోపాయం బాయోధనమున నయ్యధోక్షజుఁడు గాండీవి కుపదేశించిన శరణాగత ధర్మంబు నిరపాయధర్మంబు' అని చెప్పినను, ఆయోగోపదేశంబు విరివిచే తనకు అంత తాత్పర్యమని సూచించి తన యనుష్ఠానమును ఊహింపఁజేసినాఁ డని తలంపఁదగును. ఆయాశ్వాసము ముగియఁగానే ఆశ్వాసాంతపద్యమున వేంకటేశునికి తొలి విశేషణంబుగా 'వకుళాలంకృత యోగిహృన్నిలయ' యన్నాఁడు.—ఆయోగి జన్మాది ప్రయాణపర్యంతము ఒక దీక్షాయోగముననే ఉన్నవాఁడు, తా నున్నచోటినుండి కదలకయే ఆవేంకటేశుని యోగముననే సేవించినవాఁడు, తపస్సు చేసి సాక్షాత్కరించుకొన్న మహానుభావుని [illegible]కి యోగదశయందే సర్వ్వాపిడ వేదమును ఉపదేశించినవాఁడు. ఇట్లు ఆముష్మిక ఉపాయములును ఉపపత్తియు. రాయఁడు పరమ భాగవతుఁడును శిష్టుఁడును ఏకాదశీవ్రతానుష్ఠాతయు, అతిసము అముంచికం గన్నవాఁడు, తన యనుష్ఠానమునే పాండ్యమహిషియందు

"దశమినాఁ డేకభుక్తము సేసి, యవలినాఁ
డొర్చి జాగరముతో నుండు నిద్ర,
బారసి పోనీదు, వైష్ణవుఁ బాఱుణ
క్కాలు పోదు మత్పుణ్యకథలఁ గ్రోయు."

అని అంత విపరముగఁ జెప్పినాఁడు. సత్యావధూప్రీణనమును రసమంజరిని తన రచనలుగా చెప్పిన్నవాఁడు తా నెంత రసికుఁడో! 'అంతఃపురవర్ణనమున తాను ఎద్దిరో వికృతిగవి, పారిజాతాపహరణమును "వామపాదంబున దొలఁగఁ ద్రోచెం గాంగి" యని వివి ప్రస్తుతం గన్నాఁ డని తన్నుఁగూర్చిన యొక్క 'పుక్కిటి పురాణ' వ్యాప్తి

గలవాఁడు ఆ సత్యావధూప్రీణనమును ఎట్లుంగి వ్రాసెనో! వికృతిమాట మృషకాఁబోలు.

"పవలెల్ల దీర్ఘికాంబువు చల్లు పోరాట
నలసి, మృణాళికా జడములైన
బాహువులు....ఇత్యాది...
ప్రియల వేఁకువఁ దొడ నెవ్వరించి కలసి
రెలమి ధమ్మిలు దఱపివెన్నెల బయళ్ళ - (II-61)

అనుటయందును హృదయములు తాఁకని వెక్కసౌఁగిలింతలతోడియు మేలుకార్యములకు చాలని సల్లాప చమత్కారములతోడియు దంపతుల పొందు (III-62) అనుటయందును రాయఁడు తన సొంత వృత్తమునే తడవినాఁడా అని సంజీవనిలో సందేహము సూచితము. విల్లుబుత్తూరిలో విష్ణుచిత్తుని భాగవత సేవను అతిథిసపర్యను 'తదీయారాధనను'.

"ఆనిష్ఠానిధిగేహసీమ నడురే యాలించిన న్మ్రోయు నెం
తే నాగేంద్రశయాను పుణ్యకథలుం దివ్యప్రబంధాను సం
ధానధ్వానము 'నాస్తిశాకబహుతా, నాస్త్యుష్ణతా, నాస్త్యపూ
పో, నాస్త్యోదనసౌష్ఠవమ్ చ, కృపయాభోక్తవ్య' మన్మాటలున్."

అని యిట్లవి భావించినవాఁడు, అట్టి భాగవతగృహాలు సొంతాన కలిగియు, చూచియు, తాను ఇట్టి జరుగుపాట్లు కలుగునట్లు పుణ్యక్షేత్రముల నందందు తగిన యపేక్షలతోడి సత్రములు ఏర్పాటుచేయుననదునా?

ఇది అది

కవికి ఎంత భావనాబలము గలవాఁడైనను, ఎంత ప్రతిభాశాలియైనను, తన పైని తన దేశకాలముల మహిమను అతిక్రమింప వలనుగాదు. కృష్ణదేవరాయఁడు ఆముక్తమాల్యదను చెప్పుచున్నాఁడు. ఆమెకాలపు దేశకాల స్థితులను ఆ కథలో ప్రవేశింపఁ వలయును కాని తన కాలమువానిం జెప్పంగూడదు. వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాసాదులు యుగాంతర పురుషుల కథలం జెప్పినారు. వారికి భావనావ్యాపారము ఎక్కువవలయును. రాయఁడు చెప్పిన కథ ఎంత ప్రాఁతదైనను ఈ యుగముదే; కాఁగా వారికన్నను అందులకై తనకు పని యు భావనపని తక్కువయే. అంతియ కాక, వసంతగ్రీష్మాదుల

వర్ణనమున ప్రకృతి నాఁడును నేఁడును, ఎన్నఁడును ఒక్క తెఱంగే యగును, పరదేశమును, మెడిటరేనియన్ వట్టు, కాంగో మిసిసిపి అమేజాన్ తీరదేశములు-అను నటువంటిదానిని తన కావ్యమున వస్తువశమున ఆకర్షించు నక్కఱ లేశ్యయున్న, మఱియు మనదేశమున జనులకు ఎంతలైన బాహ్యపు బెను సంస్కృతి కరడములు తగిలినను, అవి ఎంత మార్పు జాలినను, జనసంస్కృతి "నివేశః శైలానాం త దిద మితి బుద్ధిం ద్రఢయతి" అను న్యాయమున హిందూసనాతన ధర్మప్రభావమున, రామాయణ మహాభారతములం దోఁచునదే, వైహారలతో ఎట్లైనను, కంఠలోను మూలకందానను మార్పు లేనిదే అని తలంపఁదగును. కావున ఆముక్తమాల్యద దేశ కాలములను గూర్చి ఇంచుక-

ఈ కథ పాండ్యమండలమునకు, విశేషముగా విల్లిపుత్తూరు, మధుర, శ్రీరంగము, కురుంగుడి మొదలగు శ్రీవైష్ణవ దివ్యక్షేత్రములకును, విష్ణుచిత్త యామున చండాలగాత్ర ప్రభృతి దాక్షిణాత్యులకును చెందినది గావున ఇందు ప్రాయికముగా అందలి క్షేత్రారామాదులును ఆ దేశముల జనులును తత్సంస్కృతి ధర్మము ఆచారములను పరామృష్టము లగుచుండును.

ఇండ్లవాకిళ్ల ద్వారబంధముల మీద, గృహలక్ష్మిని సింగారించు భావనతో, గజలక్ష్మియు ఆమెకు ఇటు నటు శంఖచక్రములును వ్రాయించి యలంకరించు వైష్ణవ గృహాలంకరణప్రక్రియ రాయని మెప్పువడసినదే. నగరవీథులు వట్టి మట్టి డొంకలుగాక తెల్ల రాతి కంకరతో ఘట్టితములు అగుట కలిగినదే. వానికి ప్రక్కల అలంకరణార్థమును నీడకోసమును చెట్లు నాటుటయు. అందు పథికులు దప్పి తీర్చుకొనుటకును, గృహోపయోగమునకును కావలసినవారు చేదుకొనుటకును, వీథులలో కావలసినప్పుడు నీరు చల్లుటకును ఉపయోగపడుటకును అటనట బావులుండుటయు పౌరుల యారోగ్యాది రక్షణ (Sanitation)కు సౌకర్యమునకును, సంబంధించిన ఏర్పాటు. దేవళములలో ఆటపాటలునేర్చిన దేవదాసీజనము ఉండెననుట అబ్బురముగాదు, అది యిటీవలి వఱకునున్న దేవళముల యాచారమెగదా. బ్రాహ్మణులు శ్రీవైష్ణవులు అరుణోదయముననే నదులున్న నదులలో, చెఱువులున్న వానియందు, జలసమృద్ధిగల వంటకాలువలయందు నయుతమును స్నానముచేసి తమదోవతి యంగవస్త్రములను తాము ఉదికికొని అందముగా పిండి పిడచల జేసికొని కొంపోవుదురు. అటనట పోలీసులు – ఆరెకులు – విశేషముగా రాత్రుల, పురరక్షణకై కావలి 'beat'- తిరుగుచుందురు. పట్టణపరిసరములందును వరిచే లుండును. పండ్లయు పూవులయు తమలపాకులయు తోఁట లుండును. శ్రీవైష్ణ

వులు భాగవతులు ఎక్కువ చదువులు చదువుకొననివారును తమ యింటను బయటను నిజమత సంప్రదాయమున ప్రబలి నాటుకొన్న భగవచ్ఛేషతయు భాగవత శేషతయు, అన్యోన్య నైచ్యానుసంధానమును స్ఫురించు పరిభాషను, సంస్కృతమునకును ద్రావిడమునకును చెందినదానిని అప్రయత్నసులభముగా వాడుచుందురు. దాననే విష్ణుచిత్తుంవారి యింట నిశీథమందును జరుగు తదీయారాధనలందు "నాస్తి శాక బహుళతా, నాస్త్యుష్ణతా, నాస్త్యపూపో, నాస్త్యోదన సౌష్ఠవంచ, కృపయా భోక్తవ్యమ్." అన్మాటలు వినఁబడుట. [ఇది 'అతిథి దేవోభవ' అను వేదానుశాసన నిర్వాహము, 'వంట నలయదు వేవురువచ్చిరేని నన్నపూర్ణకు నుద్దియౌ నతని గృహిణి, నతిథు లే తేర నడికిరేయైనఁ బెట్టు వలయు భోజ్యంబు లింట నవ్వారిగాగ—అనుదానికి భంగ్యంతర శ్రీ వైష్ణవ సంస్కారము.] దాననే ఆ విష్ణుచిత్తు గెల్పుటుత్సవమునను 'అద్ధా' 'అహో' 'అహః' 'ఆః కృతతాం గతః కిలిః' 'శ్రీ సూక్తి' 'ఇద్ధాద్ధత్యమగా ల్లయం హి కుధియాం' అను కేకలు వినంబడుటయు. మాలదాసరియు - 'ఏను ఫలంబెఱుంగ. ఫలంబు వరమేశ ముఖోల్లాసంబు. ఆజ్ఞాకైంకర్యంబులకు ననుమతి కైంకర్యంబులకు ఫలపరిమాణగణన ప్రపన్నుల కెక్కడియది ? (ఆ. 9-22) ఇత్యాది పలుకుటయు. భాగవతాతిథ్యమునకు మంచి సత్రము లేర్పఱుపఁబడి యుండునా ? రాజధానులకు అరుల కభేద్యములగు మిన్నంటు కోటలు పాతాళము దాఁకు అగడ్తలు ఉండెను. వ్యాపారమునకు సముద్రయానమును పరిచితము. అందు సముద్రమధ్యమునకు, నేలం దాఁకకియే ఒక దీవి యోడవారు వేఱుదీవి యోడవారి సరకులను కట్టల కొనలకు మూటలుగాఁ గట్టి అందిచ్చి మార్చుకొందురు. ఇది రూకలు ఎంచకే వస్తువినిమయరూపవ్యాపారము (barter). పాటమాధురికి మోడుల జిగురింపను ఱాలఁ గరఁగింపను శక్తి కలదు. ఇది పట్టి అతిశయోక్తియైనదానికి ప్రచారమేల ? దోహదములు చెట్ల నకాలపుష్పములు పూయించునట్లు, అందు కొన్ని రాగములు అకాలవర్షములు కురియించుట మొదలగు అకాలకార్యములు సాధించును; ఆమార్గాన మేఘరంజిరాగమునకు వాన కురియును. ఇది దబ్బరయేని దీనికి ప్రతీతి ఎట్లు కలుగును. పొగతో కాటుక చేసికొనుట, పునుఁగును పూసికొననపుడు దానిని రవంత కాచి కరఁగించుకొనుట. సతి పసిదియు పతిపాదము లొత్తును. [మఱి యేతద్విపర్యయము కదా శృంగారమునఁ బ్రశస్తము.] విటులు విలాసినులతో తద్దర్శనమున రేఁగిన పచ్చి సరసోక్తు లాడుచుందురు. మాదిగవాడలో కాపురము చేయరాదు. భటుఁడు మఱువు దాల్చకయే యుద్ధజయము గొనుట ప్రౌఢ్యతిశయము. ధనికులు సంచములలో కోట్లకు పడగ లెత్తుదురు.

—ఫిలో పాటలులు పూచును. శాల్మలులు పండి పగలును. బొమ్మలు సేయుటకు బంగరు వెండి రాగి మొదలగునవి కరగించి అచ్చులం బోయుదురు. వేసవిలో ఏళ్లు ఎండగా చెలమలు త్రవ్వికొని ఆ చల్లని నీటిం గొందురు. మొసళ్లు గల యేటిరేవుల చెంత నీళ్లు ఇంకరగా, ఆ మొసళ్లు రాత్రులు ఊరిలో తిరుగును, కుక్కలు తఱుమగా బావులలో పడును. పూఁదోటలకు నీరు ఏతములం బాఱింతురు. వానిం ద్రొక్కువారు శ్రమవినోదముగా బిగ్గ పాటలు పాడుచుందురు. చలివందిరులలో వెలఁదులు నరసాలాడుచు బాటసారులకు దాహము తీర్తురు. ఎండకు కాఁగిన వీథుల మావటను ఆవిరులు ఎగయుచుండును. వెన్నెలయు వానిని తగ్గింపలేకుండను, పగళ్ల వడకు ఎప్పుడును డిగ్గియలలో ఈదులాడుచునే యుందురు. 'సదావగాహ క్షత వారిసఞ్చయః'. రాత్రుల వెన్నెల బయళ్ల నిద్రింతురు. వట్టివేళ్ల వీవనల వీచుకొందురు. మఱి వేఱు చల్లగాలి యుండదు. చెఱకు తోఁటల కది నఱుకుడు కాలము. బావుల నీరు లోఁతునకు క్రుంగిపోయు. పగళ్లు మిక్కిలి చల్లగా నుండును. పొడుగు త్రాళ్లతో చేదుకొనవలయును. వానకైన కొప్పులోని మల్లెలు వెంట్రుకల కొనల చిట్లించును; అప్పుడు పాటలములు దానిని మాన్పి వెంట్రుకలం బోషించును. దోర మామిడిముక్కలతోడి చేపవేపుడు చాల రుచిగా నుండును. కాని తరువాత కసరు త్రేన్పులు వచ్చును. దానిని చల్లని యిసుకలో నుంచిన యెలనీటికాయల నీటితో తీర్చుకొందురు. వేసవిలో తెప్ప తిరునాళ్ళ చేయుదురు. అందు చందనము తాపహర ఫలాదులు వడపప్పు పానకములు వినియోగము చేయుదురు. యాత్రికులు వీథి యరంగుల పరుండుదురు. చాలసేపు ఉబుసుపుచ్చి నిద్రింతురు.

కేవలము లౌకికసుఖచింతాపరుఁడుగా నున్నవారికి తటాలున దైవికముగా మనస్సు మాఱి మోక్షపరత కలుగుట మానసికశాస్త్ర సమ్మతమే అగును. దానిని 'Conversion' (మార్పు) అందురు. వానిని 'Convert' అందురు. నాఁటి పాండ్యరాజులు అటి 'Convert' లు, రాజు ఆస్థానమున సభ గూర్చి వాదములు చేయించి తత్త్వనిర్ణయ చేసి తాను దానిని అవలంబించుట లోకాన ఆమతపు బలమునకు వ్యాప్తికి గొప్ప చేయూఁత 'యథా రాజా తథా ప్రజా'. అట్లే ఒకఁడు చదువులేక ఎఱుఁగనివాఁడు దేవుని యనుగ్రహమున అకస్మాత్కముగా తటాలున గొప్ప పండితుఁ డగుటయు, చిన్నప్పుడు మొద్దులని పేర్గన్న యొండటో విదప అసాధారణ పండితులైన కథలు మన యనుభవంపు నిజములు ఎన్నియో. కృష్ణరాయఁడు వైష్ణవమతమునకు 'Convert', క్రొత్తగా ప్రవిష్టుఁడు. అట్టివానికి నడుమంత్రపు

వైష్ణమునకు నామాలు రెండు అన్న సామెతగా మతాభినివేశ మెక్కువ. దేవళములకు దేవళ్ళకు ఆచార్యులకు విరివిగా ఇచ్చి పోషించినవాఁడు. ఇ దెల్ల అతని పాండ్యరాజ కథాభిరుచిచేతను యామునుఁడు రాజై పాలించిన కథచేతనుం గూడ ఊహింపఁదగును. చారిత్రకముగాను అది సత్యమే.

పరాజితరాజు అడవికి వలసపోయి తన హితులం గూర్చుకొని యందుండి మరల తన స్థానిని జయించుకొనుటకు సన్నాహము చేయుచుండును. కేశిధ్వజుఁడు ప్రాయశ్చిత్తముపదేశించినందులకు ఖాండిక్యునకు గురుదక్షిణ యీఁగోరి వచ్చెను. ఖాండిక్యుఁడును కేశిధ్వజునకు తనకు పరతత్త్వమును దానిం జేరు యోగమును చెప్పినందులకు అర్చన గావించెను. సౌజన్య మన నిట్టిది! గొప్ప పండితులు అందలంబుల రాకపోకలు గావింతురు. కూడ పరిజనము పాదూవాహులంటో నిదియు నుండును. అది ఆచారము. వాద జయ రూఢికి జేతను ఊరేగించుటయు. వాహన ఖగరాజు రెక్కల మ్రోఁత నేఁటి వాయువిమానముల మ్రోఁతను జ్ఞప్తి సేయును. మాననీయులకు మ్రొక్కునప్పుడు గొడుగు విప్పుకొని యుండఁగూడదు. అది యపచారము. మూయుట మర్యాద. పరికళ్ళాన తరకలు పోవుటకు చేటలతో తూర్పాఱఁ బట్టుదురు. సాధ్వి సావిత్రికథలో యమవరమున పునర్జాతుఁడైన సత్యవతునిం గూడి తన మహారాజ సౌధమును జొచ్చెను, 'కుచేలుఁడు కృష్ణుం జూడవచ్చిన వాఁడు 'అచట నాతిథ్యము గొని యింటికి మరలఁగా అట నంతయు తనకు గుఱుతు తెలియనట్లుగా తన యిల్లు ఇంటిస్థితి కోటీశ్వరునివి అనునట్లు మార్చియుండెను. ఇవి యుగాంతర పురాణ ప్రస్తావములు. మఱి విష్ణుచిత్తుఁడు వాదము గెలిచి తన యింటికి మరలినప్పుడు "నానాలంకారసహితంబును రత్నకాంచనమయంబును అగు నాత్మీయభవనంబుం గాంచి విస్మితుఁడై పుండరీకాక్ష మహిమాభిలబ్ధ వైభవంబుగాఁ దెలిసి ప్రవేశించి, తొంటికంటె శతగుణంబుగా భాగవతపూజా ప్రవణుండై యుండెను." ఇది ఈ యుగాన జరిగిన కథయే, అవిశ్వసనీయమగునా ? ఐనను ఇది ఔచితిఁబట్టి రాయకల్పితంబుగా కన్పట్టును. ఆకరములయందు మృగ్యము.

ఊరేగింపునకు చెవులు గింగురుమనునట్లుగా నానావిధవాద్యములు ఒక్కుమ్మడి ప్రయోగింపఁబడును. దేనిమట్టుకు అది నిపుణముగానే వాయింపఁబడుచున్నను అన్నియుం గలసి పెద్ద ఘోషగా నుండును. ఏది యిష్టమైనవారు దానిచుట్టును మూఁగి వినుచు సొక్కుచుందురు. అందు ఆడుపట ఊరేగింపు కొంత కొంత సేపు నిలిచి, నట్టు

వచెలువలు ఎదు రెదురుగా తిరిగి లాస్య మాడుచును మరల ఊరేగింపు సాగుచుండును. వీథి నిండిన జనము. పౌడుగన్నను ఇటునటు సామంతులు రాజకుమారులు అధికారులు ఏనుఁగలమీఁదను గుఱ్ఱాలమీఁదను బలసి నడుచుచుందురు. ఇతర పట్టణాలయు పల్లెలయు జనము కుతూహలముతో అందు కలసికొని నడుచుచుందురు. వేశ్య మేళములు అనేకములు వచ్చియుండును. నటవిట గాయకు లందఱు సమాగతులై యుందురు. అందఱు పూర్వ పరిచితులు మిత్రులు ఒండొరులఁ గాంచి ఎచ్చరికలు చేసికొనుచు ఎగతాళు లాడుచు ఇట్లు అతి కోలాహలముగా నందురు. ఇట్లు దక్షిణ దేశమున గొప్ప తిరునాళ్ళ యుత్సవములు ఊరేగింపులు ఇప్పటికిని ఇంచుమించుగా ఈ విధముగానే జరుగుచుండును. బయటి యూళ్ళనుండి వచ్చినవారు ఆ పూట బంధులయు మిత్రులయు నింట్ల గొప్ప యాతిథ్యమును అంగీకరించి తమ యూళ్ళకు తరలుదురు.

'యథా రాజా తథా ప్రజా' అనునది మత విషయమున చాల పాటింపు గలది. రాజవలంబించిన మతమువారికి ఆస్థానమున ఆదరగౌరవములు. రాజువలన ఆర్థివి కోరి దాంబికులును ఇచ్చకులును అందు చొచ్చుటయు కలదు. ఇతర మతముల వారికి రాజ చేతో వైశాల్య సంకోచములం బట్టి ఆదరానాదరములు.

జనులకు జ్యోతిషమందు విశ్వాసము గలదు. 'జన్మరాశికి మూఁడవరాశియందుండు సూర్యుఁడు శ్రేయఃప్రదుఁడు. కూఁతులు అత్తగారింటనే కాపురము చేయుచుండి గర్భిణులైనపుడు కాన్పునకు పుట్టింటికి వచ్చు నాచారము గలదు [మఱి శాకుంతలమున కణ్వముని గర్భిణిని లేఁతచూలు దానిని శకుంతలను మగనింటికి పంపివేసెను. 'మరల నేనెపుడు ఇక్కడికి వచ్చుట' యని యడుగఁగా, 'ముసలితనాన వానప్రస్థాశ్రమమున చొచ్చు భర్తం గూడి' అని తాను బదులు చెప్పెను కాని, కాన్పునకు పిలిపింతునులే అని యనలేదు. మఱి వాల్మీకి వివాసిత సీతను కఠోర గర్భను రక్షించినపుడు, 'జనకుఁడు నాకు పరమమిత్రము, నాయాశ్రమమును నీ పుట్టినిల్లుగానే భావింపుము' అన్నాడు. 'తస్మాద్ వ్యథిష్టా విషయాన్తరస్థం ప్రాప్తాసి వైదేహి పితుర్నికేతమ్.' ఇది భర్తవలని దెప్పరమున రక్షణకు పుట్టినిల్లు ఆశ్రయించుటయు కానోపును.] దొంగతనముం గూర్చి రాజుతో ఫిర్యాదుచేసిన, రాజు దొంగను వెదకించి పట్టింప జతనపడఁగా, దొంగ దండనాదికము తప్పించుకొనుటకై సొత్తుగలవారింటికి అట్లుట్లు తా నగపడకుండ చోరితమును చేర్చుటయు గలదు. పూర్వము మంచి రాజ్యమున పోలీసులు ధార్మికులై యున్నంతవఱకు దొంగతనము పట్టుపడుచును, చోరితము పునర్లభ్యమగుచునుండెను గాని నేఁడు వారు

దొంగలకు షరీకును వారితో రహస్య భాగస్థులును ప్రేరకులుం గూడను ఐపోయిన తరువాత ఇఁక చోరితపునర్లబ్ధి యుండునా? మార్దంగికులు తమ వాద్యమునకు అక్కఱతో ఎట్టికుచ్చులు వేలాడు తెల్లజాలరులతోడి బురఖాలు తొడుగుదురు. తిరునాళ్లం జూడ వచ్చినవారు ధ్వజారోహణసమయమున ఆయూరిలోనున్న అవరోహణమునకు ముందు ఆ యూరిని వదలి పోఁగూడదు. అక్షేమకరము — అని జనులకు నమ్మక ముండెను. ఆనమ్మకము ఇప్పుడను కలదు. ప్రాయికముగా తోఁటకంచెలలో గేదంగులను నాటుదురు. అవి ముండ్లుకలవగుట తోఁటకు మంచి రక్షకము. అవి వానాకాలమున పూచును. ఆ పొదలలో నాగలు పరిమళలుబ్ధులు కాపురముండు ననుటయు ప్రసిద్ధము. ఇప్పుడును అట్లే. చెఱకును వేసవిలో నాఁటుదురు. అది వర్షర్తువునకు నిడుపుగడగా ఎదిగి అన్ని రంగల నిండుకొనును. శరత్తులో పండి[వ్రాలును. వర్షలో సూర్యుని చుట్టును గాలి గుడికట్టుట ప్రకృతిలో కలిగినదే కదా. తొలివానలలో వడగండ్లు రాలుట కలదే ఐనను, ఇపు డది విరళముగానే యున్నది మఱి రాయఁడు వర్షలో వానిని మాటిమాటికిం బ్రస్తావించుట ఆకాలమున ఆయనరాజ్యాన ప్రాయికమగుటను సూచించును కాఁబోలు, వానకు నేలలో-బీళ్ళలో-వచ్చిక దట్టముగా మొలచును. పాయలు ఎండిన నదులలో వెల్లువలు లేచి వడివడిగా, భయంకరము లగుచునే, రమణీయములునై సముద్రముం జేరును. అడవులలో నెమళ్ళు కూయును. ఇండ్లలో పెంపుడువియు కూసి ఆడుచుండును. పాముల సంచారము ఉం[డు]ను. ఐంద్రజాలికులు బసుమము గరిక నెమలికుంచె అనువానిని తమ యాట బరికరముగా వాడుచుందురు. దక్షిణాపథమున ఇప్పటికిని అడవులు, దండకమిగుళ్లు, గలవు. కృష్ణరాయని కాలమున అవి ఇంకను విస్తారముగనే యుండును. రాయఁడు తన పయనములలో వర్షలో అక్కడి ప్రకృతిని చెట్లపూలను కాయలను నెమళ్ళను చూచియే, కేవలము గ్రంథపఠనమునుబట్టి కాక ఈ వర్షవర్ణన చేసియుండును. ఆటల ప్రేక్షాగృహంబులును అందు పరదాలును పాత్రలాడునపుడు వానిని పట్టుటయు తొలగించుటయు మద్దెల మ్రోగించుటయు పరిచితములే. వడగండ్లు రాలిన వానిని నోట వేసికొను చాపలమును ఆపుకొనలేరు. మఱి దాన చలివండ్లు వడును. దారుల బురదకు వెఱచి మృగములు కొండలమీఁదనే గుంపులుగా నుండును. పక్షులు గూళ్ళలో మిక్కిలి ముడుచుకొని వడఁకుచు కదలక మెదలక ఉండును. బెగ్గురు లన్ననో మేఘముల దాపున ఆడుచుండును. చాల సంతోషకారణము కలిగినపుడు ఆకలిదప్పులు తెలియవు. సంతోషకార్యమే సాఁగును. దుర్దినములు ఘటిల్లఁగా సూర్యుం జూడక తినని వ్రతముగలవారికి అతనిం గని పెట్టుటే పని.

సంధ్యావేళ యెప్పుడో ద్విజులకు తెలియరాదు. సేద్యగాండ్రు అనుకూలించిన యా కాలమున చల్లకము చేయుదురు. అడవిమల్లెలు పూచును, సంతలు చెదరిపోవును. అతిథులు ఎక్కడికిని పోలేక వస్తుండువలెయును. ఆకాలమున ఇంకను దేశాన మట్టిమిద్దెలు మెండుగా నుండినవి. అవి వానలలో, ఉరియును. ఇక పాంథులబాధ చెప్పవలయునా? సేద్యమునకు దున్నలను ఎడ్లను సమానముగానే పూన్చుచుండిరి. ప్రజలకు కట్టెలు నాని మండనందున వంటవసి చాల క్లేశకారి యయెను. కెరొసీను నూనెయు అగ్గిపుల్లలు లేని ఆకాలమున వానముసురుల నిప్పు చేసికొనుట విసివించు పని. అందును విశేషముగా అనాథ్యులకు. ఇల్లిల్లు తిరిగి ఒక నిప్పుకణిక సంపాదించుకొని దానిని ఉపాయముల నూది మండించి ఎట్లో వంటచేసిన, ఆవండిన యన్నము ముందు తినువారికే ఐపోవును స్త్రీలు మరల ప్రయత్నము చేసి అది యెంత సేపటికి ముగియక పడుకటిల్లు చేరలేరు అక్కడ వీరికై కాంతులు కొంగ్లను గ్గి కనుపెట్టుకొని వేగించుచు విసుకకొనుచు ఉందురు పూరిండ్లవారు గడపకడనే కంచాలు కడిగికొందురు. పెద్ద జల్లులో గాలి గొడుగును పడగొట్టును. బాటసారులు తడియుచునే నడువవలయును. అట్లు వారు వియోగబాధను కొంత తీర్చుకొందురు. రచ్చలు దొరకిన అందు చేరుదురు. అంతలోనే లేనిపోని వాదములు తీవ్రముగానే చేయుదురు. ఇంతలో జల్లు తగ్గిన, ఎక్కడివా రక్కడికి చెదరి పోవుదురు. కాకులు వీథిచెట్లపై గూళ్ళుకట్టుకొనును. వానయైనందున కాపులు సేద్యపుఁబను లకై పంట చేనియందే గుడిసెలో కాపురముందురు. వారికి ఇండ్ల నుండి భార్యలు గూడలు దాల్చి అంబళ్ళు మోసికొనిపోవుదురు. చుట్టును వాన, వాకిలికి గూడ మూత. గుడిసెలో ఆ దంపతులకు చలికి వెచ్చని యొంటిపాటు; వారు ఆ పనులనడుమనే కాముని యాటలను కొంత యాడుదురు. ఆ వానకారులో సంపన్నులగు రెడ్లు అప్పుడు సులభము లగు పలు ఆకుల మిశ్రమ్ముగూరను చింతబిగురుతో చేర్చి పొరంటి ఆసాధకముతోనే వేడివేడి చిన్నారుగబియ్యపన్నమును కలుపుకొని దండిగా నూనె పోసికొని గొంతుదాక తిందురు. చలివినోదముగా మంచముక్రింద మేకెరువు కుంపటి అంటించి పెట్టుకొందురు. ప్రక్కనే కట్టివేసియున్న దూడలచే హితవుగా దేహమును నాకించుకొందురు. అనగా సంపన్నులయ్యు, అనాగరపు భోజనమును పడుకయు ఉబుసును కలిగియుందురు. సంపన్నులయ్యు పిసినితనమును పాతవాడుకలను మానరు. మఱి రాజులన్ననో భోగులు, ప్రౌఢక్కి మేలుకొందురు. వారు నెమళ్లను పెంచుదురు. ఆనెమళ్లకు బంగారు రతనాలవాన యష్టులు. వానిపైన ఉండి అవి కూయుట వారికి మేలుకొలుపు. అంతట మంచిసువాసనలతో

నలుగు పెట్టించుకొని చాలసేపు వేన్నీళ్లతో స్నానము సేయుదురు. తళతళని సన్నని దోవతి కట్టుకొని మణిహారము వేసికొని వాసనగల మొగలిరేకును తురుముకొని జామైన తరువాత కొలువొసంగుదురు. తరువాత అడవి జంతువుల శ్లాఘ్యంపు మాంసముతో రాజనాల యన్నమును దండిగా నేయి పోసికొని ఆరగింతురు. కస్తురి యెక్కువగా వేసి గమాయించు తమ్ములము సేసి అఁగరు చెక్కలు రాజు ఇనువ బండికుంపటి పెట్టుకొని మేడకిటికీలవద్దఁ బ్రియలంకూడి ఉఱుములవాన చూచుచు హాయిగ కాలము గడుపుదురు. ఒక్కొక్క విషయమునను రెడ్లకన్నను రాజుల నాగరకత రసికత ఎక్కువగా చెప్పఁబడినది. రెడ్లు అట్లుండకన్న రాయఁడు అట్లేల కల్పించును? హేళన చేయనేల? అది నాఁటి వస్తుస్థితియే యన తలంపఁదగును. ఇటీవలఁ గూడ రెడ్లు వట్టి యొడలును తలకుఁ పలుబారల వెనుమోపు తలగుడ్డయు తమకు ఏక లక్షణముగా చుట్టుకొని యుండిరి కదా.

శరత్తున తామరలును కలువలును పూచి సరస్సులు కనువిందు లగును. ఆకసము నలుపెక్కును. సూర్యచంద్రనక్షత్రములు కాంతియెక్కును. వెన్నెల అతిరమణీయము. వరులు పండును. దోసలును. చెఱకు పండి బ్రాలును. నల్లని మింట తెల్లని మేఘ ఖండములు. ఏడాకులయరఁటులు పూచును ఇందుపుగింజగందము వండునీటిని తేర్చు నపుట ఎఱిఁగినవిషయమే. మబ్బువిడిచిన యెండల వేఁడి!

నీచకులజులు గాక ఉత్తమకులజులగు బ్రాహ్మణోత్తములను దుర్గాధిపతులు చేయుట రాజ్యమునకు క్షేమకరము. వారు విశ్వాసనీయులు, ఎప్పుడును రాజునకు తిరుగఁబడరు, నీతిశాస్త్ర మెఱిఁగి అధర్మము చేయ వెఱచు నయనుమళ్లిన బ్రాహ్మణులను ఏఁబదిఏండ్లు దాఁటి డెబ్బదికి లోనగువారిని మంత్రులుగా నుంచుకొనుట శ్రేయము. అట్టి యుత్తములు దొరకకున్న, గుణహీనులు అపకారు లగుదురు గాన వారిని మాని, సొంతముగానే తోఁచినట్లును చేత వచ్చినట్లును పనులు చేసికొనుట శ్రేయము. గొప్ప కార్యములకు ఒక్కనినే అధికారిగా పెట్టక పలువురిని నియమించుట శ్రేయము. బ్రాహ్మణునే గొప్ప యధికారమున నియమించుట శ్రేయము. అతఁడు క్షత్రియ, శూద్రుల పరిహాసమునకు వెఱచి కార్యసాధకుఁడగును. మఱియు అతఁడు రాజును చక్కఁగాఁ గొలిచి బ్రదుకుట తన ధర్మమని యెఱుఁగును. దేవాలయముల ధనమును పొరపాటుననైనను బొక్కసమునకు రానీకూడదు. ఏలన అది రాజుం జెఱుచును. రాజు రాజ్యమునకు తొలుత బయటి శత్రువుల తొలఁగించుకొని తరువాత

లోపలి క్షుద్రుల నడంపవలయును. కొండెగానిని తటాలున తఱిమివేయఁగూడదు. ఒక పాటిగా ఉంచుకొనియే యుండవలయును. కొండల నడవులనుండు ఎఱుకుల పోరుగూళ్లను కుదురుగా నొక చోటనుండి సేవచేయని శూరుల కిచ్చిన వారొండొరులపై వ్యావృతులగుట తక్కిన రాజ్యమునకు క్షేమము. పార్వతీయులు స్వల్పమునకే అతిమిత్రు లగుదురు. అది తెలిసి మెలఁగవలయును. [ఇట్లు రాయఁడు యామునాచార్యులచే ఉపదేశింపించిన రాజ నీతియెల్ల ఆ రాజ్యాన అనుష్ఠానరూఢ మని ఎన్నఁదగును.]

గొల్లడాలికి అనుంగు బిడ్డ అదృష్టవశమున దొరకి చిత్తమున వాత్సల్య మేపారిన స్తన్యంబు తానై పుట్టుటయుఁ గలదు. యంత్రకారుఁడు లోహనాళమున అశ్మముల నేయుట అనఁగా ఫిరంగివాఁడు కోటంగూల్ప గుండ్లను పఱవుటం జెప్పుటచే, రాయని కాలమున ఫిరంగులు యుద్ధాయుధములలో నుండెననియు వానిని కోటం గూల్ప నుపయో గింతురనియు తెలియుచున్నది. లోకాన తల్లిపోలిక కూఁతునకు చెట్ట, కొడుకునకు గుణము అనియు, తండ్రిపోలిక కూఁతునకు గుణము, కొడుకునకు చెట్ట యనియు సాముద్రికమునంబోని విశ్వాసము అప్పుడును కలిగి యుండినది. దోహదములు గ్రంథ ప్రసిద్ధములే కాని అనుభవప్రసిద్ధములు కానట్లుతోఁచును. దోహదములు యథావిధిగా అనుష్ఠించి చూచినం గదా? రాయఁడైనను చూచియుండునా? మాళవికలో కాలాన పూఁపక వెనుకఁబడ్డ యశోకము మాళవికతన్నుతో నిండార పుష్పించిన దని కాళిదాసు చెప్పినాఁడు. మఱి యవి గ్రంథముల కెక్కెక్కెనో!

ఆ కాలమున దేవళములందలి యర్చలు తామె నోరు విప్పి భక్తులతో మాట లాడుట విశ్వసనీయముగానే యుండెను. స్వప్నమున తెలుఁగు వల్లభుఁడు కృష్ణదేవ రాయనితో ఆముక్తమాల్యదం జెప్ప మని నోరువిప్పి ఆదేశించెను. విష్ణుచిత్తునితో వడ పెరుంగోయిలొడయఁడు మధురరాజు నాస్థానికిం బోయి వాదించి గెలువుమని ఆన తిచ్చెను. మఱియు తన కూఁతు వ్యాధింగూర్చి ఆయనతో మొఱయిడ, దాని కలరూపును తద్వారణోపాయమును తాను నోరు విప్పి-అర్చకముఖముగాఁ గాదు-ఆనతిచ్చెను. శ్రీరంగమున రంగనాథుఁడును విష్ణుచిత్తుఁడు తన కూఁతు రగపడమికి దుఃఖించి తన యెదుర నాగాత్యము చేయఁగా ఆయనతో ఎలనవ్వుచు వావిచ్చి నీయింటం జూచుకొమ్ము, నీకూఁతు రందే ఉన్నది యని పలికెను. ఆమె అట్లే అందు అగపడినది.

ఆ కల్యాణ విభవమంతయు రాయఁడు పూర్ణవిశ్వాసముతోను భక్తిపరాకాష్ఠతోను చెప్పినదే.

భక్తిప్రపత్తులకును దేవుని యనుగ్రహమునకును చదువుతో పనిలేదు. జాతితోను పనిలేదు. విష్ణుచిత్తుఁడు చదువు పుట్టుఁగడ్డియైన బ్రాహ్మణ వైష్ణవ భక్తి ప్రపన్నుఁడు. దాసరి మాల, భక్తితత్పరుఁడు పాటతో చెక్కుల నానందాశ్రులు ప్రవాహముగా పాఱువాఁడు. పుట్టుప్రపన్నుఁడు. వినుకలిసాంగత్యాదులచేత జ్ఞాని, బ్రహ్మరాక్షస్సుకు ఎంతయో ఉపన్యసించి 'చంపకు చదువుల' నని యనిపించుకొన్నవాఁడు. "విష్ణుతో నివ్వల నొక్కవేల్పు గణియించిన పాతకినౌదు" ననుటచేతను "ఏనుఫలం బెఱుంగ; ఫలంబు వరమేఱు ముఖోల్లాసంబు; యాజ్ఞాకైంకర్యంబులకును అనుమతి కైంకర్యంబులకు ఫలపరిమాణగణన ప్రపన్నుల కెక్కుడియది? కాన బంథకం బగుట ఫలం బింతంత, యందుఁగొంతఁ గొమ్మన వెఱతు. భగవంతుండ రక్షించు" ననుటచేతను భాగవతప్రపన్నానుష్ఠాన పరమ రహస్యమును అనుష్ఠానపర్యంత మెఱిఁగినవాఁడు. (దీన రాయఁడును ఈ పరమ రహస్యములను తానును నిజానుష్ఠానపర్యంత మెఱుంగు ననుట సిద్ధము.) బ్రహ్మరాక్షసుని పూర్వజన్మవృత్తాంత వివరణమున లెస్సగా చదివిన బ్రాహ్మణులు, పౌరోహిత్యవృత్తులు, అందందు వైదికవేషంబుననే ఎంత నీచపు బ్రతుకును, అతి భయంక రానంతర జన్మముం దెచ్చుదానిచి, బ్రదుకుచుండిరో ఉదాహరింపఁబడినది. అతఁడు అధీతిబోధంబులు ప్రపన్నరహస్యపర్యంతము ఎఱింగి, "విష్ణువుతో నివ్వల నొక్క వేల్పు" ఇత్యాది యొట్టు ప్రపన్నుని నోట ఎంతటిదో ఎఱింగి దాని గణనచేసి వానిని విడిపించినవాఁడు. అతఁడు మరల రాఁగానే అతని ప్రపన్నత నిజమని చిత్తమున కెక్కి అతని పాట చరణ మైనను తన్నుం గావగల మహిమశాలి యని యెఱింగి, ఇవుడు నమ్మకము పొడమి, వాని పాదములం బట్టుకొన్నవాఁడు.

ఆ కాలపు దారి దోపిళ్ళ విధమును ఆ దొంగల వన్నుగడలను పాంథులు వారికి బలియగు విధమును వారిని తప్పించుకొను విధములును ఆకాలమున అందందు జరుగునవి రాజై తాను ఎఱుంగఁగలిగినవి, రాయఁడు దీన నుదాహరించెఁగావలయు.

ఆముక్తమాల్యద రచయిత ?

ఆముక్తమాల్యదను కృష్ణదేవరాయఁడు కలలోని దేవుని యాదేశముబడి తా రచించితి నని అందు తన స్వప్నవృత్తాంతము ను దాని తన యనుష్ఠానమును చెప్పి

యున్నాఁడు. ప్రతి ఆశ్వాసాంతమును 'కృష్ణరాయవసుధాధ్యక్షోదిత...... ఆశ్వాస మాద్యంబు' 'కృష్ణరాయ మహీభృన్నా మాస్మృత్... ఆశ్వాసము ద్వితీయంబు...' 'కృష్ణరాయమహిజా న్యుత్పాదిత.... ఆశ్వాసము సప్తమంబు....' అని విస్పష్టముగా ఏడింటి యవసానమునను చెప్పుకొనియున్నాఁడు. శ్రీహర్షుఁడు తన నైషధమున విలక్షణముగా ప్రతి సర్గకును కడపట ఇన్నవ సర్గ ముగిసినది అని "....దశమ స్తస్య వ్యరంసీ న్మహా కావ్యే చారుణి నైషధీయచరితే సర్గో నిసర్గోజ్వలః" అనియు, "....మహా| కావ్యే తద్భువి నైషధీయచరితే సర్గోఽగమత్ షోడశః" అనియు, "ద్వావింశో నవసాహసాఙ్కచరితే చమ్పూకృతోఽయం మహా| కావ్యే తస్య కృతౌ నలీయ చరితే సర్గో నిసర్గోజ్వలః" అనియు అందలి యిరువదిరెండు సర్గలయు కడపట అద్భుత ప్రౌఢప్రసిద్ధరలు చెప్పినాఁడు. శ్రీ రాయఁడును ఇందు అట్లే అతులితమత్తేభములం జెప్పి ఆ మహాకవిని అనుకరించినాఁడు. ఇట్లు మతి యెందుండనో, ఇఁకను "రచయిత ఎవరు" అను విప్రతిపత్తికి ఎడము ఎక్కడున్నది ? కవి తన పేరును ఇంత సుఘటితము చేసియుండఁగ ఇఁక నేమి ?

ఐనను రాయనికాలమువాఁడైన తెనాలి రామకృష్ణకవి ఒక చాటువున "అల్లసాని పెద్దన తెల్పె ముది మది దప్పి యాముక్తమాల్యద" అని చెప్పినట్లు కొంత జన విశ్వాస ముండుటచేతను, అప్పకవియు "అంధ్రకవితాపితామహుఁడు 'కొనియె' ననుటకు 'కొనె' నని చెప్పె.... విష్ణుచిత్తీయమునందు" అని చెప్పి యుండుటచేతను, అట్లే పూర్వ వ్యాఖ్యాతలు దీనిని పెద్దనకృతం బనుటచేతను, నిజముగా ఆముక్తమాల్యద రచయిత యెవరు అని విప్రతిపత్తి పొడమి దానిని నిర్ణయింపవలసి ఏర్పడినది. "కావ్యం యశసేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే" అని యిత్యాదిగా కావ్యప్రయోజనములం జెప్పుచు కావ్యప్రకాశమున మమ్మటాచార్యుఁడు 'అర్థకృతే-' అన్నందులకు "శ్రీహర్షాదేః ధావకాదీనా మివ ధనమ్." అని వివరించినాఁడు. దీనింబట్టి కొందఱు ధావకుఁడనువాఁడు శ్రీహర్షునివలన ధనముగొని, తన పేరుం జెప్పక, హర్షుని పేరనే ప్రియదర్శికారత్నా వళ్యాది నాటకాదులను రచించినాఁడు, "శ్రీహర్షో నిపుణః కవిః" అనుట ఉత్తమాట యనిరి. అదియైనను ఎంత సత్యమో ఎవ రెఱుంగఁదురు ? ఋజువు ఏది ? అట్లే రాయఁడు పెద్దనకు ధన మొసంగి, మడిమాన్యము లిచ్చి, తన పేర ఆముక్తమాల్యదను వ్రాయించు కొనెను.-అని. "అర్థకృతే" అను శాస్త్రమునకు దీని నొక యుదాహరణముగా

కొందఱు గ్రహించునట్లున్నవి. అంతట రచయిత రాయడా ? నా పెద్దన యగునా, అని ఇప్పుడు వాదములు సేయఁబడుచున్నవి,

రాయఁడేమో పుట్టాంధ్రుఁడు కాఁడు తెనుఁగు అతని తల్లిభాష గాదు. అతఁడు కర్ణాటుఁడై నృపులతో 'బాసాడి', ఆంధ్ర మెఱింగినవాఁడు. అట్టివాఁడు ఇంత ప్రౌఢ కావ్యము వ్రాయఁగలడా ? — అని ఒకటి. మఱి బృహదాంధ్ర నిఘంటు నిర్మాత, సకలాంధ్ర కావ్యములను వ్యాఖ్యానింపించి అచ్చు వేయించినవాఁడు, ఆంధ్రతత్త్వవేది, ఆంగ్లుఁడు బ్రౌణుదొర ఎట్టి యాంధ్రమును వ్రాసియుండునో, మాటాడియుండునో. ఉదాహరణము మృగ్యము గాని, అతఁడు ఆ భాషనిగూఢ రహస్యములతో ఈ యాముక్త పర్యంతము తా నెఱింగినవాఁడు. పుదూరు ద్రావిడులు, ఆఱువలు శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు. మఱి వారికన్నను ఆంధ్ర కవియు పండితుఁడును ఉండునా? వారివి ఎన్ని పద్యములో అచ్చము కృష్ణరాయనివే పెద్దనవే అను భ్రమగొల్పునవి తన్నాటకములం గలవు. కావున ఇది నిలుచు వాదము గాదు. రాయఁడు తన గీర్వాణ కృతులుగా ప్రస్తావించిన మదాలసచరిత్రాదులలో కొన్నింటినుండి ప్రపంచదర్పణ మను నొక యప్రకాశిత లిఖిత పుస్తకమునుండి రసమంజరి సత్యావధుపులవి అని శ్లోకములు ఒక్కెడ ఉదాహరింపఁబడినవి. మఱి ఇవియు అల్లసాని పెద్దన పేరనే ఉన్నవి. దానిం బట్టి రాయఁడు చెప్పిన సంస్కృత గ్రంథము లన్నియు ఉత్తవి కావు నిజములే అనియు, లోకాన ఏకారణముచేతనో అవియు నిశ్శాశిఖుడగు పెద్దన మహాకవి పేరనే వ్యవహృతము లనియు ఎట్లో ఖిలమైపోయె ననియు ఊహింపఁదగును. సకల భాషావాగనుశాసన నన్నయయు, ఉభయ కవిమిత్ర తిక్కనయు డిండిమజేత శ్రీనాథుఁడును పెద్దనయు సంస్కృత రచనలును ఏవేని చేసియుండరా? అవి ఉత్త బిరుదులా ? మఱి తెలుఁగునాఁడు సంస్కృతయుగము దాఁటిపోయినది. కావున వానికి ప్రచారము సంపాదించుట సుఖువుకాక పోయినవి. ఆ రచనయున్నచో రచయితృ ప్రీతికిని తాత్కాలిక పండితగోష్ఠి మెప్పునకును కొంత రాజసమ్మానమునకును పర్యాప్తమై మఱి క్రిందికి ఇవలికి దిగదాయెను. అది యుండనీ. రాయవాచకము లందు రాయని యందలి తాత్పర్యముతోనే వ్రాయఁబడినవానియందు, ఈ కృతిం గూర్చిన ప్రస్తావము లేదే అని యనుచున్నారు. మఱి స్వప్న వృత్తాంత కావ్యరచనా ప్రతిజ్ఞతోను ఆశ్వాసాంత పద్యములతోను ఇట్టివి యొకటి దీపించుచుండఁగా, ఇవి యుండుట మన కన్నను ఎంతో సన్నిహితులుగా వా రెఱుంగరా ? వారు ఎట్లుంగినైన, ఇటో అటో, దానిని సూచింప

కయే ఏల విడుతురు ? తెనాలిరామకృష్ణుఁడు ఒక తట్టునకు మ్రొగ్గియు నుండెను. కావున అందు లేకపోవుట ఏ కోటికిని బలము గూర్పదు. ఇఁక చిరకాలమునకు తరువాత వ్రాయఁబడిన వ్యాఖ్యాతలమాట ఇట్లు నూటిగా లేపఁబడిన విప్రపత్తి కలిగినపుడు నిర్ణయమునకు సాయపడదు. వ్యాకరణ దోషాదుల కలిమిలేములును ఏకాంతమగు నిర్ణయమునకు ఒదవవు. దోషమా అను నిశ్చయమే తొలుత తేలదు. కృష్ణరాయని యాస్థానిని శ్రీనాథుఁడు విరాజిల్లిన యాస్థానులను, వాని యనుషంగమున వేదాద్రిమంత్రి యాస్థానిని, తలఁచుకొని సౌరిడి నన్నింటిందలపోసికొన్న "ఇట్టి కవులకు నేను వాకట్టుకొలుకుఁ జెప్పినాఁడ..............పాండురంగ విజయ"మను రామకృష్ణునియా 'వాకట్టు', ధీరత అదెట్టిదో అబ్బ ! మఱియు 'కృష్ణరాయఁడే యైన ఉపనిషదాదులను ఎఱిఁగి చెప్పునా, పెద్దనయే యైన చేవ వేపుడు మొదలైనవి ఎఱింగి చెప్పునా, అను విచారము మందము. ప్రతిభకు అన్నింటి యెఱుకకు దారులుండును. నామిత్ర మొకఁడు నాతో టోడుపీడక తిరుగుచుండువాఁడు ఎన్నఁడును అంతగా వ్రాయనివాఁడు ఒకప్పుడు నాకన్నను మేలనఁదగిన వ్రాఁతలను సొంతముగా, నా కెఱుకలేకయే ప్రకటింపఁగా అన్మదుభయపరిచితులెంతఱో అవి యాతని పేరి వ్రాఁతలే యగును అతనివిం గావన్న యవిశ్వాసమును ఎంతయో పలుకుచుండి రనుట నిజానుభవవిదితము. మఱియు రాయని నాటి చారిత్రక విషయములందు, సందేహముల యెడ, ఇట్లే అట్లు గాదను నిర్ణయమును రూఢిసేయుటకు ఇంకను ఎంత సామగ్రి వలయునో ఎంత విచారము వలయునో. మన దివు డొక పామరన్యయుగము, అన్ని మతములకు చోటుగలది, సమాధానములు సులువయినది. కావున ఈ విప్రతిపత్తియందు గ్రంథములో పొందినదానిని అటులే అంగీకరించుట శ్రేయము. అదియు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులవారి సంజీవనియందు అంగీకృతము, డాక్టర్ సి. అర్. రెడ్డి ప్రభృతులచే అనుగృహీతము.

మనుచరిత్రయందలి రాయలవంశావళి అట్లే తుచ తప్పక ఆముక్తలోను ఉండుట మాత్రమే కాదు, అది కారణములచే మర్షణీయ మగును, అంతియ కాక మనువునందలి దశావతారాది యితరపద్యములును అట్లే పదపాదాంశ భేదములతో ఆముక్తలో నున్నవి. మఱియు మనువునందలి పెక్కు పద్యముల ప్రౌఢ మనోహరాసాధారణపు బెత్తుగతలును పోకడలును, అతిశ్లాఘ్యములు. మాలతీమాధవములోనివి ఉత్తర చరితలోను,

ఉత్తరచరితవి మహావీర చరితమునను ఉన్నయట్లు ఆముక్తమున నున్నవి. అక్కడనో భవభూతి యొక్కడే, ఇక్కడనో ఇరువురు పెద్దనయు రాయడును కలసికొని కూర్చినారు పేర్చినారు పేర్చినారు, ఏకవాక్యక అని యనిపించినారు—అని యెన్నందగును.—ఒక యుదాహరణము—ఇది మనువులో సాయంకాలపుఁ జక్రవాకి—

"క్రుంకె పంకజబంధుఁడు, ఆ సమయంబున—

ఏవిహంగముఁ గన్న నెలుఁగించుచును సారె-
కును సైకతంబులఁ గూడఁ దారుఁ ;
దారి కన్గొని యది తన జోడు గాకున్న
మెడ యెత్తి కలయంగ మింట నరయు ;
నరసి కన్నీటితో మరలి తామర యెక్కి
వదన మెండఁగ సరోవారి నద్దు ;
నద్ది త్రావఁగ సైప కట్టిట్టు గన్గొని
ప్రతిబింబ మీక్షించి భ్రమసి యుఱుకు ;
నుఱికి యెఱకలు దడియ, వేరొక్క తమ్మి
కరుగు, నరిగి రవంబుతోఁ దిరుగు తేంట్లఁ
బొడుచు ముక్కున మఱియును బోవు వెదక
నంజ ప్రియుఁ బాసి వగ నొక్క చక్రవాకి."

ఇది యాముక్తమున శరత్ కేకి—

అర్కమండలి కభ్ర మడ్డమైనంతనె,
యెఱ మాని మోము బిట్టెత్తి చూచి ;
ఘుమఘుమధ్వని గాలి గుహ జొరఁ, బురి యొకిం
చుక యెత్తి కని తలంచుకొని వంచి ;

నిష్పృష్ప కేతకి నేత్రాంబు వొత్తి, ఖే
        కష్టుఁ దెంకి పడియచోఁ గణఁగ మొగ్గి,
కేకపుఁ ధృతివనపు గ్రీవమై రాక యొ
        క్కొక్కం జార్చి, వాత నేమేమొ కమిచి ;
వెడలు బీటెండకును శరద్వ్యాత్ష పీఁగి
        వార్షికమె యెక్కి, త్రోటి నిర్వంకఁ బక్ష
తులను నివురుచు, వెఱ్ఱిచూపుల నూరంబు
        కెలఁకులఁ గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేకులుండె.

రంగనాయకుల పేట
నెల్లూరు
1-12-1966

భాగవత శ్రీపాదరేణువు
నే. రామదాసు

ఆముక్తమాల్యద

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్టదేవతా స్తుత్యాదికము

శ్రీ కమనీయ హారమణిఁ
జెన్నుగఁ దానును, గౌస్తుభంబునం
దా కమలా వధూటియు ను
దారతఁ దోఁపఁ, బరస్పరాత్మలం
దాకలితంబులైన తమ
యాకృతు లచ్ఛతఁ బైకిఁ దోఁచి. య
స్తోకత నందుఁ దోఁచె నన.
శోభిలు వేంకటభర్తఁ గొల్చెదన్.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్మొలంగి. హరి దన్జేరం బ్రహర్షించు ను
ర్వరకు న్వంచనఁ గూడఁగాఁ గలుగు భాస్వచ్చంద్రశాలా పరం
పర లయ్యె న్నృపులై పైన యెవ్వని ఫణా పంక్తు ల్భజింతు న్నిరం
తరముం దాంతుని నయ్యనంతుని నతీతబ్రహ్మకల్పాంతునిన్.

సీ. ఖనటత్పయోబ్ధి వీక్ష్య రసాతలాన్యోన్య
పిండీకృతాంగ భీ తాండజములు,
ధృత కులాయార్ధ ఖండిత సమిల్లవరూప
చరణాంతిక భ్రమత్తరువరములు,
ఘన గుహా ఘటిత ఝాంకరణ లోకైక ద్వి
దుంభీకృత మేరు మందరములు,
చటుల ఝంపా తరస్స్వ నగరీ విపరీత
పాతితాశాకరిణ పరిబృఢములు.

తే. ప్రబలతర బాడబీకృతేరమ్మదములు,
భాస్వరేరమ్మదీకృత బాడబములు
పతగ సమ్రాట్పతత్ర ప్రభంజనములు,
వృజినతూలౌఘములఁ దూల విసరుఁగాత. ౩

విష్వక్సేనుని బెత్తమునకు వందనము సల్పుట

ఉ. పూని ముకుందు నాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి యజాండభాండము
ల్వానను మీఁదఁ బోవ నడువ న్గొనెఁ దన్నన నగ్రనిశ్చల
త్వానచలత్వనిష్ఠలె సమస్త జగంబుల జాడ్యచేతన
ల్గానుతికెక్కు సైన్యపతి కాంచనవేతము నాశ్రయించెదన్. ౪

పాంచజన్య వర్ణనము

మ. హరి పూరింపఁ దదాస్య మారుత సుగంధాకృష్టమై నాభిపం
కరుహక్రోడమిళిందబృంద మెదు రెక్కం దుష్క్రియాపంక సం
కర దైత్యాసు పరంపరం గముచు రేఖం బొల్చు రాకా నిశా
కరగౌరద్యుతి పాంచజన్య మొసఁగుం గళ్యాణ సాకల్యమున్. ౫

నందక వర్ణనము

మ. ప్రతతోర్ధ్వాధరశాగ పీఠ యుగళీ భాస్వత్త్సరు స్తంభ సం
స్థితిఁ దీంద్రించెడు జాళువా మొనలివా దీప్తార్చిగాఁ గజ్జలా
న్వితధూమాసిత రేఖపై యలుఁగుగా విజ్ఞాన దీపాంకురా
కృతి నందం బగు నందకం బఘలతాశ్రేణి చ్ఛిదం జేయుతన్. ౬

కౌమోదకీ వర్ణనము

ఉ. యాదవసార్వభౌము భయదాయత బాహునియుక్తిఁ జేసి యెం
దే దనుజేంద్ర సాళ్వపుర హేమమణీవరణంబు నంగతం
బై దివి నాత్మకంకణము లం దౌకె కంకణ మయ్యె నట్టి కౌ
మోదకి మోదకీలిత సముజ్జ్వల కల్పకమాల్యఁ గొల్చెదన్. ౭

శార్ఙ్గ వర్ణనము

చ. పిడికెఁడు కౌనుఁ గొప్పుఁ గని ప్రేమఁ ద్రివక్ర సమాంగిఁ జేసి, తేఁ
బిడికెఁడు కౌనుఁ గొప్పుఁ బయిఁ బెచ్చు గుణంబును గంటి నంచు, నే
ర్పడఁగ నిజత్రివక్రతయుఁ బావఁగ మ్రొక్కెడు నా, సుమాలిపైఁ
జడిగొన నమ్ము లీను హరి శార్ఙ్గధనుర్లత గాచుఁ గావుతన్. ౮

సుదర్శన వర్ణన

చ. అదరు గళాస్రధారలు మహాముఖ వాంత సుధాంబు ధారలు
న్పొదవగు వహ్నికీలములఁ బొంగును గాఁ, బెఱదైత్యకోటికి
న్వెడిదపుఁ గిన్కతో నెసరు వెట్టిన పెద్దపనంటిఁబోలె, నె
క్కుడు వెన రాహు మస్తకముఁ గొన్న సుదర్శన దేవుఁ గొల్చెదన్. ౯

పన్నిద్దఱు సూరులం దలంచుట

మ. అల పన్నిద్దఱు సూరులందును సముద్యల్లీలఁ గా వున్న వె
గ్గలవుం దాపముఁ బాప నా, నిజమనః కంజాత సంజాత పు
ష్కలమాధ్వీకరుచి న్మురారి సొగియంగాఁ జొక్కి ధన్యాత్ము లౌ
నిల పన్నిద్దఱుసూరులం దలఁతు మోక్షేచ్ఛామతిం దివ్యులన్. ౧౦

వ. అని యిష్టదేవతావందనంబుఁ జేసి మున్నేఁ గళింగదేశ విజిగీషా మనీషం దండెత్తిపోయి విజయవాటిం గొన్నివాసరంబు లుండి శ్రీకాకుళ నికేతనుండగు నాంధ్రమధుమథను సేవింపం బోయి హరివాసరోపవాసం బచ్చటఁ గావింప నప్పుణ్యరాత్రి చతుర్థయామంబున. ౧౧

కలలో ప్రత్యక్షమైన తెనుఁగు వల్లభరాయని వర్ణన

సీ. నీలమేఘముడాలు డీలు సేయఁగఁ జాలు
మెఱుఁగుఁ జామనచాయ మేనితోడ,
నరవిందములకచ్చు లడఁగించుజిగి హెచ్చు
నాయతం బగు కన్నుదోయి తోడఁ,
బులుఁగుఁరాయనిచట్టువలవన్నె నొరవెట్టు
హొంబట్టుజిలుఁగు రెంటెంబుతోడ,

నుదయార్క బింబంబు నొఱపు విడంబింబు
దొరలంగనాడు కౌస్తుభముతోడఁ,
తే. దమ్మికే లుండఁ బెఱకేల దండ యిచ్చు
లేము లుడిపెడు లేఁజూపులేమతోడఁ
దొలఁకుదయఁ దెల్పు చిఱునవ్వుతోడఁ గలఁ ద
దంధ్ర జలజాక్షుఁ డిట్లని యాన తిచ్చె. ౧౨

భగవద్వాక్యము

సీ. పలికి తుత్ప్రేక్షోపమలు జాతి పెం పెక్క
రసికు లౌ నన మదాలసచరిత్ర,
భావ ధ్వని వ్యంగ్య సేవధి గాఁగఁ జె
ప్పితివి సత్యావధూ ప్రీణనంబు.
శ్రుతి పురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి
సకలకథాసారసంగ్రహంబు,
శ్రోత్రఘచ్ఛటలు విచ్చఁగ రచించితి సూక్తి
నైపుణి జ్ఞానచింతామణికృతి,
తే. మఱియు రసమంజరీ ముఖ్య మధురకావ్య
రచన మెప్పించికొంటి గీర్వాణభాష,
నంధ్రభాష యసాధ్యంబె యందు నొక్క
కృతి వినిర్మింపు మింక మాకుఁ బ్రియము గాఁగ. ౧౩

ఉ. ఎన్నిసెఁ గూర్తునన్న, విను, మే మును దాల్చినమాల్య మిచ్చు న
ప్పిన్నది రంగమం దయిన పెండిలి సెప్పుము; మున్ను గొంటి నే
వ న్ననదంత యొక్క మగవాఁ డిట, నేను దెలుంగురాయఁడ,
న్గన్నడరాయ, యక్కొదువఁ గప్పు ప్రియాపరిభుక్తభాక్కథన్. ౧౪

ఆ. తెలుఁ గ దేల యన్న, దేశంబు దెలుఁ, గేను
దెలుఁగు వల్లభుండఁ, దెలుఁగొ కండ,
యెల్లనృపులు గొలువ నెఱుఁగవే బాసాడి,
దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స. ౧౫

క. అంకితమో యన;. నీ కల
వేంకటపతి యిష్ట మైన వే ల్పగుటఁ దదీ
యాంకితము సేయు; మొక్కొ
సంకేతముగా కతఁడ రస న్నేఁ గానే. ౧౬

తే. పౌత్త్ర మిటు సేయ నీ కుత్తరోత్తరాభి
వృద్ధి, యని పోవ, మేల్కొని, వెఱఁగుతోడి
భక్తిఁ ద ద్గృహగోపుర ప్రణతిఁ జేసి
వేగుటయుఁ గల్యకరణీయ విధులు దీర్చి. ౧౭

వ. నిం డోలగం బుండి దండనాథ సామంత సందోహంబులం బిలిపించి బెందల కడన మందిరంబుల కనిపి వివిధ వేదాగమ విదులగు విద్వజ్జనంబులఁ గాని పించికొని నమస్కరించి యాశుభస్వప్నంబు వినిపించిన హర్షించి వారును సవిస్మయస్వాంతులై 'దేవా, దేవదేవుండు విజయంబు చేసిన యాస్వప్నం బనేక శోభనపరంపరలం దెలుపుచున్న యది. ఎట్లనిన, ప్రథమ మ ప్పత్మేక్షణు స్వప్నసాక్షాత్కారం బితోధికభక్తియు, నతండు ప్రబంధనిబంధనంబుఁ గావింపు మనుట యితోధికాగాధసారస్వతో ద్భోధంబును, నతని దేవీసమాగమం బితోధికాఖండభాండాగారసమృద్ధియు, నతని యాసతిచేతి విశదశతచ్ఛదం బితోధికాద్వితీయసితచ్ఛత్త్రితయు, నతం డశేషనృపసేవం ద త్తద్భూష లెఱుం గవె యనుట యితోధిక సమస్త సామంత సమాజ సమాకర్షణంబునుఁ ప్రియోపభోగ పరిశిష్టభోగం బింపనుట యితోధిక బహుప్రేయసీప్రాప్తియు కృతిచెప్ప నుత్తరోత్తరాభివృద్ధియగు ననుట యితోధికావత్యపరమాయుర వాప్తియు, నగు. నఖర్వమహిమాతిధూర్వహుఁడగు తుర్వసువంశంబునం బుట్టినట్టి నీకిట్టి శోభనపరంపర లేమద్భుతంబు, లవధరింపుము. ౧౮

సీ. కలశపాథోరాశిగర్భ వీచిమతల్లి
గడుపార నెవ్వానిఁ గన్నతల్లి,
యనలాక్షు ఘనజటా వనవాటి కెవ్వాఁడు
వన్నె వెట్టు ననార్తవంపుఁ బువ్వు,
సకలదైవత బుభుక్షాపూర్తి కెవ్వాఁడు
పుట్టు కామని లేని మెట్టపంట,

కటికి చీకటితిండి కరముల గిలిగింత
నెవ్వాఁడు తొగకన్నె నవ్వఁజేయు,
తే. నలఁడు పొగడొందు మధుకైటభారిమఱఁది,
కళల నెలవగువాఁడు చుక్కలకు ఱేఁడు,
మిసిమిపరసీమ వలరాజు మేనమామ,
వేవెలుంగులదొరతోడు రేవెలుంగు. ౧౯

తే. ఆసుధాధాము విభవ మహాంబురాశి
కుబ్బు మీఱంగ నందనుఁ డుదయ మయ్యె
వేదవేదాంగశాస్త్రార్థ విశదవాస
నాత్తధిషణాధురంధరుం డైన బుధుఁడు. ౨౦

క. వానికిఁ బురూరవుఁడు ప్ర
జ్ఞానిధి జనియించె సింహసదృశుఁడు తద్భూ
జానికి నాయువు తనయుం
డానృపతికి తనయుఁడై యయాతి జనించెన్. ౨౧

క. అతనికి యదు తుర్వసులను
సుతు లుద్భవమంది రహితసూదనులు కళా
న్వితమతులు వారిలో వి
శ్రుత కీర్తి వహించెఁ దుర్వసుఁడు గుణనిధియై. ౨౨

తే. వానివంశంబు తుళువాన్వవాయ మయ్యె,
నందుఁ దిక్కండ్రు నృపు లుదయంబు నొంది
నిఖిల భువన ప్రపూర్ణ నిర్నిద్రకీర్తి
నధికు లైరి. తదీయాన్వయమునఁ బుట్టి. ౨౩

మహాస్రగ్ధర

ఘనుఁడై తిమ్మక్షితీశాగ్రణి శరకమఠగ్రావ సంఘాతవాతా
శనరాడాశాంతదంతి స్థవిరకిరుల ఝంజాటము ల్మాన్చి యిమ్మే
దిని దోర్దండైకపీఠిన్ దిరముపఱిచి కీర్తిద్యుతుల్ రోదసిన్ బ
ర్వ నరాతు ల్నమ్రులై పార్శ్వములఁ గొలువఁ దీవ్రప్రతాపంబు నూఁపెన్,

క. వితరణఖని యత్తిమ్మ
క్షితిపగ్రామణికి దేవకీదేవికి నం
చితమూర్తి యీశ్వరప్రభుఁ
డతిపుణ్యుఁడు పుట్టె సజ్జనావనపరుఁడై. ౨౫

చ. బలమదమత్తదుష్ట పురభంజనుఁడై పరిపాలితార్యుఁడై
యిలవయిఁ దొంటియీశ్వరుఁడె యీశ్వరుఁడై జనియింప రూపతెన్
జలరుహనేత్రలన్ దొఱఁగె శైలవనంబుల భీతచిత్తులై
మెలఁగెడు శత్రుభూవరులు మేనులఁ దాల్చిన మన్మథాంకముల్. ౨౬

సీ. నిజభుజాశ్రిత ధారుణీ వజ్రకవచంబు
దుష్ట భుజంగాహితుండికుండు,
వనజేక్షణా మనోధన పశ్యతోహరుం
డరిహంసనంన దభ్రాగమంబు.
మార్గణగణపిక మధుమాస దివసంబు
గుణరత్నరోహణ క్షోణిధరము,
బాంధవసందోహ పద్మవనీ హేళి
కారుణ్యరస నిమ్నగాకళత్రుఁ.

తే. డన జగంబుల మిగులఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచె
ధరణిధవదత్త వివిధోపదా విధా స
మార్జిత శ్రీవినిర్జిత నిర్జరాల
యేశ్వరుఁడు తిమ్మభూపతి యీశ్వరుండు. ౨౭

క. ఆయీశ్వర నృపతికిఁ బు
ణ్యాయతమతియైన బుక్కమాంబకుఁ దేజ
స్తోయజహితు లుదయించిరి
ధీయుతు లగు నారసింహ తిమ్మనరేంద్రుల్. ౨౮

క. అందు నరసప్రభుఁడు హరి
చందన మందార కుంద చంద్రాంశు సితా
స్పంద యశస్తుందిల ది
క్కందరుఁడై ధాత్రి యేలెఁ గలుషము లడఁగన్. ౨౯

సీ. అంభోధి వసన విశ్వంభరావలయంబు
ఘనబాహుపురి మరకతముఁ జేసె;
కకుబంత నిఖిల రాజకకరంబుఁ జరణ మం
జీరంపు సాలభంజికలఁ జేసెఁ;
మహనీయ నిజ వినిర్మల యశస్సరసికి
గగనంబుఁ గలహంసకంబుఁ జేసె;
సత్కారిత విశ్రాణ నాసారలక్ష్మికిఁ
గవికదంబముఁ జాతకములఁ జేసె;

తే. నతిశిత కృపాణ కృత్త మత్తారివీర
మండలేశ నకుండల మకుటనూత్న
మస్తమాల్య వరంపరా మంటనార్చి
తేశ్వరుండగు నారసింహేశ్వరుండు. ౩౦

తే. ఆ నృసింహప్రభుండు తిప్పాంబవలన
నాగమాంబికవలన నందనులఁ గాంచె,
వీరనరసింహరాయభూవిభుని నచ్యు
తాయతాంశజు శ్రీకృష్ణరాయ నిన్ను. ౩౧

క. వీరనృసింహుఁడు నిజభుజ
దారుణ కరవాల పరుష ధారాహత వీ
రారి యగుచు నేకాతప
వారణముగ నేలె ధర నవారణమహిమన్. ౩౨

క. అవిభునవంతరంబ భ
రావలయముఁ బూని తీవు రహిమై దిరుమ
ల్దేవియును నన్నపూర్ణా
దేవియుఁ గమలాబ్జముఖియు దేవేరులుగాఁ ౬౩

సీ. తొలఁగెను ధూమకేతుక్షోభ జనులకు,
నతివృష్టి దోషభయంబు వాసెఁ,
గంటకాగమభీతి గడచె, నుద్ధత భూమి
భృత్కటకంబెల్ల నెత్తువడియె

మానె నఘస్ఫూర్తి, మరుభూములందును
నెల మూఁడు వానలు నిండఁ గురిసె,
సాబాల గోపాల మఖిల సద్ద్విజమును
నానందముగ మన్కి నతిశయిల్లెఁ,

తే. బ్రజల కెల్లను గడు రామరాజ్యమయ్యెఁ,
జారుసత్త్వాఢ్య, యీశ్వర నారసింహ
భూవిభుని కృష్ణరాయ యభ్యుదయమొంది
పెంపుతో నీవు ధాత్రిఁ బాలింపఁగాను. ౩౪

క. తునియలు తొమ్మిది యఁట! పదు
నెనమంత్రఁట మోచువా రనేకప కిటి కూ
ర్మ నగాహు! లేటి లావరు!
లని తావకబాహు వొకటి యవని ధరించెన్. ౩౫

సీ. తొలుదొల్త నుదయాద్రిశిలఁ దాఁకి కెరలు నీ
యసి లోహమున వెచ్చనై జనించె;
మఱి కొండవీ డెక్కి మార్కొని నలియైన
యల కనవాపాత్రు నంటి రాఁజె;
నట సాఁగి జమ్మిలోయఁ బడి* వేగ దహించెఁ,
గోన బిట్టేర్చెఁ; గొట్టానఁ దగిలెఁ;
కనకగిరి స్ఫూర్తిఁ గరఁచె; గౌతమి గ్రాఁచె;
నవుల నాపొట్నూర రవులుకొనియె;

తే. మాడెములు వ్రేల్చె; నొడ్డాది మసి యొనర్చెఁ;
గటకపురిఁ గాల్చె గజరాజు గలఁగి పఱవఁ
దోఁక చిచ్చన; నౌర నీ దురవగాహ
ఖేలదుగ్రప్రతాపాగ్ని కృష్ణరాయ. ౩౬

ఉ. చిత్రము, కృష్ణరాయనృపశేఖర నీదగు ధాటి కోడి న
ర్వత్ర నిలింప కామినుల వాడకుఁ గాఁపులు వోయి, రుత్కల

---

* పా. వేఁగి.

క్షత్రియపాత్రులెల్లఁ గనుగందని మేనులఁ దొంటిపెద్ద లే
సూత్రముఁ బన్నినారొ బలసూదనువీఁటికిఁ గొండవీటికిన్! ౩౭

ఉ. కూరిమిఁ గృష్ణరాయ నృపకుంజర చేరెఁ గళింగ రాజ్య ల
క్ష్మి రమణీ లలామ నిను మిన్నులు ముట్టిన మోహనాలతోఁ.
గారణ మట్ల. లక్ష్మి గనుగందని వేడుకఁ గృష్ణరాయనిం
జేరనకాక, పావి సెడఁ, జెందునె సోదరుఁడైన రుద్రునిన్? ౩౮

సీ. కచనక్త ఫణికంచుకము మౌళి పీరకే
దారంపుఁ జాగ చందంబు నొందఁ,
గలయ సంగమున మర్కటకీటకృత మైన
మగ్గంబు నేత్రసంపద వహింప,
ధ్వాంత గహ్వర శిలాతాడితాళికచిక్క
ణాంత్రవపంకము చంద్రమై పొనంగఁ,
దను భృశ క్రాంతవేష్టన లగ్న బర్హిబ
ర్హంబు మువ్వన్నె చుంగై చెలంగ,

తే. నిద్ర మేల్కాంచి, సెలయేట నీడఁ గాంచి,
గోపవేషంబు సెడి, తొంటి భూపవేష
మగుట యవ్వనమహిమగా నలికి యచటు
విడుచు గజరాజు నీధాటి వింధ్యవాటి. ౩౯

చ. అభిరతిఁ గృష్ణరాయ విజయాంకము లీవు లిఖించి తాళన
న్నిభముగఁ బొట్టునూరికడ నిల్పిన కంబము సింహభూధర
ప్రభుతిరునాళ్ళకుం దిగు సురప్రకరంబు కళింగమేదినీ
విభు నపకీర్తి కజ్జలము వేమఱు పెట్టి పఠించు నిచ్చలున్. ౪౦

సీ. సనకాది దివిజ మస్కరి పాల గోపి చం
దనపుం ద్రవల్లిక ల్నాకి నాకి,
సెలవి హాహాహూహూవుల దండియల తంత్రి
ద్రెవ్వ సింగిణులుగాఁ దివిచి తివిచి,
సప్తర్షి కృతవియజ్ఝర వాలుకాలింగ
సమితి ముచ్చెలతాళ్ళఁ జమరి చమరి,

రంభాప్రధానాప్సరఃపృథూరోజకుం
భంబు లెచ్చటఁ గన్నఁ బట్టి పట్టి,

తే. తిరుగు హరిపురి సురతరు సురల మరగి
బహుళ హళహళి భృత కలబరిగనగర
సగర పురవర వరిబృథ జవన యవన
పృతన భవ దసి ననిఁ దెగి కృష్ణరాయ. ౪౦

మ. అలుక స్ఫోటక భట్టికా ఖురపుటీ హల్య స్ఫురాసాని పృ
చ్ఛలు వోఁ దున్ని తలచ్ఛమూ గజ మదాసార ప్లుతి స్థిరి పృ
షత్కాల నస్యం బిడి, యేకధాటి బళితా కట్టించి తౌ దృష్టి కే
దులభా నోగ్ర కపాల మర్ధప హరి ద్వ్యా జాంగల శ్రేణికిన్! ౪౨

చ. సుమతిఁ బునఃపునా రచిత షోడశదాన వరంపరా వనం
తముల ననంత విత్తము ననంత ననంత మహాగ్రహార బృం
దమును నొసంగు నిన్నొరసి తారెన రాక కదా నిలింప భూ
జములు వహించు దుర్యశము షట్పద కోకిల కైతవంబునన్. ౪౩

తే. ప్రబల రాజాధిరాజ వీరప్రతాప
రాజపరమేశ్వ రార్థదుర్గానదేశ
సాహితీసమరాంగణసార్వభౌమ
కృష్ణరాయేంద్ర కృతి వినిర్మింపు' మనిరి. ౪౪

వ. అంతఁ బ్రహృష్టాంతరంగుండ నై. ౪౫

షష్ఠ్యంతములు

క. అంభోధి కన్యకా కుచ
కుంభాంభిత ఘుసృణమసృణ గురువక్షునకుఁ
జంభారి ముఖాధ్యక్షున
కంభోజాక్షునకు సామి హర్యక్షునకున్. ౪౬

క. మర్దితకాళియఫణికిఁ గ
వర్ధ కృ ధళ బింబితాచ్ఛవదనఖమ్మణికిన్.

దోర్దండ శార్ఙ్గకిణి కష
కర్దమదినమణికి దనుజకరివరసృణికిన్. ౪౭

క. గుహపుష్కరిణీతట మన
గహనగుహాఖేటవంచక పుళిందునకుఁ
ద్రుహిణాండతుందునకయా
వహదీర్ఘాపాంగదృక్ కృపాస్యందునకున్. ౪౮

క. బంధురరథాంగధారా
గంధవహోద్వజ్వలచ్ఛిఖావటలవున
స్సంధుక్షణమృతతాహంప
లాంధోన్నృకృప్రతికి వేంకటాచలపతికిన్. ౪౯

కథా ప్రారంభము

వ. నా విన్నవింపఁ బూను నాముక్తమాల్యదా మహాప్రబంధమునకుఁ గథాక్రమం
బెట్టి దనిన. ౫౦

విలుబుత్తూరి వర్ణన

మ. లలితోద్యాన పరంపరా పిక శుకాలాప ప్రతిధ్వానము
ల్వలభీ నీల హరిన్మణీ పిక శుక స్వానక్రమం బూన్ప మి
న్నులతో రాయు సువర్ణ సౌధముల నెందుం జూడఁ జెన్నొందు శ్రీ
విలుబుత్తూరు సెలంగుఁ బాండ్య నగరోర్వీ రత్నసీమంతమై. ౫౧

చ. మలిచి పయోజ కోశముల మాడ్కి నొనర్చిన పద్మరాగవుం
గలశపు బెట్టిదా ల్పొమిడికంబులతో నపరంజి యోడుబి
ల్లల నల వైజయంతమునఁ జలంబున గెల్వఁగ దంశితంబులై
నిలిచిన యట్లు మాడువు లనేకము లుల్లసిలు న్పురంబునన్. ౫౨

సీ. పాథోధి జలయుక్తిఁ బ్రాఁచీపట్టిన దిశా
కరులు నాఁ దగు మరకతపుఁ గరులఁ,
గరులఁ దొండము సిక్కఁ గబళించి మ్రింగిన
హరులు నాఁ దొండ మొప్పగుఁ ఘదళ్ళ

శవ సిద్ధ ద్వంద్వ బృందాలయ బిలతట కల్యాణమంథాద్రులో నా
వనజాక్షిస్యందనద్వంద్వము లిఖిత నరావాప్త దాంపత్య మొప్పన్. ౫౮

సీ. నవలయధ్వని గాఁగ సారె వ్రేయు నదల్పు
యతినైన గుండె జల్లనఁ గలంప,
సుడిసిన మొగ మెత్తి చూడకుండు పరాకు
కుసుమబాణుని నైనఁ గువిటుఁ జేయ,
శ్రీకార్య పరులఁ గాంచిన లేచి మ్రొక్కు నం
జలికి నింద్రుండు నక్కొలువుఁ గోర,
హరిగృహావసరశంఖాకర్ణనకుఁ ద్రిప్పు
గడగంటి జిగి వ్రజఁ గాఁడి పాఱఁ,

తే. గవణ లుంకించి వ్రేయఁ గొ ప్పవియ నవలి
కరమున నమర్పఁ బైఁటతో మరుని బటువు
విల్లుఁ ద్రియఁ బట్టుఁ గంచెలఁ బిగువుఁ జన్ను
నిక్కఁ దిన్నెలఁ బాత్రాళి నెత్తమాడు ౫౯

సీ. పీడంపుఁ బలు కెంపు విరిసి వెన్నెల గాయ,
వరిగింజ నొకటఁ బల్వరుసఁ దోమ,
నొరసి యెత్తిన మణుం గొందిక మైనెని
గులు దేరఁ బను పిడి జలక మాడ,
ముదుక గాకుండఁ బయ్యెదలోనె గేలార్చి,
కలయఁ జంటను నొట్టఁ గలప మలఁద,
రతిరయచ్ఛిన్న సూత్రముతఁ జిక్కక ముత్తె
ములు రాల గరగరికలు వహింపఁ,

తే. బొలసిననె యెట్టినరునైనఁ గులముఁ దెలియఁ
బ్రబలత సెడి పల్లవుఁడు వేద పడిన స్వేద,
నృపతివెలియంతిపురముగా నెన్న మెలఁగ,
బాసఁ గృతి సెప్ప వలఁతు లప్పద్మముఖులు. ౬౦

ఉ. అంచిత హారవల్లి వలయాభరణంబుల తక్కఁ ద్రోయుఁ జి
ల్లంచుఁ బసిండి, యేణమద మంగముఁ జేర్చుట తక్క రోయు జి

ర్ధంచు జవాది, ధూపితము యందుట తక్క విదుర్చుఁ బూవుఁ జె
మ్మంచు, జిలుంగెదక్క నగుయోవత మొత్తు నటించు నన్యమున్. ౬౧

ఉ. వేవిన మేతఁబై వలభి వేణికఁ జంట వహించి విప్పఁగాఁ
బూవులు గోట మీటుతఱిఁ బోయెడు తేఁటుల మ్రోఁత కామి శం
కావహ మౌఁ గృతాభ్యసన లౌటను దంతపు మెట్ల వెంబడిం
జే వడి వీణ మీటుటయుఁ జి క్కెడలించుటయు న్స్సరింబడన్. ౬౨

క. ఆశివచః కార్పణ్యం
బా లేమల చెవులు సోఁక దధమాన్వయ జీ
ర్ణాలావణ్యుల పిలుపున
కై లాభముఁ దెలిపెనేని నవి శ్రీలగుటన్. ౬౩

చ. ద్రవిడ కుటుంబిను ల్పసుపు రాచిన రత్నపుఁ దావ క్రింద నం
బువు దెరవాఱఁగా నిదురవోయి గరుత్తత వచ్చబాతిన్
భవనసరోమరాళములు భర్మమయచ్ఛద గుచ్ఛవిస్ఫుర
ద్దివిజధునీ మరాళ వితతి భ్రమఁ బూన్చుఁ బురి న్పరిభ్రమించుచున్. ౬౪

మ. తలఁ బక్షచ్ఛట గ్రుచ్చి బాతువులు కేదారంపుఁ గుల్యాంతర
స్థలి నిద్రింపఁగఁ జూచి యారెకు లుష స్స్నాతప్రయాతద్విజా
వలి పిండీకృత శాటిక ల్పని దదావానంబుఁ జేర్పంగ రే
వుల డిగ్గ న్వెసఁ బాఱువానిఁ గని నవ్వ న్శాలిగోప్యోఘముల్. ౬౫

మ. సొరిదిం బేర్చిన తీఁగమల్లియలు ఖర్జూరంబులు న్పూప్పమం
జరులు న్మామిడిగుత్తులు న్గసుమము ల్సంపెంగలు న్స్వచ్ఛగ
న్నెరులు న్వాశలు గల్గి రాజనపుఁ గాంతం దారు ము ల్పావ చే
లరు దార న్సగుఁ బూవుఁదోఁటల బలాతానీక దంభంబునన్. ౬౬

చ. బలసిన హాల్లకచ్ఛటలపైఁ దమ ఝుంఝుఱుముద్దు రాయఁగాఁ,
గలమము లుండుఁ బండి యొఱగంబడి నీ రెతలింపఁ దృష్ణలోఁ
దల కొన, వంగి ముణ జలముఁ ద్రావదు క్రిందటి ప్రేళ్ల పిదటన్
నితివి, మరంద మాను కరణి న్నికటోపవనానిలాహతిన్. ౬౭

చ. అడుగునఁ బండి ప్రీలి యనలై మధువుట్టఁగఁ, ద్రావఁ దేంట్లు మ
ల్లడి గొని చుట్టు రాఁ, బనసల న్పొలుచు న్గలుగుండ్లతోడ నీ

ద్వేత్తు ఫేనముఁ బిండ్లు, భిన్నకట పాంసుర భూరి మదాంబుసేచనో
జ్జడదృఢశృంఖలాయుత వసంతనృప ద్విరదాధిపాకృతిన్. ౧౮

ఉ. చాల దళంబుగాఁ బృథుల చంపక కీలనఁ బొల్చు బొందుఁ దో
మాలె లనంగఁ బండి మహిమండలిఁ జీఱుచు వ్రాలి గంధ మూ
ర్ఛాలస యైన భృంగతతి నాఁ దుదఁ గప్పమర న్ఫలావళు
ల్వ్రీలి గెల ల్సుగంధికదళీ వన పంక్తుల నొప్పు నప్పురిన్. ౧౯

చ. మన కసురక్తి హెచ్చ నిదె మం దని కంఠముఁ గౌఁగిలించి ని
క్కిన ఫణిరాజవల్లి యెఱిఁగింపఁగ నో యనఁ బూగము ల్పరం
బుగఁ బడు మట్టచేఁ జెఱకు ముత్తియము ల్చిటిలించి తద్రసం
బనిశము వండు నంతిక తలాంతికఁ జూర్ణముఁ జేయు నప్పురిన్. ౨౦

చ. అలరుఁ బురంబునం దొగల నంతరదామరఁ బ్రాఁచిఁ గ్రప్పుచున్
వలపులు మీఱ, లో వలుద వాలుగ మొత్తము పోర, నీరుకో
ళ్కొల కొల మంచుఁ బ్రంకుమెత గుంపుల వంపులుదోఁప; మావితోఁ
పుల విరుల న్పయి న్నడువఁ బొల్చు పురాతనతీర్థకుంభముల్. ౨౧

శా. సాయంకాలములం దదీశ మురజిత్సద్మస్వనద్దుందుభి
స్ఫాయత్కాహళికాప్రతిస్వనత దోఁవ ద్గుంజగర్భంబుల
న్మ్రోయుం గేళివనిం గులాయ గమన ప్రోత్తిష్ఠ దస్తస్వర
స్థాయి శ్వేతగరు ద్గరుత్పటపటాత్కారంబుఁ గ్రేంకారముల్. ౨౨

మ. పొలయుం గాఁ లుదజ్మహాలయవ దంభోజాక్షవక్షస్స్థల
న్యలఘుస్రఙ్మకరందశీందువులఁ బఙ్క్యారంపుఁ బుణ్యంపుఁ గం
పులఁ జాన్పత్రయి పిటి పీట నటన ప్రోద్యోగ సజ్జీభవ
ల్లలనావర్జిత కైశిక చ్ఛరిత కష్టాంగాళి నల్లార్చుచున్. ౨౩

చ. మలయపుగాలి రేలు వనమాలివిమానపతాక ఘల్లుఘం
ఘలియఁ, బసిండి మువ్వగమి గ్రొక్కకమాటు గదల్ప, నుల్కి వి
న్నఁదము తదీయ హేమ వరణాంచలచంపకశాఖలందుఁ బ
క్షులు రొద సేయ, వేగె నని కూడుదు రల్కలు దీఱి దంపతుల్. ౨౪

చ. కలమపుచెంతను ల్దివిదళకన్యలు ముంగిటఁ గామధేనుండి, త
జ్జలరుహనాభగేహ రురుశాబము సాఁకెడు బొక్కులాడఁ, గొం

డెలవయి కమ్మ గ్రామ్యతరుణీతతి డించిన పేఁపగంపలం
దల మగుచున్న చెంగలువ దండలఁ దోలుదు రప్పురంబునన్. ౭౫

భాగవతులు

సీ. ఎదు రేఁగి సాష్టాంగ మెరఁగి పాద్యం బిచ్చి,
నారికేళకటాననముల నునిచి,
నునుఁబోఁకపొత్తిఁ గట్టిన దొప్పగమితోడ
రంభావిశాలపర్ణములు వఱిచి.
శాల్యన్న సూపాజ్యకుల్యా బహువ్యంజ
న క్షీర దధు లర్పణంబు చేసి,
వార్చినపిదప సంవాహన మంత్రముల
కొనరిచి, తాంబూల మొసఁగి, కుశల

తే. మడిగి, పోయెదమన్న దవ్వనిచి, సిరికిఁ
దగినసత్కృతి చేసి, ఖేదమున మగిడి
యర్చ గావింతు రెపుడు ని ట్లతిథు లైన
భాగవతులకు నప్పురి భాగవతులు, ౭౬

విష్ణుచిత్తుఁడు

శా. అం దుండుం ద్వయసద్మపద్మవదనుం డద్వంద్వుఁ డక్రాంతయో
గాందూబద్ధ మధుద్విషద్ద్విరదుఁ డన్వర్థాభిధానుం డుడు
చ్ఛందోబృందతదంతవాగపఠనా సంజాతతజ్జన్యని
ష్పందద్వైతనునంవిదాలయుఁడు నిష్ఠ న్విష్ణుచిత్తుం డనన్. ౭౭

వ. ఆ మహీసురవరుండు ప్రకృతికం టెఁ బరుం డగు తన్నును, దనకం టెఁ బరుం డగు పరమేశ్వరుం, బరమేశ్వర ప్రసాద బహుజనకృత సుకృతఫల రూప యగు నాచార్యకృప గుప్తదానంబు నిధానంబుఁ దెలిపిన గతిం దెలుపఁగా; నాత్మీయ తదీయ శేష శేషిత్వ సంబంధం బనాద్యంబుగాఁ దెలిపి; "యీ తెలివి గలిగి యఖండనిర్వృతిం గాంచి సుఖించు పరమయోగికి బహుక్లేశ దంబు లగు చదువులం బనియేమి? యీ వివేకంబు లేనివాని హేతువాదంబు ధాతువాదంబు, శాబ్దంబు ప్రాణాదంబు, కాపిలంబు చాపలంబు, మీమాంస

హింస, వ్యాకరణం బదిరెండు; బటు గాక యిటువంటి దొరకొనిన నరునకుఁ గాలంబు నాలంబు, విఘ్నంబులు సకలలోకవ్యాప్తంబు, లందులకు సామగ్రి గిటగిటన; కొంతతెలుంగ నవి మదంబు పుష్టి పుట్టన; చదువుటం జదివెనేనియు సముత్పన్న విజ్ఞానుండై త్రైగుణ్యవిషయంబు లగువాని నానీతధాన్యంబు నిష్ఫలం బైన పలాలంబును లబ్ధమధువు సిక్థకంబును విడుచునట్టువున విడువవలయుఁ, గావున శాంతిదాంతిపరతంత్రత బరమైకాంతి నైన నాకు మొదల నివి యధిగ-మింపం దొడ విసర్జింప నేమి ప్రయోజనంబు; వాదిభంజనంబు రాజరంజనంబును జేయుచుఁ బుస్తకనంబులకు విసువనిజనంబులకుఁ గానిమ్ము, మాదృశులకుఁ దదీయవ్యాఖ్యాయాతి, లాభంబు క్షోభంబు, పూజనం బుద్వేజనం బని వితర్కించి యుద్వేగంబూర్వంబున సౌవీరభూరమణునకు గౌరవం బంగీకరించి బోధించి ముక్తి కనిచిన భరత భూమిసురవతంసంబునుంబోలె దుర్విభావ్యబోధుండై పరమపదంబునకు భాగవతుల కప్రాకృతంబు లగు బహు భద్రమూర్తులు భరియించి భగవత్పరిచర్య సేయుటయ పరమపురుషార్థం బగుట యెఱిఁగి యచటి పథచరణపాణిమాలికాకరణ కైంకర్యంబున కంకురిత కౌతూహలుం డై చేయుచుండె. మఱియును, ౭౮

క. న్యాయార్జిత విత్తంబున
నాయోగీశ్వరుఁడు వెట్టు నన్నం బా ప్రా
లేయ పటీరాచల వ
ద్యాయాతాయాత వైష్ణవావలి కెల్లన్. ౭౯

చ. గగనము నీరుఁబుగ్గ కెనఁగా జడివట్టిననాఁడు భార్య క
న్నొగ సొరకుండ నారికెడపుంబొఱియ ల్దగిలించి వండ న
య్యగవల ముంచిపెట్టఁ గలమాన్నము నొల్చినప్రప్పు నాలు గే
న్నొగ వినకూరలు న్వడియము ల్వరుగు ల్పెరుఁగు న్సుఘృతప్లుతిన్. ౮౦

చ. తెలిపులివెచ్చయోగిరముఁ దియ్యని చారుఁ దిమ్మనంబులున్
బలుచనియంబళు ల్చెఱకుపా లెసనీళ్లు రసావళు ల్ఫలం
బులును సుగంధిశీతజలము ల్వడపిందెలు నీరుఁజల్లయు
న్వొలయఁగఁ బెట్టు భోజనము వేసవిఁ జందనచర్చ మున్నుగన్ ౮౧

మ. పుసుఁగుండాది నవోపసంబు మిరియంపుం బొళ్ళతోఁ జట్టి చు
య్యను నా దాలనికూరపంపు, మునుమం దై యేర్చునావం జిగు
ర్కొనుపచ్చళ్ళును. బాయసాన్నములు, నూరుంగాయలుం, జేసుబు
క్కనునేయుం, జిలుపాలు వెల్లువగ నాహారం బిడు న్నీతనన్. ౧౨

చ. కదళగర్భరపుష్పపుటకాచ్ఛముఁ జేతుం సిప్పసిండిపైఁ
గుదురుగ నిల్పి, యోపుగతి గానల సున్నెయ నించి, త్రాటము
న్నుదికినశాటి త్రేల నవి నొంచ్చుమఁ గ్రుంకెడి వత్తు రెందజే
వదలక యాతనింట శనివారమున స్ఫురదేశివైష్ణవుల్. ౧౩

శా. ఆనిష్ఠానిధిగేహసీమ నడురే యాలించిన న్మోత్రియు నెం
తే నాగేంద్రశయానపుణ్యకథలుం దివ్యప్రబంధానుసం
ధానధ్వానము 'నాస్తిశాకబహుతా నాస్తి ప్రశస్తా, నాస్త్యపూ
పో, నాస్త్యోదనసౌష్ఠవం చ. కృపయా భోక్తవ్య' మన్మాటలున్. ౧౪

తే. ఇత్తెఱంగున నవ్వైష్ణవోత్తముండు
జాగరూకతఁ బైర్థిక భాగవతుల
కితర మెఱుఁగక యెవ్వరే మేమి వేఁడి
రలయ కవి పెట్టి సంతుష్టి సలుపుచుండె. ౧౫

ఆశ్వాసాంత పద్యములు

శా. బాలార్కాంశువిజృంభితాసులశరత్పద్మాక్షి పద్మాక్షమా
నీళాజాంబవతీశ యీశ బలభిన్నీరేరుహోద్భూత ది
క్పాలామూల్యశిరోమణిద్యుతికనత్పాదాబ్జ పాదాబ్జఫా
లాలంకారకచావలీ మకరదీప్యత్కుండలాంచన్ముఖా ౧౬

క. జలచర కిటి హరి వటు భృగు
కుల రఘుకుల సీరి బుద్ధ ఘోటి ప్రముఖో
జ్జ్వల జనికృత రక్షా
యలమేల్మంగాభిధేందిరాలయవక్షా. ౧౭

భుజంగప్రయాతము.

బలద్విడ్వినిర్దిష్టపాథోధరోరూ
పలాసారధారాతపత్రీకృతాద్రీ
ఫలన్మూర్ధచాణూర భంగోగ్ర బాహా
కలా కృత్తకంసా శిఖండావతంసా. ౮౮

మ. ఇది కర్ణాటధరాధృతస్థిరభుజాహేవాక లబ్ధేభరా
డుదయోర్వీధర తత్ప్రత్యవ్యకృత నవ్యోపాయనోష్ణీష ర
త్నదృగంచత్పద కృష్ణరాయ వసుధాధ్యక్షోదియముక్తమా
ల్యద నాశ్వాసము హృద్యపద్యముల నాద్యంబై మహింబొల్పగున్. ౮౯

ప్రథమాశ్వాసము సమాప్తము

—:౦:—

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీనయన కువలయుగళా
నూన జ్యోత్స్నాయి తస్మితోజ్జ్వలముఖ పై
త్యానీతసురశ్రీ పున
రానయన క్రమణ వేంకటాచలరమణా.

వ. అవధరింపు మానమయంబునఁ బాండ్యమండలంబునఁ.

మధురాపుర వర్ణన

సీ. ఏవీట నతులపాలిండ్లపై గంబూర
నవహారములచిప్పకవుచు మాన్పు,
మలయజం బేవీటఁ దొలుఁజెక్కు డులిచి మే
డల కిడ్డమిగులు భూములకు డిగ్గుఁ,
గలఁచు నేవీటి సింహళగజంబులగాలి
చైత్రవేళ నుదగ్దిశాగజంబుఁ,
దాల్తు రేవీటి ప్రాక్తనభూపనిర్మాల్య
మరకతంబులు పెఱధరణిపతులు,

తే. కవివర నియుక్త గిరినద్ప్రగ్రహాననిలయ
గాత్రగాహితకనకముక్తాకవాట
గోపురావేదితోచ్ఛ్రతాక్షోభ్యవప్ర
దనరు దక్షిణమధుర సాంద్ర ద్రుమ ధర.

క. శమనరిపుత్రిపురభిదో
ద్యమవద్దోర్వర్జ్యవలయితస్వర్ణగిరి

భ్రమదంబై కాంచనవ
ప్రము దీప్రం బగుచు నప్పురంబున కొప్పున్. ౪

తే. సౌరిదిఁ గనుపట్టు హేమరశ్ములు సెలంగఁ
బొడవుకతమున సూక్ష్మమై పొల్చుఁ జూడఁ
బట్టణము కోటకొమ్మలపంక్తి గగన
మండలశ్రీకి సంపంగిదండవోలె. ౫

మ. పరిఖం దత్పురకామినీజనము లంభఃకేళిసల్పంగఁ ద
ద్గురువక్షోరుహలిప్తసంకుమదకస్తూరీమిళచ్చందనా
గురుపంకంబుల సౌరభంబులఁ జుమీ కుంభీనసావాస ని
ర్ఝరకల్లోలిని కందు భోగవతి నాఁ జన్సంజ్ఞ గల్గె న్దగన్. ౬

తే. కాద్రవేయులు భూమియు గ్రైకొనంగ
నురగలోకంబు వెడలి తత్పరిఖనీట
నెగసి తోడనె క్రుంకుదు ర్నిలువ జోక
తత్తటాబద్ధగారుత్మతముల కులికి. ౭

తే. తరుణశైవాల జలజపత్త్రములఁ బొదువ
మరకతచ్ఛాయఁ బొల్చుఁ దత్పరిఖజలము
కోట బంగారు సేయుటకొఱకు పుష్ప
బ్రహ్మ పిడిచిన మందాకు పస రనంగ. ౮

చ. అడుగున నుండియు న్వదలమై చదలంబెడుకోట నొప్పు బ్రో
ల్చెడనికడంక దంచనపుఁ జేతుల గంగను గానెఁ దూఱఁగా
నడుమన యున్కిఁ జేసి యల నాకపురిన్ సరికై వెనంగి లా
వెడలఁగఁ బట్టి వేయుటకు నెత్తె నన న్దగు మల్లుపోఁడిలోన్. ౯

తే. ఉదుటు గుబ్బలు గంతల్పుటురము నూచి
గందవట్టెలఁ నూచి బంగారు నూచి
పీటివాకిటిదోఁటనే విడువ కెపుడు
నుట్లు వెట్టుచు నుందురు సోమరవ్వలు. ౧౦

మ. స్థిరసౌధాగ్రవిహారియౌవతరతిచ్ఛిన్నాచ్ఛహారస్ఫుర
ద్గురుముక్తావళిఁ జేటిక ల్విరులతోఁ గూడంగఁ ద్రోయ న్నిజో

దరలగ్నంబుగ దాని, నెమ్మొగి లధస్థంబై తటిజ్జాల్ప్రనా
కర మభ్రంబని యంద్రుడుగా కదధి దక్క గట్టునే ముత్తెముల్. ౧౧

మ. ఘనసౌధాళి వియద్ధునీజలధి పీఠ స్నానసై నీడదో
ప నెలంత ల్వణిగాక్రలి న్నరకు మార్గస్థోలల స్గట్టి యి
చ్చు నిజద్వీపవిచిత్రపట్టవసనస్తోమంబు నాఁ బొల్చుఁ బె
ల్లనిలాన్యోన్యవిమర్శితన్నగగనాకానేక కేతుచ్ఛటల్. ౧౨

ఉ. తోరణగండ్ల రాఁ గొదమచుక్కలు పట్ట సతు ల్కవాటము
ల్చేరుప మౌక్తికంబు లని చిల్లలు పుత్తురు ద మ్మటంబుఁ బొ
ల్పారువితానహారములయం దొగ హొంత వ్రేలి ప్రొద్దు వోఁ
గా రతి డస్సి గాడ్పులకుఁగాఁ దెఱవ స్జడ విప్పి మేకలన్. ౧౩

ఉ. ఆపురి సౌధవీథి నధరాధరభూముల గర్జ మున్నుగా
నావయికి న్వినంబడనియట్లుగ బాలఘనాళి దార్చి లీ
లావరతజ్ఞ ఘటింపుదురు లాస్యము సేయఁగ షేషచంచనా
లాపము సేసి పోషితకలాపిఁ గలాపికలాపకాంచలల్. ౧౪

చ. అనిమిషపట్టణంబు పురహర్మ్యనతాంగలు పుష్పమోఁతతోఁ
దనగృహవంక్తిపైఁ గలశతామరినంబులఁ ప్పఁ బ్రొండ నం
దును నిజలక్ష్మి చేనరివఁకుల్ మొనయంగఁ దదీయలక్ష్మి శం
కను మొగ మెత్తి చూచుతఱిఁ గన్నలు కేళికి మూయఁగా ఖలేజ. ౧౫

చ. ఘనగతశంపఁ గంచ మిడి కాటుకఁ దీర్చి, పునుం గినోష్మ ద
ట్టినది యలంది, కైశికము తేఁవ బ్రభాతశశాంకు మోప వి
చ్చిన నవహల్లకాళిఁ గముసేసి, నతు ల్పతితో రమించుతు, ర
మ్మునిజరవాంగన ల్కలహము ల్కల్గప నేడ్పుర్షఁ దీర్చ మేడల. ౧౬

చ. రవి యడదివ్వెఁ గేతువు చెఱంగున తూని ధృతోర్ధ్వయంత్రవా
రవిరళఘర్మ యై కలరవాల్పరవోక్తుల వాఅతధూపరా
జివరనిశ నగనన్మదనచేతులఁ కాతుని నెయ్యముంగ రం
జువిదలు దార్ప విష్ణుపద మెత్తుచుమరీగృహలక్ష్మి నూత్న నాన్. ౧౭

చ. గిఱికొనుగోపురాగ్రవరికీలితపంకజరాగరశ్మిఁ గ
ట్టెఱ యగుఛాయ బొల్చుదివనేంద్రుఁడు సక్కనమించుఁ బోవుహో

మఱచి విధాత పాటలిమ మధ్యమసంధ్యకుఁ జేయ లేని యా
కొఱఁతయుఁ దీర్చుకోఁ దొగరు కొల్పినకైవడిఁ బట్టణంబునన్. ౧౮

పుష్పలావికలు

సీ. , యీనీదండ వెలయెంత? నాదండ
కును వెలఁ బెట్ట నెవ్వనితరంబు ?
కలువఁదావులు గాన మలికదంబక వేణి?
కలువతావులు వాడకయ కలుగునె ?
కడివోదు నాకిమ్ము పఠఁతి యీగేదంగి
ననఁ, గడివోమి ముందఱికిఁ జూడు.
జాతు లేవంబుజేక్షణ ? పద్మినులు నైత
మును నున్నయెడ జాతు లునికి యరుదె ?
తే. యనుచుఁ దొలి నుడి నభిలాష లెనయ మూఁగి
పలుకుతోడనె నర్మగర్భంబు గాఁగ
నుత్తరము పల్లవశ్రేణి కొసఁగు చలరు
లమ్ముదురు పుష్పలావిక లప్పురమున. ౧౯

చ. సరసులనర్మ మింపుల నొసంగఁ గదంబవుదంతఁ గట్టుచోఁ
గరఁగుటఁ దెల్పు దృక్తరళకాంతులు నుత్తర మిచ్చునంతరాం
తరముల నవ్వులు న్గలువతండము మొల్లలు నంచు మిన్ను గ్రు
చ్చి రహిని రిత్తనూ లొనఁగి సిగ్గు వహింతురు పుష్పలావికల్. ౨౦

సీ. పద్మాస్య, పురి ననుభవితకు నీవ యె
త్తులు వెట్టె దనఁగ తావలసె నిటకుఁ;
దెలుపుమా, జాముండు నల రింపొ ఘటికాద్వ
యం బుండు నల రింపొ కంబుకంఠి ?
యే వేఁడుటకు నీవు బుతు వేల చెప్పెద ?
వువిద, మే మండాఁక నోర్వఁగలమె ?
చేరఁగా రాదె. బాసికము గేఁల్చోఁకిన,
యంతనే చెడునె యేణాయతాక్షి ?

తే. యనుచుఁ, బరిభాషఁ బోలెఁ ద మ్మాస బొంకల
నాడ, మోవిఁ జెఱం గిడి, యాఁగు నవ్వు
కంట నిగుడ, విరు ల్నాన్చుకరణిఁ జల్లు
నరసపుఁజలంబె జాణల మరులు కొల్పు. ౨౧

సీ. ఇంద మ స్తతి దంతకుందాభఁ గూడి ని
చ్చలపుఁజూపులు మున్న సంభ్రమింప,
వెల యొప్ప కవలఁ తో వెలుచుమోవియుఁ గోప
మొదవెడుచూపు మోమోటఁ ద్రిప్పఁ,
దిరిగిన సస్మితో_క్తియుఁ జూపుటొయ్యార
ములు నగుఁ గా దను వలుకు లుడుప,
నవి గాని కావొ నీ కను వరసాపత్న్య
సంపాదనం బుబ్బు నింపుఁ బెనుపఁ,

తే. జతురవచనవిలాసాంగసౌష్ఠవములఁ
బనిఁడిఁ దా నిచ్చినట్టి యప్పణఁతి మఱవఁ
బతికిఁ గైదువు లందిచ్చు రతివిధమున
విటుల కిత్తురు మఱి వారు విటలు పురిని. ౨౨

చ. దల మగు చంద్రఖండములు దారలు, సాంకవ మొప్పపాణిపా
టల మగుదంతపుంగరవటంబు శశాంకుఁడు, గుంకుమైన చీ
రలజిగి కెంపు, గా బయటి రథ్యల నొప్పదు రిందుకాంతవే
దులవయి సంధ్యయే బహుతఁ దోఁచె నన న్నురి గట్టివాల్సతుల్. ౨౩

సీ. ఉవరిస్థజనవారణో_క్తికిఁ జెవి దార్చి
యమ్మొగంబై బయ ల్చిమ్మి చిమ్మి,
గవను వెన్నారయ మిన్నవియ దట్టించు తో
త్రధరు బందవుదాంట్లఁ దఱిమి తఱిమి,
చలువచే ద్వారవేదు లెఱింగి నిల్చి త
జ్జనజిమ్మృక్షకుఁ గేలు సాఁచి సాఁచి,
డిండిమంబుల కుబ్బ గండాల్పదాన మే
ఖలుగఁ దద్వహా ఖాల ఝువ్వి ఝువ్వి,

తే. వేణుకాహతులకు పీడు వెడలి వెడలి,
పరపథగజధ్వనికిఁ బోక తిరిగి తిరిగి,
దృక్పుటలు వైరులకుఁ బంపు కృత్యలన వ
శానుగతిఁ జేరు వెలిఁ గరు లగ్గలికల. ౨౪

ఉ. పైననిశంబు సల్లుకొను పాంసువుపై ఖగతుండఖండితా
లానమహామహీరుహఫలచ్యుతబీజము లుప్తవ త్కరాం
భోనిబిడాప్లుతి న్మొలవఁ బొల్చు నగమ్యతఁ దూలుచు న్పురో
ద్యానముల న్మదేభములు ప్రాణముతోడినగంబులో యనన్. ౨౫

శా. మౌనిక్రోధవిధూతపత్త్రిముల మా వాతో సపత్త్రి గ్లదా
కానీ రం దని కేకరాక్షిరుచిమొక్క ల్ప్రిక్కల న్మాఙ్గతూ
ణానల్పాహివకల్పకాండతతులం దారం బురిం బొల్చు నా
జానేయంబులు ఫేనహాస మిది కైజామోర లల్లార్చుచున్. ౨౬

చ. 'చలమున సింగిణీతరకసంబులఁ గట్టక మాన, రంపపె
న్నెలగతి మాఁతి న్వెనుకఁ జిక్కక మానదు, తప్పిదారి వె
న్నొలసినఁ దారు ము న్నెఱుఁగకుండుట యొచ్చెము సాదికోటి' కం
చలమినచింతఁ ద్రవ్వికొను నంఘ్రితుద న్పురిలోని వాహముల్. ౨౭

ఉ. ఆంజ సమానవాయుగణ మంతయు ఖంజతఁ జిక్క, నాజవో
ష్మం జని యుబ్బ చిక్కనినమానవువాయువులో నొకండు గ
ల్మిం జనియించు దుర్యశము మేల్కొని లేహనవేళ వాజు లూ
ర్పం జెడుమాణిబంధముకురంబుల కాళిమ పేరఁ గార్కొనన్. ౨౮

మ. ఇలఁ బాదద్వయి రాయ నల్గొనఁగు నెంతేఁ బాఱుచో, నంతెవ
న్నెలు రెండై లఘువం దకీర్తియుడు మున్నే యెక్కుచో, నిందు నెం
దుల కే మౌదు మటంచు సాదు లలయన్, దూర్ణోచ్చము ల్వాజు లం
దలరున్ బాహ్లికపారసీకశకథట్టారట్ట ఘోట్టాణముల్. ౨౯

వణ్య యువతులు

సీ. ముడివిప్ప నడుఁగఁదమ్ములనె వ్రాలుటఁ దేంట్లు
నెఱికరు లగుట నందియము గలదె ?

కన నెంతవాని లోఁగొనుట నాదర్శంబు
నెమ్మొగం బగుట నందియము గలదె?
ఇఱిగొను మింటిపై మెఱయుటఁ జక్రద్వి
తయి చన్ను లగుట నందియము గలదె?
పొలసు దార్లఁగఁ జూచు కలికిచూపులమీలు
దెలిగన్ను లగుట సందియము గలదె?

తే. పొలసినవె తావి బుగులుకో నలరుఁదీఁగ
తిన్నని శరీర మగుట నందియము గలదె?
యనఁగఁ జెలువొంది సురత వైయాత్య నిధులు
పణ్యయువతులు పొలుతు రప్పట్టణమున. ౩౦

మ. ప్రతత ప్రాంత విశంగ కుంకుమ జటాపాళీ కురంగీమదా
సిత పీఠాశికలస్వనంబు లెనఁగం జెన్నారు కర్పూరపుం
జ తతు ల్కాంటికి నారదత్వమున మించ న్గామినీ కామి సం
తతి కేలా యెదఁ దెచ్చుఁ గంతుకల హోన్మాదంబు లాప్రోలునన్. ౩౧

తే. సిం గిటు త్రిశంకుకతన మాతంగవాటి
యయ్యె నిఁక నుండఁ దగ దని యుపని కరిగి
నట్టి నక్షత్రతారాగ్రహాలి యనఁగఁ
గాంత నవరత్న రాసు లంగళ్ళఁ బొలుచు. ౩౨

చ. చిరసముపార్జితాగ్ని తడిఁ జెంది నశించు నటంచునో, కృతా
ధ్వరతఁ దదగ్ని మై నుసికి దాన నొకంగము తాచుచేతనో,
పురధరణీసురు ల్నిగమభూధరము ల్జపయజ్ఞ శీలు రా
హరిదనదాది కైవ వలహస్తము సాఁపరు దానధారకున్. ౩౩

చ. ఉరవడిఁ బోరికై కవచ మొల్లరు మంత్రములందుఁ దక్క, ను
స్థిరభుజశక్తికై దువది సేయరు దత్తిన తక్క, మంటికై
పౌరల రథీశుఁ డీ కమలబుద్ధి ఖశూరికఁ దక్క, వ్రజదోః
వరిమవశీకృతాన్యనరపాలకు లప్పురి రాకుమారకుల్. ౩౪

శా. దంభావేతవితీర్ణితోయములు రథ్యం బొట్టి హట్టస్థిత
స్తంభంబు ల్చిగిరించుచున్నవి యన స్వర్ణాత్మకనిత్యార్జనన్

నంభూతం బగు పై(డికోటి కొకలై నానా(టికిన్ హెచ్చు చ
య్యంభోదావళి గప్పు(గేతువులు వైశ్యశ్రేణి పొల్చున్ బురిన్. ౨౪

తే. నృపులపదహలరేఖల కెల్ల మాఘు
జాగ్రహరేఖలే మూల మనుచు(గోటి
కొండలుగ ధాన్యరాసులు పండుపీట
సుజనభజనైకవిఖ్యాతి శూద్రజాతి. ౨౬

చ. ఉమియ(గ(దన్న నవ్వె నన నొచ్చెము గాంచిన కొన్నిమ్రా(కు లా
ప్రమదల నవ్వగింపు(దని రంజిలు నే(తలు గన్న చెట్లకున్
దమ.కశిశ్రుంఖలన్ బెన(చి నమ్మక ముట్టె(బురంబు(గంతునై
న్యము(గొని నా వెలిన్ శుకపికాదుల(గేళివనాళి పొల్పగున్. ౩౭

సీ. మదగంధతారతమ్యము యామ్యకరికి(ద
త్కరులకుం గనబలె(గటము లొరసి,
సురతశ్రమజ మౌట(జూపోపకయుబలె(
గామినీమృదుగండఘర్మ మడిపి,
పరిమళవాహేచ్ఛ(బ్రాణమీబలె(జించు
మృగనాభిచర్మభస్త్రికలు దాటి,
అహితపన్నగభేదు లనిబలె గృహవిటం
కపు(గలాపుల నొయ్య గఱులు నిమిరి,

తే. పీటసామగ్రి(దనుగొన వేగపడక,
నడవ(దనదిక్కు పుష్పదంతద్విపంబు
నెక్కెనో యన జడగతి నెపుడు(బొలయు
నందు(జందనశిఖరిమందానిలుండు. ౨౮

మత్స్యధ్వజుడు

సీ. ద్విద్వయోపాయ ధీవిద్యద్వితంనంబు,
షాడ్గుణ్యచాతురీ చక్రవర్తి,
క్రీడాచలీకృత శ్రీఖండగిరిరాజు.
కనకాద్రిముద్రణ గ్రంథకర్త,

యందూనిబద్ధాభ్రబృందవేదండాళి,
వననిధిస్తంభ నాధునికరఘువు.
తామ్రవర్ణ్యమలపాథఃకేళిహంసంబు,
లంకేశమైత్త్రీప్రియంకరుండు,

తే. స్వస్తికృద్ధ్వాస్తవస్తుత్య గస్తి. మఘవ
మకుటమోటన శరకోటి మంత్రభృత్య
భూతభూతాత్తశాంభవ భూమికుండు
దత్పురం బేలుఁ బాండ్య మత్స్యధ్వజుండు. ౩౯

ఉ. ఇందుకులావతంస మతఁ డేతఱి నేతరిగాఁ; దరిం బ్రజ
ల్కుందఁ గొనం; డొరుం డొరుతల న్వినిపించినమాట డెందముం
జెంద ముదంబు దక్కఁ ఖెడఁ జేయఁ డొరు; న్వినతాస్యుఁ డౌ నుతిం
వం దనుఁ; బందనుం గొఱఁత వల్కఁడు శూరతఁ దాను మించియున్. ౪౦

సీ. పాటీరగిరివనీ వాటిఁ గ్రీడించియు
నహిభయం బెఱుఁగఁ డావంతయైన;
నత్యంతమితభాష నవికత్థనుం డయ్యుఁ
బరులఁ గేరడమున భంగపఱుచుఁ;
బ్రేమఁ దాఁ దామ్రవర్ణికి నాథుఁ డయ్యును
సద్గోష్ఠిచే ననంజనత మెలఁగుఁ;
మహనీయమహిమఁ దా మధురాస్పదుం డయ్యు
లావణ్యకలన నుల్లాస మొందు;

తే. విషధిలహరిభిదోత్పతత్ప్రషతజటిల
వలదురుక్రమతిమివర వాలపతన
తులితపరబలకరిశిరస్స్థలసముత్థ
బహుళముక్తావిముక్తానిపాతుఁ డతఁడు. ౪౧

శా. దానత్యాగపతత్త్రిమై తొలుపతత్త్రిం బంబుధారన్సదా
నానం, తత్సితకీర్తిహంసి చను మింటం; గ్రొత్త నా నేల, నా
నానీరార్ద్రిపతత్త్రి యయ్యె వడి మింటం బాఱు తజ్జాతి కే
లా నిల్చుం గతి యన్యపత్త్రిగతిఁ బత్త్రైకప్రదేశాప్తతిన్ ? ౪౨

సీ. శుకకదంబము గొలుసులచే నిబద్ధమై
వారాంగనాగారకారఁ బడఁగ,
గిరికానికాయంబు లరిశూన్యబహుపుర
హర్మ్యవాటికలఁ జెండాడుచుండఁ,
గ్రందుగా నితరేతరంబు రాయిడి సేయు
రాజులు దననూపురమున నొదుఁగ,
నెగడు ననావృష్టి నిజబలేభస్పర్ధి
నమదాన్యకరటిగండములఁ జేప,
తే. దానవేళల నతివృష్టి తనకు హస్త
గతము గాఁగఁ, బ్రతాపాగ్నిఁ గ్రాఁగిపోవు
కంటకులయందు శలభత గలయ నడఁగ.
నేలు నాపాండ్యుఁడు మహి నిరీతి గాఁగ. ౪౩

వ. అమ్మహీవల్లభుం డివ్విధంబున సామ్రాజ్యవైభవంబు లనుభవించుచుండఁ గొంతకాలంబున. ౪౪

గ్రీష్మము

తే. పాటలవసుంధరారుహ భాగధేయ
మాతతమరీచికాంబువర్షాగమంబు
ధరణి బొడసూపె నంత నిదాఘసమయ
మదటుతో శాల్మలీఫల విదళనంబు. ౪౫

సీ. నిర్ఝరప్రపబలవేణిక లింకఁ జట్రాలఁ
బేరిన ప్రాఁచి పెన్నేఁచు లెగసె;
నెఱుకులు పడయని రిపుడు గప్పలఁ బట్టఁ
బోయునీ రాడాఁపఁ బోలము నెఱసె;
సురగాలి దవదగ్ధ తరుపర్ణతతి రేఁపఁ
గాపురా లని డేగ పడుచు దూఱె;
నిద్రితద్రుచ్ఛాయ నిలుకడ జరగ వెం
బడిన యధ్వగ పంక్తి పొరలు వెట్టె

తే. క్షేత్రహాలున కుదికిననీర లాఱు
చాకిరేవులగములయ్యె సకలదిశలఁ
దెలువులుగఁదోచు నెండమావుల బయళ్ళఁ;
గందె నివి యెంత నన దిఙ్ముఖములు రాఁజె. ౪౬

చ. నరి యగు నిట్టిపట్ట నివి సర్వము నం చటమీఁదిస్పృష్టికై
శరధివ ది జ్మరు జ్వలిత చండతరాతపవహ్నిఁ గాలఁగాఁ
గరువు లజుండు పీనివయిఁ గట్టె ననన్ గనువట్టె వెచ్చల
న్గరి కిరి కాస రాంగములఁ గప్పిన త్రొంపులు నంద యాఱఁగన్. ౪౭

మ. దవధూమంపుఁదగంబులోఁ దమ రసద్రవ్యంబు బంకేజబాం
ధవుభానుప్రతతు ల్హరింపఁ గుయివెంట న్వెళ్లి శూన్యోదకూ
పవితానం బనఁ జూడఁ జూడఁ బుడమి న్పాటిల్లి పై విప్పులై
యవనం బంచుల నాడఁగా నెగసె వాత్యాళి వ్రజశ్చక్రముల్. ౪౮

చ. పడమర వెట్టు దయ్యెడుకు ప్రాశన మొల్లక కూటిపేదలై
బడలిక నూడు నచ్చిలువ ప్రగ్గములన్ రవియాజ్ఞ మాటికిన్
ముడియిడఁ బిచ్చుగుంటు రథము న్నిలువ న్పయనంబు సాగమిన్
జడను వహించె నాఁగ దివసంబులు దీర్ఘము లయ్యె నత్తఱిన్. ౪౯

క. తరణిఖరకిరణశిఖి జగ
మెరియింపఁగఁ బొడమి గాలి నెగసిన భసితో
త్కర మనఁగ శాల్మలీతరు
పరిణతఫలతూల మర్కపథమున నెరసెన్. ౫౦

చ. భరితనిజాంబుబింబితవిభాకరబింబవిజృంభితప్రభాం
కురముల నద్భుతీనకృతకూపకపంక్తులు వొల్చె నబ్ధిరా
డ్విరహభరంబున న్విషమువెచ్చకు శాంతి యొనర్ప వాహినీ
తరుణులు మేన దట్టముగఁ దాల్చినము త్తెపుఁబేరులో యనన్. ౫౧

మ. అతివృష్టి న్మను వార్ధిఁ గూర్చెనెడకాఁ డౌటం దమిం గూర్చిన
న్మతి లంచంబుగ హేమటంకములు మింటం బొల్చుపర్జన్యదే
వత కీ నెత్తినకే లనాఁ బొలిచె నిర్వారిస్రవంతి న్పయ
శ్చ్యుతి నమ్రచ్ఛదదృశ్యకర్ణికములై యున్నాళనాళీకముల్. ౫౨

సీ. నులివాడునాఁచువల్లుల గొం తొగర్చి లేఁ
బొల వల్చుగాలి వే పోక నెఱిఁగి,
కడకు వెళ్ళఁగ నొక్కకడనుండి త్రొక్కుచు
నులుచలుఁ జిఱుతగుల్లల నమలుచు,
నెండ్రి కా లిటికిన నెగసి యొక్కించుక
తొలఁగి శితత్రోటిఁ దూఁటి తినుచుఁ,
దడి యింకునిలఁ జేమమడివోని తమ్మిగుం
పులును జీలుగుల నెండలు గడపుచు.

తే. దనరు బకపంక్తులకు జానుదఘ్న మయ్యెఁ
జెరువుగమి; యుడుము లన రే ల్దిరిగెఁ గుక్క
వసికి బావులఁ బడుటకు బసులయెరువు
లెఱలకు మొసళ్లు; మలుఁగుమీ న్బొటియఁ దూఱె. ౫౩

ఉ. పీ టఁగుమీలనెల్ల మును మ్రింగి క్రమంబున నానె, నెండపె
న్నీటికవెంటఁ దోఁచుతొగవేరుబడి గ్గొడుపై చెలంగఁగా
ద్రోటికఁ గర్దమద్రవముతో నెనయించిన బొమ్మబాయ డా
త్కూటకులంపులేజెన బకోటకులం బజలహ్రదంబులన్. ౫౪

శా. ప్రాతర్వేళల నట్టివెట్ట సొగసై పాటిల్లఁ గుంభోంభనో
ద్భూతాంబుధ్వని వాద్యమై మరుదిధఃపుంజీభవత్పాటల
వ్రాతామ్రేడితసిక్తభూసురబిళారామాంబుకుల్యాబహు
స్రోతస్సంధుల నంధుయంత్రనతికృత్ప్రోద్గీతగేయౌఘముల్. ౫౫

తే. మెండుమీఱిన పగటి బీఱెండ దాఁకి
యొల్లఁబోయిన లేబొండుమల్లెపొదల
తుదలఁ జప్పటలై కడుదొడ్డ లగుచుఁ
బొదమె మొగ్గలగము లగ్గిబొబ్బలట్ల. ౫౬

మ. నుడి నాభిచ్ఛలన, న్సరోజములు చక్షుఃప్రక్రియ, న్నాఁచు క్రొ
మ్ముడి దంభంబునఁ, జక్రఫేనపటలంబు ల్చన్నులు న్నవ్వఁగా,
నడరంజేసి నిదాఘభీతి నలిలం బాగామిబీజార్థమై
కతవం బెట్టిన వారిదేవతలు నాఁ గాంతాళి యొప్పు న్ప్రపన్. ౫౭

సీ. సెగ కుల్కు మెఱుఁగుఁ జొచ్చినజహ్నురవిజల
        సరణి మల్లెలతోడిజడలు మెఱయు,
    వలిచన్నుకొమరు మ్రుచ్చిలిన దిమ్మనుతెఱం
        గున ముంచుగరిగె కాఁగుల మునుంగ,
    దారలోఁ దోఁచు కన్దళుకలు వానితో
        త్పలపత్త్రపతనసంభ్రాంతి నొసఁగ,
    దెలిమోమువన మెచ్చి తలయూఁచు బెడఁగి మా
        నక నవ్వునేర్పు డెందములఁ గరఁపఁ
తే. దెలువ లిటు నీరు వోయుపందిరియ చేరి
        యవలఁ గొఱగాక పిచ్చుగుం పై యనఁగఁ
    దనువు గొనఁ జొచ్చెఁ గల్లగుట్టమర వారి
        కధ్వగులు లాఁచి యిడు విడియములపేర. ౫౮

చ. తొడిఁబడ నమ్మ లక్క లని తూలుచు దీనత దోయి లొగ్గుచున్,
    వడ మఱి తేరఁదేర, నలవాక్యము లెన్నక, మోము గుబ్బలున్
    గదుకొనుకక్షదీప్తులు నెగాదిగఁ గన్గొనుచిట్టకంపుఁ బ్రాఁ
    గుడుఁ గని సన్నల న్నగిరి క్రోల్పక పాంథుఁ బ్రపాపాలికల్ ౫౯

తే. ఎసఁగు కట్టావిక్రియ నావి రెగయఁ బగటి
    యెండ యుడుకాఱకుండు భూమండలమునఁ
    బొలిచె మాపటఁ బండువెన్నెల చకోర
    పోతవితతికిఁ జాఁపట్టు వోసినట్టు. ౬౦

సీ. పవలెల్ల దీర్ఘికాంబువుచల్లుపోరాట
        నలసి, మృణాళికాజటము లైన
    బాహువు ల్తమదుకూర్పరముల కెదురుగా
        మలఁచి మూఁపులఁ గరతలము లునిచి,
    ప్రాల్మాలి మిగుల నార్పని కమ్మ క్రొమ్ముడిఁ
        దనిమొగ్గవిరవాదిదండ విరియ,
    దౌతగంధామోదిశీతల స్తనములు
        వొందఁ గాఁగిళ్ళతో బొరగిల్లి,

తే. నారికేళాసవపుఁదీఁవుటూరు పొలయ,
వలిపెయ్యొంటొల్లెతోనురస్థ్సలులఁ గూర్కి
ప్రియులవేకువఁ దొడ నెచ్చరించి కలసి
రెలమి ధన్యులు దఱపివెన్నెలబయళ్ళ. ౬౧

చ. హృదయము లెప్పుడు న్సదయకే తఱచౌ వెకకౌఁగిలింతలుꣳ
గదిరెడు మేలుకార్యములఁ గల్గక మాఁలయందె కల్గుపె
న్జదురులు వట్టిశైత్యములుఁ జాల ఘనం బయి మందు వేసవిన్
జొదలఁగ నిల్చె దంపతుల పొందు లనార్యుల పొందుకైవడిన్. ౬౨

ఉ. తీలఁసు కంతువెంబడినె తెమ్మెరలు న్రవిదీప్తి కల్గి పా
తాళముఁ బట్టుచుండఁ దమతావులు ముచ్చిలఁ బట్టి యోషధీ
పాలున కప్పగించె ననఁ బై సురభిశ్వసనంబు నించెఁ గాం
తాలసవక్త్రసీమ విటు లార్చు నుశీరవుఁదాళవృంతముల్. ౬౩

చ. సమసి కథావశిష్టమగు చందనశైలసమీరణంబుఁ గృ
త్రిమగతి నింద్రజాలమునఁ దేఁ దొడఁగెన్ భువిఁ దాళవృంతజా
లము; లది మాయ యౌటకుఁ దలంపఁ దదీయమయూరపింఛికా
భ్రమణమె సాక్షిగాదె, నగరంబున నట్టికడిందివేసవిన్. ౬౪

తే. అట్టివేసవి డెడిదంపు వెట్టకతన
హస్తము సెమర్చి సారెకు లస్తకంబు
దునికిలఁగఁ గాదె సవరింప వసము గాక
పుష్పబాణుని చెఱకువి ల్పుడమిఁ బడియె ! ౬౫

మ. 'ఒరుఁబు ల్దల్లియొ్బఁ స్తుచంబు లునుపం దచ్చైత్యము ల్దీమలై
వెరరేఁపం జనుదెంచెఁగాక ! రవిదీప్తిం గ్రుంగి పాతాళగ
హ్వరముల్ తూఁటిన వారి నీయదుకుఁ ద్రాళ్ళా తెచ్చు ?' నా దీర్ఘత
చ్ఛిరకస్పష్టిం గనునిటశైత్య మలరించె న్స్నాతులం దత్తటిన్. ౬౬

మ. స్వనిదా నోగ్ర నిదాఘ వైఖరినె యూష్మ న్మల్లిక ల్కామినీ
కనదానీలకచాగ్రపంక్తి నెఱియల్గాఁ బావఁగాఁ, బాటల
ప్రనతం దేనియసోనఁ గూర్చె; నది యౌఁగాఁ నాభిము న్నిర్విషం
బసు బోఁబుట్టుపులయ్యు వేర్పడ గుణంబు లస్సాఁగాఁ-జూడమే ? ౬౭

శా. తారుణ్యాతిగ చూత నూత్న ఫలయుక్తైలాభిఘార స్వన
ద్ధారా ధూపిత శుష్యదంబుహృత మాత్స్య చ్ఛేద పాకోద్గతో
ద్గారంపుం గన రార్చు భోఁసలకు సంధ్యావేళలం గేశికాం
తారాభ్యంతర వాలుకా స్థిత హిమాంత ర్నారికే ళాంబువుల్ ౬౮

క. గ్రామగ్రామంబున నొక
సామంతున కిడినచలువ చప్పరములు త
న్నైప్ర మేదినిఁ గుంపటిలోఁ
దామరలుంబోలె నట్టితఱి నొప్పారెస. ౬౯

తే. తోఁటఁ బగ లుండి, మల్లెలు దఱిమి, కావు
లమర మాపైన నిశుయంత్రముల కొయ్యఁ
జేరుప్రజ వొల్చె భావివృష్టి కిని గ్రుడ్డు
తో మధురిమేచ్చ డిగునెట్టిసీమ లనఁగ. ౭౦

పరదేశివిప్రుఁడు

క. అప్పెనువేసవి విభవము
విప్పుగఁ దన్నగరనికటవృషగిరి హరికిం
దెప్పతిరునాళ్ళ రా ముద
మొప్ప న్పరదేశివిప్రుఁ డొక్కఁడు భక్తిన్. ౭౧

క. సేవించి పోవుతఱి మధు
రావిభవముఁ జూడ వచ్చి శ్రాంతిమెయిన్ మా
పా వైఘసీటఁ గృతసం
ధ్యావిధి యై నృపపురోహితావాసమునన్. ౭౨

సీ. పరిపక్వసురభిరంభాఫలంబులతోడ,
దళమెక్కు పనసపెం డొలలతోడ,
ఘృతపిండనిభ కర్కరీఖండములతోడఁ,
బలుదెబ్బగుల మావిపండ్లతోడ,
గోస్తనీమృదుగుళుచ్ఛస్తోమములతోడఁ,
గవ్వలేటిన పచ్చప్పుతోడ,

సుమధురస్థూలదాడిమబీజములతోఁడ,
దనుపారు రసదాడిగనెలతోఁడ,

తే. పానకం బతిథుల కిడ్డఁ, దానుగ్రోలి,
యర్చనాదత్త చందన చర్చఁ దేలి,
విరులు సిగఁ దాల్చి కర్పూరవీటిఁ జూరు
కొట్టుచు ద్విజుఁడు వెన్నెల కొట్టుగాయ. ౨౩

తే. మాత్రసంచి తలాడగా, మార్గవేది,
నొక్కఁ డార్యులు, గీత లొండొకఁడు, దా సు
భాషితంబులుగాఁ, దోడి బ్రాహ్మణౌఘ
ముబుసుపోకకుఁ జదువఁ బరున్నవేళ. ౨౪

రాజు భోగినికడకుం బోవుట

సీ. పన్నీటితోఁ గదంబము నేసి పూసిన
మృగనాభివస రాచనగరు దెలుపఁ,
బాటలానిలము లార్పఁగఁ దపారవుఁజుంగు
లలరుఁదావికి మూఁగు నళులఁ జోఁప,
గర్ణడోలామౌక్తికచ్ఛాయ లెగఁబ్రాఁకు
నురుహారరుచులఁ బ్రదస్తరికిఁ దన్న,
శశికాంతి చెంగావి దశ మలంచిన కేల
స్వర్ణత్సరువు వాఁడి వాలు మెఱయ,

తే. మెలఁత యడపముఁ దేఁ, జరస్మేరు వనఁగ,
దలవరులు గొంద ఱొలసి ముంగలఁ జనంగ,
నర్థి రథ్యాంత రాంతఃపురాంతరమున
భోగినీసంగతికి రాజు వోవుచుండి, ౨౫

చ. వినియె, 'నెల ల్చతుర్ద్వయిని వృష్టిదినాళికి, రాత్రికై దివం
బున, జరకై వయస్సునను, బూసె, పరంబున కిప్పు, డుద్యమం
బనువుగఁ జేయఁగా వలయు' నంచుఁ బురోహితధర్మ మాత్మ గీ
ల్కొన నలవిప్రుఁ డాద్విజులలోన సుభాషితము స్మరింపగన్. ౨౬

క. విని, తద్గ్రంథార్థము నె
మ్మనమున నూహించి, తెలిసి, భ్రమాన్వడి, కడకుం
దన మోసమునకు భయపడి,
జనపతి యట్టు చనక నిలిచి, సంతాపమునన్. ౭౭

ఉ. 'ఎక్కడి రాజ్యవైభవము? లెక్కడిభోగము? లేటిసంభ్రమం?
బక్కట! బుద్బుదప్రతిమ మైన శరీరము నమ్మి మోక్షముం
జక్కి గణింపకుంటి. యుగసంధుల నిల్చియుఁ గాలుచేతిబల్
ద్రొక్కుల నమ్మనుప్రభృతులున్ దుదఁ రూపఱ కుండఁ నేర్చిరే? ౭౮

క. ఉన్నట్ల యుంట నద్దరి
కి న్నరులను నావ చేర్చు క్రియ వెసఁ దాఁ బో
కున్నట్ల యుండి కాలం
బు న్నరులకు వయసు బుచ్చి మోసము దెచ్చున్. ౭౯

చ. సగరు నలుం బురూరవు త్రిశంకుసుతు న్పురుకుత్సుఁ గార్తవీ
ర్యు గయుఁ బృథుం భగీరథు సుహోత్రు శిబిం భరతుం దిలీపునిన్
భృగుకులు యౌవనాశ్వ శశిబిందు ననంగుని నంబరీషుఁ బూ
రుగురుని రంతి రాఘవు మరుత్తునిఁ గాలము కోలుపుచ్చదే? ౮౦

క. కానఁ దటిచ్చల మగు రా
జ్యానందము మఱగి యింద్రియారాముఁడ నై
పో; వింతనుండి పరలో
కానందంబునకె యత్న మాపాదింతున్. ౮౧

క. వర్గత్రయపరత మహా
స్స్వర్గక్ష్మామధ్యమాధ్వజఙ్ఘాలకతా
దుర్గతియు నొల్ల; మఱియప
వర్గదుఁ దేవే ల్పెఱింగి వాని భజింతున్. ౮౨

క. అని తలఁచి మెచ్చి, యవ్వి
ప్రునకు స్ఫటికకరండమున ముద్రిత మై
యునిచిన యొక మడు పార
తునిచే నిప్పించి, నగరు సొచ్చి, చనఁగా. ౮౩

క. కొలువై బహుసమయంబుల
మెలఁగెడ కోవిదులఁ గూర్చి 'మీ మీ శాస్త్రం
బులలో నెవ్వఁడు మోక్షం
బెలయించునొ చూచి నిశ్చయింపుఁ' డటంచున్. ౮౪

తే. వాద మొనరించి గెలిచి తత్త్వంబు దెలుపు
వాని కని బీరపువ్వులఁబోని టంక
సాలవాటులు నించి యాస్థానిఁ గట్టఁ
గాలసర్పముగతి వ్రేలుజాలెఁ జూచి. ౮౫

క. హరు నొకఁ డన, నుమ నొకఁ డన
హరి నొకఁ డన, శిఖి నొకఁ డన, నర్కు నొకఁ డనన్,
గరిముఖు నొకఁ డన, రజనీ
శ్వరు నొకఁ డన, నజు నొకఁ డన, వాదైనతఱిన్. ౮౬

తే. విల్లిపుత్తూరిలో నల్ల విష్ణుచిత్తుఁ
డతులతులసీసుగంధిమాల్యమును మూల
మంత్రమున నక్కు నేర్పఁబో మున్ను నా రు
దారమధురోక్తి నవ్విధ మానతిచ్చి. ౮౭

ఉ. 'నేఁడు, మహామతీ, మధుర నీవు రయంబున జొచ్చి. యందుఁ బాం
డేఁడు దివాణము న్నెఱయ నించినఁ బ్రేలెడు దుర్మదాంధులన్
బోఁడిమి మాన్చి, మన్మహిమముం బ్రకటించి హరింపు శుల్కమున్;
వాఁడును రోసినాఁ డిహము; వైష్ణవుఁగా నొనరింపు సత్కృపన్. ౮౮

తే. అనిన వడవడ వడఁకి సాష్టాంగ మెఱఁగి.
సమ్మదాశ్రులు పులకలు ముమ్మరింప
వినయవినమితగాత్రుఁడై విప్రవరుఁడు
వెన్నునకు భక్తి నిట్లని విన్నవించె. ౮౯

శా. 'స్వామీ, నన్ను, నితఃపురాపఠితశాస్త్రగ్రంథజాత్యంధు, నా
రామక్ష్మాఖననక్రియాఖరఖనిత్రగ్రాహితోద్యత్కిణ
స్తోమాన్నిగ్ధ కటు. నృపద్భవనదాసు, న్వాదిఁ గాఁ బంపుచో
భూమీభృత్సభ నోఁడి మైన నయశం బబ్జాక్షుఁ గాకుండునే? ౯౦

మ. గృహసమ్మార్జనమో, జలాహరణమో, శృంగారపల్యంకికా
వహనంబో, వనమాలికాకరణమో, వాల్లభ్యలభ్యధ్వజ
గ్రహణంబో, వ్యజనాతపత్రధృతియో, ద్రాగ్దీపికారోపమో,
నృహరీ వాదము నాకు ? లేరె యితరుల్ నీ లీలకుం బాత్రముల్ ? ౯౧

మన్ననారు విష్ణుచిత్తు ననుగ్రహించుట

తే. అనిన తదుక్తి కెద మెచ్చి యచ్యుతుండు
మొలకనగ వొప్ప శ్రీదేవి మోము సూచి,
'వాదితనిచేనె గెలిపింతు; నాదుమహిమ
ము విదకను' మని ప్రాభవం బొప్పఁ బలికి. ౯౨

క. 'నీయిచ్చయె ? మిన్నక పో
వోయి; మునిప్రవర, నిన్ను నొప్పింతును భూ
నాయకుసభ; నిందులకై
యేయడ్డము వలవ, దవల నే మన్నాఁడన్.' ౯౩

ఆ. అనిన, మాఱు వలుక నలికి యయ్యార్యువా
రియ్యకొనియెఁ బోవ; నింతలోనఁ
బద్మనయనుఁ డతని పయనంబుఁ దూఁగింపు
మనుచు నంబితోడ నానతిచ్చె. ౯౪

విష్ణుచిత్తుఁడు మథుర కేఁగుట

క. ఆనతిఁ బడి, శ్రీభండా
రాన న్పంబళముఁ దనదు ప్రాఁతందలమున్
స్థానికుఁ దోసంగి వనుపం
గా, నానతిబడిన నిమితకాంద్రుడు వహింపన్ ౯౫

క. లావు గల యద్దెగుఁడ్డపుఁ
జావడములమీఁద మాత్రసంచులు దూలన్,
గ్రేవల నేకాంగులు రా,
పీవధముల నటిసె లవనివిభునకు గొనుచున్.

సీ. భక్తిఁ ద్రోవకు సాధ్వి పరికరంబులు వెట్టి
కట్టిన పొరివిళంగాయ గమియు,
నెనరిపోఁతలు గాఁగ నేర్పరించిన చిరం
తనవు శాలిక్షేమతండులపుటలు,
వడిఁబెట్టి లోఁ జెఱకడము సాఁబా లూన్పఁ
జెలఁగు సంబారంపుఁ జింతపండు,
పెల్లు లోహండికావళ్ళ కొమ్ముల వ్రేలు
గిడ్డిముత్తపు నేతిలడ్డిగలును,

తే. బెరుఁగువడియంబులును, బచ్చివరుగు, బేడ
లురుతరాచ్యుత పూజోపకరణపేటి
కలును, సాత్తిన సాత్తనికులము బలసి
విధినిషేధము లెఱిఁగి తే మధుర కరిగె. ౯౭

ద్వితీయాశ్వాసాంతము

చ. యమనియమాదిలభ్య, ద్రుహిణాది జరన్మరుదిభ్య, సంసృతి
శ్రమహరనామకీర్తన, మురప్రవికర్తన, పాతకావలీ
దమన, ఖమాంగనాకమన, తామరసాయతనేత్ర, భక్తహృ
ద్భ్రమతృణదాత్ర. భూయువతి రంజన, వర్ణ జితాభ్రఖంజనా. ౯౮

క. దోర్ధూర్భృతదుర్ధరగో
వర్ధన, రాధానురాగ వర్ధన, లీలా
వార్ధుషికా, యిషికాకృత
వార్ధ్రశవసైకనేత్ర వైకృతినిపుణా. ౯౯

మాలిని.

ద్రుహిణజముఖమౌనిస్తోమనిస్తంద్రభాస్వ
ద్దహరవిహరమాణాత్మపాదాంబుజాతా,
బహిరబహిరపారప్రాణికోటిప్రపూర్ణా,
మహిమవినుతివాణీమాధురీవేద్యవర్ణా.

మ. ఇది శ్రీమండనకొండవీడుధరణీభృద్దుర్గపూర్వాద్రిశా
స్వదిభేశాత్మజవీరభద్రఘనజీవగ్రాహరాహూయమా
ణదృఢాంచద్భుజకృష్ణరాయమహితఖ్యన్నామాస్మదాముక్త మా
ల్యద నాశ్వాసము హృద్యపద్యము ద్వితీయం బై మహిం బొల్పగున్.

ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము

— : o : —

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీక్షితి నీళా వర, దను
జోక్షప్రాణహర, దంష్ట్రికోత్క్షిప్తహిర
ణ్యాక్ష క్షపాచర, కృపా
వీక్షాదృతబాహులేయ, వేంకటరాయా. ౧

వ. అవధరింపు. మట్లరిగి విష్ణుచిత్తుండు. ౨

విష్ణుచిత్తుఁడు రాజసభ కేఁగుట

శా. నిత్యంబు న్ప్రతిహారి వాద మగుట న్విజ్ఞప్తి లేకంపఁ, దా
నత్యూర్జస్వలుఁ డౌట భూపతియు సభ్యవ్రాతము న్శంకమైఁ
బ్రత్యుత్థానముఁ జేసి నిల్వఁగ, సభాభాగంబు సొత్తెంచి యా
న్నత్యప్రోజ్జ్వల రాజదత్త వరరత్న స్వర్ణపీఠస్థుఁడై. ౩

క. ఆతిథ్యము గొని, హరి తన
చేతోగతి నాలయ, రంతు సేయని విద్వ
ద్వ్రాతంబుఁ జూచి, 'లాఁతుల
మా తరవా యుడుగ ? మాట లాడుం' డనుచున్. ౪

తే. కతిపయోక్తులఁ గొనె తత్ప్రతిభఁ దెలివిఁ
నగవు దళుకొత్త రాజు నెమ్మొగముఁ జూచి,
'యీవు మాధ్యస్థ్యమున నున్న నేము గొన్ని
నొడివెదము మాట' లని తదనుజ్ఞ వడసి. ౫

విష్ణుచిత్తుల వాదము

సీ. అందులో నొకమేటి కభిముఖుం డై యాతఁ
డనిన వన్నియును ము న్ననువదించి;
తొడఁగి యన్నిటి కన్ని దూషణంబులు వేగ
వడక తత్సభ యొడఁబడఁగఁ బల్కి;
ప్రక్కమాటల నెన్న కొక్కొక వాటనె
నిగ్రహస్థాన మనుగ్రహించి;
క్షణముగా రేఁగినం గలఁగ కందఱఁ దీర్చి
నిలిపి; యమ్మొదలి వానికినె మగిడి;
తే. మఱి శ్రుతి స్మృతి సూత్ర సమాజమునకు
నైకకంఠ్యంబు గల్పించి, యాత్మమతము
జగ మెఱుంగఁగ రాద్ధాంతముగ నొనర్చి;
విజితుఁగావించి దయ వాని విడిచి పెట్టి. ౬

క. 'నీ వే మంటివి ర' మ్మం
చావలివానికిని మగిడి యట్లనె వానిం
గావించి; యొకఁ డొకఁడు రా
నా విప్రుఁడు వాదసరణి నందఱ గెలిచెన్. ౭

అన్యమత ఖండన

సీ. 'జగదుద్గతికిని బీజము ప్రధాన' మన పీ
ఠిత్యాది పేరు నశబ్దవాదిఁ
బొరి 'సేశుఁ దేన' నా భోగమాత్రేత్యాద్యు
దాహృతిస్ఫూర్తి మాయావివాది,
'ఫలియించుఁ గ్రియయ' నా ఫలమత యిత్యాది
సర్వేశుఁ గొనని యపూర్వవాది,
'శాస్త్రయోనిత్వా' ది సరణి 'నీశ్వరునిఁ దె
ల్పెడు ననుమాన', మన్పీలువాది,
తే. 'నిత్యులం దెల్ల నిత్యుఁ,' డన్శ్రుత్యురూక్తి
క్షణికసర్వజ్ఞతేషి సౌగత వివాది,

'ననుపపత్తేర్న' యనుసూత్ర మాడి యైన
వాణి నృపతికిఁ బ్రత్యక్ష వాది, గెలిచె. ౮

శా. విద్వద్వందితుఁడాత డిట్లు సుఖ సంవిత్తత్త్వబోధైకమం
చుద్వైపాయనసూత్రసన్మ్రుతుల నీశు న్మన్నిరూపించి, వైఁ
దద్విష్ణుత్వము దాని కన్య ద్వివిషద్వ్యావర్తనంబు న్విశి
ష్టాద్వైతంబును దేటగాఁ దెలుప మాటాడె న్ప్రమాణంబులన్. ౯

సీ. ఆదినారాయణుం డాయె నొక్కఁడ బ్రహ్మ
లేఁడు, మహేశుండు లేఁడు. లేదు
రోదసి, లేఁడు సూర్యుఁడు, లేఁడు చంద్రుఁడు,
లేవు నక్షత్రము, ల్లేవు నీళ్లు,
లే దగ్ని; యట్లుండ 'లీల నేకాకిత
చనదు; పెక్కయ్యెద ననుచు నయ్యెఁ
జిదచిద్ద్వయంబు సొచ్చి' యని ఛాందోగ్యంబు
దెలిపెడు; నంతరాదిత్యవిద్య

తే. నక్కలోఁ బుండరీకాక్షుఁ డతఁడ యగుట
కక్షిణీ యని, యష్టదృక్త్ర్యక్ష దశశ
తాక్ష విధి రుద్ర శక్రాదులందు నొకఁడు
కామి కాఁ శ్రుతియే విలక్షణతఁ దెలిపె. ౧౦

మ. తుల లేకుండు స్వరూప రూప గుణ భూతు ల్దోఁచు నేతచ్ఛ్రుతుల్;
దల మై లో వెలిఁ దానె యున్కిఁ దెలిపె న్నారాయణం; బారుణం
బుల సామాన్యవిశేషరీతి నిఖిలంబు న్శబ్దజాలంబు ని
ర్మలనారాయణశబ్దమందునె తుద న్పర్యాప్త మయ్యె న్శ్రుతుల్. ౧౧

క. వా 'దవహతపాప్మా ది
వ్యో దేవ' యనంగఁ బరఁగు సూక్తులమీఁదం
బా దగు నారాయణపద
మే దేవాంతరము లేమి కి శ్రుతిఁ దీర్చెన్, ౧౨

వ. "తొల్లి జామదగ్న్యభయంబునం బరిత్యక్తరాజ్యుం డై వైరాగ్యంబున దివో
దాసాత్మజుం డగు ప్రతర్దనుండు జనార్దను నెఱుంగక యపవర్గకాంక్ష నింద్రు

నారాధించిన నతండు సన్నిహితుండై 'మా ము పా న్వ' యనుటయు; ముందు గర్భమునందుండియు నఖండిత తపస్తులిత వామదేవుం డగు వామదేవుండు 'సూర్యోఽహం మనురహం కక్షీవానహ'మ్మని శరీరవాచక శబ్దంబు శరీరిపర్యం తంబు పోవుటంజేసి చిదచిచ్ఛరీరకుం డగు నప్పరమాత్ముంగూర్చి యను సంధించెననియు దెలిపి; చేతనుండైన తా జగత్కారణంబు గామి విబుధులం దెల్ల విజ్ఞానవృద్ధుం డగు నా వృద్ధశ్రవుండు తదనుసంధాన న్యాయంబున నుపదేశించె నని శ్రుతిసూత్రముఖంబుల నిగమాంత శాస్త్రపఙ్క్తికల జాల వక్కాణింపంబడు; నాత్మయు నవనియు ననల పవన గగన కాల మృత్యు ప్రభృత్యఖిల చిదచిత్ప్రపంచంబు లతనిశరీరంబు లనియు నందె వినంబడు; నట్లగుట నశేష దివిషచ్ఛరీరంబు లన్నారాయణ శరీరంబులే కదా, యని ముముక్షువున కన్యంతరీతాత్మునిం దెవ్వక్తి నైన నుపాసింపవచ్చునే? విష్ణునకు దత్తత్కాల విగ్రహంబు లగుచు బ్రహ్మ రుద్రార్జున వ్యాస శాను ఖార్గ వాది భజనంబు త్రైవర్గికునకుం గాక యపవర్గ కాంక్షుల కయుక్తం బని స్మృతి చెప్పు; నదియునుంగాక, యీశ్వరునకుఁ జేతనునకు నిత్యసంబంధంబు 'మాతా పితా భ్రాతా నివాస శ్శరణం సుహృ ద్గతి ర్నారా యణ' యని సమస్తంబునకుఁ బరాయణంబుగా, నతనిం బ్రతిపాదించు శ్రుత్యంతరంబు గల; దట్టి పరమేశ్వరుం గనుఁగొనుటకుం దగిన యోగంబుఁ జెప్పెద; ఖాండిక్య కేశిధ్వజ సంవాదంబు వినుమని యిట్లనియె. ౧౩

ఖాండిక్య కేశిధ్వజ సంవాదము

మ. జనకాఖ్యాఖిలరాజ మొప్పు నిమివంశం; బందు ధర్మధ్వజుం
డను భూజాని మితధ్వజాఖ్య వసుధాధ్యక్షుం జగద్రక్షణా
వనజాతాక్షుఁ గృతధ్వజాఖ్యుఁ గనియెఁ; న్వారిద్దఱు న్గర్మఠున్
మనవిజ్ఞాను గ్రమంబునం గనిరి తత్ఖాండిక్యుఁ గేశిధ్వజున్. ౧౪

మ. వారిరువురు దమలోపల
వేరము గొని, రాజ్యకాంక్ష విజిగీషువులై
హోరాహోరిగఁ బోరిరి
వారాదిదినంబు లవని ప్రజలు దలంకన్. ౧౫

త. పలపల వేగ నిచ్చలును బోఁజులు దీర్చి యతండు నాతఁడున్
వెలువడి వచ్చి, యిక్షుమతివేణిక యేపిరిగాఁగ నీఁగుచున్

దలపడుచుం బెనంగఁగఁ, గృతధ్వజనందన సైనికావళి
హాళహాళికిం జెడ న్విఱిగె నార్తి మితధ్వజనందనుం డసిన్. ౧౬

క. చెడ విఱిఁగి యడవిఁ బడి, యెడ
నెడఁ గట్టులతుదలఁ గోటి యిడి, లోఁగడకున్
దడుకు వొడివించి, యాకుల
గుడిసెల వసియించె మంత్రిగురుభటయుతుఁ డై. ౧౭

శా. ఆ కేశిధ్వజుఁ డంత నా నృపునిరాజ్యం బెల్లఁ జేర, న్ఫలం
బాకాంక్షింపక 'గెల్తు మృత్యువు నవిద్యన్ స్పష్టకుందుం, దుదన్
జా కుంద న్విడి' నంచు యోగనియతిం జ్ఞానాశ్రయుం డై మఖా
నీకంబు ల్రచియించు చుం దొకటికిం దీక్షించి తా నున్న చోన్. ౧౮

చ. పులు మఖశాలికానికటభూముల మేయుచు నేటివెంటఁ బె
ల్లులమెడుపీఱుముం దఱిసి యామ్యవశాకన ఘర్మధేను వా
కెళవున నాకువాంభుజగిం గని గోండ్రని యంగలార్చుచున్
గళగతఘంటమ్రోయ నుఱుకం బిడుగుం బలెఁదాఁకి యుద్ధతిన్. ౧౯

ఉ. గబ్బు నమక్షికం బయి మొగం బడువ, న్దరుపర్ణము ల్పడన్
ద్రొబ్బుచుఁ, గార్మొగిళ్ళరొదతోఁ జెఱలాడెడు బొబ్బరింతగా
ద్రుబ్బి వినంజ్ఞగాఁగ, జెవు లూఁదిన, వల్లవుఁ డుర్విఁ గూలఁగా,
బెబ్బులి గొంతుక్రోల్గఱచి పెల్లున మార్మొడ ద్రెళ్ళ దాఁటుచున్. ౨౦

ఆ. తనువుఁ గొమ్ము గొరిజ గొనకుంత మలఁపుచుఁ,
జవ్వ డెనఁగఁ దోఁక నప్పళించి,
శోణితంబు గ్రోలుచునె నేర్పుమై ఘర్మ
గవిని గవికి నీడ్చు నవసరమున. ౨౧

చ. పొంమరు లంపి కూఁత లిడ. భూసురు లన్నదిలోన వార్చి, మ్రా
కుల కుద లెక్కి, చప్పటలు గొట్టి యదల్పఁగ, సాహిణీలు మా
వులఁ బఱపంగ, వైచి సెలవు ల్వెన నాడుచుఁ బోయె వృక్షమం
డలికయి తేఱుచున్ గుటగుబధ్వని సాకె మలంగి చూచుచున్. ౨౨

క. ఝుఱుఝుఱుకని నెత్తురు వెలి
కుఱుకుచు రొద సేయ, నఱితి యొడపినె యూర్పుల్

వఱవ, మిడిగ్రుడ్ల వణకుచు,
గొఱ్ఱప్రాణముతోడఁ దన్నుకొను నమ్మొదవున్.

సీ. విన్నపించుటయు ఋత్విజులఁ బ్రాయశ్చిత్త
మడిగె రా: జడిగిన నడుగు మనిరి
వారు కసేరువుఁ దా రెఱుంగక పోయి;
యతఁడును శునకుని నడుగు మనియె;
నతఁడు దాను నెఱుంగ నని పల్కి, 'నృప, విను;
మా ఋత్విజులవిందు నాకసేరు
వేసు నెఱుంగ లే: మిఁక నొక్కయేమె కా,
దిల మఱి యెవ్వాఁడు నెఱుఁగఁ; డెవ్వ

తే. దేని నప్తాంగములు నీకు నిచ్చి చెట్టు
వట్టి పెన్నాలతివ్వలు వట్టి తిరుగు
నట్టిఖాండిక్యుఁ డొక్కఁడ యరయ నెఱిఁగె
నే నెఱుఁగు; వేఁడు మది కర్జమేని' యనిన. ౨౪

చ. నరపతి పల్కి, 'మౌని వర, నాకివు నిష్కృతి వేఁడఁబోయిన
న్దర హతుఁ జేసెనేని నవనంపు ఫలం బొడఁగూడుఁ; గా కమ
త్పరగతిఁ జెప్పె నేని మఖతంత్ర మతంత్రము గాక పూర్ణ మౌ:
నిఱుదెఱుఁగు న్మదీప్సితమె, యేఁగెద' నంచు రథాధిరూఢు డై. ౨౫

క. హరిణాజినోత్తరీయుఁడు
నిత్తాయుధుఁడు నగుచు నతని నెల వగు నడవిన్
జొరఁ, గొట్టికాం డ్రడు దెక్కెముఁ
బరికించి, యెఱిఁగి, కలయఁబడి, కూఁత లిడన్. ౨౬

ఆ. వలస బెదర, నృపతి కలఁగక ప్రజవగ
లార్పఁ బనిచి, కనుమ లందు నిలువ
వేఱు వేఱ యేర్చి విలుమందిఁ బనిచి, తాఁ ౨౭
దడుకు పెండెమలుక వొరమ వెడలి. ౨౮

క. వచ్చు రిపుఁ జూపులనె చుఱ
పుచ్చుచు, నిరిఁ గొసుట మగుస్కఁ బొడముట రుష ము

చ్చిచ్చున లావెచ్చఁగ వి
ద్యుచ్చలచాపమునఁ దూపు దొడుగుచుఁ బలికెన్. ౨౮

మ. 'ధన ధాన్య ద్విర దాశ్వ గోగణ సమేతం బెల్ల సామ్రాజ్యమున్
గొనియుం జాలక తాటకేయ పలభు క్కూటాకృతిం జింకతో
లున నాచ్ఛన్నుఁడవై ప్రశాంతగతి మాలోఁ జొచ్చి ప్రాణంబులున్
గొన నేతెంచెదె? దుర్మతీ, కెడపెద న్నూఱ్ఱంపు భల్లంబునన్.-- ౨౯

మహాస్రగ్ధర.
అనినం, జేయెత్తి, "యోహో,
యలుగక విను; కా నాతతాయిః స్ప్రమాదం
బున వైకల్యంబు యాగం
బునకుఁ బొడమ, నే భూసురశ్రేణి వేఁడన్,
నిను నావేదించి పంపెన్:
'నృప, యతఁ డెఱుఁగు న్నిష్కృతి; న్వేఁడు పోపొ'
మ్మని, కోప మ్మైన రోవ ।
మ్మయిన విడువు; మె ట్లైన మే లింక" న్నన్. ౩౦

వ. అనిన, నతండు తరుషండంబు సొచ్చి, మంత్రి పురోహిత ప్రభృతి సుహృజ్జనంబులకుఁ దద్వృత్తాంతం బంతయుం జెప్పి, మంతనంబునకుం జొచ్చిన మంత్రు లి ట్లనిరి. ౩౧

క 'పాలు గల వాఁడు మన కొక
జాలి యిడక తానె తారసానకు వచ్చెన్;
వేళ యిదె, తెమ్ము, నృప కృప
చాలు, న్గాతాకు మేపి చంపకు ప్రజలన్. ౩౨

ఉ. అంటలు గట్టి చెక్కులకు నాంద్రుసను బిడ్డలుఁ గూరఁగోయఁ బోఁ,
గంటకము ల్పదాబ్జములఁ గాఁడ నొదర్చిన నొప్పిఁ గూయిడన్,
గంటికినిద్ర గాన కొదుఁగంబడి వేఁగెద మిందు; నొక్కమా
కంటయు కాదు; నీవు పడునట్టియవస్థ వచింప శక్యమే ? ౩౩

తే. స్వా మ్యమాత్య సుహృ త్కోశ జనపద బల
దుర్గములు స్వామి గలిగిన ఁదొలుతఁ గలవు,

అంగి సుఖియైన సంగంబు లఁడకు మును వె
చాల సుఖ లౌట మనకు దృష్టంబు గాదె ? ౩౪

క. అపగిపని దీర్ఘ రాజ్య
ద్విషయము నినుఁ జేరు; నెట్టినెరవున నైనన్
క్షితిపుల కరిజయము ధనో
న్నతియుఁ బ్రజానదయరక్షణము ధర్మంబుల్. ౩౫

క. అన్యాయంబున దున్సహ
మన్యుం డగు ప్రబలరిపుని మడియించిన ధ
ర్మన్యక్కృతి కగు నిష్కృతి
సన్యాయంబుగఁ బ్రజాళి సంరక్షింపన్. ౩౬

క. తనరాష్ట్రము చెడ వచ్చిన
ననిమిషపతి విప్రుఁ డనక యాచార్యుఁ
డ్లనిఁ దునుమఁడె ? విడువుము దయ;
నిను నమ్మిన ప్రజలు నవయ నీ దయ యేలా ? ౩౭

క. శిష్టు నిను నింతఁ జేసిన
దుష్టాత్ముని బిలుకు మార్చి, దురితము పేదవఁ
నష్టంబుగ, భూవల్లభ,
యిష్టాపూర్తములు సేసి యెనఁగఁగ రాదే ? ౩౮

తే. ఇంక రెన్నాళ్ళు సూచి, నీవంకఁ దెగువ
గలుగ కుండినఁ బ్రజ లూళ్ళు దలఁచి పోవ
మౌని వగుటయె యొండె, విహీనసంధి
నతనిఁ గను టొండె గా కొండు మతము గలదె ? ౩౯

క. జనవర, తపమునకుం జొ
చ్చినఁ గన్నులు మూసికొంటె సెల; వింతియకా
క నిదిధ్యాసకు బ్రహ్మం
బెనయునె పరిభవపుశల్య మెదలో మెఱమఁ ? ౪౦

క. అవమతిఁ బిత్రుఘ్ను లగు భూ
ధవుల వెదకి పిల్లపిల్లతరము దునిమి భా

ర్గవ్రుఁడు ముని యయ్యెః మఱి వై
భవము వలదు, శాంతి కైనఁ, బగ దెగ కగునే ? ౪౧

తే. పగయు వగయును లేక యేపాటి గన్న
నలరు సామాన్య సంసారి యగుచుఁ మేలు;
మఱి తగితెనేని శాంతిచే మఱవఁ దగదు
రాజ్యభూమికఁ దాల్చిన రాజునకును. ౪౨

క. పులి మల డిగి యూళ్ళకు న
తులరుజ రా జనము మాన్పుకోఁ బనిచి, గవిఁ
నెలకొన సురియలు గొని చని
పొలియునొ ? యూరఁ గుయిరేఁగి పొడుచునొ ?–చప్పుమా, ౪౩

క. ఈవేళ బలియు నతనిం
బో విడిచితి పొమ్మ పాడిఁ, బోయినరాజ్యం
బేవిధిఁ గ్రమ్మఱు ? నావెర
పీవెర వని వ్రేలు మడిచి యేర్పడఁ జెపుమా. ౪౪

తే. అలసతఁ బరున్న మనుజుండు కలియుగంబు;
ద్వాపరం బెన్నఁ గూర్చున్న వాఁడు; త్రేత
యుత్థితుఁడు; యాయి మఱి కృతయుగ; మ టన్న
నముచిదమనోక్తి బుగ్బ్రాహ్మణమున వినమె ? ౪౫

క. ఛిద్రప్రహారి, రాష్ట్రో
పద్రవ పరిహారి, యాప్తభాషణ రుచి, వే
శోద్రిక్తుండు నవేళా
న్నద్రిక్తుఁ, డనల్పకాల మిుర్వి భుజించున్. ౪౬

వ. లే లెమ్మనుటయుఁ బ్రధానులకు భూనాథుం డిట్లనియె. ౪౭

క. మీ నోడివినయది కార్యం
బౌ; నివ్వని సేయ రాజ్య మంతయు మనకుఁ.
వానికిఁ బరలోకము జిత
మౌ నొక్కటఁ; నిందు వాసు లరయఁగ వలయుఁ. ౪౮

క. పరలోక సుఖము శాశ్వత
మరయ; మహీరాజ్యసౌఖ్య మల్పానేహః
పరిభోగ్యం; బిందులకై
దురితము కావించి తొలఁగుదునె పరమునకున్ ? ౪౯

క. 'బద్ధాంజలిపుటు దీనుఁ
గ్రుద్ధుండై శరణు చొరఁగఁ గూల్చుట కడుఁ గీ;
డుద్ధతి పరలోకార్జన
బుద్ధికి ' నను కణ్వవాక్యములు దలఁప రొకో?' ౫౦

ఆ. అనుచు వెడలి వచ్చి, యారాజు నడిగి, త
ద్ధర్మ నైచికీ వధ క్రమంబు
దెలిసి, తగిన నిష్కృతి వచింప నాతండు
మగుడఁ గ్రతువు సాంగముగ నొనర్చి. ౫౧

ఆ. అవభృథాప్లుతోత్తమాంగుఁడై : ఋత్విక్స
దస్యగణముఁ బూజఁ దనిపి, పిదప
సూత మగధ వంది వైతాళిక ప్రభృ
త్యర్థికోటి కభిమతార్థ మొసఁగి. ౫౨

తే. మఱియుఁ గోరినవారి యక్కఱలు తీర్చి
యును మనఃపూర్తి చాల కొయ్యనఁ దలంచి,
'యకట గురుదక్షిణ యొసంగ నయితి' నంచు
మగుడఁ జని, శంక నతఁడు సంభ్రమపడంగ. ౫౩

క. వారించి, 'నీకు నెయ్యది
కోరిక ? యేతెంచినాఁడ గురుదక్షిణ యీ,
భూరమణ, వేఁడు' మనుటయు,
నారాజన్యుండు మఱియు నాప్తులతోడన్. ౫౪

క. 'గురుదక్షిణ యిచ్చుట కీ
నరవరుఁ డేతెంచె; మీరు నా కనురక్తుల్;
పరికించి పదింబదిగా
నరయుఁడు మది నెద్ది మేలు ప్రార్థించుటకున్.' ౫౫

ఉ. నావుడు, వార లమ్మనుజనాథున కిట్లని రబ్బి; "నేఁడుగా
దైవము గల్గె; వేగ గురుదక్షిణగాఁ జతురర్ణవీవృతో
ర్వీవలయం బశేషమును వేఁడుము, భూవర ; మమ్ము నందఱ
న్బ్రోవుము ; బాంధవాప్తజనపోషణకన్నను బుణ్య మున్నదే ! ౫౬

ఉ. ఎన్నఁడు లావు గూడు మన ? కెన్నఁ డగు న్దతి ? యయ్యె నేని పో
రెన్నిక యౌనె ? పోరన జయింపనె చెప్పిరె ? నీదుభాగ్యసం
పన్నతఁ జేరెఁ గార్య మిటు : బంధు సుహృత్తతి కొక్కకీడు రా
కున్నటు లుండఁగానె, సిరు లూరక చావక నోవ కబ్బునే ?' ౫౭

చ. అనవుఁడు నల్ల నవ్వి మనుజాధిపుఁ డిట్లను:— "మీర లర్థసా
ధనపరతంత్రకోవిదులు దక్క, మహాసుఖదాయి మోక్షమా
ర్గ నయ విచారకోవిదులు గా, రతిచంచల రాజ్యలక్ష్మి నే
మని చని వేఁడు వాఁడఁ, బరమార్థము వేఁడక యమ్మహామతిఁ ? ౫౮

క. నిమివంశోత్పన్నుల మఁట,
మముబోఁటుల కకట రాజ్యమా లక్ష్యముఁ ? వాఁ
డమలిన యోగాశ్రయుఁ ; డు
త్తమయోగము గొనుట యరవొ, ధరఁ గొను టరవో ? ౫౯

సీ. విడుఁ." డని వీడు వెల్వడి వచ్చి ఖాండిక్యుఁ,
డారాజుఁ గనుఁగొని గారవమున,
'గురునిష్క్రియంబు నిక్కువముగా నొసఁగెదే ?'
యని పల్క, 'యిత్తుఁ దథ్యముగ' నన్న;
'నవనీతలేంద్ర, నీ వధ్యాత్మరతుఁడవు ;
దక్షిణ గురున కీఁ దలఁచితేని,
సకలభవక్లేశ సంక్షయం బెయ్యది
యవ్విద్య బోధింపు' మనిన నవ్వి,

తే. 'యహహ ! నిష్కంటకాస్మదీయాధిరాజ్య
మడుగ నొల్లక యిది యేటి కడిగి తిపుడు ?
క్షత్త్రియుల కెల్ల రాజ్యంబు కంటె మఱి ప్రి
యంబు గలదె ?' యటన్న ని ట్లనియె నతఁడు. ౬౦

మ. 'విను, కేశిధ్వజ, ధాత్రి వేఁడమికి నావేదించెద న్హేతు : వ
జ్ఞునకుం గాక వివేకి కేల జనియించుం లౌల్య మెందుఁ ? రణం
బునఁ బాడిన్ రిపు గూల్చువాఁడియుఁ బ్రజాపోషఁబు ధర్మంబు రా
జున కౌ; నైన నశక్తుఁ ద్వద్విజితరాజ్యా న్న న్నుషంబంటునే ? ౬౧

సీ. నరనాథ, యీ రాజ్యపరిపాలనారాతి
హననాదికృతరూప యగునవిద్య
యనధికారికి విసర్జనముఁ గావింపంగఁ
గలుషంబు రా; దధికారి యైన
వాఁడు విసర్జింప వచ్చు వర్ణాచార
లోపంబుచే నగు పావలేప;
మైన నేనిత్తుఁ గొ మ్మన గొనుధరణి భో
గమునకుఁ గాక ధర్మమున కగునె ?

తే. కాన సత్క్షత్రియులకు భైక్షంబు కీడు;
మత్ప్రధానులు వేఁడు సామ్రాజ్య మనెడు
పలుకు ధర్మచ్ఛలంపులోభం, బయుక్త;
మిది యెఱింగి రాజ్య మడుగ నే నిచ్చగింప. ౬౨

తే. అనవదుదురె బుధులు, రాజ్యంబు, మమత
మానని జడాత్ముల ? ట్లహంమాన పాన
మత్తులకుఁ గాక యది యేల మాదృశులకు ?"
ననిన హర్షించి మెచ్చి యజ్జనకుఁ డనియె. ౬౩

ఆ. "ఏనవిద్యవలన మృత్యువుఁ దరియింప,
ననఘ, రాజ్యములు మఖాదికములుఁ
జేయుచున్నవాఁడ, క్షీణింపఁ జేయుదుఁ
బుణ్యఫలము భోగ భుక్తిచేత. ౬౪

క. మన యీ నిమివంశము పా
వన మగుభాగ్యమున, మనుజవర, తత్త్వవివే
చనచింత నీకుఁ బొడమెను;
విను మిఁక వినిపింతు నే నవిద్యావిధమున్. ౬౫

ఆ. ఆత్మ కాని మేన నాత్మబుద్ధియును న
స్వంబునందు మిగుల స్వత్వమతియు,
నవనివర, యవిద్య యను మహాతరువు ను
త్పత్తి కీద్వయంబు విత్తు మొదలు. ౬౬

క. నరనాథ. పాంచభౌతిక
శరీరమున దేహి మోహ సాంద్రతమఃతమః
పరివృతుఁ డై, 'యే. నిది నా
పరికర' మని యవధి లేని భ్రమఁ బడి తిరుగున్. ౬౭

క. జల వసు ధాంబర పవన
జ్వలనంబులకంటెఁ దా నజస్రంబు వెలిన్
వెలుఁగొందు నాత్మ యుండఁగఁ
గళేబరము నెవ్వఁ డాత్మగాఁ దలపోయున్ ? ౬౮

సీ. వపు రుపభోగ్యముల్ నృప గృహ క్షేత్రాదు ;
లవి బొంది వౌఁగాక, యాత్మ వగునె ;
య ట్లన పుత్త్రపౌత్త్రాదికములు నాత్మ
కాని మైఁ బుట్టుట, గావు తనవి ;
గాన మృత్యువుఁ గను కాయంబున జనించు
పుత్త్రాదులెడ స్వత్వబుద్ధి దగదు ;
ఎవుడేని యాత్మ వేఱే యనునప్పుడె
యడరు భోగంబు లీయాత్మకంట ;

తే. వట్లుగా కీమొదలె యాత్మ యన్న నంటు ;
మద్గృహము నిల్చు నెట్లన్కు మృజ్జలాది
నట్లు భౌతికభోగాళనాది భౌతి
కాంగములు నిల్చు ; భోగ మిం దాత్మ కెద్ది ? ౬౯

మ. జనిసాహస్రనబహుప్రయాణ మగు సంసారంపుఁ ద్రోవ న్సదా
చనుఘుండు న్మన మోహఖేద మలమ స్సంసారిపాంథుండు, వా
నన లన్ ధూళి మునుంగు గాఁగ ; నెవుడేన్ జ్ఞానంపు టుష్ణోదకం
బునఁ దత్క్షాళన సేయు, వాని కవు డమ్మోహశ్రమంబున్ననున్, ౭౦

తే. అట్టి మోహాశ్రమం బాఱ నాశరీరి
స్వస్థుఁ డై తా ననన్యాశ్రయ మబాధ
మసంగ విలసిల్లు నిర్వాణమును భజించు
ననఘ తొల్లియు నిర్వాణ ఖనియ కాన. ౭౧

వ. విను జనేశ్వర ! జలం బస్పృష్టదహనం బయ్యుఁ దదీయ యోగంబునఁ గల శోదరంబున నునికిం దా నతిశీతలం బయ్యు నుడికి; శబ్దోద్రేకాది ధర్మంబులం బొందున, ట్లాత్మయుం బ్రకృతి సంబంధంబున నహమ్మానాది దూషితుండై. ప్రాకృతంబు లగు ధర్మంబులం బొందు ; వీని కత్యంత విలక్షణుండు నక్షయుండు నాత్మ ; య ట్లగుట నింత యనర్థమూలం బగు నీ యవిద్యాబీజంబు నీ కెఱింగించితి. నేవం విధంబు లగు సకల క్లేశంబులకును నంక్షయకరంబు యోగంబుదక్క మఱియొం డుపాయము లే." ధనుటయుఁ బ్రీతుండై ' ఖాండిక్యుండును "మహాత్మా, యిన్నిమివంశంబున విజ్ఞాత యోగశాస్త్రార్థుండవీవు ; నాకు నయ్యోగంబు సమస్తంబు విస్తరింప వలయు." ననినఁ గేశిధ్వజుండు కృపాళుండై, "మహీపాలా, విను మెందేని సంస్థితుండై ముని మఱి పునర్భవంబునకు రాక బ్రహ్మసాధర్మ్యంబుఁ బొందు నట్టి యోగంబుఁ జెప్పెద, సావధానుండవై విను." మని యిట్లనియె. ౭౨

ఆ. "ప్రాణికోటి కెల్ల బంధంబు మోక్షంబు
చేరుటకును మనసు కారణంబు ;
విషయసంగి యైన, విను బంధకారి ; ని
ర్విషయ మైన, ముక్తివిభవకారి. ౭౩

సీ. విజ్ఞానమునఁ జేసి విషయాదివలన నె
మ్మన మాహరించి బ్రహ్మముఁ బరేశుఁ
జింతింపవలయు నిశ్శ్రేయసంబున ; కట్లు
చింతింప నతఁడు తచ్చింతకునకు
నాత్మభావం బిచ్చు, నాకర్షకము వికా
ర్యశ్మసారముఁ దార్చునట్లు ; యోగ
మన, యమాదివిషయమైనది యాత్మప్ర
యత్నంబున కధీన యైన సాత్త్వి

తే. కపుమనోగతి యెయ్యది గలదు దాని
బ్రహ్మసంబంధినిఁగఁ జేయు ప్రౌఢి నూవె;
యిట్టి వైశిష్ట్యధర్మ మెందేని గలుగ,
నట్టి యోగంబు గలిగిన యతఁడె యోగి. ౨౪

వ. మఱియు, బ్రహ్మచర్యాదులగు యమంబు లేనును, స్వాధ్యాయాదులగు నియమంబు లేనును, నిష్కాముండై యోగి యగు వాఁడు మనోనైర్మల్యసంపాదనకు నాచరింపవలయు; నివి కామ్యంబు లైన, విశిష్ట ఫలదంబులు; నిష్కాములకు ముక్తిదంబు లగు, నట్టి యమ నియమంబులు వదలక భద్రాసనాదులందు నొకటి నవలంబించి ప్రాణాభిధానంబగు పవనంబు నభ్యాసవశంబున వశ్యంబు సేయవలయు; నదియె ప్రాణాయామ మనంబడు; నట్టి ప్రాణాయామంబు సబీజ నిర్బీజ సంజ్ఞలం బరఁగు; నదియె ప్రాణాపానంబుల మిథోనిరోధంబుల నుభయ నిరోధనంబున రేచకాది త్రైవిధ్యంబునుం బొందు: మొదల నా చెప్పిన సబీజనిర్బీజ సంజ్ఞలందు నంతస్స్థూల రూపావలంబి యగునదియ సబీజం, బితరం బబీజంబు; మఱి శబ్దాదివిషయంబులం బ్రవణంబులగు నింద్రియంబులం ద్రిప్పి మానసంబున కధీనంబులు సేయుట ప్రత్యాహారం; బిట్టి ప్రత్యాహారంబు ముముక్షున కవశ్య కర్తవ్యంబు; దీనివలన నతిచంచలంబు లగు నింద్రియంబులకు నాత్మవశ్యత గలుగు; నివి గన వశ్యంబులు గాకుండిన నాయోగి యోగసాధకుండు గానేరండు; ప్రాణాయామంబునఁ బవనంబులు, ప్రత్యాహారంబున నింద్రియంబులు, వశంబులైన పిమ్మటఁ జిత్తంబు శుభాశ్రయంబునం దిడునది." యనుటయు ఖాండిక్యుఁ డిట్లనియె. ౨౫

క. 'మనమున కెద్ది శుభాశ్రయ
మనఘ, యెఱింగింపు, మఱి సమస్తాధారం
బనఁ జను యద్వస్తువు? య
న్మనన మశేషోరుదుఃఖ మంతలఁ జెఱుచున్?' ౨౬

తే. అనినఁ, గేశిధ్వజుఁడు వాని కనియె;' బ్రహ్మ
మాశ్రయంబు మనంబున; కిదియ వరము
నపరము ననఁగఁ బొలుచు; నం దవర మనఁగ
మూర్తము, పరం బనంగ నమూర్త మనఘ. ౨౭

మ. మును నాచెప్పిన రెంటిలోఁ బర మనఁగ ముక్తాత్మ: దూరం బుపా
సనఁ గావింప సమూర్త; మింక పరసంజ్ఞం బబ్జరాగ్భృది బ
ద్ధవికాయం బది మూర్త మైనను బరిత్యాజ్యంబు శశ్వత్త్రిభా
వనలం గూడుట నారురుక్షున కసేవ్యం బీద్వయంబు న్సుదఁగ.

వ. ఆభావనాత్రయం బెద్ది యనినఁ జెప్పెద:— బ్రహ్మభావనయుఁ గర్మభావనయు బ్రహ్మకర్మోభయభావనయు; నందు బ్రహ్మభావనాయుతులు సనందనాదులు దేవాది స్థావరాంతరులగు ప్రాణు లందఱు కర్మభావనాభావకులు, హిరణ్యగర్భాదు లుభయభావనాపరు; లీమూఁడు తెఱఁగులవారు భావనాత్రయాన్వితులు గావున నీత్రివిధాత్మక రూపంబ సేవ్యంబు; సనందనాదులునుం బ్రాగ్బ్రహ్మకల్పంబుల నంసరించుట భావనాబద్ధులె; యిబ్భావనాత్మకంబగు విశ్వంబు సంస్థితికి నవధి దేవమనుష్యాది విశేషజ్ఞాన కర్మంబులు క్షీణించుటయ; యట్టి విశ్వంబై తోఁచు హిరణ్యగర్భాదులకలదె నన్యంబు పరాఖ్యం; బిది ముక్తరూపం బమూర్తంబై యుండునని మొదల సూచించితిం గదా; తదాకారంబుఁ దేట పఱిచెద; పూర్వోక్త దేవాది భేదరహితంబై తద్భేదరాహిత్యంబున నిట్టి దట్టి దని వచించుటకు గోచరంబుగాక యపక్షయాది రహితంబును సచ్ఛబ్దవాచ్యం బును నాత్మసంవేద్యంబునునై, జ్ఞానైకనిరూపణీయం బగుచు జ్ఞానశబ్ద వాచ్యంబునుం దానయై, బ్రహ్మాత్మకం బగుట బ్రహ్మసంజ్ఞయుం గాంచి యొప్పు: మఱి భావనాత్రయాత్మక విశ్వవైలక్షణ్యంబె లక్షణంబుగాఁగల యీ రూపం బభ్యస్యమాన యోగుండగు యోగికిం జింతింప నశక్యంబు; మఱి యపరంబని చెప్పంబడిన హిరణ్యగర్భుండు వాసవుండు ప్రజాపతులు మరు త్తులు వసువులు రుద్రులు ఆదిత్యులు తారకంబులు గ్రహంబులు గంధర్వ యక్షరక్షో దైత్యాది సమస్త దేవయోనులు మనుష్యులు పశువులు అద్రులు సముద్రంబులు ద్రుమంబులు వెండియు నేకపాద ద్విపాద బహుపా దాపాదంబు లగు నితర భూతంబులుం దదుత్పత్తి హేతువులుగా విలసిల్లునట్టి ప్రధానాది విశేషాంత చేతనా చేతనాత్మక ప్రపంచభావం బగు స్థూలరూపం బుపక్రాంత యోగునకుఁ జింతింప శక్యంబు. శక్యమేనియుఁ దద్భావనాత్రయాత్మకం బగుట నశుభాశ్రయంబుగావున ముక్తిసాధనంబు గా; దీ చెప్పఁబడిన సకల

ప్రపంచంబును విష్ణుశక్తి సమన్వితంబై యతనికి శరీరంబునునై యుండు; నట్టి విష్ణుశక్తులు మొదల నేఁజెప్పిన పరాపరాఖ్యలను దదతిరిక్తయగు కర్మాఖ్యనుం ద్రివిధములై యుండు; నందుఁ గర్మాఖ్య శక్తిచేత వేష్టితయై యపరాఖ్య యగు క్షేత్రజ్ఞశక్తి జన్మజరామరణా ద్యనేక సంసారతాపంబు లనుభవించుచుఁ దత్తత్కర్మానుగుణ శరీరంబు లెత్తి విజ్ఞాన తారతమ్యంబుల నొందుఁ; దత్ప్రకారం బాకర్ణింపుము.

సీ. ఉండు నప్రాణులం దొక్కించు కాశక్తి ;
స్థావరశ్రేణిఁ దజ్జాతికంటె ;
నెల్ల లోఁకటిబండ జెట్టె మస్థింతె ము
న్నగు సరీసృపములం దంతకంటె ;
ఖగములయం దంతకంటె మృగావలి
యందు నూహింపంగ నంతకంటె ;
దంతి గోముఖ పశుతతి నంతకంటె, మ
ర్త్యసంబకములయం దంతకంటె,

తే. యక్ష గంధర్వ నాగాళి నంతకంటె,
నంతకంటె నిలింపులం, దంతకంటె
హరిహయునియందు, దక్షునం దంతకంటె,
నాద్యుఁడౌ హిరణ్యగర్భునం దంతకంటె. ౮౦

ఆ. ఇట్టిరూపకోటు లెల్ల నవిష్ణుని
తనుచయంబు సుమ్ము ధరణినాథ,
యతఁ డచింత్యశక్తి నఖిలభూతముల నా
కసమువోలె నిండి యొసఁగుఁ గాన. ౮౧

సీ. ము న్నెన్నిన పరాఖ్యానకు ద్వితీయమై
విష్ణుసంజ్ఞనరి నర్చితలేశ
యోగిహృద్ధ్యేయ మై యొప్పు నమూర్త రూ
పం బొందు ; నత్సంజ్ఞఁ బ్రాజ్ఞకోటి

దాని వచించు; నేత్రద్రూపమె సమస్త
శక్తుల కెల్ల నాశ్రయతఁ బొంది,
ప్రాగుక్త విశ్వరూపవిలక్షణతఁ గాంచి;
కల్యాణగుణ భూతి గరిమఁ దనరి,

తే. యతిమహత్త్వంబుచే వెల్గు; నట్టి శక్తి
నలరు బ్రహ్మంబు దేవతిర్యఙ్మనుష్య
నామచేష్టావ దవతరణముల నాత్మ
లీల జగదుపకృతికిఁ గల్పించుచుండు. ౮౨

ఆ. కర్మభుక్తికొఱకుఁ గాదిట్టి తల్లీల;
యతఁడు సకలజాతులందుఁ బుట్టుఁ;
బుట్టినట్టి యతని భూరిచేష్టితము ల
వ్యాహతములు రావణాదివలన. ౮౩

వ. అట్టి పరమేశ్వరునకు బద్ధముక్తాది రూపంబు లనేకంబులు గలిగిన ముముక్షునకు జ్ఞానసిద్ధికిఁ బరమవ్యూహ విభవాది రూపంబులే చింతనీయంబులు; ప్రజ్వలిత శిఖుండగు పవనసఖుండు నీరస నికుంజంబు నెట్లు దహించు. నట్లు చిత్తస్థుం డగు నవ్విష్ణుండు యోగిజనంబుల సకల కిల్బిషంబులు నిర్దహించుఁ గావున సకల శక్త్యాశ్రయుం డైన యప్పరమాత్మునియందుఁ జిత్తంబు నిల్పుట విశుద్ధయగు ధారణ యనంబడు: సర్వసంగంబునఁ జలాత్మకం బగు చిత్తంబు నకుఁ ద్రిభావభావనాతీతుం డగు నద్దేవుండు శుభాశ్రయుండై ముక్తికరండగు; నేతద్వ్యతిరిక్తులగు బ్రహ్మదిదేవతలు కర్మయోనులగుట నశుద్ధులు గావునఁ జిత్తంబున కవలంబనీయులుగారు; మఱి నిరవలంబధ్యానంబు పొందువడదు గావున, ధారణాధ్యాన విషయంబై శుద్ధంబగు స్థూలరూపాంతరం బయ్యనం తునకుం గలదు, దాని సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౮౪

సీ. శరదిందు చకచకస్మయజిత్ప్రసన్నాస్యు,
దొడ్డకెందమ్మి కన్దోయివాని,
నతికమ గల్లభాగాభోగ ఫాలాఢ్యు,
మకరాంక రత్నకర్ణికలవానిఁ

గాంబవోద్యచ్ఛ్రీవిడంబి వృత్త శిరోధి,
 సిరి పొల్చుమచ్చ పేరురమువాని,
నతనాభియుత వళిత్రితయ శాతోదరు,
 జానులంబి చతుర్భుజములవానిఁ,
తే. గరివరకరోరు, రుచిరజంఘామనోజ్ఞు,
 సమతఁబొందిన పదపల్లవములవాని,
హైమవసనుఁ, గిరీటహారాంగదాది
 కలితు, శంఖరథాంగాదు లలరువాని. ౧౫
సీ. శ్రీవిష్ణు నీగతిఁ జింతింప వలయుఁ ద
 న్మయుఁ డయి యోగి క్రమంబుతోడ;
నొక్కయంగమె మున్ను చిక్కఁ లోఁబావించి,
 యది దృఢంబగుటయు నవలియంగ
కము మఱి చింతింపఁ గాఁదగు; నట్టి య
 ధ్యానంబువలన నయ్యవయవి మఱి
నడచిన నున్న మానక మెద్దియేసియుఁ
 జేయుచున్నను మదిఁ బాయఁడేని.
తే. యతనిసామ్యంబు గని ముక్తుఁ డగు; నురాది
 భేదనంజనకాజ్ఞాన మేదఁ బిదప
నలము కల్యాణగుణముల హరికిఁ దనకుఁ
 లేని భేద మెవ్వాఁడు కల్పింపఁగలఁడు? ౧౬
క. నరవర. యిటు బంధచ్యుతి
 కరమగు నంగాష్టకాఖ్య ఘనయోగము వి
 స్తరముగఁ జెప్పితి, నింకఁ
 గరణీయం బెద్ది నాకుఁ గల్పింపు' మనన్. ౧౭
తే. 'నృప, కృతార్థుండ నైతి; నా కింతకంటె
 వర్ధనీయంబు మఱి యెద్ది?' యనుచు నతని
 కర్చఁ గావించి వల దన్న నతఁ డొసంగు
 తనదు తొంటిరాజ్యంబునఁ దనయు నిలిపి. ౧౮

మ. ఇది పాత్రప్రహరేశ్వరప్రభృతి బంహిష్ఠోత్కలానీక గు
ప్తదివిన్నృక్పటుయంత్రకొండవలి హృద్యాహాని కద్రూజ దీ
వ్యదుదారోద్యమకృష్ణరాయనృప సంజ్ఞాన్మత్కృతాముక్తమా
ల్యద నాశ్వాసము హృద్యపద్యము తృతీయంబై మహిం బొల్పగున్. 63

తృతీయాశ్వాసము సమాప్తము

—: o :—

శ్రీరస్తు

ఆ ము క్త మా ల్య ద

చ తు ర్థా శ్వా స ము.

శ్రీమందిరభుజమధ్యమ,
గోమండలకర్షి వేణుగుంభన, దృప్య
ద్వ్యోమాహృతసురజనయి
శ్రీమణితాటంక, వృషగిరిస్థ, ఖగాంకా. ౧

వ. అవధరింపు మాసమయంబున. ౨

విష్ణుచిత్తుని విజయము

మ. బలిమిం ద్రెంపఁగఁ బోలెఁ బాయవడుచుం బర్యాయభంగంబుగాఁ
గలనూ లెల్లను నంటు మోవఁ దెగి రాఁగా, గొంతసే పుండి, తాఁ
బెలుచ న్గంటు వుటుక్కునందునిపి వే పృథ్విం బడె న్నాలె, మి
న్నుల మ్రోసె న్సురదుందుభు, ల్గురిసెఁ బెన్సోనై విరు లొప్పరునన్. ౩

శా. ఆవేళ న్నృతి పారితోషికము లీ నందంద పంపన్, భ్రమ
త్పేవిభ్రాతముచే ద్రుతస్ఖలిత యై దీవ్యన్మణిస్వర్ణభూ
షావానశ్చట జానుదఘ్ని యగుచు న్సంసచ్చతుశ్శాలికా
రై వేశ్మాంతరపద్ధతి న్నెరసె గోత్రాచిత్రమాల్యం బనన్. ౪

ఆ. వేదవేద్య మైన విష్ణుతత్త్వం బిట్లు
వాది గెలిచి, తెలిపి, వసుమతీశు
భక్తి నోలలార్చి, భగవత్ప్రపన్నుఁగాఁ
జేసి, లోకహితము సేయుటయును. ౫

శా. అద్ధా వాగ్విబుధం, బహోవచన కవ్యాహార, మాహావచ
స్సిద్ధం, బాః కృతతాం గతఃకలి రితి శ్రీసూక్తివిద్యాధరం.

బిద్వౌత్థత్య మగా ల్లయం హి కుధియా మిత్యున్నద త్కిన్నరం,
బద్ధీరాగ్రణి గెల్పుటుత్సవమునం దయ్యె న్నభం బంతయున్. ౬

సీ. సెలవులు నాకుచు వెలియఁగులు సూడ
కరిగి పాదూవాహుల నరయువారు;
తమ ప్రోలి నుండునందలముఁ గానక దాఁటి
పేరెలుం గిడి బెత్తఁ జీరువారు;
నగరు వెల్వడుదాకఁ దెగి పోయి మఱి నిల్చి
తోడి విద్వాంసులఁ గూడువారు;
నెదురైన తమవాని గృహకృత్య మడిగి వాఁ
డనునవి తప్ప నూఁకొనెడివారు;

తే. 'వాద మేమాయె?' నన్న, 'భూవరునిపక్ష
పాత మాదాసరికిఁ గల్గి బ్రతికె, ' ననెడు
వారు; 'నౌ లెం, డిటు విమర్శ దూరమైన
వాకిట వసించు నెవ్వఁ ? 'డన్వారు నగుచు. ౭

తే. కలిసి యొకకొంతసేపు శృంగాటకముల
నగరిదెసఁ జూచుచును మంతనంబులాడి,
చనిరి విద్వాంసు లిండ్లు, క[illegible]నవిభుండు
రూఢి కతని మహాగజారూఢుఁ జేసి. ౮

మ. 'పురి యేఁగించి తదీయ మైననగరంబుం జేర్పుఁ' డంచు న్నృపుల్
దొరలన్ రాజకుమారులన్ బనుపఁగాఁ, దూర్యస్వనంబు ల్నిరం
తరవందిస్తుతులుం గజేంద్రహయఘంటా వారకాంతాంఘ్రినూ
పురము ల్మ్రోయఁగఁ, గొల్చి వా రిరుగడం బో మార్గమధ్యంబునన్. ౯

విష్ణుచిత్తునకు భగవంతుడు సాక్షాత్కరించుట

ఉ. ఇంగిలికంబునం దడిపి యెత్తు కసీనపు రెంటెమో యన
న్నింగి గరుత్పతంపరలనిగ్గున లేఁదొగ రెక్కె; నంత నీ
చెం గలశాబ్ధిమీఁగడల జిడ్డెఱిఁగించెడు కమ్మగాడ్పు: నిం
డెం గడు ప్రోఁత: పెన్దిరువడిం గని; రాథగతాజు మూఁపువన్. ౧౦

సీ. చివురుఁబొట్లపుదోయి జెంచమ్ము లనఁ దార్క్ష్య
హస్తోదరములఁ దివ్యాంఘ్రు లమర,
నునుఁగప్పుమేనఁ దోఁచిన తదూర్ధ్వచ్ఛాయ
లీనఁ దాల్చు పసిండిచేల మెఱయ,
ప్రాలిక యోగివర్గము నిర్మలాంతఃక
రణములువోలె హారములు దనర,
సిరికిఁ బుట్టింటినెచ్చెలు లౌట మనవికి
డాసె మకరకుండలము లమర,

తే. శ్రిత సిత చ్ఛద వాత్యాభిహత పరాగ
వలయమండిత కల్పశాఖలొ యనంగ
శంఖచక్రాంచితోరుహస్తములు దనర,
దోఁచెఁ గమలేక్షణుండు చతుర్భుజుండు. ౧౧

క. ఎప్పుడు హరి గని రమరులు
ముప్పదియును మూఁడుకోట్లు మునిఁ గనుఁగొనునా
రప్పుడు తత్కరములతో
విప్పిన గొడుగులును మింట వేగమ మొగిడెన్. ౧౨

తే. సమ్మద దిదృక్షు ఖస్థ రక్షః పిశాచ
పుంజ మహిభు క్పతత్ప్రభంజనములు
సోఁక వెఱఁ బాఱెఁ కళ్యాన శూర్పవాత
పట్టనలఁ బాఱు పెనుఁబొల్లకట్టు వోలె. ౧౩

క. నీరంధ్రకుసుమధారా
సారచర చ్చంచరీక సంకుల కల ఝం
కారానుకారి సంస్తవ
కారి మునిస్తోమ సామగానం బెసఁగెన్. ౧౪

తే. అట్లు ప్రత్యక్ష మైనపద్మాక్షు నంత
రిక్షమునఁ గాంచి, ముని ప్రమోదాశ్రుజలము
నిగుడఁ బులకించి, కరటిఘంటికలె తాళ
ములుగ నిట్లని యమ్మహాత్ముని నుతించె. ౧౫

విష్ణుచిత్తుఁడు శ్రీమహావిష్ణువును స్తుతించుట

కవిరాజ విరాజితము

జయ జయ దానవదారణకారణ శార్ఙ్గరథాంగగదాసిధరా,
జయ జయ చంద్రదినేంద్రశతాయుత సాంద్రశరీరమహఃప్రసరా,
జయ జయ తామరసోదరసోదర చారుపదోజ్ఝితగాంగఝరా,
జయ జయ కేశవ కేశినిషూదన శౌరి శరజ్జలజాక్ష హరీ. ౧౬

మత్స్యావతారము

మ. దపజద్వేషి సుదారవారిచరమూర్తిం జెంచి చాతుర్య మొ
ప్ప వడిం జొకపుఁదెల్లఁ గౌచుగమి దంభం బొంద మైఁ దాల్చి, వే
దవిశుద్ధాక్షర పంక్తిఁ గ్రమ్మఱఁగ వేఁఘం జేర్చెదో నాఁగఁ, ద
ద్భువనం బబ్ధిసితాంబుబిందు లలమం బ్రోద్యద్రుచి న్నాఁటవే. ౧౭

చ. ఎలమి యుగాంతవారి రెమ్మరెక్కలతోఁ వడిఁ దాఁటుగ హ్వారం
బుఁ జనునీటివెల్లి బడిఁ బోవు సపక్ష నగోరువాశ్చరం
బులు దనుఁ దాఁక, దద్గతత్రమోయు నజాంతమ దైత్యు వేదపం
క్తులు గొనఁ గూల్చినట్టి జయదుందుభిఁ జేసితి కాముకాంతకా. ౧౮

చ. మిత గర్వవం తిమింగిలత మెయ్మెయిఁ బెంచిన నీదు పాతఁ గు
స్తతపలలాశియైన చిఱుఁజేఁ పది ద్రెళ్ళుబ నీవు మ్రింగుటే ?
శ్రుతు లపనూరువు ల్మగుడఁ జొచ్చుతఱి న్భవదేభనైభనై
శిత జవశక్తి నీడ్చికొని తెచ్చుటకాక తదల్పతాల్పతన్ ? ౧౯

కూర్మమూర్తి

మ. జలపూరప్లపమానమృణ్మయమహీసంరక్షకై గార యీ
బలె ముక్తామణిశుక్తిశంఖనికురంబం బెల్లఁ జూర్ణంబుగా
బలభిద్వజ్రసదృగ్జిష్ణోపరివత్ర్భామ్యన్మహామందరా
చలసంఘృష్టిపరట్టమైన కమఠస్వామి న్నినుం గొల్చెదన్. ౨౦

వరాహమూర్తి

చ. ఒకమఱి బుద్ధగింప విలయోదకము ల్పాయి కుబ్బి, చిప్పఁ ద్రవ
చ్చుకొని, మహాత్రపీఠిఁ జన, నూకరత న్మెయి వెంచి, వెండి క్రిం

దికిఁ గయిత్రావాలు తత్సలిలనిర్మలధార నదఃపరస్ఫుర
త్ప్రకృతికి నీ యజాండమునె బంగరు ముంగఱగా నొనర్పవే?. ౨౦

నృసింహమూర్తి

మ. అసురేంద్రాశయకాంక్షికాధ్వరుధిరవ్యాప్తస్వకచ్ఛాయఁ గాం
చి సముద్యత్ప్రతిసింహమత్సరమిళచ్చేష్టన్ దదుద్ధామదీ
ర్ఘ సటాఝాటముఁ బెల్లగించు గతి నాంత్రశ్రేణిఁ గిన్కన్ వెరం
జు నితక్రూర భవన్నఖావళులు ప్రోచు న్మర్త్యపంచాననా. ౨౧

ఉ. మునుము న్దెల్పును, దూఱనూఱ మఱి కెంపు, న్వెండియుం దూఱఁ గం
దనగాయం గలనల్పుఁ, డోఁవ నఖకోణ శ్రేణిచే విక్రమం
బున వాఁడు గతఁ గొన్నయట్టి విశసన్మూర్తి త్రయీతేజముం
గొను లీల స్వీకరింపవే యసురవక్షోభిత్తి విధ్యాహరీ ? ౨౨

వామనమూర్తి

మ. బలివై తేయ భయాంధకారభరిత బ్రహ్మాండ గేహంబులో
వలఁ బై మండెడితత్ప్రతాపమయదీపజ్వాల డిందఁ, న్గడుం
దలమై మింటికి గ్రక్కున న్నెగయు నుద్యత్తన్మహోచ్ఛాయ నాఁ
గల నీలాంగము శింశుమార మొరయంగాఁ బెంపవే వామనా ?

పరశురామావతారము

మ. శమిత క్షత్త్రకళత్రనేత్రజలవర్షావేశ నీకీర్తిహం
సము క్రౌంచన్నుతతావకాంబకసుషిం జాఁగంగ వీక్షించి, వ
ర్షము తా నుంచలు నంద నేఁడుఁ జప నిచ్చ న్నాటి తచ్చేష్ట వా
యమిఁ; దిర్యక్తతి దా గతామగతికం బోఁగా మురారీ హరీ. ౨౪

శ్రీరామావతారము

మ. పవిధారాపతనంబుఁ గైకొనని యప్పౌలస్త్యుమై సప్తధా
తువులం దూఱు పరిశ్రమంబునకు నుద్యోగించె నా; సప్తసా
లవిభేదం బొనధించి నిల్వక సలీలన్ జన్న యుష్మన్మరు
జ్జవనాస్త్రం బొసఁగు న్సిరుల్ రఘుకులస్వామీ రమావల్లభా. ౨౫

సీ. స్యందనస్థితబిడౌజఃక్షత్త్రజాత్యక్ష
  జ్ఝంఝామరుద్ధరజ్ఝాత్కృతములు,
క్రవ్యాశిరాడ్గాత్రకనదసృగ్గాహన
  స్ఫుటశల్యహవ్యభుక్ఛూత్కృతములు,
యోధవర్మితహృత్స్ఫుటోత్క్రాంతనిజపాత
  సాలాశ్మకృతమహాష్ఠాత్కృతములు.
పతితోగ్రరక్షఃకబంధభారభృశార్తి
  భుగ్నభోగఫణీంద్రఫూత్కృతములు,
తే. క్రాంతరథ్యనిరంతరచ్ఛాయదములు,
  దివ్యతావకకార్ముకోత్ప్రేరితములు,
కలుషము లడంచుఁగాత లంకాపుతాంగ
  ణాంబరచలత్కలంబకదంబకములు. ౨౭

బలరామావతారము.

చ. 'క్షితి హలకృష్టిఁ బుట్టి యతఁగె క్షితియందునె సీత' యంచుఁ ద
త్పతి విరహార్తిఁ బాండిమముఁ దాలిచి రామశరీరమెత్తి; యా
క్షితిఖననక్రియ న్మగుడఁ జెందఁగఁ గాక, కళిందజాతటి
క్షితి దున నేటికి న్హలము చేఁగొని నీ కవశాత్మత న్హలీ;

కృష్ణావతారము

ఉ. ఆయతయుష్మదాకృతి కరాగ్రనగాంచలవాంత వారిధా
రాయుతచంద్రకాంతఫలకావళిబింబిత యై చెలంగ, నా
రాయణమూర్తిమత్కవచరత్నముచేఁ బరిరక్షఁ గాంచె నా
నోయదువీర, వృష్టిఁ బసి నూఱుతఁ బ్రోవవె సప్తరాత్రముల్. ౨౯

బౌద్ధావతారము

మ. తరుణత్వోత్సుతబాణపంచకమునం దైత్యాబలాశ్రేణి త
ద్వరసందోహము యుష్మదాత్మకజరద్బాణం బొకంట న్జెడన్,
ద్వరఁ గావించితి వేటికో? యహహా, బుద్ధం బయ్యె నీభావ, మ
త్తరుణీశీలతనుత్ర మేరికి నసాధ్యం బౌటఁ గా కేశవా! ౩౦

కల్క్యవతారము

శా. ఘోరాపార మహాఘపంచకము(జక్క(ల్సేయఁగా నేర్పు నా
ధారాపంచకధావనం జెలఁగు గంధర్వంబుఁ ద్రొక్కించు బ
ల్బీరంపున్నెఱరౌతుఁ గీకటశరాశీవారవాణీభవ
ద్ధోరుద్భ్రాంతకృపాణికాద్వితయవిద్యుద్గ్రంథి నిన్ గొల్చెదన్. ౩౧

చ. అని వినుతింపఁగా హరి సుధాశనపద్ధతిఁ జూచి 'పాండ్యుఁ డి
చ్చినధన మిమ్మునీశ్వరుఁ డశేషము భాగవతాస్మదీయగే
హనివహసాత్కరించి, యకటా(కడు రిక్తత నొందు: నేతదీ
యనిలయ మప్పురి న్మణిమయంబును సార్థము(జేయు' నావుడున్. ౩౨

తే. విశ్వకర్మయు నట్ల కావించె; నంత
నంబుజాక్షుఁడు నమ్ముని నాదరించి,
యీక్షణాగోచరుం డయ్యె; ఋషియు నేఁగి
పౌరులు భజింపఁగానె పుత్తూరి కరిగె. ౩౩

విష్ణుచిత్తుని స్వపురప్రవేశము

క. స్థానికులు దన్మణి దివ్య
జ్ఞానందితు లగుచుఁ బురము గై సేసి. ప్రజ
తోనడువ నాగవాసము
తో నెదురుగ నేఁగి; రంత తూర్యము లులియన్. ౩౪

వ. ఇ ట్లెదుర్కొని పట్టపవిత్ర భగవత్ప్రసాదతీర్థంబు లుపాయనంబులుగా(బ్రణామంబు లాచరించి లేచి, ప్రాంజలులై, ధర్మపరికర్మవర్మితం బగు బ్రహ్మరథంబున నబ్భాగవతపతంసంబు నునుచుకొని పోవుసమయంబున(, ఖరస్వరసమేతంబు లగు పౌరజానపదజనంబులు గలసి మెలసి నడచునెడ: మృదంగం బుపాంగం బావజంబు డండె తాళం బురుమ కిన్నెర సన్నగాళె వీణె మఖవీణె వాసెగ్గోలు డోలు మౌరి భేరి గౌరు గుమ్మెట తమ్మెటంబు డుక్క ఢక్కి చక్కి చుయ్యంకి కోనగు ననంఖ్యాతవాదిత్రత్రితయవరంపరలు మొరయ; నెడనెడఁ బరఁతుకల మలఁపుగొనఁ బట్టణాగతగజఘట్టఘోట్టణఘోటక ఘంటాకదంబఘర్ఘర ఘోషంబుల కనుప్రాసనంబులై, విలాసినీ మంజు మంజీరంబు లెలుఁగయ్య నల్లనల్లనం జాఁగి తఱిఁ; గెలంకులఁ

గపచితకుథాకర్పూర లగ్న కదళిపరిదిరేఖా కంధరలం గనకాంచుకశకలంబులు కేలం బూని సేవించి పోవు సామంతభూకాంతకుమారభట్టంబులం బిట్టు గాంచి, యొండొరులం గడవ సంభ్రమించుచు, మ్రొక్కినిక్కి చేయెత్తి యుత్తిలి నేత్రంబు లుత్తానతరళతారకంబులుగా మగిడి మగిడి పొగడుచుం బోవుతఱి; దద్రాజకదంబకం బచ్చోటిపదంతుకులకుం దమకుం బురికిం జనుదెంచునప్పు డెల్ల నెదకాం ద్రొక్కట మేలమాడంబోలు నాప్రోలిమేళంపుం గళావతుల వైచు కపంబునం గ్రామగ్రామగ్రామణుల లోనంగు నారంగ మాతులుంగ జంబీర కుంద కందుకాదులం బూర్వానుభుక్త లగునక్తంకరముఖుల వైవ: ధళధళ త్తరళతాటంకంబును నంకురితవిస్మయంబునుగా, నాతన్ముఖప్రేంఖోళితస్మిత సాకూతవిభ్రమాకేకరాపాంగ విలోకనంబును నాచలితధమ్మిల్లంబునుంగా, మొగంబులు తిప్పికొని సమ్మర్దంబునం జనుమార్దంగికుల మూఁపుల మఱుంగులం డాఁగి, యన్నాగవాసంబులు నాగరకవిలోకనంబునం జెలరేఁగి, మొగంబులు ఓగించికొని, వేదు రెత్తినగతి నరిదియెత్తఁ బ్రతిపదంబును మర్దల ముఖాపమర్దనకుం గ్రంగిపోయి, బయటం బడి చేయునది లేక యాకడకు మగిడి తుఱుము దిద్దుచుం దద్వారణాభినయపత్వరాగీనకరాబ్జలై సుడివడునెడం బొడము కర్ణపసుమాపతనసకిపోంఖురళీకించిచ్చలనోపలక్ష్య వైలక్ష్యహాస కుందంబులు సాంద్రతరచంద్రికాకందంబులం దీటుకొలుపం; జాటూక్తివాచాజ లగుజరఠవనితలు తమకు మ్రొక్కం దాను మ్రొక్క కొక్కించుక యోర మోమిడి, వారియిరుపక్కియల నొదిఁగి తొంటియట్టుం దలంచి తలవాంచిన, వంచనం గటాక్షించి యెక్కసక్కెంబునకుం దమచేత మ్రొక్కించుకొనువేక్క నక్కడం బుడమితేడు లేమి సామాన్యమానవులం గైకొనక. సుమాళంబు వేద్యంబుగా విద్యావయోవృద్ధుల రగమీరు మ్రొక్కంగా దారు మ్రొక్కమి యెట్లు మ్రొక్కింపుం డనుటయు; గ్రక్కునం బొడము మొలకనగవుల మోవుం దమ్ములకు వే జొక్కవింత తెలివి యెక్క, మ్రొక్క కక్కడం గెడఁగూడి నడచు తోడి చేడియల కద్దొరలకుం దమకుం దగ్గయుం బొందు గల దను పెద్దతికం బెఱుకపఱుపం గెమ్మోవులు మలంచి లోలోన నొయ్యనొయ్యన నుచుక్కవ నక్కిలెత్తింగి దక్కె సొమ్మని తమ్ము నమ్ముదుసళ్ళు ముందఱిక నూకి 'యక్కక్క, మ్రొక్కవే మనపాలివేలు' వని బుజ్జగించియు బొమలుగొని జంకించియు నెట్టకేలకు నొడంబఱిచినం; ద్రపాతరళనయనలై విరళవిరళాంగు

కాంజలి బంధంబుగా మ్రొక్కి, కక్కసెన నిట్లు మ్రొక్కంగి, హెచ్చి, యచ్చ య్యాట మేడపడకయుండంగా జిగురుగండెల వోలె నల్లికొని గొల్లన నగు నల్లోలాంగనలఁ గల్లకోపంబునఁ గొట్టి కసరుఁజూపు నా రాజసంఘంబుమీఁద నిగుడ, మగండ మలుపడు. కొమిరెహరిణలోచనల చలితకంకణసంకులక్రేంకారంబు లాలనామోద మేదురాళిఝుంకారంబుల బింకంబు లడంప; జెవులనంకులు లోవంక భుజంబులు కొంకిసిగలు గావిదువ్వటులు నొప్ప. నిమ్మ దెప్పరంబై మువ్వన నప్పురంబుఁ జేరి, రసికజనబాంధవంబున బంధువియోగంబుమఱచి. గంథకలహాకుసుమ గ్రగ్గథ వాదులనాంధ్యంబు లే కలయు నంధ్రదేశీయు లగు గంథకారులు పాటిపాటి పద్యంపు మొక్కులతో వెట్టివెట్టి కై వారంబులు గౌరిత త్తడులపై వచ్చు రాచవారిపై నాఁడువారిపై నాటువారిపైఁ జల్లగాఁ జల్లఁ, బెల్లగని సృష్టియెల్లను ముష్టి కరించుచు. నస్పష్ట భేదయగుపరిమళసమష్టం బెట్టు విష్ణాతకంబు నబోమంతలికం జండాతకంబై చంతగొరకిరణంబుల మాటు పఱుపఁ, బన్నీరు నించిన తన్నీరుతిత్తులొత్త; వియత్తలంబునం బాటి కై వాలు ధావల వాహ్యంబులు దడిసిన విద్యోపజీవులు పుష్కరంబులు గ్రాప నగ్గిరోయుచుండ: నమ్మొత్త మత్తణీ స్మృత్తంబుఁ జూచ నిలిచి మెత్తమెత్తన నకచుచుండు మిండతంతంబునుం దారు నప్పిండు పుండరికాస్య లవకాశంబు గాంచి క్రాళకుసుమ ప్రవతిఫలనపాండురంబులై పద్యాతి హృద్యపార్శ్వ ద్విట్యోద్యాన పాదపంబులకుంబాలు చెంగలువకాలువలకుం డిగ్గి క్రానరీదధిమండ. మానరంబులుగాఁ బిసికి యూరంబెట్టిన నారంగశృంగబేరభంగంబులతోఁ గట్టిన కలమాన్నంపుఁజలిది పోకపొత్తులం గుడువఁ గూర్చుండ వీక్షించి; కుక్షింభరిత్వంబున క్షుత్క్షాములై తిరిగితిరిగి వేసరి యోసకిలిన దాసరిగుంపు వారి పాల గోపాలభిక్ష భిక్షించి భక్షింపఁ దీరక్షోణుల నిలిపినతోరంపు దివెదారికోలల రంధ్రగోళంబుల నుత్కీలంబులై మంచు ధగధగని జగజ్జ్యోతిదీపజాలంబుల మధ్య ధూపకుండికాంగారంబుల పిరాలఁ గ్రాంచి, నాదుఁ బరికింప వాయించు ధిమిధిమిధ్వానంబులకుం బెదరి యీవలియుపవనశుకంబు లావలికావలి యుపవన శుకంబు లీవలికి దట్టంబుగాఁ గట్టనితోరణంబులై పఱవఁ, దలలు విసరుటయు నోరు దెఱచుటయుఁ గేలు సఱచుటయుఁ దక్క మిక్కుటం బగు నక్కోలాహలంబున నేపాటియుం బాట వినరాక మూకగట్టిన భాగవతజాతంబు లేతేర; నూరూరినంతనంతకుం దిశగఁ బెద్ద లింటింటసంతరించిన పిలుకువాటుగోడ

గల జాపడంబులకుఁ బుట్టి కల్గట్టి పిడవ నెత్తంబున మెత్తని గట్టిక మేసి పోసరించి మాపుమాపున మేపుసజ్జకవణంపు మేపునఁ బిడుక గొఱవంబు తోమ కంబునఁ బుటపుటనై క్షత్రియకంబడి ప్రాఁకఁ గసిమైన సీతం గనిమైనం బెదరు కొదమ తట్టువగంవు కాలికొలందికి ప్రేలు లాలుకుంచెలు గీలించినగవ్వదండల గండల నలంకరించి, మోలుగ మడ్డిం దోఁచి మూర కొక్కండునుజేనకొక్కండు నుగాఁ గట్టినడొల్లు టుల్లారు లుల్లసిల్లంబల్లించిన పల్లంబులపైఁ జిల్లతెలం బును వాసనకొడుపులం బూనినమఱుంగుఁ జంద్రికచేలలె రవణంబులుగా నెదురుగా వేడుకం జూడవచ్చిన యప్పీటి మేటిసాలె యగసాలె పటుసాలె వానెవై జాతి సాఁతు లేతులకొమరులు తుములమై వచ్చు తుచ్ఛమూసామజం బులం జూచి యేఁచినవెఱం దమయెక్కిరింత లెక్కకొని వాగె లిరుగేలం గుదియంబట్టిన నిలువ కయ్యుత్సవం బీక్షింపవచ్చిన ప్రజలం ద్రొక్కుచుం బోవఁ; దన్మత్యవృద్ధవధ్వాతురాదులు దిట్ట నిట్టట్టనలేక ప్రాణంబులు విడి కిటం బట్టుకొని పోవుచు. నవీననవిధకేదారంబులం ద్రెళ్ళి చట్టలు ధిగంబడి వెడలలేకుండం దారు దిగ నిమ్ము లేక పిమ్మటఁగొని నలుదెసలం జూడం, జూచి కేలు నలచి కోహో యని గేలిసేయు గణికాకదంబంబుల చప్పటులు నిబిడ నిష్కుటవిటపిఘాటంబులం బ్రతిశబ్దంబులు పుట్టింప; నిట్లనూనవిభవంబు దిగు రొత్త నత్తిరుపతి సొచ్చి యచ్చక్రధరునగరిమోసల నిలుచుటయు, నవ్విష్ణు చిత్తుండు దద్రథావతరణంబు చేసి, ధరణీధవస్థానికసమూహంబు వెంటరా నవ్వైకుంఠు సేవించి, తత్ప్రసాదలబ్ధం బగు పరివట్టంబున నలంకృతుం డై, నానాలంకారసహితబును రత్నకాంచనమయంబులు నగు నాత్మీయభవనంబుం గాంచి విస్మితుండై పుండరీకాక్షమహిమాభిలబ్ధవైభవంబుగాఁ దెలిసి తత్రత్య ధాత్రీకళత్రవర్గంబుల ననిపి ప్రవేశించి, తొంటికంటె శతగుణంబుగా భాగవత పూజాప్రవణుండై యుండె నంత. ౩౧

మ. ఉలుపాల్పట్టినయిండ్ల మజ్జన నృపాహార్యోదారభుక్తిక్రియో
జ్జ్వలులై, రే హరికొల్వునన్ వివిధలాస్యస్పర్ధి సుభ్రూభ్రుకుం
సులవాదు ల్పరిదేర్చి పుచ్చి, మణివాసోభూషణగ్రామమున్
జలజాతాక్షునకున్ సమర్పణము నిష్ఠం జేసి, యువ్వేకువన్. ౩౨

తే. ప్రభువు లరిగిరి క్రమ్మఱఁ బాండ్యనగరి,
కమ్మునియు నట్టు వైష్ణవాభ్యర్చనంబుఁ

దన చిరంతన తులసికాదామకరణ
దాస్యమును జేసికొనుచుఁ దత్పరత నుండె. ౩౭

వ. ఒక్కనాఁడు మధ్యాహ్నసమయ మాలికా సమారోపణానంతరంబున మందిరంబునకుఁ బోవునతనికి బ్రసాదమందస్మిత సుందరవదనుండై యగుకటాక్షంబున వీక్షించి పక్షిపుంగవకేతనుండు పుండరీకనికేతన కిట్లనియె. ౩౮

యామునాచార్య చరిత్రము

తే. 'యామునాచార్యుఁ డొక్కఁడు నీమహాత్ముఁ
డొక్కఁడును గాదె దర్శనం బుద్ధరించి
రస్మదీయకృపాతిశయమున,' ననిన
నిందిరాదేవి తన భర్త కిట్టు లనియె. ౩౯

క. 'ఇతనికథ యెఱిఁగినదె కా,
యతఁడేమి యొనర్చె?' ననిన నబ్జాక్షుం డా
శతపత్త్రనిలయ కిట్లను,
'నలినాక్షి! కలఁ డొకఁడు మత్పదాశ్రితుఁ డాదిన్. ౪౦

ఆ. అతఁడు చిఱుతనాఁడె యాచార్యకులమున
వేదశాస్త్రముఖ్యవిద్య లభ్య
సించుచుండ నపుడు చెలువ. యిప్పటి పాండ్య
నృపతి పూర్వవంశ్యుఁడే యొకండు. ౪౧

తే. వెఱ్ఱిశైవంబు ముదిరి మద్వినుతి వినఁడు,
నతి యొనర్పఁడు మామక ప్రతిమలకును.
హరుఁడె పరతత్త్వ మను, మదీయాలయముల
నుత్సవంబుల కులుకు, నెయ్యురును నట్లు. ౪౨

సీ. అశ్రాంత జంగమార్చాసక్తి వర్తిలు
వేదవిద్ద్విజపూజ పేటఁ గలిపి;
భౌమవారవు వీరభద్ర పళ్ళెర మిడు
గృహదైవతంబు లిట్టింకు లింక:
షణ్ణవతిశ్రాద్ధచయ మారఁ బెట్టు సం
కరదాస మయ్యె భక్తప్రపత్తికి;

నాదట్టంబు లైన దేవాలయంబులు వ్రాల
నవని నిరాళ మఠాళి నిలుపుఁ;

తే. జందె ముత్తరశైవంబుఁ జెంది త్రెంచుఁ;
బతితు లారాధ్య దేవళ్ళ ప్రాప్య మనుచు
సుపనిషత్తులు వారిచే నుబ్బి వినుచు,
వెండి యే జంగ మెత్తిన వెరఁగుపడును. ౪౩

క. శివలింగముఁ దాల్చిన జన
నివహం బేమైనఁ జేయనిది పాపము దా
నవుఁ గా దనఁ; డా సమయము
నవు నను విప్రులకి యగ్రహారము లిచ్చున్. ౪౪

తే. అతఁడు రాజ్యంబుఁ బాలించు నవసరమునఁ
దనవశం బైనయట్టియత్రాసువర్తిఁ
గలుగు నలవుట్టరాని ముక్తామణికు
లంబు మాహేశ్వరుల కంధలకునె తీఱె. ౪౫

తే. అప్పు డిచ్ఛకులగుచు బ్రాహ్మణులు కొంద
ఱాత్మజనిభూమి విడువలే కలికభూతి
గర్హముల నాస రుదురాక లిద్దసంధి
నూతసంహిత లిఖికించి బోరఁ దొడఁగిరి. ౪౬

క. శీలముఁ బట్టియు గంజా
హాల లుపాంశున భుజింపనపముల బైఁ టం
జాలఁడు వైవన్, విప్ర
స్థాలిత్యము బైలుసేసి కనుగొనవు సభన్. ౪౭

క. ఆరాజుమహిషి యేని వ
దారాధనపరత సుందరి; సట్లుండియును దు
ర్వారవ్యథఁ గాంచదు
పౌరసభ, విభుఁ డన్యదంభ్రిభక్తుఁడు గామిన్. ౪౮

వ. మఱియు నప్పురంధ్రీరత్నంబు. ౪౯

సీ. వింగడం బైనట్టి ముంగిట నెలకొన్న
బృందావనికి ముగ్గు వెట్టఁ దాన:
దశమినాఁ డేకభుక్తము సేసి, యవలినాఁ
డోర్చి జాగరముతో నుండు నిట్లు;
బారసి పోనీదు, వైనిద్రఁ బాయుట
క్కాలుపాడు మత్పుణ్యకథలఁ ద్రోయు:
నేమంపుమూనాళ్ళు కామింప దధినాథు:
మఱునాఁడు కన్నును మనసుఁ దనియ
తే. నారజపువన్నెఁ బ్రియుసెజ్జ కరుగుఁ గూర్మి;
నరుగుచో నాభిఁ దుడిచి కప్పురపు నాభిఁ
బెట్టు; నిట్టుల మద్భక్తి పుట్టియును ని
జేశునెడ భక్తి చెడదు మదిష్ట మగుట. ౩౦

క. వనజజ రుద్రాదులు మ
త్తనువులె; తత్పూజనంబు తథ్యము మత్పూ
జనమె; తదీప్సిత ఫల దా
తను నేనె; యట్లైనఁ గలవు తరతమ వృత్తుల్. ౩౧

క. కేవలశరీరదృష్టిన
దేవతల న్వేఱ కలుగఁ దెలిసినజడులౌ
నా వాసుదేవతాస్థితి
భావింపని పూజ సాంతఫలమై త్రివ్వౌ. ౩౨

వ. మఱియు నీరహస్యంబుఁ దెలియ కబ్భూపతి తామసుండై. మామకీనంబులగు జనంబుల సామాన్యబుద్ధిం జూచుచుఁ దద్వృత్తుల కగునుపద్రవంబుల నుపేక్షించుచు, రక్షావిముఖుండై యుండ వీక్షించి; కలియుగంబున ద్రవిడ మండలంబునఁ గృతమాలా తామ్రపర్ణీతటంబుల మద్భక్తులు తఱచగుటను, దద్దేశంబున కౌరయం దతండగుటను, రక్షణశిక్షణంబులు రాజముఖంబునం గాక నేన సాక్షాత్కరించి చేయమియుఁ, దద్రక్షణేచ్ఛ యస్మదాభిముఖ్యంబునం గాక పొడమమియు, నాయాభిముఖ్యంబు సంవాదంబునం గాని పుట్టమియు, నే విచారించి; తదాభిముఖ్య కరణార్థంబుగ నాస్థానంబెక్కి వాదిజయంబు

సేయఁజాలయు నన. తలం పవ్విప్రకుమారునకుం బుట్టింప; నతం డేఁగి నానా దేశాగతదీనానాథవృద్ధభూసురకుటుంబంబులకు ధాన్యాజినపటాదులు, వటువులకుం బెండ్లిండ్లు, కనుపనీతుల కుపనయనంబులకుఁ, బంగ్వంధబధిరాదులకు సౌరభేయాదియానంబులు: వృత్తియుఁ జెఱువు గడమపడియె ననియు; బేసగుడులకుఁ బూజ నడవ దనియు, నెడవుసం జలివంది రిడియెద మనియుఁ, దిథి చిక్కె ననియుఁ, దీర్థయాత్రఁ జనియెద మనియును; వ్రతోద్యాపన కనియును, వ్యాధి మన్నుకో ననియును, జెప్పి పంప, నారాణివాసంబు గప్పాగు పత్త్రప్రకారంబులం బంపుద్రవ్యంబుఁ దెచ్చి యిచ్చు ముదుసళ్ళగువర్షధరులచేతులకుం గ్రందుకొని చే సాఁచిన సందిటితోరణంబులై తోఁచు నేకదండి త్రిదండి బ్రహ్మచారుల యున్నమితదండంబుల నిండారు కాషాయకద్రుపవస్త్ర కౌపీన పరంపరలం గ్రమ్ము కావళ్ళపడగలజాడఁగొని, కార్పణ్యంబ విద్యగాఁ దక్కనవిద్య లెఱుంగక వేఁడు నీదృగ్విధానేకప్రాణుల కాధారంబగు పడమటిద్వారంబుఁ జేరి. ప్రతిదినాస్మత్పాదరక్షణ కథాశ్రుతపూర్వ యగు నాయుర్వీధవుదేవి కాశీర్వచనాక్షతంబులు దౌవారికముఖంబునం బంపి: 'వైదేశికుండ వైష్ణవ వటుండ, వాది గలిగిన విష్ణుతత్త్వంబె పరతత్త్వం బని వాదించి గెలిచెద, వసుధావరుండు విష్ణుభక్తి విముఖుండు, గావున వైష్ణవునిమనవి విన్నవింప నెవ్వారు వెఱతురు: నీవుభక్తిపరాయణవు, పతిహితాచారవుం గావున నీకు విన్నవించి పంపితి: నీవిభుఁడు నీకు విధేయుండు, విన్నవించి నన్ను రప్పించి వాదంబు సేయింప నోపుదేని వాదించి గెల్చి, నీదుభర్తకు భగవద్భక్తి బుట్టించి కృతార్థుం గావించెద' నని విన్నవింపం బంచిన. ౭౩

తే. గ్రీష్మసమయనిరుత్సాహకేకిరమణి
నవఘనధ్వని కలరుచందమున నలరి,
యేకతమ నర్మగోష్ఠిఁ బ్రాణేశుకోడ
నతని, విథ మెఱిఁగింప, నిట్టట్టు పడుచు. ౭౪

క. భూవల్లభుఁ 'డెట్టెట్టూ!
తా వాదము సేసి శివమతంబు జయింపం
గా వచ్చెనా? చూతముగా,
రావింపుఁ మటన్న నాఁటిరాత్రి చనంగన్ ౭౫

వ. ప్రభాతంబునం బరిమితజనంబగు నాస్థానంబునం గొలువున్న భర్త్రమోలిం
దానుండి యయ్యుంమనదన యతనియనుమతిం బ్రతిహారిచేతఁ బిలువఁబంచిన,
నబ్బానిలింపకుమారుండు. ౫౬

యామునాచార్యుఁడు పాండ్యసభం జేరుట

క. ద్వారంబు సొచ్చి, కీలిత
గారుడమహా వజ్రవేదికం జివురులఁ గెం
పారు నొకవిప్పలముఁ గని,
యా రావి న్వాదసాక్షికై వలగొనుచున్. ౫౭

సీ. పసిడిఁగ చ్చమర సోపానముల్ మూఁటఁ దుం
గిత విశాలితయుఁ జిత్రితయు నైన
సభ మహాకుథముపై శార్దూలచర్మఖం
డావృతుల్ జటిలులు నైన జరఠ
మాహేశ్వరులు చుట్టురా, హారనంధి రు
ద్రాక్షాయుతముఁ దాల్చి యశికభూతి
సురటిగాడ్పుల రాల, నరుణాయతాక్షుఁడై
కుఱుగద్దె బిల్లఁ బ్రకోష్ఠ మునిచి,
నంది ముద్రితపాణియందుఁ జెక్కుఁ జేర్చి యా
గమములు వినుచు, హేమము పొదివిన

తే. యంజలి రుద్రాక్షగమి కుట్టుఱంపు మెఱయ,
వెలితపారంబు మించ దువ్వలువ గప్పి,
యడపమును వాఁడివా లొక్కయతివ దాల్ప.
భార్య వింజామ రిడ, నొప్పుపాండ్యుఁ గనియె. ౫౮

వ. కని వినీతుండై చేర నరిగి యజ్ఞోపవీతంబు గాను కిచ్చి కూర్చున్న నాదరిం
పక నంరంభియై య వ్విశ్వంభరాభర్త యిట్లనియె. ౫౯

తే. 'సంగతియె యోయి, యినుమంత లింగ బాపు,
తత్త్వనిర్ణయవాదంబు దరమె నీకు !
నోడతేనియుఁ బట్టి, మొట్టో యనంగ
లింగమును గట్ట కుడుగ, మెఱింగి నొడువు. ౬౦

తే. వాదుల మఱంచుఁ జెప్పించి వత్తు; రోఁట
మైన దయ సీరె యేమైన నని విలజ్జ
జూటుఁదనమున నట లెక్కఁ జొరవకాంద్రుఁ;
పాఱువారలసుద్ది సెప్పంగ నేల ? ౬౧

వ. అని పలికి దరహాసంబుతో దేవదేవుఁ జూచి యి ట్లనియె. ౬౨

క. 'అన్మన్మతస్థుఁ డోడిన
భస్మము రుద్రాక్షములును బాసి యితనిచే
విస్మయముగ సాత్త్వము మఱ
ఘస్మరచక్రాంకితుండఁ గాఁ గలవాఁడ౯. ౬౩

తే. ఉపిద, యీసిద్ధువిద్వాంసుఁ డోఁడెనేని
నీకు నితని కే నన్నపూనికయ' యన్న,
'నొప్పితిమి దేవ రానతి దప్పకున్నఁ
జాలు మఱి పంచభూతము ల్సాక్షిగాఁగ. ౬౪

వ. అని పలుకు నయ్యురుపుర ప్రతిజ్ఞ లాకర్ణించి. ౬౫

తే. అతఁడు మృగకృత్తి పెళపెళ యనఁగ, బసుపు
గోచి కట్టిన మోదుగుఁగోల నెగయఁ,
బ్రాంజలి వినీతుఁడై విన్నపం బఱంచు
నర్థము కాననత నిట్టు లనియె ధృతిని. ౬౬

క. 'దేవా, యిట్లని యానతి
యీ వల, దేఁ గఱుపుఁగూటి కిటు రా, నాకుం
బేవారిఁ బ్రోవ ? భిక్షా
జీవిక వర్ణికిని విధి సృజించెనె గాదే ? ౬౭

తే. ఎవ్వఁడే సర్వభూతస్థుఁ డి త్తెఱంగు
వకును బ్రేరేఁచె, నతనియానతియె తెచ్చె,
నెఱిఁగినవి నాల్గు నొడువ నేమఱున లెన్స:
యతఁడ కొంకిన నేమిసేయంగ వచ్చు ? ౬౮

తే. పంతమైనను గానిమ్ము పార్థివేంద్ర,
యుక్తులను నిగ్రహస్థాన మొదవెనేని,

యమ్మ దెచ్చినవిద్వాంసుఁ దనఁగ వలప,
దెట్టు గావింప వలయు నట్టట్లు చేయు. ౧౯

వ. అని యులుకు విడిచి పలికి, మగుడం గూర్చుండి, యతని యనుమతి వాదం
బునకుం దొడంగి. ౨౦

అన్యమత ఖండనము

సీ. అందులో నొక మేటి కవిముఖుండై యాతఁ
డనిన వన్నియును ము న్ననువదించి;
తొడఁగి యన్నిటి కన్ని దూషణంబులు వేగ
పటక తత్సభ యొకఁబడఁగఁ బల్కి;
ప్రక్కమాటల నెన్న కొక్కొక్కమాటనె
నిగ్రహస్థాన మనుగ్రహించి;
క్రందుగా రేఁగినఁ గలఁగ కందఱఁ దీర్చి
నిలిపి; యమ్మొదలివానికినె మగిడి;

తే. మఱి శ్రుతిస్మృతిసూత్రసమాజమునకు
నైకకంఠ్యంబు గల్పించి, యాత్మమతము
జగమెఱుంగఁగ రాద్ధాంతముగ నొనర్చి;
విజితుఁ గావించి దయ వాని విడిచిపెట్టె. ౨౧

క. 'నీ వేమంటివి రమ్మం'
చావలివానికిని మగిడి యట్లనె వానిం
గావించి, యొకఁడొకఁడు రా
నావిప్రుఁడు వాదసరణి నందఱఁ గెలిచెన్. ౨౨

వ. ఇట్లు జయించి విష్ణుదేవుండె పరతత్త్వం బనియు విశిష్టాద్వైతంబ మతంబు
నగుటయుం బ్రతిష్ఠించిన. ౨౩

క. ఆయెతను నొక్కపలు కెదు
రై యుండెడు పిప్పలమున నాయెను విన, 'నో
హో, యిది నిక్కము, సృప, నా
రాయణుఁడె పరంబు. కొల్వుమతని' నటంచున్ ౨౪

వ. అప్పలుకులు విని ఖిన్నుండై యక్కూటదీనపాషండషండంబు దలవంచుకొని పోయిన, నాయుర్వీధవుం డతని మాహాత్మ్యంబునకు సంతోషించి సాష్టాంగ మెఱఁగి, హర్షామృతరసోత్తరంగితాంతరంగుండై, భుజగశయనచరణకుశేశయభక్తి వొదవి కృతార్థతం బొంది, పాండ్యమండలమునకు భాగినేయుండు పట్టార్హుండు గావునఁ బాత్రంబని బ్రహ్మచారి యగునతనికిఁ దన కడగొట్టు చెలియలిం బరిణయంబు సేసి, యరణంబుగ నమ్మహాత్మునకు ధారాపూర్వకంబుగా నర్ధరాజ్యం బిచ్చి, యువరాజుం జేసి, యధీతసాంగవేదుండగు నతనికి నథర్వశిరస్సభ్యస్తం బని యెఱింగి, యందు దివ్యాస్త్రమంత్రంబుల కలిమియుం దెలిసి, యమ్మహాత్మున కెచ్చరించి దుస్సాధం బగువిరోధియూథంబు సాధింపుమని దండయాత్రం బనిచిన, నయ్యామునుండును సన్నద్ధుం డగుతఱిఁ దత్పురోహిత ప్రధానమంత్రివర్గంబు సన్నిహితంబులగు నివ్వార్షిక దినంబులు గడపి శరత్సమయంబున విద్వేషత్సంహారంబునకు విజయంబు సేయు మనుచు, నత్తెఱంగు రాజున కెఱింగించి తత్సమ్మతంబున నిలిచె నంత. ౨౮

వర్షాకాల వర్ణనము

ఉ. కర్కశుఁ డంప కోర్వ, కువకంబులు వాఃపతి గూర్చినట్లు న
య్యర్కుఁడుఁ దాఁచుఁ గూర్చె. మఱి యాసలిలాధిపచిహ్న వాహతం
బేర్కొని గంగ నాతఁ డెలమి న్మకరస్థితిఁ గన్ననీర్ష్య, దాఁ
కర్కటకస్థుఁ డయ్యెనన, గర్కటకస్థితిఁ గాంచె నత్తఱిన్. ౨౯

తే. వనతతి వరాహ వాహారి వాయుభుగ్వి
రోధి వారణ వర్షాభు లాఁచిఁ దొఱఁగె
నెంద్రి రవి చేర; మూఁడవ యెడకుఁ జేరు
ధరణి ధరణిం బ్రమోదసంధాయి గాదె? ౩౦

తే. వనధిగమనజగర్భార్కజనితమృణులు
మఱి ప్రసూతికి నతసిధామంబుఁ జేరె;
ఘనతఁ జొచ్చెనయిండ్లను దనుజ లుండ
కాన్పునకుఁ బుట్టినిల్చేరుక్రమము గనమె ? ౩౧

తే. ఉర్విఁ గాదంబినుల యలయుమ్మ నీరు
దొరుఁగఁ గేకులు కేకలు తోన నేసె,
ద్విజకరారణ్యకధ్వని వినఁగఁ జేసి
గర్భము సుఖమ్మృతము సేయఁ గడఁగె నెనఁగ. ౭౯

మ. అంపర్జన్యుఁడు బాహఁ దన్కొలిమిలో నభ్రంపుఁ బెన్గొప్పెరన్
జల మూఁగన్ బిడుగుక్కుజాత్యపుటయస్కాంతంపు నత్తున్కలో
పలఁ జూప, న్మహిమీఁదిలోహరజముల్ పైఁ బర్వె నా, లేచె వా
త్యలఁ బ్రాగ్దావమషుల్ మ్రగి ల్మ్రదల గ్రద్దంతై దివిన్ లేచినన్. ౮౦

తే. ఇలకు డిగి, చుట్టిముట్టి దుమ్మెత్తి, యెగసి,
పోయి, తము ముంచుసుడిగాలిపుష్కరములఁ
గడలినీ రభ్రకుంభము ల్గ్రాగె, ధరణి
నభ్రకరిశిష దివిఁ గాంచిపట్టికథణి. ౮౦

తే. కృతపయఃపాననవమేఘపృథుకములకు
రాలె నొయ్యన వడగండ్లపాలపండ్లు;
మఱి బలాకాద్విజాళిసంప్రాప్తి గలిగెఁ,
బెరుఁగఁ బెరుఁగంగ ధ్వనియు గంభీర మయ్యె. ౮౨

మ. తనతోయం బినరశ్ము లెత్త, నిల వాత్యారేణుమూర్తి న్మహేం
ద్రునకుం జెప్పఁగ, ముచ్చుఁ బట్టి దివమందు న్విల్లుటింపం, భయం
బునఁ దద్రశ్మిసహస్రము న్వెస డిగెం బో డాఁగి వే గ్రుమ్మరిం
వ, ననం ధారలు దోఁచె మించు వెలిఁగింప న్మబ్బుల న్వెల్లిపై. ౮౩

చ. తొలితొలి పచ్చధారల నెదుర్కొని, తచ్చటఁ దీఁగచుట్టుగా
నలముచు, ధాత్రి లేచి, పొలుపారె మలీమసబాష్పవల్లు; ల
త్తొలితొలిధారకే వెఱచి; తోన ఘనౌఘము వానకాళ్ళకుం
బలరిపుఁ డాలయాభ్రముల భంగినె సంకెల లూన్చెనో యనన్. ౮౪

చ. ఎడపక మున్ను మింటిపయి నేతగులంబును లేక మూకతన్
వెడలెడుచోఁ గఠోరఘనబృందము లడ్డము వడ్డ, వానిమే
యిడియ జవోష్మఁ బొఱెడు రవీందులదట్టపుబండికండ్ల చ
పళుడుగతి, మ్రోసె రేవగలు భూరిభయంకరగర్జ లత్తఱిన్. ౮౫

చ. దినములపంబుడిం జడనిధి న్మును గ్రోలిననీరిలోనఁ జే
రినలవణంపుఘట్టముల దృష్ట్యదిరమ్మ దదావము ల్దవు
ల్కొని పెటిలించునార్పటు లొకో, యన నౌ సతటిద్భయంకర
స్తనితములన్ సృజించె నతిసాంద్రఘనాఘనగర్భగోళముల్. ౮౬

మ. ఇనరశ్మి ల్తృష వార్ధిఁ జేరి జల మొక్కింతం తాన; నాత్మోష్మఁ జు
య్యని వెంటం బొగ ముంచికో నెగసి, వాతాధూతతత్స్కంధులం
గన నౌచుం. గళద్రశ్మిలై వతకురేఖం దిక్తటప్రోత్థిత
స్తనయిత్నుచ్ఛటఁ జంచల ల్మెఱసె నాసారంబు దోరంబుగన్. ౮౭

మ. ఇల సుంగల్గినజీవనంబుల నిజానిష్టోగ్రమార్తండమం
డల మాసం, దయ వైరివైరి సఖుఁ డౌటం ద్రవిం బీల్చి, య
య్యిల కొసఁగ్గమ్మడిఁ గుమ్మరింపఁ దగుఁ దా నెంతైన, నంతైన మం
డలముల్ రాహు వొసంగఁ దాల్చగతి మింటం బర్వెఁ గాలాభ్రముల్, ౮౮

క. పుట్ట పదలి నభోభిత్తిఁ బట్టు శక్ర
కార్ముకవ్యఁ బెద్ద పలువన్నెకట్లజెట్టి
పైన సపచెడి కాళ్ళగుం పనఁగ గాలి
గార్కొని దిగంతముల వానకాళ్లు నడచె. ౮౯

చ. ఒకపినుకు న్పసన్య యపు నుర్వికి డిగ్గఁగ నీవు మూఁగి చా
తకము, లపుంచుఁ లోఁ గనలి దట్టముగా నలమేఘుఁ డాడు చుం
డక చన నూఁదఁగాఁ దొరఁగు నాళపుటుండలు వోలె రాలెఁ ద
క్కక పడువర్షధారల ముఖస్థములై కరకానికాయముల్. ౯౦

సీ. ఎలగోలుజల్లు ము న్నెళపెళ నేటవా
ల్పడి గాలి నట్టిండ్లఁ దడిపి చనఁగ;
నట్టె తో వడగండ్ల కట్టావులు దుమార
మావుల రేఁచి రెండవదియుఁ జన;
మఱి మూఁడపది నిల్చి మెఱసి బిట్టుఱిమి
కరవారి సృష్టిఁ జీకటిగ నలమ;
నుయ్యాలచేరుల యోజఁ బైపై వెండి
జల్లుసైజల్లు పెల్లల్లుకొనఁగ;

తే. భూభిదాపాది మర్త్యరాంభోభరంపు
వడి మహోజ్ఝంఝఁ దెరలక కడవ వంచి
నట్లు హోరని దారౌఘ మైక్య మొంది
మిన్ను మన్నును నొకటిగా వృష్టి బలపె. ౯౧

మ. అంపష్ఠన్యుఁడు కేకిపాత్రములతో పాడించుచో మేఘమం
డలపుఁ మద్దెళ మ్రోంగ లేవను, మరున్మార్దంగికుం దర్థి నా
త్ర లలిన్ నేలపు ప్రాలుచు న్నెగయుచుం దారాడునత్తెల్ల జ
ల్లులుఁ గెంపుచ్ఛులు నయ్యె, ధారలును దల్లోలేంద్రగోపంబులున్. ౯౨

ఉ. ఓహరిసాహరిం బ్రథమ మొల్కొడుధారల గాడ్పు లేటవా
ల్గా హతి నీడ్చి, వీఁగుప్రజలం గలఁప. న్మొగి లొందె నంబుభృ
ద్వ్యాహచలద్రథత్వము, మొద ల్మెఱుఁ గన్ ధ్వజ మెత్త నొటగాఁ
నాహదనం జెలంగుజన మాంతము నూ[illegible]ోవ రామియున్, ౯౩

తే. మిగుల నామనిఁ బచ్చ చాంపేయకముల
నమ్మి, కడపఁ దమి వైచి, నాఁడు మగడ
నాసపడువారి నవ్వెన ట్లల్ల విచ్చెఁ
గలయ మూతులు కేతకీగహనతతులు. ౯౪

చ. అనయము నందనంపు దివియందునె యుండి, ప్రసూనవాసనల్
గని, పలతెంచిపోవు నలకారుమెఱుంగులె పోవ రాక చి
క్కెనొ నవగంధలుబ్ధభుజగీపరివేష్టన నా, మొగళ్ల విం
డునఁ జెలఁగెం బసిండితగడుం దెగడుం బువురేకు మొత్తముల్. ౯౫

చ. బలుసెక నించువి ల్లడుగుఁ బట్టినదే యిపు డాకుబూది గెం
పులఁ ద్రిరుచిత్వ మూఁది, మరుముష్టి బిగిన్ దివిఁ గ్రాయు మౌక్తికం
బులజడి జుమ్మనం దొరఁగుఁ బో; యిది యింద్రునిదేని, పుట్టఁగాఁ
గెలనమొ నాఁగ బో ల్విలు జగిం గరకాస్రుతి నొప్పె మేఘముల్. ౯౬

చ. అతిజల మబ్ధిఁ గ్రోలెఁ నితఁ, డంతయు రా నతివృష్టిదోష మౌ;
మితి నిపు డబ్ధతం బరిణమించినతోయమె చాలుఁ బంట; క
న్మతి నలదాత గట్ట గగనంబున, వర్తులత న్సమంతతో
వృతి యగు సేతుమండలము శ్రీ పరివేషము సుట్టెభానునిన్. ౯౭

తే. గగనరంగస్థలంబున మిగులఁ బ్రౌఢి
మమునఁ గాళిక నీలికోలము నటింపఁ,
బోరి మొగంబున రాలునిప్పుక లనంగ
గుంపులై రాలె మహి నింద్రగోపకములు. ౯౮

క. ద్యుమణికరాళి మొగిళ్లయి
యమవస శశి గలయఁ గూర్చి హద నౌటయు, న
య్యమృతపుబిందులె క్రమ్మఱ
నుమిసెడు ననఁ గలయఁ గరక లుడుగక రాలెన్. ౯౯

చ. స్ఫురణ మొగిళ్లపై మొదలఁ బొల్చెఁ జలస్రుతి నాఁడునాఁటికిం
గరఁగుచుఁ బుట్టుచుండుమణికార్ముకరక్తిమ యెల్ల వెల్లిఁ గె
న్నురువులు గట్టినట్టులు గనుంగొన నొప్పెఁ దదింద్రగోపముల్
గరఁగినపిండ్ల యప్పనసుకై వడిఁ దెట్టువగట్టుపచ్చికన్. ౧౦౦

చ. పెళపెళ మబ్బు విట్టులుకు, భీతి విదూరశిలాంకుర చ్ఛటో
త్పులకిని యై ప్రియు న్నిదురవోవుహరి న్వడిఁ గౌఁగిలింపఁగాఁ,
దలరి ధరిత్రి సాఁచుగఁబుదాలువుఁగేళ్ళనఁ గంకణంపుమ్రోఁ
తలఁ బులు దేల వండు పయిఁ దాల్చి నదు ల్వెసఁ జొచ్చె వారిధిన్. ౧౦౧

తే. కేకిషడ్జంబె దక్కఁ గోకిలపుఁబంచ
మం బణఁచెఁ, దోయిపదరులు మతి పొసఁగమి,
నదియుఁ బ్రియుఁ గూర్ప నదులచో నమ్రత మయ్యెఁ
బ్రోషితల చేరువకు నంపుబోటివోలె. ౧౦౨

తే. పతతనువు రాహు సోమామృతంబు ద్రింగఁ
జక్రి దునిమినమెడఁగంటిచాయఁ బొలిచె,
వసిన మేఘస్థమణిధను వాసువర్మ
నం బనఁగ నింగిఁ బ్రతిసూర్యబింబ మలరె. ౧౦౩

చ. స్వరుఖరతాప్రసాహిరిపుజాలమబాచిరరుక్మిశిప్రవళా
కరకబకాచ్ఛవాప్రస్ఫుతులకై లవణేక్షుసురాజ్యదధ్యుదా
కరములు దుగ్ధశుద్ధజలకంధులు నాఁ గలయట్టి సప్తసా
గరములు మేఘుఁ డానెనొకొ తా యనఁగాఁ గనుపట్టె వీనిచేన్. ౧౦౪

మ. తనిమం బచ్చ మెఱుంగుఁగోఁచియు మణీధన్వోజ్జ్వలాషాఢముం
గొని, పుట్టం గొడుఁగబ్బ నెమ్మి పురియాకు ల్వ్రేప్పి శబ్దంబు మిం
చ, నతస్ఫారరజోబలిత్వమున నచ్ఛస్ఫూర్తి మించ దన్ని వే
ఘననీలాంగుఁడు గాంచెఁ బాదపతతౌఘంబుల మరుత్స్పృష్టముల్ ౧౦౫

క. ఘనవృష్టికతన ఫణు లే
పున నలవల్మీకరంధ్రములు మూయఁగ నె
త్తినగొడుగు లనఁగ ఛత్రా
కవికాయం బవని నెల్లకడలం బొడమెన్. ౧౦౬

ఉ. సారెకు మింట మేఘుఁడు నిజస్ఫురణం బఱఁ గ్రూరమౌ పురో
గారకయోగ మూఁది తిరుగ, స్వకుటుంబముఁ దద్గ్రహంబు నెం
తే రుష ద్రొబ్బ నంతలును నింతలునై పడు తన్నభశ్చ్యుతాం
గారశిఖవ్రతానములకై పడి రాలె సురేంద్రగోపముల్. ౧౦౭

క. కాకోదరాహితుల వ
ల్మీకంబులఁ దూర్చి మెఱసి మేఘుం, డని గుం
పై కనగొని పొగడె ననన్
భేకధ్వను లెసఁగె వృత్తభేదానుకృతిన్. ౧౦౮

తే. మొగిలు మైచీకటుల నెక్కు జిగిమెఱుఁగులఁ
బగలు రాతిరి రాతిరి పగలు చేసె;
సకలమును నిద్రపుచ్చు కేశవుని నిద్ర
పుచ్చుఘనునకు నిట్టి దద్భుతమె తలఁప ? ౧౦౯

తే. ధూళి యడఁగిన మటి మింటఁ దోఁచె శంప,
జలధరద్రోణి మన్ను పర్జన్యుఁ డెత్తి
ఖనది ఖశ్రీవిభూషేచ్ఛఁ గడుగ మెఱయు
మృదుమహీగతవసురజోరేఖ యనఁగ. ౧౧౦

తే. స్థూలపరిపక్వకాననోదుంబరాగ్ర
రంధ్రముల వానసీరు సొరంగ వెడలె
మశకవంక్తులు దావధూమంబు లణఁగ
రచ్చ సేయంగ వెడలె విశ్రాంతి కనఁగ. ౧౧౧

స్రగ్ధర. గ్రావాలం గేతకీకోరకకుటజరజోరాజి మూర్వ్యంకురశ్రీ
తో వీక్షింపన్ దినాన్ముత్తుటి షట్పదచయం దోఁచు, చిట్లా శిరో
వావిర్భావంబులం బాయక పొరయ నభస్స్వద్భ్రమ ల్గప్పి, పైనెం
తే విప్రేంఖిత్కల్ బర్హిణులు దిరుగఁ, బెల్లింద్రజాలంబుఁ జూపెన్. ౧౧౨

తే. గిరులఁ దటజంబుతరువులఁ దొరగ పండ్లఁ
బుట్టె జంబూనదులు; గానఁ బొదవు మొగిలు
మేన నవి సోఁకునెడలు గామితఁ దటిచ్ఛ
లంబునను శుద్ధజాంబూనదంబు లయ్యె. ౧౧౩

తే. సురభిబడిఁ జన్న సప్తలాశోకకమల
కువలయామ్రమాళికిఁ గదంబ కుటజ నీప
కకుభయూథిక లను సాయకములు మరున
కెను గల్గి గేదఁగినురె యెక్కు డయ్యె. ౧౧౪

క. నటనపర కేకిపాత్ర
స్ఫుటయవనిక లన మొగిళ్లు పొదివెన్ భూభృ
త్తటుల, నవి యాకు దిను చిట
పొటరవము సెలంగెఁ దాళముల చప్పుడు నాన్. ౧౧౫

చ. జలధర ముప్పుతోఁ బులు పొసంగు రసం బని యప్పయోధి నిం
పొలయఁగఁ గ్రోలి, పై దధిపయోధియుఁ గ్రోలఁగఁ, గ్రాఁచి దొటఁ బె
న్బులునుఁ గరుళ్లు గ్రాయ, నవివో వడగండ్లన రాలెఁ, గానిచో
నిలఁ బడ వానిఁ దిన్నయవుడే చలిపండ్లు వడఁగ నేటికిన్ ? ౧౧౬

తే. అవు డనళ్లకు డిగక మేఘాళి పొదువ
నచలములపైనె దొడ్డిక ట్టగమ్మృగాళి
జాడ చూవట్టె మీఁదివర్షన్యధన్వి
నృపున కగుతెరవేఁటయాయిత మనఁగ. ౧౧౭

చ. తడి తల డిగ్గి ముంప, జడతం దుదరెప్పలఁ గన్ను వీడి, వ
ల్పొదుచుచు నీర్చు ముంగలిపోలిక ముక్కులఁ గూడ, నోరఁ గొం
తొడియఁరు గూఁటికట్టు సగ మొత్తుచు తెక్కవిదుర్చు మున్నుగా
వడఁకుచె గాక చేష్ట డిగె వక్షము పక్షులు జానువుల్ చొరన్. ౧౧౮

క. చెందు నెఱసంజ కుంకుమ
క్రందునఁ గెంపెక్కు దివికిఁ గాశ్మీరత రా,
నిందుశిలాత్వము రవి గని
యెం; దోయముఁ గురియ నేల యిటు గాకున్నన్? ౧౧౯

చ. అలజలరాశినీటఁ బగ లర్కకరావళి చూలు దాల్పఁగా,
నలమిన యార్ష్య రాత్రి ధవళాంశుకరాళులు తాము దాల్పఁ, ద
జ్జలములు నాన మూఁగికొనుచాడ్పున నాడి వహించెఁ జూలు మ
బ్బుల నిల ముంచునీలఘనపుంజపు వల్ల బలాకమాలికల్. ౧౨౦

క. ఉఱుము విని యలకకై దివి
వెఱఁ బఱచుమరాళపటలి విడిచినఁ బడున
క్కఱచిన బిసలవవిసరము
తెఱఁగున వడగండ్లు ధవళదీధితి రాలెన్. ౧౨౧

క. తటిదుత్సారితఫణభృ
త్పటలి నిరన్నంబు లయ్యెఁ దక్కువ బర్హుల్
నటన; మతిహర్షహేతూ ౧౨౨
త్కటలాభం బిడునె మది క్షుధ స్ఫూర్త్యట్టుల్?

సీ. రవిఁ జూచి కుకుచువారలకును గృకలాస
ములకును దృష్టి మిన్నులనె నిలిచె:
సంధ్యార్ఘ్యదాయిద్విజశ్రేణి కిలు నేరు
మొదవులకును భ్రాంతి మది జనించె:
హాలజీవిసందోహములకు బలాకికా
వినరంబులకు మంచి వెగలు దొరకె:
నెలమిఁ బొల్పుగయూథికలకు నంతలకూట
ములకును మఱి విచ్చుమొగ్గ లొదవె;
తే. నతిథిసంఘంబునకు నీనినట్టియెనువ
కదువులేఁగలగుమికి వాకట్టు లెసఁగె.
మట్టిమిద్దెలవారికి మురుపనులకు
నెలఁతఁ బాసినవారికి నిదుర చెడియె. ౧౨౩

ఉ. కాలునిదున్న నంది నయి గంటలు దున్నక మంటి నా. మహా
కాలునినంది దున్న నయి కర్దమమగ్నత లేక మంటి నా,
హాలికు లెన్నఁడుం దెగనియారులచేలును జొౌకుమళ్ళనుం
గా లలి నేరు సాఁగి రిలఁ గల్గుపవిం గొని పేద మున్నుగన్. ౧౨౪

క. వరఁజుబడి రొంపిఁ ద్రొక్కఁగం,
జరణంబులఁ జుట్టి వసిఁడి చాయకడుపులం
బొరి నీరుకట్టె లమరెను,
బిరుదులు హాలికులు దున్నఁ బెట్టిరొ యనఁగన్. ౧౨౫

క. నాని శిఖి వంటచెఱకుల
చే నఱ. నవి వెండి వంటచెఱకులె యగుటం
బోనంబు ప్రజకు జక్కఁల
బోనంబులె యయ్యెఁ బ్రొయ్యి పొగయమి వృష్టిన్. ౧౨౬

సీ. ఇల్లిల్లు దిరుగ నొక్కిం తబ్బు శిఖి: యబ్బె
నే నింటిలోఁ బూరి యిడి వినరక
రాఁజదు: రాఁజిన రవులుకో ల్యాసాలఁ
గాని కల్గదు: మఱి దానఁ గలిగె
నేని కూడగుట మం: బైన బెన్పొగ సుఖ
భుక్తినేకూర: దాభుక్తి కిడినఁ
బ్రాగ్భుక్తలకె తీఱు బహుజనాన్నము: దీఱ
నారుల కొదవుఁ బునఃప్రయత్న:

తే. మాజ్యవటముఖ్యలయ మెన్న: రాలయాంగ
దారులయ మెన్న రంతిక: కారజనిక
వచన నాంధోగృహిణి తామిఁ బడుక మరుఁడు
వెడవెడనె యార్చ నొగిలి రజ్జడిని గృహులు. ౧౨౭

చ. పిడుగుల కల్కి లోఁ దొలఁచి భీరులు కంచముఁ, జల్లుదీధితు
ల్గడవల వెళ్ళిరాఁ బొగలకావిరి బ్రుంగిన పుల్గృహంబు లె
ల్లెడఁ గనువట్టె నీళ్ళ నిలయెల్లను ముంచి రసాతలంబు పై
విధియఁగ దండు డిగ్గినసవిద్యుదురుస్తనయిత్నులో యనన్. ౧౨౮

చ. గొడుగుల గాలిఁ గూల్చి, మఱి కోలలతోడనె పాఱ, నార్చెఁ జె
ట్టడ జడి మేఘుఁడు ట్టకట పాంథులపైఁ దన కెంతవైరమో!
తడిసిన మేన నింకి యది దారవియోగజవహ్నిఁ గొంత కొం
తుడిసె, విధాతరక్ష విష మొక్కొకమా టమృతంబు సేయఁగన్. ౧౨౯

తే. దవులఁ జల్లని తూఱ నంతక మునువటి
జల్లునీ రూని వచ్చునాజల్లు, మొదలి
గాలి యెలగోలుచేఁ గొమ్మగదలి జల్లు
దలవడకమున్న వంగుళ్ళఁ దడిపెఁ దరులు. ౧౩౦

చ. రయమున వృష్టికై యొదిఁగి రచ్చలపై. విధియింతు రుగ్రతన్
హయపతిమీఁద దంతిపతి నాతనిపై నృపతిం గజాదిని
ర్ణయముల మొత్తులాడుదురు, క్రమ మొక్క యింతయు విప్ప విచ్చు మొ
గ్గయి మఱి పొసిపోదురు సమస్తదిశాగతులైన యధ్వగుల్. ౧౩౧

క. తనరెబలిభుక్తతులు నిం
డినగ్రామశ్రీల కఱితినీలము లగుటం
గనియెఁ దృణగ్రాహిత ననఁ
గొనుకసవులఁ జైత్యతరుల గూండ్లిపుభ్రమణన్. ౧౩౨

మ. వనతు ల్వెల్వడి, వానకై గుడిసె మోవన్ రాక తా నాని యే
వనగా నిల్చినజమ్ముగూడఁ బొల మంబ ళ్ళొమ్ము చుచుం బట్టి పె
న్మానుపు న్నీఁగెడుకాఁపుగుబ్బెతలపెన్గుబ్బ ల్పునాన ల్వెలిం
బిసికిళ్ళుం బిసికిళ్ళు హాలికుల కర్పించె న్నభస్యంబునన్. ౧౩౩

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి లేఁదగిరిసాకుం దింత్రిణీపల్లవో
త్కరముం గూడఁ బొరంటి నూనియలతోఁ, గట్టావికుట్టారుగో
గిరము ల్మెక్కి, తమిం బసుల్వొలము వోఁ గ్రేఁపు ల్మొయి న్నాక, మే
కెరువుం గుంపటి మంచ మెక్కిరి ప్రభుత్వైకాప్తి రెడ్లజ్జడిన్. ౧౩౪

సీ. మణియష్టిఁ గేలిబ ర్హిణషడ్జనుథ పీను
లోలాడఁ బ్రొ ద్దెక్కి మేలుకాంచి,
గమగమవ త్సుమగంధరాజాంగమ
ర్దనపైఁ జిరోష్ణమజ్జనము లాడి,

మినిమిదువ్వలువ బన్ననరఁబు మొగలితే
కులు దాల్చి జామెక్కి కొలు వొనంగి,
జాఁగలామిషముతో శాల్యన్న మధికహై
యంగ్రపీనంబుగా నారగించి.

తే. మృగమదము మించుతనులంపుటీరులు మోవి
దశముగా సాగరుహసంతి వెలుఁగ, సౌధ
శిఖరవాతాయనాగతాబ్జరుగంశు
నతదృగవరోధములతోడ నగరి నృపులు.

వ. ఇట్లు సాంద్రసలిలధారాసారమానరంబు లగు వార్షికవాసరంబులు ప్రశాంతంబగుటయుఁ దదనంతరంబ. ౧౩౬

శరదృతు వర్ణన.

ఉ. రాజమరాళలబ్ధగిరిరంధ్రము, శాలివనీశరావలీ
వైజననంబు, యజ్వహుతవాజహుతాశము, భాస్వదిందిరాం
భోజనమాగమం, బుదితబోధభుజంగశయోపచారనీ
రాజనపుల్లహల్లకసరం, బుదయించె శరద్దినం బిలన్. ౧౩౭

క. కరము పొగ రెక్కె నంబర,
మురువిద్యుద్దీపకళిక లుమిసిన ధూమ
స్ఫురణఁ బొగచూరె ననఁగా
హరిమణిజంబూఫలానితామలరుచులన్. ౧౩౮

ఆ. సాంధ్యరాగలహరి సామిరంజితము లై
తిరిగె మింట సిదుర తెలిపినట్టి
యిందిరాధిపతికి నెత్తు కర్పూరనీ
రాజనంబు లన శరద్ఘనములు. ౧౩౯

మ. అళిగరుద్దంచలామల తదంతరబింబిత మయ్యెఁ బాకని
ర్దళితమహాఫలౌఘహరితచ్ఛదకర్కటికావనాలి నాఁ,
గలమవనక్రమచ్ఛుకనికాయము లోపల సాంధ్యరక్తిమం
బలఁతిగఁ దాల్చి మింటఁ గన నయ్యె విపాండుపయోదఖండముల్ ౧౪౦

క. ఘనగణవిహరణఁ జివికిన
మణిథనువువఁ దొరుఁగు నుసి సమానము లై ద
ర్పణనిభనభమునఁ బరిణత
శణకణహరిణములు పాండుజలదము లొలసెన్. ౧౪౧

క. రవిశశిముకురములు శర
ద్యువతి మెఱుఁగుఁబెట్టుభూతియో యనఁ బర్వెన్
బవనాహతన ప్తచ్ఛద
నివహపరాగంబు చివికి నిర్మలకాంతిన్. ౧౪౨

స్రగ్ధర. సంభూతజ్ఞప్తివాతాశనశయనము విశ్వంభరుం డూఁది చేవం,
గంభీరప్రక్రియామగ్నత డిగు జగతిం గ్రందుగాఁ దోఁచువర్షా
దంభోశిస్థూలరంధ్రోద్గతసితపృథుపాతాళజాతాఁబుధారా
స్తంభంబు ల్పోలె నెన్నుల్ధవశరుచి శరత్సంభవం బిం జనించెన్. ౧౪౩

తే. నీరజేక్షణుఁ డవ్వేళ నిద్ర దెలిసి
యడుగుఁ దనపీఁటఁ మోపనో యవనిరమణి
కంటకితగాత్రి యయ్యె నాఁగా విపాక
పరుషకంటకాలిమంజరులు వొలిచె. ౧౪౪

మ. స్ఫుటభూయోహ్రుతిశంక వార్ధి నినరశ్మ ల్మిన్ను చేర్పం, దటి
చ్ఛట లౌర్వంబుగఁ గారుకొంచు, ఘనమై, క్ష్మాఁ దీఱ వర్షింప, న
చ్చొటనుం దోఁచి గ్రసింపఁ బోలుఁ గలశీసూనుండు! గాకున్న నొ
క్కొ_టఁ దావాగ్రహభాస్కరేందుమణిశుక్తుల్యక్తమై తోఁచునే? ౧౪౫

చ. అలమలయాద్రి కుంభభవుఁ డన్కతకంబు శరత్తు కుండమం
దలి ప్రతిబింబ కైతవమునం దమ కిచ్చిన. వారిదేవత
ల్తొలఁకులకేలఁ దావ నిడి తోమఁ గడం కడఁగెం, దదీయత
త్పలతకు హ్రస్వమౌటె కరి, తారక లంబువుఁ దేర్చునే యనన్ ౧౪౬

చ. ఇలకు సుధాసమత్వము రహింప శరజ్జలజాక్షి కుండమం
దలి సలిలంబుఁ గల్మష ముడంగ మొగిల్విరియెండఁ గాఁచుచోఁ
జిలుకు నిశారజఃపటలి చెన్నువహించెఁ దొరంగపంక్తిపై
చెళ దరవింద కైరవ కదంబ కధార వరాగపూగముల్. ౧౪౭

ఉ. మెచ్చినమైత్త్రిఁ బద్మినుల కెల్ల ఘనాత్యయకారుకుండు సొ
మ్మచ్చుపడంగఁ జేయ నొకనై యలక్రౌంచనగంబు పేరి క
మ్మచ్చున నీడ్చు శర్వగిరియందలి వెండిశలాక పిండు నా
వచ్చి మరాళమాలికలు వ్రాలెఁ గొలంకులఁ జక్రచంక్రమిన్. ౧౪౮

తే. కుంభజుఁడు హార్దితోఁ గ్రోలి కుక్షి నున్న
మించుముక్తాచ్ఛటలె క్రుమ్మరించె ననఁగ
జలజదళములఁ దేటలుఁ జవులు నయిన
యంబుకణములు వొలిచెఁ బద్మాకరముల. ౧౪౯

చ. కెరలు స్రవంతిఁ బై యిసుక క్రిందగు వేళ నినుండు మేఘపుం
దెర ననఁ జల్లఁగా, విరహదీప్తకరప్లుత మౌ నజీరకో
త్కరగడ మట్ల పద్మినులఁ గ్రమ్మఁ సకేసరమాధ్వి పొల్చెఁ, బైఁ
గర మరుదారెఁ దేంట్లు సెకఁగందిన ముత్తెపుసేసలో యనన్. ౧౫౦

చ. జలజదళస్థతోయములు సందులఁ గ్రందుగఁ దోఁచు మింటినీ
డలుఁ గనుపట్టె నత్తఱిఁ దటాకముల న్లఘిమంబు రెంటిలోఁ
దెలియఁ దరంగ బై కెనయు తేఁటులఁ జేరులఁ దూన్పఁ దోయము
ప్పొలుచనఁ దేలె: మిన్నడుగు బట్టెఁ గడుం దళమౌటనో యనన్. ౧౫౧

మ. ఇలకు న్వ్రేఁగఁ బండి తీరవనపుంద్రేక్షుచ్ఛట ల్దీవ ల
గ్గలమై వ్రాల, నురుస్వనంబు లెసఁగంగాఁ ద్రిప్పు రాట్నంపు గుం
డ్రలు నాఁ దేనెకొలంకులం బొరలి పాఱ న్విచ్చు పంకేరుహం
బుల నాడెం దొలునంజఁ దేఁటివలయంబు ల్తారఝుంకారముల్. ౧౫౨

సీ. హాలనపత్కదళ కందాభ తిర్యజ్ఞతా
స్యమునఁ గొమ్మొకటి మోసనఁగఁ గ్రుంగఁ;
గటముల డిగి చిబుకమున రే పేరిన
మద మంజనగ్రంథిమాడ్కి, మెఱయ;
ఛిద్రోత్థహతవలత్కద్రూజ మనఁ జుట్టు
తో విప్పుతోఁ దరిఁ దొండ మాడ;
తెల్లఁబెళ్లలు నీఁటఁ ద్రెళ్లి ఫేనము వండు
నయి పునఃప్రావృడాశయము నొనఁగ;

తే. ఘనరజోవృష్టి కై మీఁదికన్ను మొగుపఁ,
గటిదెసలు నిక్క, బరితోలు గదలఁ, గలు
మదముతి క్రత నదుల కీఁ, దదనుకృద్వృ
షాళితోఁ దేంట్లు వఱపఁ, గోరాడెఁ గరులు. ౧౫౩

శా. గండద్వంద్వగళత్కరాళమదరేఖల్ పుల్లిన ప్తచ్ఛదా
ఖండక్షోదసిత ల్పరికీర్ణకములై కర్ణద్వయి న్మించఁగాఁ,
గొండల్బ్రివ్వినమన్ను కత్తులగతిం గొమ్ముంగొన ల్ముంప, వే
దండంబు ల్చవుదంతు లౌటఁ దెలిపెం దండె త్తభూపాలికిన్. ౧౫౪

తే. అప్పు డన్యోన్యవిజిగీషు లైనదొరల
కవ దొనలనుండి లబ్ధలక్ష్యతఁ బడనిన
న్వకులశరపాళిచేఁ గీర్తిచాలఁగనెనొ
యన వనాళిఁ బ్రఫుల్లశరాళి మెఱసె. ౧౫౫

తే. దరులతడివందు పొదువుమూఁపురము లంటు
తెల్లుగంటల నాఁబోకు లుల్లసిల్లె,
గిరుల మోరుల నవి సముద్గీర్ణసలిల
జలదరచ్ఛేదములు ప్రాలఁ మెలఁగుకరణి. ౧౫౬

తే. గగనలక్ష్మి నిజోరు నక్షత్రమాలి
కలు వియన్నది జలములఁ గడుగఁ బినుక,
నెఱయు కుంకుడుఁబండులనుఱువు లనఁగఁ
బలపలని పాండురాంబుదవంక్తు లమరె. ౧౫౭

శా. అప్పు ల్వారిధిచేతఁ బుచ్చికొని, కార్శ్యంబైన, మున్నొప్పుయ
య్యప్పు ల్దో చనియు న్సవృద్ధికముగా నవ్వార్ధికే తీర్పఁగా,
నప్పుణ్యాత్మవిశుద్ధజీవులు నిజాచ్ఛాంగంబులం దోఁచు న
ట్లొప్పారె న్మళిబింబగర్భితములై ద్యోచారిశుభ్రాభ్రముల్. ౧౫౮

చ. విశద పయోదవుంబొరంవేష్టనచే నొకమై నభోమణిన్
లళినపటంబు వొందుట పనంబున నారసి, కాంచి, విష్టుఁడ
య్యళివత కై పదంబు వలయంబునఁ బావి, యవస్తులోళక
త్కళతఁ బ్రబోధ మొంది, సిరిఁ గాంచి చెలంగెఁ బయఃపయోనిధిన్. ౧౫౯

ఉ. అంబరవాసు లగ్నిఁ గ్రియకై ద్యుమణిస్ఫటికోపలంబునం
దుం బడయ స్మరజ్వలదతూలపరంపరఁ గొంత పై ఘటిం
పం, బెలుచం జనించి, యొక మట్టున నిల్వక యాక్రమించెఁ గాఁ
కం బరితాప మూన ననఁ గాసె మొగి ల్విరియెండ లత్తఱిన్. ౧౬౦

క. కంజహితాస్తోదయముల
సంజకడల, నడుమఁ గప్పు, సంధిల, మిన్నొ
ప్పెం జూడఁ బ్రకృతిశబరీ
గుంజానాసాపభూష కొమరు భజింపన్. ౧౬౧

తే. గూండ్లకై శాలిమంజరు ల్గొనుచు, మూఁగి,
యంబరంబునఁ బఱచు కీరాళు లొప్పెఁ,
బసరుటొండొంటియాకుతోఁ బండఁ బాఱి
ఛేదభయమున నెగసిన చే లనంగ. ౧౬౨

సీ. శ్రీలు దా రౌట నాశ్రితపద్మకర్ణికా
కృతిఁ జెవు ల్కమలకర్ణికల మెఱయ;
నతనుసాంథ్యకృద్రతిరేఖ మంచెపై
నడలించు రొద చిల్క వదువుఁ బఱవ;
దొగమొగ్గలను వైష్ణ దూర మేఁగమిఁ బెట్టు
చప్పట్లఁ జన్నులు జడలు గదల;
పెదత్రోవ మును చెప్పి, పడి నవ్వ, దిరుగు న
ధ్వగుకొలందినె యపత్రపయు మరల,

తే. నధర రదనప్రసాదంబు నడుగ నోరు
దెఱచె ననఁ బండి ప్రేలి ముత్తెములు తోఁచు
చెఱకు జంఘులఁ బోలమి శిరసు వాల్చు
తాజనముఁ గాచు గోపికారాజి వొలిచె. ౧౬౩

తే. నింగి యత్తఱిఁ దా మహానీల మైన
గరిమకుం దగ బహుతృణగ్రాహి మయ్యె.
ననఁగఁ బరిణత కలమాది యవసరాశి
తతుల గిరు లన నభ్రంకషతఁ జెలంగె. ౧౬౪

మ. అలయనిష్ఠన్ దవశాతపత్రి దగునయ్యాగంబు పొగంగ, నం
మ యమిశ్రేణులు రాఁగఁ, బుంగవక కుత్స్థుం డల్ల వర్షాదినా
త్యయరాముండు సలక్ష్మణుం డినున కోజోవాప్తిగా, విల్లు ని
ర్దయతఁ ద్రుంపఁ, బ్రభగ్నశాల్యవని సీతాలబ్ధి గాకుండునే. ౧౬౫

క. మొగిలువిరియెండ వేఁడిమి
నిగుడ, శుకశ్రేణి పనరు నింగి న్నిండన్,
బెగడెఁ బ్రజ. హరితవాజుల
గగననుణిస్యందనంబు గదిసెనె యనుచున్. ౧౬౬

తే. భువి నరశ్శైరవశ్రేణి పోవఁదోల,
దివిఁ గనద్గ్రహనక్షత్రదీప్తి దఱుమఁ,
గృష్ణపక్షపువాసి లే కిరులు దనదు
నలుపునను గూడె నన నైల్య మొలసె నభము. ౧౬౭

క. క్రేపుఁ దలఁచి పసి మేయుచుఁ
జేపినపొగ్గలయ నొడచేఁ బాంథజనుల్
దూపింపమి కఱుఁ డంపిన
యాపొగ యనఁగ నదుల నంచలు మెఱసెన్. ౧౬౮

తే. వెదమొనవుకూడఁ బోలేనివెచ్చ గ్రొవ్వ
కల్ప మెదటాఁప నెతలెనో యనఁగ, నెట్టి
తేలకును గ్రుంగి తెచ్చు అంకెలు నిగుడఁగ
మందగతి గున్కె వృషభము ల్మందపిటుఁద. ౧౬౯

తే. శరధిజల మెల్ల రిత్తగాఁ గురియ, నుపుఁ
డొక్కఁ బేరిన, నత్తెల్పె చిక్కె మీఁద
గాన నగుచున్న దచ్చుతచే, ననంగఁ
బఱచు శరదభ్రములమేని పొండు వమరె. ౧౭౦

క. శరనిధి మును గ్రోలిన ని
ర్భరజలములు గురిసి, మేఘభావం బఱి, య
క్కరములు కరములె కా, జిగి
నొరిమె, నవన్ రవియు మెఱసె, నుడిగెను మొయిలుల్. ౧౭౧

క. ప్రాశించిననీ రంతయుఁ
బో, శరదభ్రములు మగుడఁ బూరింపఁగ, నా
వేశించెఁ గొలంకుల ననఁ,
గాశప్రతిబింబపటలి కడు నొప్పారెన్. ౧౨౨

తే. కొలనఁ గరిదంపతులు పద్మకళిక లొకటి
కొకటి యీ నెత్త, మకరంద మొలుక, నమరె
నల శరత్పద్మనిలయకు నెలమితోడఁ
గవగ నభిషేకమున కెత్తు కడవ లనఁగ. ౧౨౩

తే. పంక మడుగంటి తేఱిన బావు లెల్లఁ
బంకములె చేసెఁ గ్రమ్మఱఁ బంకజములు
గళితమకరందయుతరజఃకర్దమమునఁ;
గారణగుణంబు గలుగదే కార్యమునను. ౧౨౪

క. ఒసఁగి రగస్త్యార్ఘ్యములం
గొనరి జను, ల్వార్ధి నీరు గ్రోలితి వీని
ర్పసికై మా కిమ్మని క
న్కొస రుడుగం గావ నప్పగించెడు కరణిన్. ౧౨౫

క. పరుషాతపతప్తం బగు
ధరణీపాత్రమునఁ బడుట దళ మయ్యెఁ జమీ
పరిపక్వంబై, యనఁగా,
శరదిందుజ్యోత్స్న రేల సాంద్రతఁ గాసెన్. ౧౨౬

తే. వృష్టి తతి నిడ్డజెనఁ ద్రావఁ గ్రిందనుండి
తేట నదినీటఁ దనవెంటఁ దేలుమీల
తళుకుతో నాఁచులత దోఁచె వెలికి, జమిడి
వెండి మీ లెక్కు వెంద్రుకవిల్లువోలె. ౧౨౭

క. హంసము క్రౌంచముతొలి తా,
మాంసలరుచి వచ్చెఁ దాను మలయము శిఖఁ; బాల్
హంస విఱువ, నీ ర్వెఱిచెను,
హంసమున కగస్తి పరమహంసం బగుటన్. ౧౨౮

తే. క్రౌంచ మొకకొన్ని గ్రుడ్డులు గాంచె మింట
నవి యహంసచ్ఛదాచ్ఛాదనాకభూతి
హంసతతు లయ్యెఁ, గా దన్న, నరుణ చూడ
గుప్తభుజగాశనాంతము ల్గుఱులు గావె? ౧౭౯

చ. కలయఁగ వారిదేవతలు గాంచు సరోవరదంభదర్పణం
బులపఱు దట్టపుంజిలుము వోవఁగఁ దాఘకుంచము గీయఁగా
బలె నలువంకలం గలయఁ బాయక తేలుచుఁ బద్మరేణువు
ల్కొలఁకులఁ బాసి పోఁ జెఁగి గ్రొక్కృతు లిచ్చె మరాళమాలికల్. ౧౮౦

సీ. అర్కమండలి కభ్ర మడ్డ మైనంతనె.
యెఱ మాని మోము బిట్టెత్తి చూచి
ఘుమఘుమధ్వని గాలి గుహఁ జొరఁ, బురి యొకిం
చుక యెత్తి కని తలంచుకొని వంచి;
నిమ్నప్రకేతకీనేత్రాంబు వొత్తి, భే
కవుఁడెంకి పడియచోఁ గర్ణ మొగ్గి;
కేకకుఁ ద్యక్రివనతగ్రీవ మై రాక యొ
క్కింత ార్చి, వాత నేమేము కమిచి;

తే. వెకలు బీతొకకును శరద్వృక్ష మీఁగి,
వార్షికమె యెక్కి, క్రోవి నిర్వంకఁ బక్ష
తులను నివురుచు, వెక్షిమావుల నురంబు
కెంఁకులఁ గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేకు లుండె. ౧౮౧

క. వెలుతు రస లంటి యెండియు,
లలి, విప్పమిఁ, జెడక, శిఖికలాపము వని వ
ర్తిలెఁ, బర్జన్యుఁడు నటన
మ్ముల మెచ్చి మెఱుంగుఁగాసె ముద్రించె ననఁ. ౧౮౨

సీ. చక్ర స్తనప్రకాశమునకు ఫేనంపుఁ
గొం గిడి గొనగొనఁ గోళ్ళ గొణఁగి;
యశ్మనితంబులు హంసహారమును బ
రాగరేఖాస్వర్ణరశనముగను

జలశాటిపులినంపుజఘనంబుపై జాఱ
వ్యస్తవేతసభుజన్వస్తిక మిడి,
తనిమితో వెచ్చనై తటశరత్ప్రతిబింబ
హాసాళి బాష్పు లుచ్ఛ్వాసములకు

తే. నగుచుఁ, జెందొవకంటను నలిగి. త
లంటు కైయొత్తు పదనతి నలర, కువల
మధుపహరి నద్దిఁ జెంది పై మగతనముల
నొక్కె-కలఁ గూడుము స్రవంతు లుబ్బి పెనిచె. ౧౮౩

యామునప్రభుని దిగ్విజయము

వ. ఇట్లు శరత్సమయం బెసంగిన నంగీకృతక్షత్రియధర్ముండు గావున దిగ్విజయయాత్ర ధర్మం బని యానీతబలషట్కంబుగా నాకృష్టసామంతరాట్కంబుగా వెడలి. ౧౮౪

మహాస్రగ్ధర

గజఘోటస్యందనాశీకబళితధరణిం గ్రాదవేయూధిరాఙ్మా
ర్ధజరత్నశ్రేణు లంతర్మఖులసవతులై క్రుగ్గఁ బాదాతకుంత
ధ్వజవాతాఘాతఘూర్ణద్వనధులరవము ల్వాద్యము ల్మిఱుగాఁ, ద
ద్ద్విజరాజస్యుండు విద్విడ్విదళన మనిఁ గావించె దిగ్జైత్రయాత్రన్. ౧౮౫

క. జన్నములు చేసి, దానము
ల న్నానాదేశవిప్రులం దనుపుచు నం
పన్నత ననిశము బహుళో
గ్రోన్నతుఁడై, యావె మఱచి యుండె నశంకన్. ౧౮౬

వ. మఱియు నతని రాజ్యంబునఁ గసవుఁ గఱచి చేయెత్తి మొఱపెట్టుట కరులయంద, యట్లట్లువడ మెడఁ బట్టి త్రోయుట వెడవెడం బోవుపల్లవులందు, బంధువ సంబంధులకు నింటికిం దెచ్చుపణ్యాంగనాభ్రాతల పరిహాసచేష్టలయంద; నున్నమెుపయుం బట్టుకారులంబట్టుపయు సౌధసౌవర్ణభూషాదినిర్మాణంబులయంద; కానెకట్టుటయుఁ గత్తిదాల్చుటయుఁ గృకవాకుల కలహంబులయందు; యతుల్య పలనాదిమర్షణా దోషంబులు జాంబూనద పరీక్షాములయందు; యేదేసియుం గన్నువేయుట మృదంగాదివాదిత్రంబులయంద; ధాతువాదంబులు

తఱచు దగంట శాబ్దికులయందు; కాక, యితరస్థలంబుల లేకుండ రాజ్యపరిపాలనంబు సేయుచుండె. ౧౮౭

తే. తత్పితామహుఁ డైననాథముని శిష్యుఁ
డైన శ్రీపుండరీకాక్షుననుఁగుశిష్యుఁ
డైన శ్రీరామమిశ్రాఖ్యుఁ డార్తిఁ దనదు
పరమగురుపౌత్త్రునకు నిట్టిబంధ మెట్లు ? ౧౮౮

వ. మోక్షసామ్రాజ్యంబు మఱచి సామ్రాజ్యంబునం దాసక్తుఁ డయ్యె; నట్టి మహాత్మువంశంబునం బుట్టినట్టి యితం డిట్లగుట యతివ్యతిక్రమంబు. ౧౮౯

సీ. వృషశైలఝురవారిఁ బ్రతిషవణస్నానంబు
సల్పఁ గావించి, యాహ్నికముఁ దీర్చి,
యేకాంతగుహతత్తటీకుశాసనమున
నుండి, లక్ష్మీశాంఘ్రిపుండరీక
మంకురత్పులక హర్షాశ్రువై దహరపు
ష్కరమున భావించి, నవిల దిరుగ
యజ్ఞోపవీతపద్మాక్షమాలికలతో
యోగపట్టికఁ గూడి యురము మెఱయ,
తే. శౌరిఁ బద్ధాంఘ్రిద్రవాస్తవ్యుఁ గొలిచి,
సతియు నాలర్కశాక మంచితము వండ,
వి ల్ముకుందున కర్పించి. వేల్మిఁ దీర్చి,
యిట్లు తనుయాత్ర వడపు మున్నితనితాత. ౧౯౦

క. తొగిఁబడి, విషయాతురు నవి
విడు మనియెఱుకం బెఁ గతిదె వేఁటే పగ ? నే
ద్పదరఁ గథామల నొకవెం
బడి దోఁపం బలికి మైత్రిఁ బాపుఁ యొప్పున్ ౧౯౧

క. వసుధం బుత్త్రాదికదు
ర్వ్యసనముసైతమును దండ్రి వారించుటకున్
వసపడ దఁట; మఱి రాజ్య
వ్యసనము వారింపఁ నెంతవాఁ డెవ్వాఁడున్ ? ౧౯౨

ఆ. నల్లఁ గ్రోల నిచ్చి మెల్లనె చివ్వంగి
నోటి జింకఁ దివియుఁ నేరు పొదవు
వేఁటకాఁడువోలె విషయాళివలనఁ ద
త్తృష్ణఁ దీఱ నిచ్చి త్రిప్పు టొప్పు. ౧౯౩

వ. కావున, నట్లయిన నితని నింక నుపేక్షింపరా; దుపాయంబునఁ జొచ్చి యొక్క రీతిం ద్రిప్పవలయు, నుర్వి నాహార దోషంబు విజ్ఞాననాశంబునకు మూల కారణం; బని వితర్కించి. ౧౯౪

క. ముల్లు దలకొనని నవకపుఁ
బల్లవములతోడ ముక్తిభామ చెవులకుం
బల్లేరుఁబువ్వులగు పువు
లుల్లసిలు నలర్కశాక మొదుగుగఁ గొనుచున్. ౧౯౫

తే. తెచ్చి, యొక వైష్ణవుఁడు గానుకిచ్చె, ననుచు
బానసపు బాపలచేతఁ బంపుటయును,
నతఁడు ప్రియపడి వండించి యారగింపఁ
దెమ్మ నిచ్చఁ, గొన్నాళ్లిట్లు తెమ్ముచుండ. ౧౯౬

వ. ఒక్కనాఁ డతండు భోజనసమయంబున నకలశాకాస్వాదనంబు సేయుచువచ్చి, తచ్ఛాకంబు నంజుచుం దలంచుకొని, 'యేత దానేతయగు భాగవతు భోజనానంతరంబ మమ్ముం గాన్పింపుం' డని పలికి, పాణిపాదప్రక్షాళ నాచమ నానంతరంబ గాన్పించుకొని, నమస్కరించి, వచ్చిన ప్రయోజనం బడుగుటయు, నతం డిట్లనియె. ౧౯౭

క. "మీ పెద్దలు గూర్చిన ని
క్షేప మొకటి సహ్యజాత సింధు జలాంత
ర్ద్వీపమున నుండ నీకుం
జూపంగా వచ్చితిని వసుమతీనాథా. ౧౯౮

క. నా కేటికి నిక్షేపము
నాకు, నిధియు నాకరంబు నరనాథుల సొ
మ్మే కాన విన్నవించెద,
నాకర్ణింపుము తదీయ మగువిధ మెల్లన్. ౧౯౯

సీ. స్ఫటిక మణు ల్గాఁల కాంత మై శ్వేత మై
నట్టి త్రాఁ చొక్కటి చుట్టియుండు;
రక్షోగృహీత మన్వాథ తొల్లి గల, దది
పొలయ దం దే డాఱు నెలలు గాని;
యేపాటఁబలి యైనఁ జేపడుఁ బ్రాణిహిం
సాదిపూజనముల కానపడదు;
తనవెలుం గొగి నిరంజనదృష్టికినె లక్ష్య
మై యుండు నయ్యె నింతంత గాదు;

తే. రత్న మొక్కటి పై ననర్ఘంబు మెఱయుఁ;
గలదు పద్మంబు శంఖంబు; పలుకు లేటి
కక్షయ, మనంత, మాద్య మేకాంతమందు
భూవ, నీకొక్కనికె కాక చూపరాదు". ౧౧౨

వ. అని విన్నవించిన నంతనించి, సేనాసమేతుండై యతండు మున్నుగా శ్రీరం
గంబున కరిగి కావేరీచంద్రపుష్కరిణులఁ దీర్థం బాడి రంగనాథుని సేవించి
సాభిప్రాయంబుగా నతనిం గటాక్షించిన నతం డిట్లనియె. ౨౦౧

క. "మీ పెద్దలు గూర్చిన ని
క్షేప మ్మిది గొ"మ్మంచు శ్రీరంగపతి
శ్రీపదయుగ్మముఁ జూపిన
నాపృథ్వీపతియు హతనిరస్తభముఁడై ౨౦౨

వ. గక్కునఁ దనపూర్వదశఁ దలంచి యిన్నాళ్ళు దన ప్రమాదంబునకుం బరమ
నిర్వేదన నొంది 'నీ వెవ్వండ ?' వనుటయు, 'నే మీ పితామహుం డగు నాథ
ముని ప్రశిష్యుండ; నయ్యోగివరుండు భావి భవజ్జన్మం బెఱింగి భాగవతవతం
సంబు వగు నీచేత నివ్విశిష్టాద్వైతంబు సకలభూతహితంబుగా వెలయంగలయది
యని నిశ్చయించి, నీకు ద్వయం బుపదేశింపు మని, తన శిష్యుండగు పుండరీ
కాక్షున కుపదేశించిన, నతండు భోగాసక్తుండ వైన ని న్నుపాయంబున దెలివి,
నీ కుపదేశింపు మనుటయుఁ, బనివింటి,' ననిన, సాష్టాంగంబుగాఁ బ్రణ
మిల్లి, యతనిచేతం బంచసంస్కారసంస్కృతుండై, యంత నిలుపక తురీ
యాశ్రమంబునకు రాఁగలవాఁడై స్కంధావారంబునకు మగిడి వచ్చి, కుమారునందు

రాజ్యభారంబుఁ బెట్టి, బంధుమిత్త్రామాత్యసమేతం బగు **బలచతుష్టయంబును**
బ్రకృతివర్గంబును నతని కొప్పగించి యిట్లనియె. ౨౦౩

రాజనీతి

క. 'ఏవట్టున నినువక ర
జ్ఞాపరుఁడవు గమ్ము ప్రజలచక్కి; వివస్థు
ల్గూ పెట్టిన విని తీర్పుము;
కాపురుషులమీఁద విడకు కార్యభరంబుల్. ౨౦౪

తే. రాష్ట్రవర్ధన మెదఁ గోరు రాజు మేలు
రాష్ట్రమును గోరు; దానఁ గార్యమె యనంగ
రాదు; బ్రహ్మోత్తరము లైన ప్రజల యేక
సుఖముఁగోర్కెఁ దదంతరాత్మం బొసఁగఁడె ? ౨౦౫

ఆ. ఉజ్జ్వలయు నృపతి, కాభీరభిల్లాది
కంపకోల నూల నాజ్ఞ చెల్లు
నంట; సార్వభౌముఁ డైన భూపతి యాజ్ఞ
కెల్ల వారుఁ దల్లడిల్ల వలదె ? ౨౦౬

క. దుర్గము లాప్తద్విజవర
వర్గమునకె యిమ్ము; దుర్గవత్తతి క
త్యర్గళ ధరాధిరాజ్య వి
నిర్గతసాధ్వసత పొడమ నిలుపకు కొలఁదిన్. ౨౦౭

ఆ. మొదలఁ బెనిచి, పిదప గురియింత, నెవ్వాఁడుఁ
దనదు తొంటిహీనదశఁ దలంపఁ,
దలఁకుఁ; గాన శీల మరయుచుఁ గ్రమవృద్ధిఁ
బెనిచి, వేళవేళఁ బనులు గొనుము. ౨౦౮

ఆ. అనభిజాతుఁ, గీకటాలయు. నశ్రుతు
నలుకు మాని బొంకు పలుకువాని,
నాతతాయి, గడును, నన్యదేశ్యు, నధర్ము,
విడుము విప్రు నేల వేఁడితేని. ౨౦౯

క. తక్కువ మిగులం బతిచ్యుత
పక్షణవర్జితులఁ ; దొల్లి భ్రష్టగు విప్రుం
డొక్కం డలుగఁడె ప్రోచిన
కొక్కెరపై నొక్కపూఁట కూటికిఁ గాఁగన్ ? ౨౦౦

చ. చదివి యధర్మభీతి నృపశాస్త్రవిధిజ్ఞతల న్వయస్సు డె
బ్బదిటికి లోను నేఁబదికి బాహ్యము నై యరుజన్వపూర్వులై ,
మద మఱి రాజుప్రార్థన నమాత్యతఁ గై కొని తీర్పు పొఱవా
రొదవిన నంగము ల్మిగుల నూర్జిత మౌటకుఁ బూఁట సాలదే, ౨౦౧

వ. అట్టి మంత్రివర్గంబు దొరక దేని. ౨౦౨

శా. నీతిం దాన తలంచి చేయఁ బని గానీ కాకపోనీ, బల
ప్రాతార్థాఢ్యత నెమ్మి నంక కొనుఁ బ్రోవ న్మంత్రి యంచుం గణా
తీతుం, గుమ్మడికాయ యంత యగుమత్తెం బై మనం బేర్పు. న
ట్లే తా నాతనిచేతిలో బ్రదుకువాఁడే యౌఁ జుమీ మీఁదటన్. ౨౦౩

క. ఒక్కనివిరివికినె దొర
లెక్కండ్రే, నొక్కనొకని వెంబడి నసుఁగు
లెక్కండ్రు నిలువఁ బను లగుఁ ;
గక్కనము గుదింపఁ ; బెంపఁగాఁ గాకుండున్. ౨౦౪

క. ధనముఖ్యము కేవల మే
వనియుం గా, దాస్థ గలిగి పలువురు ప్రభువుల్
పనిసేయక, తద్వశ్యం
బువకు నలోభానృశంస్యముల్ ఋతముఁ జెలుల్. ౨౦౫

క. భాండాగారహయాద్యము
లుండియు నను వగు మనుష్యు లొదవమి నవియున్ ;
మండలి నవయ నరి కొదిఁగి
యుండిన సింహాసనంబు లుర్వి న్వినమే ? ౨౦౬

తే. బాహుజాంఘ్రిజ ముఖవిడంబనకు నయినఁ
గొలిచి మను విప్రధర్మంబు దెలిసి యైనఁ;

బూని సంకటములఁ జిక్కుఁ గాన; దలఁచు
బ్రాహ్మణునిఁ బ్రభుఁ జేయుట పతికి హితము. ౨౦౭

ఉ. ఆయతికాని కీడు మమరాలయముఖ్యము, లాతఁ దర్థతృ
ష్ణాయుతుఁడై నిజోర్వి నగునష్టికిఁ దద్ధనముం దొరల్చి, రా
జాయతనంబుఁ జేర్చు; మఱి యట్టి దపథ్యము, కాన నొంటిగాఁ
దే యధికారి గావలయు, నించుక తిన్నను వాఁడె రూపఱున్. ౨౦౮

చ. మును దనసీమ చేసికొని, మల్లిడి, గుద్దట వెండి చేనిమె
త్తనకయి పేరు వెల్లఁకియుఁ బ్రద్వేడు కర్షకునట్లు, శత్రుతో
నెనసియ యైన దుర్గబలమే కొని యైన, నిజాత్మ చింత లే
క నెగడఁజేసి, లోన మఱి కంటకశోధనఁ జేయు టొప్పగున్. ౨౦౯

క. మొదలనె యెరుదలకానిం
జెదరంగా నాడ కాత్మఁ జింతింపు; పదిం
బదిగ మృష యేని మఱి విడు
ముదస్తుఁగాఁ గాక యుండ నొక్క మతమునన్. ౨౧౦

క. ధరణి నసాధ్యనగాటవు
లిరవుగ భూపీడ సేయు నెఱుకుల పొరుగూ
ళ్లెర వగు నస్థిలిశూరుల
కెరవుగ నిచ్చునది, మిథము నెట్లయిన నురున్. ౨౧౧

వ. విశేషించియు నప్పార్వతీయబలంబు లోనం గూడకయున్న రాజునకుఁ బ్రజా బాధ దలఁగ; దెట్లేని బెదరు వాపి వారలం జేకూర్చుకొనవలయు; నవిశ్వాసంబును విశ్వాసంబును, నలుకయు నెలమియు, నతివైరంబును నత్యానుకూల్యంబును, నల్పులగుట నల్పంబునన యగు; నె ట్లంటేని. ౨౧౨

శా. విల్లుం దానును భిల్లుఁ డొక్కఁ దరుగ, న్వీం దింక దుర్గాన్నమున్
భిల్లుం డన్యుఁడు వెట్ట, నారయుదుక స్వీక్షించి, దొబ్బంచు వాఁ
డెల్ల న్వమ్ముగఁ జేసి, త న్ననువ రా, నెందేఁ దెగం జూడఁగా
నుల్లంబై, 'చన నంపు, నార చెడు' నా, నూహించి పో నంపఁడే. ౨౧౩

క. ఆపాలకూటనే నిజ
మేపాటియుఁ దప్ప దాడిరే; నెరనునఁ గొం.

తేపాటి గన్న నలుగుదు;
రీవని యెం తనక వెడఁగుఁబెద నాటవికుల్. ౨౨౪

తే. ఆటవికవశ్యకలన నత్యమున, వైరి
మనుజపతిమైత్రి దూతసమ్మానమునను,
గూర్మి దటీ భృతిఁ గొల్వురకును. సపారి
తోషికపుసేవ నెలమి రౌతులకుఁ గలుగు. ౨౨౫

క. మేలగు ఘోటకమును శుం
డాలంబును నాప్తసుభటునకె యిమ్ము; తటీ
న్మేలగు మెలవున మందురఁ
బాలింపుము; దొరలపాలు పఱుపకు మేపుడున్. ౨౨౬

తే. కార్య మొక్కఁడు గనిన మాత్సర్యమున నొ
కండు గాదని ఖండించుఁ; గన్నెఱింగి.
యిరువురను గాదనక కొల్వు విరిసి, మీఁద
నల్లవాఁ డెన్నినది సేయ నగు శుభంబు. ౨౨౭

క. పగ వెలిఁ గొని, లో దన్యులఁ
జిగిరింపఁగఁ జేసి, నృపతి చిక్కువడఁ బను
ల్డెగి సేయక, తారే ది
క్కుగ నడతు రశంక నల్లుకొని దుస్సచివుల్. ౨౨౮

క. ఇప్పింతు రాత్మవశులకుఁ
దప్పింతురు పరుల, కార్చి తప్పింతురు, 'రా
జిప్పగిదివాఁడె' యని వే
చెప్పినఁ బెరవారు నమ్మి చేరకయుండన్. ౨౨౯

ఆ. వాఁడిఁ బొదలు జఠరవైశ్వానరుఁడు గఫ
ప్రముఖదోషయుక్తి బలిమి చెడిన,
వెలి మహౌషధంబు బల మిచ్చుగతిఁ, బ్రతి
సేయ, వాఁడిమదముఁ జెఱుచుఁ బరుఁడు. ౨౩౦

వ. వారిమిగిలి ప్రతిసేయనెట్లం టేని, ౨౩౧

క. భండారముతో హయమద
శుండాలఘటాళి దనదు సొమ్మై పాగా
నుండిన, నాతఁడ వాయదె
పండితుఁడును బిరుదునైన పతికిని బయలై. ౨౩౨

క. కడుపున నొకకిడి దఱిఁగినఁ
జెడఁ జూచుటె కాక పతికిఁ జెలియుం గలఁడే?
ఒడి దండ విడువఁజెల్లునె?
నడప వలయు నేర్చినట్లు నమ్మకయె కృపన్. ౨౩౩

చ. ఒకటికి రోయకుంట గను మున్న వియుం, ద్రుపదుండు మారణే
ష్టికిఁ బసిఁ జూచి వేఁడ మునిసింపులఁ డొకండు తమన్న వేల్పుఁ? బం
డొకఁ డపవిత్రభూమిఁ గని యొల్లక యేఁ జనఁ దా గ్రహించె రో
యకనియెఁ. దాన నట్లెఱుఁగ నౌఁ. జపుసర్వముఁ గాన శక్యమే? ౨౩౪

క. పేఁ దెకరునఁ గి దెన్నిన
వాఁ డని, జయ మైన, హింస వదలి కొనుమ శ్రీ
పోఁడి; యహి యేమి గొబ బ
ల్యాడి సెడిన, నట్టిదయకు వైరియు నమ్మున్. ౨౩౫

తే. దేశవైశాల్య మర్థసిద్ధికిని మూల,
మిల యొకింతైన, గుంటకాల్వలు రచించి,
నయము పేదకు నరిఁ గోరునను నొసంగి,
ప్రబలఁజేసిన నర్థధర్మములు వెరుఁగు. ౨౩౬

తే. ప్రజ నవసి చన్నఁ బిలువ, కప్పనులఁ గొలుచు
నమ్మి, యిండ్లింధనంబుల కాయె, ననెడి
కలని నక్కైన యధికారిగల నృపతికి
నేడు దీవులు గొన్న సమృద్ధి లేదు. ౨౩౭

మహాస్రగ్ధర

ఉరవౌచాగంబు భోగం బుభయము నొకపా లుగ్రసేనావనార్థం
బిరుపాల్భండారుబండారిలు చొర నొకపా లిట్లుగా నాయ మొప్పం,

హావళ్ళన్ దిగఁ నన్యభూప్రజల రా జాయాయిజాత్యోచితిన్
బ్రోవంగాఁదగుఁ; దోఁట దొడ్డి గను లాప్తు ల్చూడఁ బంపం దగున్. ౨౪౫

ఆ. హదను వచ్చుదాఁక నవరాధిపై రోష
మాఁగి చెఱుపవలయు హదను వేచి,
లక్ష్యసిద్ధి దాఁక లావున శర మాఁగి
కాఁడ విడుచు నంపకాఁడువోలె. ౨౪౬

శా. పోషం బోలు లఘుప్రయాణత దినంబుల్గొన్ని, యొండొంట నే
కా వైరిక్షితి, కంబువు ల్వఱద రాఁగా నిల్చు జాలుంబలెం,
ద్రోవన్ సైన్యము గూడ; వైరి బలసాంద్రుం డైనఁ బూఁజాదులం
బోవం బోలుఁ, జరోక్తిచేత నసదేఁ బో కావరింపం దగున్. ౨౪౭

చ. ద్రవిణము నొవ్వఁ గొంట, నొఱ ద్రాబలతో నిడుచుంట, భూమి గొం
తవలికి విచ్చుచుంటఁ బ్రథమాప్తతఁ జూడక శంక నుంట, లోఁ
బొవయు నృపాళికై యభయము న్మణిభూషలు గుప్తిఁ బంపిఁ, భూ
ధవుఁ డరియం దిడం దగు భిదం, దనయం దివి మాన్పుకోఁ దగున్, ౨౪౮

క. అహితుఁడు వేఁడిన, నేలెడు
మహి సగమే నిచ్చి, తెగనిమైత్రి గొని, విభుం
డహితభయము మాన్పికోఁ దగు;.
నహితభయ మహీభయముకంటె నధికము గాదే. ౨౪౯

చ. పలుకులు వేయు నేమిటికిఁ? బార్థివుఁ డాత్మభుజాభృతక్షమా
తలమున [1] గుట్టుకీడు బహుధా యరయించి, యడంచి చంచలా
త్ములగమిలో మెలంగు పురుషుండును బోలె నశంక నించుచున్
మెలఁగఁడ యేని, రాజ్యఫలమే ఁ ది? రాజ్యము దుఃఖలబ్ధికే? ౨౫౦

తే. బెదరి చేరని బలియుని బిగియఁ బట్ట
కతనిమైవడినే వచ్చి హత్తఁ జేఁత
క్రమము, పెనఁగెడు బలుమీను ద్రాటఁ జేఁదు
నొడ్డుగాలంపువేటకాఁ డుపమ గాఁదె? ౨౫౧

---

[1] ఁగుట్టు పేడు.

సీ. దండపారుష్యంబు, కొండెంబున నతర్క,
మరిసంధి కెడయీక మరలఁబడుట,
యవలి తప్పెన్ని కన్న విదేశ్యుఁ జెఱచుట,
ప్రతిప్రవర్తకున కే ర్పడఁగఁ జేఁత,
జను నవిశ్వాసంబు గనుఁగొని మెలఁగుట,
విశ్వసనీయుని వేర్పఱచుట,
మోమోట మంత్రంబుచో మిక్కి లిడుకొంట,
మంత్రభేత్తకు నాజ్ఞ మఱచియుంట,

తే. వింత పుట్టినఁ గనుగల్గి చింత సేయ
కుంట, మాన్యులపట్టున నొక్క చూపె
చూడకుంట, విహీనులఁ గూడుకొంట,
వ్యసనియై యుంట, చలముంట, వలదు పతికి. ౨౫౨

క. త్రివిధోత్పాతము లొదవిన,
నవనివిభుఁడు విడువవలయు నధికద్రవ్యం
బవనీసురముఖ సురముఖ
పవనసఖముఖముల భుక్తిబలిహోమవిధిన్. ౨౫౩

ఉ. స్పర్ధ పరస్పరంబు దొరపట్టున యోధనిపట్టున న్నృపుల్
వర్ధన మొందఁ జేయఁ దగు: వారిహితాహితచర్య లొంద వం
తర్ధి; మిథోవ్యథావహ హిత ప్రథమానసమానతాప్రథా
ధూర్ధరతామునం దగిలి ద్రోహపుఁజింతఁ దలంప రేమియున్. ౨౫౪

[illegible] [illegible] డెందునేఁ దగదు తాఁ [illegible]న, నూఱట కొక్కనిం దగుం
[illegible] [illegible]రెంచి పంప. నరి దుర్బుచేఁ జెఱఁ, దాతఁ దర్థభూ
క[illegible]తు [illegible]ర్జ లేక కొఱగాఁ, డటు సేయ ద్విజాన్యుఁ డల్కకున్
నెరవ[illegible]. నాతఁడున్ వలయు, నిండినదుర్గబలోర్వి యీఁ దగున్. ౨౫౫

క. అనవు[illegible] గడి దేశములవి
దడము [illegible]గాఁ బెంపు; మాత్మ ధరణీస్థలికిన్
నడుము [illegible] పొళ్ళుపొళ్ళు గఁ
బొడివి [illegible]ము దస్యుబాధ పొందక యుండన్. ౨౫౬

చ. క్షమఁ గుఱుమన్నెపుం గహనచారి జనంబెడ దోషదృష్టి కు
ద్యము గడుగంగఁ బూన్కి; దెగ దల్గిన సర్వము: బాస పీగి వ
శ్యముగ నొనర్చు దాడి కగు: నౌ గడి కొల్లలకు; న్మతాపరా
ధమును సహస్రదండము నతర్క్యము సర్వము నేలువానికిన్. ౨౫౭

తే. సింధుర మహాశ్వముఖ్యము ల్చేర్చు దౌలఁ
దీవి వణిజుల కూళ్లు సద్గృహములు పురిఁ
గొలువుఁ దేజంబు వెల మేలు గలుగఁ బ్రాఁత
వారిగాఁ జేయు, నరి నవి చేరకుండ. ౨౫౮

తే. గడి నృపులరాయబారులయెడఁ గొలువున
సరసల్లాపములు రాజు సలుపవలయుఁ;
గార్యఖడ్గము లనుచరు ల్గానఁ బలుక
వలయు; నవి మైత్త్రిఁ దాఁ దేలఁ బలుకవలయు. ౨౫౯

తే. తా నవంబుగ దొరఁజేయువాని మంత్ర
మునకు వేగమె లోఁజేయఁ జనదు; వాఁడు
క్రొత్తమన్నన రహి ననుఁగులకుఁ జెప్ప,
నయిన నదిచేదు, మఱి వాఁడు నడఁగుఁ గాన. ౨౬౦

సీ. హితబహుశ్రుతధర్మరతశూరతాన్వపూ
ర్వతల మన్ద్వీజుల దుర్గముల నిలిపి,
పులిఋన్ను మొదలుగాఁ బురుషాయుషావధి
కం దుంత నవరణ ల్పొందుపఱిచి,
హేమంత యైనను సామంతకోటికి
మితము దప్పక యుండ క్షితు లొసంగి,
య్యాయాధికవ్యయా నధికంబుసుం బ్రజా
విరుజంబుఁ గాఁగ బందరువుఁ గూర్చి.

తే. క్షితిరిపుధాత్రిఁ జరదృష్టి చేతఁ జూచి,
బకహరగతిఁ గ్రహించి, తాఁ బ్రజయు నొవ్వ
కయ వగఱగాత్రములనె చీకాకుపఱచు
నృపతి డెందానఁ జేయిడి నిద్రవోవు. ౨౬౧

క. ఎచ్చో గజఘోటక్రియ
తచ్చర్వణసుభటజీవితద్విజసురపూ
జోచ్చనిజభోగముల కగు
వెచ్చము వెచ్చంబుగాదు విత్తంబునకున్. ౨౬౨

ఆ. ప్రతిన వాసి వైరిపట్టున నృపతికి,
దంతువెతలఁ దీఱకుండుఁ దీఱుఁ;
గాక యుండియుండి కాలాంతరమున నొఁ;
గార్యకాఁడొ యంతకాఁడొ నృపుఁడు. ౨౬౩

క. పోరానిపట్లఁ బొడుచుట
వైరిబలము దిరుగ జయమొ స్వర్గమొ యగు; నా
నారూపయంత్రతత్స్రీ
కారాదులపట్లఁ బ్రజనె కవియింప నగున్. ౨౬౪

చ. మనమున కొండు రెండు మఱుమంత్రముల న్సరిపోవఁ జెప్పినం
జనపతు లాతనిం బిలువ సాగదు: రాగతి సారెఁ బిల్చిన
చ్చనవునకే ధనాదిఁ గొని సంగతి గానివి క్రొవ్వి చేయఁ జె
ప్పు: నృపతి దద్విహిశ్చరితముం జరుచేఁ బరికింపఁగా దగున్. ౨౬౫

క. గడివాఁడు చెడునయేఁ దగుఁ
జెడఁ జేయుట; చెడఁడయేని చెల్మియె తగుఁ; బై
గడివాఁడే పనికగుఁ దన
గడి వాఁ డరియైనఁ, దనకె గడి కావఁబడున్. ౨౬౬

తే. రాష్ట్రి మెరియింపు, కొనుము దుర్గములు, తదవ
రోధ మగపడ్డఁ బుట్టింటిరూఢి నెరపు,
వరుసములు తద్రిపులరాయబారు లెదుటఁ
బలుకకుము, సంధి యొకవేళ వలసియుండు. ౨౬౭

ఆ. అభిచారి ఘనగరాంబుదూషితరుజ్ని
రంతరాద్రిగహనదంతురోగ్ర
కీకటోర్వి మేరుగిరిసమార్థము వచ్చు
వేనిఁ జొరకు, వంపె యిఱుము కొనఁగ. ౨౬౮

క. రాణింపఁ బలి తనపని
జాణై కొనుఁ. గొలుచు సంతసపుఁదఱిఁ, దొలఁగుం
బ్రాణ చెడఁ గవుడుమానిసి:
నాణె మెఱుఁగ బచ్చ గాఁగ నరపతికిఁ దగున్. ౨౬౯

సీ. తజ్జ్ఞమండలిఁ గూర్చి, ధాతువుల్ దెలిసి, హే
మాదులఁ గొని, ప్రకృత్యనుగుణాల్ప
జీవనాహృతులచేఁ జెలఁగి, మహాబలో
ద్రేకంబు మర్దన రిత్తఁజేసి,
స్నేహార్ద్రుఁ డగుచు నశేషంబుఁ బోషించి,
నరవర్గములతప్పుసరణు లుడివి,
సతతద్విజప్రతిష్ఠాశాలియై బలి
యించువట్టులు బలియించి, పలుచఁ

తే. జేయుపట్టులు పలుచఁగా జేసి తేజ
మెసఁగ శోధన మఱవక యెసఁగ వలయు
సాంగరాజ్య మొకెత్తుగ స్వాంగరాజ్య
మొక్కయెత్తుగ నృపతి యాయుష్యపరత. ౨౭౦

సీ. సౌఖశాయనిక భిషక్పూర్వకము కల్య,
వేళఁ గార్తాంతిక ద్విజుల గోష్ఠి,
జాము వోవ నమాత్య సామంతపూర్వకం
బర్థార్జనస్థకాయస్థగోష్ఠి.
దినమధ్యమమున మర్దనమల్లపూర్వకం
బగు సూదసూపకృన్మృగయుగోష్ఠి.
యపరాహ్ణమున దేవతార్చనాపూర్వకం
బార్యధర్మాధికృద్ద్యతులగోష్ఠి,

తే. భుక్తిపీఁఠ విదూషక పూర్వకము పు
రాణకవిగోష్ఠి. చారపూర్వకము సంజ
జాము గాయకగోష్ఠి, నిశన్ సుషుప్తి
పూర్వకము ప్రేయసీగోష్ఠి పొసఁగుఁ బతికి. ౨౭౧

క. హితులు హితాహితులు సదా
హితులునునై రాజునెడల నిటు త్రివిధమునన్
క్షితి ననుచరు లుందురో సం
తతమున్; మఱి వారిఁ దెల్పెదన్ విను మనఘా. ౨౨౨

చ. హితులు భిషగ్గ్రహజ్ఞబుధబృంద కవీంద్రపురోహితు ల్హితా
హితులు ధనార్జనాదినృపకృత్యనియుక్తులు వెండి కేవలా
హితులు దశావశాప్పితసమృద్ధిరమాహరణేచ్ఛు; లౌట నా
హితమును నట్లు కాఁ జతుర వృత్తిఁ జరించుట నీతి జేనికిన్. ౨౨౩

ఆ. పాత్రభూతు లెన్న బరికించి. యతఁడు
గకయు నొకఁడు నెప్పకయు మునుపుగఁ
ఒనసవండ్లు దిగిన పరిగ, స్వప్నము గన్న
నెఱిగ, నొసఁగి వెఱఁగుపఱుచు టొప్పు. ౨౨౪

క. పితృదేవక్రియలను విధిఁ
బితృక్రియలె సూక్ష్మ లగుటఁ పితృభక్తుఁడ వై
శ్రుతిశీలతపశ్శాంతా
చ్యుతభక్తుల కొసఁగి పనుపు మున్నతగతికిన్. ౨౨౫

క. దానము ద్విజరక్షణకును
జ్ఞానము నిజరక్షణకుఁగ శరణము చొరు మెం
తే నారాయణు:'రాజ్యా
న్తే నరకం ధ్రువ' మటంచు దీఱునె యొంటన్. ౨౨౬

తే. అలిపతిభక్తి, స్త్రీపుంసపాళి వావి,
యతి వశిత్వము, దిగఁబాతు లగ్రజాతి
ననుసరించుట, హితవృత్తి నధిపునికి
భృత్యుఁ డొదవుట, నృపదండభీతిఁ జుమ్ము. ౨౨౭

ఆ. చంపి ధార్మికుండు, సతిఁ బొందు మఱి బ్రహ్మ
చారి, బొంకి సత్యశాలి, యార
గించి సదుపవాసి, కేడించి శూరుఁడు,
చిందె ధనియు, నగు విచిత్రసరణి. ౨౨౮

ఆ. ప్రణిధి స్వపురగృహీయు, భాషావిదుఁడుఁ బ్రణి
ధ్యంతరావిదుండు నగు ; నతండు
లింగమాత్రకృతుఁడు లిప్సాతిగ ద్రవ్య
ధానధనియుఁ గాక తిఱియఁ జొరఁడు. ౨౭౯

క. తనుభృత దమనజ సుకృతము
ధనద త్తిన కొనఁగవలయుఁ ద త్తదృతుకమ
ర్దన మజ్జన భోజన లే
పన వసన ప్రసవవహన వరతం బతికిన్. ౨౮౦

క. నానావిధషాడబముల
నాను నృపాహార మెపుడు, నవరాజ్ఞమునం
గాని మఱి శుద్ధకోష్ఠతఁ
గాని తమి న్భుక్తియెపుడుఁ గడుఁ బథ్యమగున్. ౨౮౧

క. విను, వర్గసమత నృపుఁ డు
న్నను, ధర్మాంశంబె హెచ్చెనా, శుభమది కె
త్తినసీరను దెగి యలరా
జనపుమడికి నెక్కినట్లు చను ముద మందన్. ౨౮౨

క. వెలయించు నట్టి యొకమణి
వెలుఁ గానం గొనుము, ధరణి వెండి నువేషో
జ్జ్వలతకు వలదే వాసర
ముల మణులవిభూషణములు భూపతి దాల్పన్ ? ౨౮౩

క. చేయునది రాజ్యమంట, యశ
మే యవధిగ సీఁగువార మే, మనఁ జన ; దా
మ్నాయంబు సశక్యాను
ష్ఠేయముఁ జెప్పదు ; స్వశక్తిఁ జేయఁగఁ జెప్పున్. ౨౮౪

వ. మనుదండధరాదులు విశేషించి దోషం బెఱింగి దండించియె ధర్మ్యనరు లన్నఁ బరఁగిరి; ప్రజాపాలనంబు పనిగాఁ బ్రజానాథుండు బహుముఖంబులం బుట్టిం పం బుట్టి విరాట్స్వరాట్ప్రభృతి వేదోదితశబ్దవాచ్యం డై దేవసదృశుం డగు మూర్ధాభిషిక్తుఁడు సోఁకోర్చి యిలకు నగునలజళ్ళు తీర్చినంగాక జన్మంబు నఫ

లం బగునె; కేవలేంద్రియప్రీతి బందీకృత పరకళత్ర పథికపరిషత్పరిహరణ ప్రాప్తపవిత్రమ్ములఁ బాటచ్చర ప్రభులకు జెల్లగదే? యింత లాంపట్య మేమి పని యని యవనియెల్ల నవన వైముఖ్యంబు చెల్ల; దెట్లనినఁ దొల్లి కృత యుగంబునఁ గృతవీర్యనందనుండగు సహస్రబాహుం డాత్మీయదోస్సంభ సంభృత యగు నీవిశ్వంభర నేక్ష్వేపంబున నేనాఁట నేపేట నేత్రోవ నేక్రేవ నేవేళ నెవ్వఁ డేమి సేయం దలంచు నప్పు డందుఁ దు నని ముసల చాపాది శస్త్రాస్త్రధారియై తోఁచి యాజ్ఞ యిడుఁ; నట్లాజ్ఞ యిడ నంతిమం బగు నీయుగంబున యుగానుసారంబుగా మితసారం బగు రాజలోకంబునకు శక్యంబుగాదు గదా? యొక్క రాజలోకంబున కన నేల? యిక్కాలంబునందలి భూసురులకు నక్కాలంబునందలి భూమిదివిజులకుఁ గల శక్తి యున్నదె? యొక్క బాడబుండు కడలినీరు గ్రుక్కఁ గొనియె, నొక్కవిప్రుఁడు స్రష్టసృష్టికిఁ బ్రతిస్రష్ట యయ్యె, నొక్క బ్రాహ్మణుండు బ్రహ్మదండంబున బ్రహ్మాస్త్రంబు వారించె, నట్టియనుష్ఠానంబు మాకు లేదిందేమి ప్రయోజనం, బని శక్యానుష్ఠానంబు పేరికి విడువవచ్చునే? వీరితరుల కుపాసనీయులు గాకపోయిరె? కావున సావధానుండవై శక్తికొలఁది శ్రుతదృష్టంబు లుపేక్షింపక రక్షణశిక్షణంబు లాచరించుచు నశక్యంబున కార్తశరణాగతరక్షకుం డగు పుండరీకాక్షుమీఁద భారం బిడి యనహంకృతిఁ బ్రవర్తిల్ల నెల్ల సంసిద్ధులు కరస్థంబులగు. నది యట్లుండె, నట్లయిన పట్టబద్ధుండగు రాజు ధర్మంబునందు దృష్టి యిడి నడవవలయు; వరుణ వైశ్రవణ వాయు వైశ్వానర వాసవాదుల జన్మంబులును బహుళభవాబ్ధక్రియాలబ్ధంబుల భూర్భువస్స్వరామలగు నిజ్జగంబులును ధర్మప్రతిష్ఠితంబులు కావునఁ దదాచరణచణుండవై ఋణత్రయంబును నీఁగి సమానుఁడం ధుత్తమ శ్లోకుండవై రాజ్యపరిపాలనంబు సేయు మని యభిషిక్తుం జేసె. నిది మదీయ భక్తిప్రభావం" బని యంబుజాలయ కానతిచ్చె. ౨౮౪

ఆశ్వాసాంతము

శా. దుగ్ధాంభోధిమహాగృహోత్సుక, సుధాంధోబృందచూడామణీ
రుగ్ధారాశబలీకృతాంఘ్రియుగ, కారుణ్యాంబునిర్ధూతభవ
ద్రుగ్గ్రాహా, ధృతమంథ, సింధురవరార్తిచ్ఛేదిదోశ్చక్ర, శ్రీ
ముగ్ధాలాపరసాదరా, కృతవలాన్మూర్ఛన్వనోద్యద్ధరా ౨౮౫

క. కరధృతదరారివితరణ
పరిపాలిత తొండమాన్నృపాలక, పునరు
త్తరిత నరసన్నృబాలక,
శరణాగతసేవధీ, భుజంగాశరధీ. ౨౮౭

మత్తకోకిల

కుండలిద్విషదగ్రకేతన, గోత్రభిద్ద్రుమహారి దో
శ్చండిమోత్పులకీకృతాంగకసత్య, దైత్యకురూక్షవా
క్చండితత్వ, యశోవిధీకృతపాండవేయ, కపర్దికో
దండఖండనపాటవాంచదుదారదారసమాగమా. ౨౮౮

శా. ఇది సింహాచలపంభకేసరిపదాభీష్టార్చనాపుణ్యల
బ్ధదురుట్టంకణ పొట్టునూరివిజయస్తంభోపలోట్టంకితాం
కదృఢేష్టాక్షర కృష్ణరాయనృపసంజ్ఞాన్మకృతాముక్తమా
ల్యద నాశ్వాసవరంబు నాలవది హృద్యంబై మహిం బొల్పగున్. ౨౮౯

చతుర్థాశ్వాసము సమాప్తము

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

పంచమాశ్వాసము

శ్రీసీతా జాంబవతీ
మానస తామరస విహరమాణ మిళిందా
భా సద్యుదయ కళిందా
నానాంధ్రమిళిరోక్ష శేష నగ హర్యక్షా. ౧

వ. అవధరింపు మవిశిష్టచిత్తుండ. ౨

మహాస్రగ్ధర

ఒకనాఁ డా బ్రహ్మాంకు రౌఘం బురు కుసుమకుతం గోదరక్షోణిఁ దల్ప
ప్రకరం బై కాంక్షచే మున్నతుఁ బదరి పైఁబ్రౌఢి వాటించి నిట్టూ
ర్పొకదొట్టఁగా దన్నిపీఠాయిత మటి మటి తా రెట్లు మున్నట్ల యౌనా
యఁకలం గందర్పుఁ దోఁటం బెటిఁగి తటిమి పీఁ పేసెనా నంటు తోఁటన్. ౩

గోదాదేవి

ఉ. వింగడ మైన యొక్క వనవీథిఁ గనుంగొనె సీత సున్నపున్
రంగుటరంగు పచ్చలయరం గయిపో వెలిదమ్మి బావికిం
జెంగట నుల్లసిల్లు తులసీ వన సీమ శుభాంగి యొక్క బా
లం గిరువింద కందళ దళ ప్రతిమాంఘ్రికరోదరాధరన్. ౪

చ. కనుఁగొని విస్మయం బొదవఁగాఁ గదియం జని సౌకుమార్యమున్
దనురుచియు న్సులక్షణ వితానముఁ దేజముఁ జెల్వుఁ గాంత నే
వనిమిష దృష్టిఁ జూచి యహహా? యనవత్స్యన కమ్మకుండఁ దే
లినయఁగ నాకు నీశిశువుఁ ద్రాఁ గృష నేసె నటించు హృష్టఁ డై. ౫

క. కొనిపోయి ధర్మగేహిని
కనురక్తి నొనంగఁ బొంగి యాయమయును జేఁ
వు నిజసన్న్యంబున లిఁ
బెనిచె న్గో మెప్ప నిట్లు పెరుఁగఁ గ్రమమునన్. ౬

సీ. వాతెఱ తొండికై వడి మాటలాడదు,
కుటిలవృత్తి వహించెఁ గుంతలములు
అక్షులు సిరులు రా నలుగంటఁ గనుఁగొనె,
నాడించె బొమగొని యాననంబు,
ననగొమ ల్నిగయ వక్షము పేక్షఁ గడకొత్తెఁ.
జాణిపాదము లెట్టవాఱఁ దొడఁగె,
సారెకు మధ్యంబు దారిద్ర్యముల చెప్పె,
తొ చ్చొర్వ కిటు లోఁగఁ జొచ్చె మేను,

తే. వట్టిగాంభీర్య మొక్కఁడు పెట్టుకొనియె,
నాభి, నానాఁటి కీగతి నాఁటి ప్రియము
చవుకయైనట్టి యిచ్చటఁ జనదు నిలువ,
ననుచు జాఱినకరణి బాల్యంబు జాఱె. ౭

శా. హేమాభాంగ విభావరారుణిమవక్త్రేంద్రు ప్రభాశీలఁ ద
ద్భామారత్నము పొంద దయ్యె మును దత్తద్వణా యుక్తాఖ్యలన్,
శ్యామాంకం బళి గర్వధూర్వహకచ చ్ఛాయాచ్ఛటం గాంచెఁ నౌఁ
గా మున్నుర్వి 'శిరఃప్రధాన' మను వాక్యం బెమ్మెయిం దప్పునే. ౮

క. ఆయత భుజైక చక్రుం
డా యదుపతి దొమ్మి గెలువ నతచు మరుని కా
లాయసచక్రపరంపర
లోయన నుంగరపుఁగురులు యువతికి నమరున్. ౯

తే. సకలసీమంతినీలోక సమతిశాయి
భాగ్యవర్ణాపకులు వ్రాసెఁ బద్మగర్భుఁ
డనఁగఁ గర్పూరతిలక రజోవదాత
ఫాలమునఁ గుంతలశ్రేణి పఙ్క్తి క్రాలు, ౧౦

శా. సైరంధ్రుల్ ప్రియికెత్తి కజ్జలముఁ బక్ష్మశ్రేణికం దీర్చ వా
లారుం గన్నుల మీఁదు చూచు తఱి ఫాలాంచ చ్చతుర్థీనిశా
స్ఫారేందుం గనె వక్త్రి; మక్కునట గాఁ బర్వేందుఁ డాత్మ ప్రభో
చోరుం డుండఁగఁ దన్నుఁ దద్గతవిభా చోరం బనున్ లోకముల్. ౧౧

చ. కనుఁగవఁ దన్నుఁ గెల్వఁగ మృగం, బల సూతున కిందురేఁతు నే
నని రుచిదక్కఁ దత్పరిమళాఢ్యత లేమి నతండు గొంకఁ, దా
వినుపఁ జనన్ 'బగం'దనదు నెత్తుటఁ బొట్టిడుకొంట కాక వా
నను ?' యనన్మృగం బమరుఁ జానకు ఫాలము పచ్చికస్తురిన్. ౧౨

తే. కడిఁదివిలు చేఁది గుఱి కీలకఱచి నిలుపు
మరునికువలయశరముకంపములఁ బోలుఁ
దార కడకంటిపై సారె చేరిచేరి
వేగ మగుడ సలజ్జ దృగ్విభ్రమములు. ౧౩

తే. నవ వయస్సీధు మదముచే శ్రవణ కూప
ములఁ బడెడు శంక నలువ చాపలము లుడుగ
విడియె శృంఖల లనఁ గాటు కెడిన దీర్ఘ
పక్ష్మరేఖలఁ గనుదోయి పడఁతి కొనరు, ౧౪

చ. అనయము రాగ మొప్ప నహాశాననచంద్ర కటాక్ష పంక్తి వ
ర్తన నపు శంకఁ గణ్మ మను శ్రీ మఱుపెట్టుఁ జెఱంగి చెండుఁ గొ
ట్ట నవనిఁ బడ్డ కమ్మ మగుడం గొను నంతకు నంసపాళి నం
గన యిడి దాఁచు పేరఁ బెర కర్ణము కమ్మ పయిం దళుక్కనన్. ౧౫

శా. నాసా చంపకత న్సుగంధ మచటన్ రా భృంగముల్ గ్రోల నం
త్రానం బొందియుఁ, బల్కుచో నలము వక్త్రం బేల నా నేటి ? కం
దే సౌరభ్యము లేమ. కుందములు గావే దంతము ? ల్గానినాఁ
డాన క్కిన్ బ్రతిబింబ దంభమున నే లా వ్రాలఁ దజ్జాతికిన్ ? ౧౬

తే. శంఖ సామ్యంబు రా మున్ను జలజభవుఁడు
సరసిరుహపత్త్రనేత్ర కంధర యొనర్చె,
జవ్వనము వచ్చి వెండి సాక్షాత్కరించు
శంఖమున చేసె నును గంధసారచర్చ. ౧౭

క. కమలదళేక్షణ సంగీ
తమునఁ దెగడు మంద్ర మధ్య తార త్రిస్థా
నములకుఁ దీర్చిన రేఖల
క్రమ మగు రేఖాత్రయమునఁ గంఠం బమరున్. ౧౮

తే. లలన మృదుబాహు యుగబిసలతలు గడఁగి
బిసలతాశ్రీల నెల్లను వెస హరించె,
మఱి హరింపంగ నవి నెఱి విఱిగి కాదె
సారెఁ దనుయాత్రఁ దంతులఁ జరపుచుండు. ౧౯

మ. తళుకొత్తు న్భుజకీర్తి వజ్రఘృణి సూత్ర స్యూత హారస్ఫుర
త్కళికా చిత్ర కుచద్వయోపరి గళాధస్స్వల్పవిస్తారమై
వ్యాళికాలస త్తిర్యగుర స్స్థలం బను వివాహాంభ న్మనోజాత పా
టలవృంతచ్ఛదపీఠబావికముదంచ ల్లోవలెఁ గేళ్లింతికిన్. ౨౦

చ. ఒరవెడు జవ్వనంబు వెలికొత్తఁగఁ, బయ్యెద నిగ్గుఁ గూడి బి
ట్టదుమఁగ, లేఁత లౌట దిగ నాఁకను మీఱను లేక, వక్షపుం
జదుమునఁ బ్రక్కలి న్మెఱసి చప్పటలై మఱి లావు గూడఁ బైఁ
[1]బొదలె ననంగఁ బిక్కటిలెఁ బొల్తుకచన్నులు నాఁడునాఁటికిన్. ౨౧

తే. ధృత రఘూత్తమ శాప మొక్కింత విడిచి
విడిచి కద కేఁగ నవ్వు దప్పుడ కలిపెడు
చక్ర యుగ మన బొమ్మెర్ల న్నాక్రమించెఁ
గొమిరె చన్నులు లేఁగవ్వు కొనల నలర. ౨౨

క. తా రెట్లట్లుగఁ దమ్ముం
జేరిన ముత్తెంపు సరులఁ జేసియ చన్నుల్,
లోరెంట నుడిపె. ఘన మగు
వారు నిజార్ణవముఁ జేరువారికి నీరే ? ౨౩

తే. విరహితతిమీఁదఁ గోపాన మరుఁడు దివియ
వేగమై పైఁడి యొఱతోన వినరఁ, గట్టు

1 పా. పొదివె.

దునిసి బ్రతికి నసిధార దోఁచె ననఁగఁ
కనకరుచి మధ్యలత నారు కాంత కలరు. ౨౪

క. అండజ గామిని యూరువుఁ
బిండువలపు లాన నాభిబిలము వెడలి చ
న్గొంతల నడుముగఁ బ్రాకెడు
కుండలియో యనఁగ నారు కొమరొప్పారున్. ౨౫

క. అంగన నిలిచిన బాహువు
లుం గొనును నేఁబుపలుచు లోకమునకు ర
క్తాంగద కాంచీభేదము
లుం గెళవుల నడుమ నునికియు న్బూఁగారున్. ౨౬

క. తనుమధ్య వళీభంగము
లనుగూర్పఁగ నవియుఁ దత్కులముల యఁ ఁ గం
తుని యిడినపత్రితే కనఁ
జను నొడ్డాణమునఁ గొను చామకు నమరున్. ౨౭

క. లేఁ గౌఁ దీఁగ నితంబము
వ్రేగునఁ ద్రెంపుటయుఁ గని విరించి బిగించన్
లోఁగి ముడి యిడియె వదలుగ
నాఁ గోకస్తని గభీర నాభి చెలంగున్. ౨౮

క. వెలఁది కటిపేర నిల నొక
పులినము దిగఁబడియె సింధు పులినపు పంక్తిన్
నలువ యది వడఁగఁగాదే
తెలియుటకుం దంచపదము దిరముగ నిలిపెన్. ౨౯

తే. కదళి దివియించె నాగ్రాంఘ్రికంబు తొడల
వెనుపు నెట్టన్నఁ బొరల సోదన నడంచు
కొన్న యాఁదోఁకపాటును గొప్పు విప్పు
మెఱయు గోర్మ్రిచ్చులును గెంపు గుఱులు గావె. ౩౦

తే. వసుధలో నెట్టి శ్రీ గల వారివేని
కరభములు దాన్యములు సేయు సరసిజాక్షి

యూరువుల కెట్ల ఓన్నఁ బైఁ దారు మోచు
గొడుగులును నల్ల కలశముల్ గుబ్బలు గావె. ౩౧

క. వలరాజు కుటుంబము న
గ్గలముగఁ బోషించు కలమ గర్భము లయ్యెన్
బొలఁతుక జంఘ లతిశ్యా
మల మంజీరస్థ నిబిడ మరకతకాంతిన్. ౩౨

తే. ఉదిత నిద్రంపుజంఘల సవతుఁగోరి
కలమగర్భంబు లడఁచు లోఁ గంటకములు,
దాతురుల మించి మఱి దివసక్రమమున
నిలువ కవి బాహిరము లైనఁ దలలు వంచు. ౩౩

చ. ఇలఁగల వస్తుసంతతుల కెల్లను గచ్చడు మాన్యభావ పా
టల రుచి కేమొ వేఱ యొక డా లిఁక వచ్చునె? లక్కనీట మ
మ్మలమిన దెంత ముగ్ధ యిది యంచుఁ బదాబ్జము లంగుళీముఖం
బుల నగు నట్లు మించునఖము ల్మెఱయన్ గొమరారు నింతికిన్. ౩౪

క. లలనోపరిపద కచ్ఛప
ములు బలిమిమెయిన్ గజ ప్రభూతగతి శ్రీ
విలసనముఁ గొనఁగఁగాదే
కలిగెన్ గజకచ్ఛపోగ్ర కలహం బుర్విన్. ౩౫

తే. తరుణి తనుకాంతియెదుట నూతనహరిద్రి
తులకు రాలేక యత్యంత మలిన యయ్యె;
నౌటఁగా రాత్రియన నిశ యనఁ దమిస్ర
యన నిశీథిని యన క్షప యనఁగఁబరగె. ౩౬

సీ. అయ్యిందువదన ధరాంగన గావునఁ
బ్రాజ్ఞేమ్రిఁ బొరుగుల భాగవతుల
గృహములందు మరాళికై కావళీ హరి
ణీ మనోజ్ఞా స్రగ్విణీనమాఖ్య
లమర ఒనించి వయస్యలై నాగక
న్యలు పుత్త్రికావివాహముల్గయ్యందుఁ

బాడు పద్మాలయా వరిణయామేయగే
యముల ననంతు కల్యాణగుణము,

తే. లద్భుతం బొప్ప విని విని యతనిఁ గవయు
బుద్ధి ప్రాగ్జన్మ సంస్కారమున జనింపఁ
దదవతారానుమేయ కథాసుధాను
కలిత లీలానుకృతుల వర్తిలుచు నుండి. ౩౭

సీ. తమతండ్రి శ్రీశ దత్తశ్రీలు గృహమునఁ
ద్రవ్వితంతములయ్యెఁ దనదు తొంటి
స గ్వినిర్మాణ దాస్యం బనుత్సేకత
జరపుచుఁ బ్రజ్ఞ వైష్ణవపురాణ
సంహితావ్యాఖ్యా రచనఁ బ్రొద్దుఁ గడుపుచుఁ
గట్టెడుకమ్మ చెంగలువ విరుల
తోమాలె లలకలు దువ్వి కంతునకు [1] బా
ర్థనిబద్ధఖేటకం బనఁగ సీల

తే. వృషకకుద్రేఖ నెడమ కొక్కింత యొఱగ
నిడిన ధమ్మిల్ల వలయంబు నడుగనందుఁ
గొంతనే పర్థిఁ గీలించి కూపవారి
నీడ వీక్షించి క్రమ్మఱ గూడ నునుచు. ౩౮

ఉ. ఆ నవలా యలంతి పసుపాడి, దుకూలముఁ దాల్చి, యువ్విదల్
గోనలఁ దావు లుప్పతిలఁ గంకుమ తేటల నిగ్గు దేరఁగ
స్రానన నాభిఁ దీర్చి, వితృ బద్ధ లతాంతము లర్థిఁ గొప్పునన్
బూని యొకింత సేపునిచి పుచ్చి చెలిం గని వెచ్చ నూర్చుచున్. ౩౯

క. మీ పాడిన హరిచందము
లే పాడిగఁ దలఁప వచ్చు? నితఁ దేవతులం
గాపాడినవాఁ డనఁగ్రై
క్రొ పాడినఁ దన్ను వలచి, తొయ్యలులారా! ౪౦

---

[1] కూర్పరబద్ధఖేటకం

తే. తాను సురమౌని నృపతనుల్ దాల్చె యకట
కామినీరతి నుడికించుకంటె నట్టి
గండెయును నల్లదానరిగాఁడు కిరియు
హరియు నై పోవుటయ మంచి దనుయుగంబు. ౪౧

క. ఆ తనువుల లేరు గదా
నాతులు; మఱి కాక కలిగిన, న్వగఁ దిర్య
గ్జాతికి నీజాతికిఁ గల
యాతీవ్రత గలదె? ఘొఱుఁగ కి ట్లేలంటిన్ ? ౪౨

తే. "ఆత్మవ త్సర్వభూతాని" యనుట బొంకె?
ముద్దియల కైన వలవంత ముచ్చటఁను
నాట పాటలఁగతలఁ గొంత తఱఁగుఁ గాని
నోరు లేని జంతువులకె నొప్పి ఘనము. ౪౩

మ. ధరపై సీతఁడు పూర్వకల్పముల సక్తస్త్రీపిశాలాంబకాం
బురుహశ్రేణి జలంబు మైఁ బులకలున్ బూరించుచున్ వేఁచు దు
ర్భరకర్మం బలమంగ వచ్చు జలజత్వ స్తబ్ధరోమత్వకే
సరిత ల్పూర్వ్యవతార దంభమున నాచ్ఛాదించుఁ దా ప్రౌఢిమై. ౪౪

క. అనిమిష ముని మనుజాధిప
జననంబుల సీతఁ డెట్లు జలజాక్షులఁ గూ
ర్చిన వారి నేఁచె దయలే
కనిన విసుఁడు మీదుపాటు లంద తెలిపెదన్. ౪౫

చ. మొదల సుషేంద్రుఁడై యితఁడు మోఘహతిన్ భృగుపత్నిఁ ద్రుంచి, య
మ్ముదుసలి 'గేహినీ విరహముం దన యట్లన పొందు' మన్న, నా
కవియును దేవకార్యమున కయ్యెడు నంచు వహించి, త్రోఁచు లా
గెద వటువయ్యు లచ్చి మది కెన్నఁడుఁ బాయని జాలి నింపఁడే? ౪౬

మ. ప్రళయార్కోగ్ర కురార కోటము నృపత్రైవిద్యవత్పీఠికా
ఖ్యల త్రిస్థానము లేడుమార్లు వరుసన్ ఘట్టించు దోశ్శక్తిఁ గీ
ర్తిలసద్వల్లకీ ప్రోయ రక్తయయి యెంతే వశ్యయౌ భూ సతీ
తిలకంబుం దుదిఁ ద్రోపఁ గశ్యపున కార్తిం బిడ్డ యైపోవదే? ౪౭

మ. తన సౌందర్యము చెప్పఁగాఁ గరఁగి పద్మాకాంత రప్పించి మో
హనకంజంబున వైచి తియ్య మిడు నెయ్యం బొప్పఁ బైకొన్న, మీ
ఁతి నృశంసత్వమునం బొలంగి, వసి వెట్టిం జేసెఁ, గాకుత్స్థుఁ డై
న నిలింపారివిదారిచందమున లెం దానస్విచారింపుఁడా. ౪౮

చ. చెలువముఁ దాల్చి త న్గవయఁ జేరిన రాగిణి రావణస్వసన్
నలువురు నవ్వ నత్తెఱఁ గొనర్పక యేలిన, వియ్య మై యతం
డలుగఁడ, సీత కిట్టి తలఁ పాత్మఁ దలంపక యాయమ న్స్వపృథా
కలహమునం దనం దొలఁగు కాకకు నాఁకకు లోను సేయఁడే. ౪౯

శా. శీత్కార ప్రసవద్రసమై పెదవి గం పింప, న్మ్రల క్షిప్త ప్రా
వృట్కాలాంబుద గర్జ గెల్వఁగ. వల, స్పృశ్యఖండశాఖాసిత
త్విట్కుంభీనసరేఖఁ గే లసిలతా ధృద్బాపల వేష్టింప, ము
రాట్కంఠీరవ మై యొనర్చె పడి సోణా, లంట ఘోణాచ్ఛిదన్. ౫౦

తే. ఒల్లఁ బొమ్మన్నఁ బోదె, తా నుల్లసముల
నేఁప? నది రక్కసియయౌట యెగ్గె? పలచి
స్త్రీలు దలవంపఁ దాన వచ్చె, నది చాల
కాటదాని జీతు సే యఁగవలయునె ? ౫౧

మ. తను నంటన్ నతు లొంచఁ గోరు మునివృందంబుం దదాపోవి వ
ద్వనజక్షోదము గల్గియు, న్వెలజనిం దా వల్లవ స్త్రీలుగా
జననం బందఁగఁ జేసి కూడియు, న్వసంసక్తాత్ములం గాందినీ
తనయప్రేరణఁ బాసె భోజపుర యాత్రాదంభ సంరంభి యై. ౫౨

చ. హతలనొనర్చె మోహితల నల్ల యయోముఖి న్నావృల్ల స్వ్యభూ
సుతను, విరూప లౌట నసుచో, మునలి స్వేష్ట నిట్ట త్రాటి మై
యతివ రమించెఁ దా. మునలి య్యయ్య, రక్షా న్మఱుగుజ్జు ప్రేష్యకై
ధృతిసెడి యుగ్రసేనునకుఁ బ్రేష్యత నొందియు బిడ్డ యేలఁడే ? ౫౩

తే. తనకు నందఱుఁ గూర్ప బృందావనమున,
నొకతె రతిఁ దేల్చి, కాఁక నొం దొకతెఁ బ్రేల్చి,
యంత రాధకు మేలువాఁడై మురారి
యెల్ల నతులకు నెద నుడు కే యిడండె. ౫౪

వ. అని యిట్లు త్రపాభరంబున సుపాలంభదంభంబుగాఁ జేయు పునఃపునస్స్మరణంబున నంతఃకరణరాగంబు దేటపడం దెలిసి బోటు లీబోటి కైటభారియెడ నాటుకొన్న కన్నెకూర్మి లజ్జా వశంవదయై వెలివిరియంగానీక పుటపాక నికాశం బగుటఁ జీకాకుపడి నాఁడునాఁటికి నగుచున్నట్లు గిటగిటనగుచున్న దింత నియ్యింతి యెరవు మాన్పి మనలను గుట్టెఱుంగనీయని యింగితం జెయుట వలుచుకొని చింతావనోదనంబు సేయకున్నం బ్రమాదం బని నవ్వుచు నర్మగర్భంబుగా నిట్లనిరి. ౫౫

ఉ. ఎవ్వతె వట్లపో నెరసు లెన్నకమానదు ప్రాణభర్తలం
దవ్వుల నున్నఁ గాఁకకతన, న్మఱి హారలు వశ్యులైనఁ దా
రెవ్వతె నొల్ల కొక్కటయి యింద్రుఁడు చంద్రుఁడటంచు. బోటి దా
నివ్వలఁ జేరకత్తె యగు, నిట్టివి నీతలఁ వెగనే చెలీ. ౫౬

క. అనుటయు నెలనగ వడఁచుచుఁ
గన లించక తెచ్చి యొౌదు గఱమచు నయ్యం
గనలఁ గందుకనికరముఁ
గొని వ్రేయుచుఁ గెలను చూచుకొనుచుం బలికెన్. ౫౭

క. విడువక పీ గానము సొగ
సిడుటయు, మఱి పాడుఁ దనుట యెగ్గే? పాసెం
బఱగిన వారే పేదలె?
కొడిమేలు గట్టుకుఁడి యతనిఁ గాని పని యేలా ? ౫౮

శా. పోసిం దన్న, వయస్య లిట్లని, రగుం బో నిక్క, మిం కిప్పుడె
కాని, మ్మిం కొక కొంత సేవటికి నే కానీ. సఖీ, యెల్లియే
కానీ, నీనుడిఁ దన్మనోజ్ఞ గుణము ల్రానీ, తదన్యాయము
ల్రానీ, చిందినఁ జింత నీ కతనిపైఁ గా కెవ్వరిం దేల్చె దే ? ౫౯

సీ. నఖముఖోజ్ఝిత వరాబ్జముఖముక్త బాష్పంబు
వటిమ దీవవుఁ జిఱుచిటలు దెలువఁ,
బౌరి నుపాంశూత్స్రష్ట పూత్కృతు ల్కృశమధ్య
పార్శ్వ దుహుఃప్రవకంవములు దెలుప,

నొదవెడు గాద్గద్య మదిరిపాటునఁ బల్కి
రింపఁ బుట్టెడు కేకరింత దెలుప,
వలవంత విసువు కాంతల పుట్టు దూషించు
కారణంబుల తొంటి కతలు దెలుప.

తే. నలఁతఁ బానుపుపైఁ బొరలాట దెలుపఁ,
దెగువ లోలోననే నవ్వు నగవు దెలుపఁ,
గలఁకఁ జూమీఁదివనితేని కనరుదెలుపఁ,
బొలఁతి రేలు నీయున్కియే పులుగ గాదె. ౬౦

చ. ఎఱుఁగరుగా యొకద్భుతము! నీచెలి దీర్ఘికఁ దీర్థమాడ నా
యఱుతఁ దగిల్చి పోవుఁ దన హారము; పోయిన నేనుఁ బోవుదు;
న్మఱకువ వెంటఁ బోవ జలమగ్నత నౌ నదినున్న: మైనఁ దాఁ
గఱకఱిఁ బెట్టి సొమ్మడుగుఁ గాని నిజార్తి యెఱుంగ దేమియున్ ౬౧

చ. అనిన మరాళి పల్కె, వినవా హరిణీ, యొకనాఁడు కస్తురిం
గొని యిదు బొట్టు నా కనుచుఁ గూర్మి నొసంగిన?, బెట్టుచుండఁ, జూ
డ్డినుచు మొగంబు వ్రేసినటు లౌ తన యూర్పుల నింకి యింకి పో
యిన వలుబేంట్లు గోరఁ గొని యెత్తనె పట్టెను మాటిమాటికిన్. ౬౨

మ. అనినన్ స్రగ్విణి వల్కెఁ, దన్నుఁ జెలులారా, నే లతాడోలఁ జి
క్కన నూఁపం దెగి వ్రాల, దీని చనువ్రేకం బేక్రియః దాల్తునో
యని పట్టం, దిన మధ్య మార్క రుచి శీర్యన్మంజరు ల్పోని వా
డిన పాలిండ్లను బెండుబొమ్మ గతి నుం డెన్నంటిదిటం బుల్కనై. ౬౩

వ. అని తన యవస్థఁ దోఁప నాడిన ననాదరయుంబోలె వారల కిట్లనియె. ౬౪

క. అప్పఁగఁ దీర్పఁగ మిక్కిలి
నేర్పు గల వయస్య లట్లు నెలఁతలు మీ మీ
నేర్పునఁ బలికెద రక్కట
యేర్పడ మీ కీ విచార మేటికిఁ జెపుఁడీ. ౬౫

వ. అని మేలంబు సేసికొని తేలి పోఁబలికి పుటపాక ప్రకారంబగు వియోగ దవథు
భరం బవ్వధూరత్నం బడఁచికొని యుండియు నుండలేక నిశానమయంబుల
నొక్కొకమాటు తనలోన. ౬౬

సీ. అభినవ కువలయ శ్యామకోమలమైన
డాయూఁపు మకర కుండలముఁ దాల్ప,
నిస్తులాస్యశ్రీవయః స్తంభ నిక్షిప్త
నింబచ్ఛద భ్రూపు నిక్కనుంత,
పరువంపు మంకెన విరి వంపు నరవంపు
వాతెఱ చంద్రదంపు వాన గురియ,
నద్దంపు మెఱుఁగు వాలారు కన్గవచూడ్కి
శ్రవణకుండల కాంతి సవతుగాఁగ,
తే. సప్తభువనాంగనానురంజనకు సప్త
విధ పరీవాహముగ గాన సుధ వెలార్ప
మాడ్కి వేణువుపై వ్రేళ్ళు మార్చి మార్చి
మరులు కొలిపెడి గోవింద మందసతుల. ౬౭

ఉ. అక్కట రాధ నీకుఁ దగవా మగవారల నత్తమామలం
దక్కి ముకుంద వేణు కలనాదపు టీలకు లేటిమొత్తమై
త్రెక్కొనుచాఁకమై నడికి రేలరుదెంచిన గోపికావళిన్
బొక్కఁగ జేసి తద్రుచిర భోగము గుత్తగ నీవ కైకొనన్. ౬౮

ఉ. అక్కమలాక్షుఁ డొక్కెడ నిజాంసమునం దిడి కుంజపుంజపుం
జక్కికిఁ గొంచుఁ బోవఁ బెఱ చాన లినాత్మజవెంట వ్రేఁగుట
న్నిక్కిలి డిగ్గు పాదనరణిం జని రోయుదు రట్టె! రోసి తా
రక్కటఁ గాంచు టేమి! వల దా యభిమాన మొకింత యంతికిన్ ౬౯

చ. ఇలు గలనైన వెళ్వడని యీయువుటాంత్రకుఁ దాఁపికత్తెవై
యులు కెఱలించి శౌరి తను యోగపు వాచవిఁ జూపి మీఁదఁ గా
ల్లలము వియోగవహ్ని భవదంతర సైకతవంక్తి పొంత వం
తలఁ బొరలించె. తౌదు శమనస్వన వ్యగ్రమయాఖనందనీ! ౭౦

వ. అని యొంటి పాటువం దినలోనం బలుకు వలుకు లాలించి పొంచియున్న
వయస్యలాస్యంబు లవహాస్యచంద్రికాతుందిలంబులుగాఁ దోఁచి 'భామ,
యేమేమి? నీ మనం బెఱింగియే కదా మును మున్న యతనిమాటలు మానలే
నంటి' మని మూదలించినం గించి దవనతాననయై నెమ్మొగంబు వెలవెల

పాటు లేనగవున నడంచి మఱి మెఱుంగ ననువుపడక యందంబుగూడఁగాని వారి కిట్లనియె. ౨౧

తే: 'నాఁడు మన మున్న నెట్లొ పూఁబోఁడులార,'
యనిన, వారలు మాఁటడ నా యమకు వనిరి
'యింతి, నాఁ డుండ కెందుఁ బోయితివి నీ ?' చ
టన్న నచ్చెరువడి వారి కలిప పలికె. ౨౨

తే. 'సకియలార, త్రైకాలిక జ్ఞానవంతు
లైన ఋషులట్లు పలికెద, రంత యెఱుక
యెదఁ గలిగెనేని యెఱిఁగింపుఁ, డేను మొదల
నెవ్వతె' మున్న ; మఱి వార లిట్టు లనిరి. ౨౩

మ. "దివిజద్రుప్రసవంబుఁ గాంచిన సపత్నిం జూచి, చూ పోవ, కిం
తవుజిల్గుంబని యంత సేసి, మది నీ ర్వ్యా ... ల్పందడిం
ప, విరిం బోక, ద్రుమంబుకై కొని, వతి న్మందన్న ద్రామా నెల్లఁ దే
నవధిం బెట్టిన సత్య నీ వహహా ; కా వా కామినీ !" నావుడున్. ౨౪

వ. గ్రక్కునం బ్రత్యుత్పన్నవిజ్ఞానయై, గృహదీపికారోపణంబునం గృహగత పదార్థంబు లొక్కమాటె దృగ్గోచరంబు లగునట్లు. జన్మాంతరంబున నయ్యనంతుని తోడి క్రీడాప్రపంచంబు సద్యస్సమనుభూతం బైన తెఱంగునం దోఁచిన. ౨౫

ఉ. వాలిక కన్నులం బొడము వారి నక్జల మాశ్రితశ్రవో
గోళక మై తదంతికపుఁ గుంతలవల్లికిఁ దల్లితోడుగా
మైలవళి న్నన ల్నిగుడు మైఁ బులక ల్నిగుడన్ శ్లథాంగియై
సోలినఁ జూచి డెందములు సుఖ్ఖన హాయని బోటు లర్మిలిన్. ౨౬

ఉ. ఎంతకుఁ దెచ్చెనే నరసిజేక్షణ చెయ్దము ; లిందుమీఁద జ
న్మాంతర వర్తనంబు హృదయంబున కిత్తఱి నెచ్చరించి గో
రంతలు గొండలంత లగు నట్లుగఁ జేసితి, మంచుఁ గూపికో
ద్వాంత సతాళవృంత మృదు వాత హిమాంబుకణాళిఁ దేర్చినన్. ౨౭

క. తెలిసి కను దెఱచి వెండియు
జలజేక్షణ తన్ముకుంద చరణస్మృతిని

శ్చలతఁ గను మొగిచి మఱి య
క్రులు తెప్పలఁ ద్రోవఁ దెఱచి జూచి సఖులతోన్. ౭౮

క. మీ రెవ్వ రనుటయును, శృం
గారిణి, మే మురగకన్యకల; మింతకు ము
న్ధారుణి కేతెంచితిః మన
నారామలఁ గౌఁగిలించి, యార్తి న్బలికెన్. ౭౯

ఉ. అట్టి మురారి కిప్పు డనుఁగై, మఱి యోక్తలివేళఁ గ్రమ్మఱం
బుట్టి వియోగవేదనలఁ బొక్కెదు నీ తను వేల? తండ్రి దా
నిట్టఁ నన్ను నిం కొకని కియ్యక తాల్తన. యోగశక్తిఁ బో
బెట్టెద దీని, వెండియు నుపేంద్రపదాంబురుహంబె పట్టెదన్. ౮౦

క. అది యెంతె భక్తి, యెవతే
నెద విశ్లేషైకభీరు వృత్తిఁ బ్రియాలా
భదశన్మొయిఁ బొటఁగించిన
హదనన యదిగాక యున్న యవి వైరిః ముల్. ౮౧

తే. అనిన వారలు పల్కి, "రా యదువతంస
మెందు జన్మించుఁ? విను, రంగ మంద నిల్చె
వేగఫా చేల? యతఁడ నీ విభుఁ డగుటకు
నర్పునాదుం నిప్పటి హరి భజింపు. ౮౨

చ. అలుకి కు" మన్నఁ దేతః మఱి యంతటనుండియు వేళ వేళ నెచ్చె
చ్చెలు లిడు తెల్వులు న్మగుడఁ జింతల నంతమనంబులు న్సమా
కలితత మించె సౌమ్మిదని కార్శ్యమునన్ హృదయంబున న్సదా
వల్లవలగాఁగ నీలపుల బన్నసరం బయి నిర్మలాంగికిన్. ౮౩

తే. ఎలని యేప్రొద్దుఁ గనుపొంద నీక మరుఁడు
కలహమున కంకకాఁడయి కాలు ద్రొవ్వఁ,
బాంథబహుళకీ పాపరంపరలు వెదల
కింటిలో నేదుముల్లు య్యె నిందుముఖికి. ౮౪

మ. తలిరుంగై దువుజోదునానతి వధూ ధైర్యంపుఁ బెన్గోటఁ గం
దళి తాహర్మ్యభయంత్ర కారుఁ దలుక న్నానాటికిం ద్రెళ్ళఁ గో

మలమారంఢమరీచిదీపకశికోష్మం జూచి యే యుం దళ
ర్ధళ పాథోరుహకోశకుహరోచ్చ్యచ్చంచరీకాళ్మముల్. ౧౫

గీ. పొంత ఘటయంత్రనరముఁ ద్రిప్పుచు జపించు
మగువధృతి దూల మధ్యాహ్న మంత్రవాది,
సురుచిరవితానదంభ కౌసుంభధారి
తుహినధారాగృహాంగి బిందువులు సెదర. ౧౬

ఉ. తామరసాపత్రామముఖి దంష్ట్రిత విస్ఫుట మల్లి హల్లక
స్తోమరజశ్ఛటాంగక మధుద్యుతితార వియద్ద్రుచంద్రకమో
ద్దామ పిత్ర్యప్రసూ ప్లవగ ద్రైస్వరుతోత్థ రథాంగ పోత. చిం
తామయ నిద్రలం బొలసి తాపము సేయఁ దొడంగె నింతికిన్. ౧౭

వ. ఇ త్తెలంగన సకలకాలంబుల నారటంబునకు నూరటఁ గానకుండియు
నప్పుండరీకాక్షి యందుండు నప్పుండరీకాక్షు నారాధనంబున నారాధరమణుం
గ్రమ్మఱ జెంద డెందంబునం దలంచి. ౧౮

సీ. పద్మాస్య ప్రతిదిన ప్రత్యూషమును మౌన
నియతి మేల్కని, నఖీచయము మ్రోల
హేమపాత్రిక హరిద్రామలకాద్యిక
స్నానీయవస్తు వ్రజంబుఁ గొనుచు,
ధౌతాంశుకంబులు తడియొత్తులును దేర?
నంతఃపథంబున నరిగి, నిజగృ
హారామదీర్ఘిక ననుసంహిత ద్రావి
డామ్నాయయై స్నాన మాచరించి,
తే. పద్మినీలేశ పూర్ణసౌభాగ్యదాంగ
ధూతి చకచక లీరెండతో డ మూట
యయ, నిడువెంద్రుకలగుంపుమలఁచిపై చి
వేగ వెస వెడ దడి యొత్తి, విధియుతముగ. ౧౯

ఉ. కుంచరాగ్ర నెన్నొసల గుమ్మడిగింజ తెలంగు పాండుమృ
ద్బిందువుఁ దీర్చి, చెందిరము పేచకశీర్షముపై బలె న్గటిం

జందుర కావిజీ ఖమరఁ, జల్లని రేయిటి తట్టుపున్నగళ్
న్విందులఁదేల్చ, నూనెముడి వెండ్రుకలుఁ దడితావు లీనఁగన్. ౮౦

తే. తోటి గట్టిన చెంగల్వ పూవుబెత్తుఁ
దరు వరిణ తోరు కదళి మంజరియుఁ గొనుచుఁ,
బోయి, గుడి నంబి విజనంబుఁ జేయ జొచ్చి
మ్రొక్కి వేదికఁ బలువన్నె ముగ్గు వెట్టి ౮౧

తే. కపిలగవి సర్పిఁ బృథు దీప కళికఁ దీర్చి
ద్వయముతో వక్షమునఁ గల్వదండ సేర్చి
యగరు ధూపంబు లిడి శర్కరాజ్యయుక్త
హృద్యకదళీఫలాళి నైవేద్య మొసఁగి. ౮౨

క. ఖండిత పూగీ నాగర
ఖండంబులు ఘన శశాంక ఖండంబులచే
మండితమగు తాంబూల
మ ఖండస్థిరభక్తి నొసఁగి కదలి చెలులతోఁ. ౮౩

తే. చెలువ గర్భగృహ ప్రదక్షిణముఁ జేసి
వినతయై మౌళి శఠకోపమును ధరించి
చరణతీర్థముఁ గొని తత్ప్రసాదలబ్ధ
మైన మాల్యముఁ దాల్చి గేహమున కరుగు. ౮౪

క. ప్రతిదినము నిట్లు చని య
చ్యుత పూజ యొనర్చి వచ్చి సుదతి వియోగ
చ్యుతధైర్య యగుచు నయ్యదు
పతి గుణములు ద్రవిడభాషఁ బాడుచునుండున్. ౮౫

తే. మొదల నాముక్తమాల్యద-మదనతాప
తరణి వెనువెట్ట వేఁగిన దక్షిణాశ
మత్కృతోష్మకుఁ దుదముట్ట మాఁడు ననుచుఁ
దొలఁగె నన నుత్తరాశకుఁ దొలఁగెఁ దరణి, ౮౬

వసంతర్తువు

చ. తెలియఁగ వచ్చె నట్టితఱిఁ దిగ్మకరుండు ధనాధిపాశకై
తొలఁగినకారణంబు, బతివ దుర్వహ దీర్ఘవియోగవహ్ని పె
ల్లలమిన తద్దిశం దగిలి నట్టి తనూష్మ ఘనీభవన్మహా
జలమయశంకర శ్వశుర శైలము కోనల చల్వఁ దీర్చుకోన్. ౯౭

తే. కినిసి వలజేఁడు దండెత్తఁ గేతు వగుట
మీన మిాఁ దోఁచు టుచితంబు, మేష, మేమి
పని యనఁగనేల ? విరహాళ్యఁ బాంథయువతి
దాహమున కగ్గి రాఁగఁ, దత్తడియు రాదె ? ౯౮

చ ప్రియ పరిరంభణ ప్రథిమపె ల్లిఁక నామని వచ్చి చేయుఁగా
వ్యయ మని సీతునందె చెలువ ల్పెదవు ల్లడువంగ వచ్చెఁ దా
రయమునఁ బేర్చి యా ఋతువు : రాఁ జలి విచ్చి తొలంగ ర య్యవ
స్థ : యుచితమే కదా 'విపది ధైర్య' మనం జనుమాట యింతకున్. ౯౯

ఉ. స్పృష్ట బహు ప్రవణం బయిన సీతున కల్కి నిజోష్ఠపల్లవో
చ్ఛిష్టముఁ గొన్న డిమ్మధువి సీయన కింతులు మోవిఁ దన్మధూ
చ్ఛిష్టముఁ గొన్న యొచ్చె మఱఁ జేసిన, వారు కృతం బెఱింగి వి
స్పష్టముగా నొసర్చిరి వసంతున కాఱటి దోహదంబులన్. ౧౦౦

మ మునుపే చంద్రబలంబు గల్గి మలయంపుంగమ్మ లేగాడ్పుఁదే
రున నేతెంచు లతాంత బాణునకు సూర్యుండు న్మహిం ప్రగొత్తగా
ననుకూలించె జలంబున న్విరహిణీ ప్రాణాపహారంబు సే
యన యూహించు విధాత కృత్య మది యేలా మాను నెప్పట్టునన్ ? ౧౦౧

క. మలయ కటకోటిజస్థిత
కలశీసుత సేవ నిట్టు గనెనొ తదాశా
నిలఁ డనఁగ నలనవృత్తిన
మెలఁగుచు నాపోశనించె మిహికాజలధిన్. ౧౦౨

క. మలయతరు న్యాయమ్మ యిలఁ
గల తరువులకెల్లఁ జేయఁగా ఫలమ్మే జుమీ

యళరించు నెపంబునఁ బరి
మళితములుగ నవఁగ నచరి మారుత మొలసెన్. ౧౦౩

ఉ. కుప్పసము ల్వ్రిచ్చి, వలి బ్బల నొత్తిరి హత్తి వేగనా
మిప్ప లలర్చ్చ గాడ్పుల కధీశుఁ, గ్రమంబున మిక్కి శంక మై
నుప్పతిలంగ దోమతెర లప్పర మెత్తిరిః దక్కి రూప్యముల్
దెప్పరమైన లోహళకటీ ప్రకటీకరణంబుఁ దాఘినల్. ౧౦౪

మ. అరుణాంశుండు హిమర్తువన్ రజని దీర్ఘ క్రక్కిపూర్తు వా
నః కలోక్యిరుఁ దాచు మున్న యెదుట న్ఖాళ్యమాకుచాలేప నం
కరసాంద్రాగ్నిశిఖారుణప్రభఁ గొనెన్, గాఢస్నేఁ గొల్లిప
ర్తిరుతం బెట్టు చెలంగు మానకుఫిత స్త్రీ కర్త డంబోళియై. ౧౦౫

తే. మృగమదాలేపమును మాని రగరుకలనఁ
జన్నుగవ మీఁది రొప్పిరి జన్నసరము,
నొంపి కురువేసు పోఁచకుఁ గంటగింప
రైరి తుళిమెచు సవపుష్పలం దళిరులు. ౧౦౬

చ. చిలువసుధాకసాధలల దెల్పఁ బుట్టిఁడితావిఁ డీయ నై,
వలపుల నందు తప్పియుల వక్త్రవిషజ్వాలనొప్ప నొట్టి నై,
పెలువడి తద్గుణద్వితయ వీథఁ బామీ యన మానపట్టుఁల్
తలిరులు పుట్టుటల్ గలుగఁ దార్కొనెఁ జందనశైలవాతముల్. ౧౦౭

మ. మదనస్యందనతా స్వవృత్తిఁ దెలిపెం, బాడీర భూభృద్వల
న్మృదుచారం బళిపక్షపాదప లతా వృందావళీ మూల దం
ద్రదళ త్వంక జకర్ణికాగణ హరిద్రాభంగ భా భాసుర
చ్ఛదన చ్ఛద్మవివర్తి కాంచన కన చ్చక్రచ్ఛటానీకృన్మారుతా. ౧౦౮

వ. తదనంతరంబ. ౧౦౯

సీ. మాణిక్య వశా రక్త రాంకవ, మంజిష్ఠానీమ
ధూదిత తారుణిమ, వల్లురగరసని
కొగ్గలి. తగుగడుత్మ ద్గతు ద్గణము, క్రీ
డాహర్మ్యశిఖాగ్ర రోహితంబు

చ. తనయుఁదరంబునం బొడమి తామ్రమరుచ్చిచ్చుట లుల్లసిల్లఁ గో
లొ్కాను ధరణీజ సంతతికిఁ గొంక దంతము లిందుకంతని
క్కొనయది యాదిగాఁగఁ జెలఁగెఁ వనలక్ష్మి ; గడుం జెలంగఁగా
జను, బ్రియుఁడైన మాధవుని సంగతి మీఁదటఁ జాలఁ గల్గుటన్. ౧౧౬

సీ. ముసు నన ల్దమిఁ బట్టి, ముంగాళ్ళ, ముక్కుజో
దనలఁ బీలిచి పసరొ్కానిన విడిచి,
పసువంపు విరి గొందు లరసి, చాలై త్రోవఁ
బెట్టి యారము లీఁగు పిండుఁ దగిలి.
క్రొవ్విరి దొలుత దొలుత నొక్కొఁచు గని యది వ్రాలు
తఱి దాని నీలఁ బసఁ దాఁకి గ్రోలి;
యాకురాలుపుగండ్ల నానెడు నాన నిం
తడు గూడి బం కంటి యంగలార్చి,

తే. యెట్టకేలకుఁ నొక డబ్బఁ బొట్టనిండఁ
గ్రోలి యనిగాలిఁ గదలినఁ గూలు. నగుచు
బ్రమదవనపాలికలు వేడ్కఁ బట్ట నగుచు
మధుదినాది క్షుదాభ్రమ న్మధుపచయము. ౧౧౭

సీ. మరుదూఢ మలయాహి గ్గరధూమ్య లనుగళ
న్మనవిజ రథవ దాంజనకళికలు
త్రాన ధావ చ్ఛిశిరత్యక్త బాష్పముల్
వికవంచమస్వరోద్వేద వీణ
లబ్ధాగమన్మరం దాసార జంబువుల్
హిందోళ సాక్షా న్మకుందరోచు
లభిసారికాంశుకోద్యన్నీలగుళికలు
జాత్యనుల్లనసాత్త శావతతులు

తే. చైత్రసంజీవనౌషధీ జాతచేత
నాత్మజని హేతు తరు పునర్యాయి యువతి
కచవిధూత హసంతికేంగాల చయము
లళుల పంక్తులు వనుల నక్షావఁ దొడఁగె. ౧౧౮

తే. ద్విజతఁ గాంచియు మధుసేవ విడువలేక
జాతి బాపిన తేంట్లనిస్వనము గూడు
కొనుటనో యనఁ గోకిల స్వనము సెలఁగెఁ
దనకు మఱి పంచమత్వంబు దప్పకుండ. ౧౧౯

ఉ. పూచినమావులం దవిలి పూవిలుజోదున కమ్మె మాధవుం
డేచిన శంక; నాతఁ డవియే కొనియే పథికావళీజయ
శ్రీచణుఁ డయ్యె; నట్టిద; యకృత్యముచే నగునట్టి పీడయుం
గోచర మౌనె, దైవ మనుకూలము నై, పరు మేలుఁ దీఱినన్. ౧౨౦

మ. ఉరుశక్తి న్మధుమాసదోగ్ధ పిదుకన్ జ్యోత్స్నాగవీచంద్రమస్
స్ఫుర దూధః ప్రవిముక్త మైన నిబిడ జ్యోత్స్నాపయఃపూరమన్
విరియంబాఱినగొజ్జఁగ ల్లురియము న్నిరైన యక్కమ్మనీ
రు రహిం గూడిన నేర్పరించు గమ్ములై రోలంబకాదంబముల్, ౧౨౧

ఉ. దిగ్గియ నంచ దూఁడు గొని తీర వనేక్షువువంక మీఁదుగా
నగ్గెడ పుల్లకేసరమునందు వసింపఁగ నెక్కనూలి ను
న్బ్రిగ్గము నందఁగాఁ దరు మరంద సరోమకరంద గోష్ఠికిన్
వెగ్గల మాడు తేంట్లు మరు విందికి బూనె గుణద్వయత్వమున్. ౧౨౨

చ. నిడుద మధూళిక ల్నడుమనే కొని తీఁగలు సాఁగఁ జుట్టుకొం
చడరి కడార కాచకటకాకృతి సుళ్ళు మెలంగె గాడుపుల్
జడగతి నధ్వనీనవరిషత్స్ఫుటనిశ్వసితానలం బెదు
ర్పడ మఱి సార్చులై చుర చురం దుద సుళ్లుగ సుక్కెనో యనన్. ౧౨౩

చ. కురిసినక్రిందిపుప్పొడులఁ గొంచు నగంబుల మీఁదికై విశం
గరుచులఁ గొన్ని పెల్లగ సెగాడ్పులసుళ్ళ్యతి మాధవుండు రా
నెరవుగఁ బూవు సొమ్మిడి వనేందిర భూమికి వెండి మెట్టదా
మరరవణంబు తాఁ గొన, భ్రమ మద్గతులౌ మలుచుట్టులో యనన్, ౧౨౪

చ. తరుణు లదోనిదాన మధు ధార నస ల్వకశాళి నింపఁగాఁ,
దరుణుల మేము గామె యన తద్గతలౌ వనదేవత ల్సురన్
ధర వకుళౌఘ మెల్లను న న ల్గనఁ గ్రాయఁగ నించుబుగ్గలన్
ద్గొరసె మధుప్రపూర్ణిత మధూకములం బ్రథు పాండుపుష్పముల్. ౧౨

చ. తరుణుల కౌఁగిటన్ ననుచు తమ్మి వృథా విరు లెత్తఁ జేసె మో
వరులుగఁ జైత్రుఁ డంచుఁ దదభావమనోభవవహ్ని వెట్టి ని
ర్భరమధుపాళిధూమము పరాగపుఁ గీటునఁ దేనెగిట్టెడాఁ
దరుదుగఁ దాల్పఁగాఁ గొరవులై యెఱుఁగంబడెఁ గొన్నిటు జమల్. ౧౨౬

ఆ. ఫలశలాటు లురుల, నటులకై తమకూఁడు
చేటుప, మావు లంటి చెలువ పిండు
మగుడ ననలు నింప, మొగముఁ గన్నులు సెల్లి
వాఱె మిగుల శౌక పైకములకు. ౧౨౭

మ. అతఁ డక్షేమఁ సొర్ద్రి యొత్తు ప్రియహాస్యక్రీడ సంకేత వం
చిత యై తక్షణజాంగజజ్వరమిళ చ్చిత్రభ్రమం బూన్ప నా
వతి నోవృక్షము కావవె యన సపుష్పం బయ్యెఁ గోఁ గంతలో
నతఁడు న్దోఁటిన నవ్వుఁడు న్విరిసెఁ బ్రాంతాంచ న్నమేరుద్రుమా. ౧౨౮

తే. స్థాయి వొక్కండు మగవాఁడు దలఁక కవియ
ఫల మొసఁగె నట్టి కిసియక! పద్మవదన
పడసురఁ గూర్మి నొసఁగ నీ వంద్రె పుష్ప
మైన ననుమాక్కి నమినిన సలరెఁ బొగడ. ౧౨౯

తే. మధువు గాంతలఁ బుక్కిఁడి మధువుఁ బేళ్ళ
యూష్మఁ, బస నూపఁ, బొగడపై నెలయ, దాన
విరిసెఁ దొల్లిటి దళములు. విరులు జడిసె
దీన, నగ్గెల్పునకు నబ్బి తేఁటు లార్చె ౧౩౦

ఉ. మేకొని తాఁటిసం దృగంపు మెచ్చిన వానికి మర్త్య భార్య లా
శ్రీకి సివాన మై చెలిమి సేయుట సిద్ధప్రశాంతి గర్గ నో
కా కనఁ నాతి దన్నిన వికాసము నొంది, వసన్తలన్మితా
శోకము సేసె మెచ్చునఁ బ్రసూనరజఃకణాభిషేకముఁగా. ౧౩౧

మ. అట లేతద్వద నేందురాగ మిళనా ప్రాదుర్భవత్కేసరం
బుల తేనె లన్పెధ లందు రా, నొకతె నెమ్మో మెత్తఁ, జైత్రంపుఁబు
వ్వులలోఁ దద్గుణ లయ్యె గంధఫలిఁ బువ్వు లుట్టి. పోఁడోలె నా
ర్పుల చేశై, తలచెంధుఁ దల్లిబడికొ త్తెట్టాడయేకా మహా. ౧౩౨

చ. అలరెఁ బ్రియాళి వోర్తు ప్రియ మౌట వసంతముఁ బాడ, నప్పు డ
వ్వెలఁది నపత్ని 'భక్తికిని వేల్పులు మెత్తురు గాన రాగము౯
చలమునఁ దన్నుఁ బాడఁగ వసంతుఁడు దా దయచేసెఁ గాక, యీ
యలె నిజశక్తి నా' యనుచు నాపనకుం గొదవెట్టె నీనున౯. ౧౩౩

తే. అధరసుధఁ బ్రాణిజతఁ బ్రాణి యగుచు మౌక్తి
కాండమాలిక నిదెను సాసూగ్రమౌక్తి
కంబ యనఁ జాలు నన లిచ్చె గతజరత్సు
మంపు వావిలి మొగ మూర్చ నింప నోర్తు. ౧౩౪

చ. ఘన మగు నాతు ల లి, తిలకం బటిరిక్తత నున్న, నోర్తు, లోఁ
గవికర మూని, కిన్నుఁగపఁ గాయముఁ గిల్లత యిద్ద తూపుకే
యనువుగఁ నించెఁగాక, మఱి యంక ముట్టక యొక్క జేష్టలె
క నెగడఁ జేసె నంట యిది కల్లనఁగా, నగించెఁ బూవుల౯. ౧౩౫

తే. సాంద్రమకరంద వృష్టి రసాతలంబుఁ,
దొరఁగు పువ్వుల ధూళియుఁ, బూ ధూళి నభము,
నీక్రమత్రయి మాధవుఁ డాక్రమించె
నురు విరోచన జనిత మహామహిమ పొంగ. ౧౩౬

క. ఊరకొనఁ బదు మధూళిక
యోడికలకుఁ గ్రిందఁ గ్రవిమ్మ యుండెడు తేంట్ల౯
నీడలు దిరిగియుఁ దిరుగని
జాడఁ దరు ల్వొలిచె నవ్వసంతపు వేళ౯. ౧౩౭

చ. శతదళమంజరీ ధవళ చైత్ర నిశామల చంద్రికౌఘముల్
ధృత వియదంత కేళి వన వృక్ష లతాంతర జశ్చుట న్గళం
కితఁ గని కామినీ కమన కేళియుఁ దోఁజెనదా నగాటవీ
కతక వరాగ మొక్కడెనఁ గ్రీష్మ యనచ్ఛత మావ్రకుండిసన్. ౧౩౮

సీ. శైత్యపాండిమలు దుషారాంతమునఁ జేరె
నిరులుకొ స్త్రాత్రిషవందిరుల విరుల,
వలయ గానము లయుక్తల కార్శ్యములు చేరె
ఘల్లయంతఁ గమ్మపీవలుల వల్లుల,

సౌరభోల్లాసము ల్జాతి గ్రుంగఁగ జేరె
నలరారు గొదమ క్రోవులను నెలను,
స్ఫుట జటామస్కరంబులు ప్రతిచ్యుతిఁ జేరె
నందన ప్లక్ష సంతతుల వృతుల,

తే. స్వాభృతపరభృత వినుత రసాలవరిష
దహరహఃక్లుప్త బహురహఃప్రహరవిహర
మాణ మానవతీ పరిమ్లాని మాని
వారి వారిజవన గంధవాహ మొలసె. ౧౩౯

ఉ. సారెకు గీరము ల్పొం రసాలము శాఖలలోనఁ ద్రిమ్మరం
గా రహిఁ ధన్మ ధూళికకుఁ గా నళిపంక్తులు వెంట గ్రొమ్మరం
గా రొద మించె నందుఁ జిలుక ల్వనలక్ష్మి యుఁ దద్వచస్సుధాం
ధోరుచు లానఁగా సరవణు ల్జనుల ట్లిడి వెంపఁగా బలెజ. ౧౪౦

సీ. ప్రతిహంతృతాత్త కీటత చన్న భృంగనం
షుపుటంగములచేతఁ గాయమెత్తి,
యమదిశాగత మరు త్ప్రాణియై దడశిరం
గ స్థలాబ్జినిఁ దమ్మికన్ను దెఱచి,
ప్రాంతపుల్లామ్ర సంశ్రయి తచ్ఛటాహతో
ద్ధతి లేచి చెలిఁ జైత్రుఁ గౌఁగిలించి,
యుఱు పరాగపుశాటి నుద్దండ వాప్యుత్ప
లనవత్సిధు రత్యన్న ముడిపి,

తే. క్రమ్మఱఁ బలాశ కటకాముఖమునఁ గీర
చలితశాఖాస్ఫుటాశోకశరముఁ గూర్చెఁ
దదతికిఁ గాఁగఁ జలికాలఁ దన్ని మంచు
పాండురాంగండు విడిచిపో బదికి మరుఁడు. ౧౪౧

చ. చిగురుఁ బికాళికి, న్పలముఁ జిల్కల కుంపునకు. న్మధూళిఁ దేఁ
టిగమికిఁ, దావి గాలికి, విటీవిటకోటికిఁ బువ్వులుం, దలం
బునఁ గృప నీవియు స్సురభి పుంస్త్వముఁ బాంథులచోటఁ బూనె; న
ట్లగుఁ బ్రజ కోర్కు లిచ్చుతన కాత్మఁ దలంచిన దబ్బ దే యనన్. ౧౪౨

సీ. సహకార ఫలరస సౌరభ్యములఁ గూడి
మాధ్వి మోవులఁ గదంబముగ వలవ,
మలయజోదరత జంభల ఫలత్వగ్గత
శ్రీ మించుచెవులఁ గొజ్జఁగలు మెఱయ
శశికదళోదర చ్ఛదవుఁ బావడ లూరు
చకచకఁ బట్టి పాలికిఁ బెనంగఁ,
ద్రాక్షా తేంట్లకుఁ గాఁక లెక్కింపఁ జెరివిన
గంధఫలీవం క్తిఁ గబరు లలరఁ,

తె. గేలఁ గలవంటకవ్రుఁదావికిని బులిమిన
ఘుసృణములు మించ, ననలఁబేరెనఁగ వవన
ములు నమేరురజోవృష్టిఁ బూడిఁ జఱవ
నింతు లెనసిరి పూఁబొద రిండ్లఁ బతుల. ౧౪౩

వ. అట్టి సమయంబున. ౧౪౪

ఉ. కామిని మేహరంజి మధు గర్వ మెదంతు నతంచు. లో నిజ
క్షేమముఁ గోరి, పాడి, మణి చిత్ర మరుత్త్వజతా ఛరద్యుతి
స్తోమ వలాహకావలులు దోఁచి, ప్రఫుల్ల కదంబ కేతకీ
ద్దామ సమీరణాహతులఁ దాపము నీ నొఱగు న్విచేష్టతన్. ౧౪౫

తే. అతివ పూర్ణేందుభీతిఁ ద దశ్మశాలఁ
దెంది యతఁ డందు విదుమడి తింద్రఁ దోఁప
మింటివయి నుంట గా దని యింటి పైకిఁ
దెచ్చుకొంటి నటంచు బెళ్ల టిచ్చ వెతలు. ౧౪౬

తే. భ్రమరగీతిక మాయ విపంచి మీట,
దాన శ్రుతిఁ గూడి మిగులఁ దద్ర క్తి హెచ్చ,
వే నివారించి లేచి, 'దైవికము నెదుట
యుక్తులు ఫలింప' వనుచు బి ట్టూర్చె నవ్వ. ౧౪౭

తే. వెలఁది కతితావదం బయ్యె విరులపాన్పు;
మును దొదంశ్రమిహతాది భర్సనలుగన్న

తరులు, బొదమిన పూలు దన కొసఁగునె,
బొంచి తటివేచి మిగిలనొప్పించుఁ గాక ? ౧౪౮

శా. పూజాదంభమున న్పరాకుమెయి ము న్పూఁబోఁడి నేర్పూఁది చే
తోజాతానల మార్ప శాస్త్రసరణిఁ దూలి న్హరి న్వ్రాసి పి ల
జ్జాజాడ్యాకులదృష్టిఁ బ్రత్యవయపేక్షం జేయుచో వెండి వ
క్షోజాగ్రద్రమఁ గాంచి తల్లడిలు నీను న్భావమున్ మీఱఁగన్. ౧౪౯

చ. కుముదరన స్తట స్ఫటిక కూల నవోత్పలశయ్య బ్రాలి, పూ
ర్ణిమలఁ బికాళిఁ గట్టునురు బ్రెక్కఁగన ధర్మపుదార పట్టు శే
షము రెయి మల్లికాళిరుతి చక్కఁగఁ జేయ కయుంత నిల్పు, నా
యమ మఱునాఁటికిం గలుగ, నాంతగళ చ్ఛ్రిత గుంఠితాక్షువుల్. ౧౫౦

తే. నెలఁతఁ గుచకుంభ యుగళ ముండియు వియోగ
జలధి యీఁదింప లే దయ్యెః సఖులు వంచు
మన్న పన్నీటి వెల్లి లోఁగొన్నకతన,
మునవ కది లాఘవమునఁ దేలింపఁగలదె. ౧౫౧

ఉ. చంచలనేత్ర దాల్పు జలజాతమృణాలసరంబు వెగ స
శ్శించినఁ, బాఱుతెంచి కబళించి తదూష్మకు నంగలార్చు రా
యంచ కుచేష్టఁ గాంచి, యిఁక నైనను గందుమొ యంచు మోమెవీ
క్షించినఁ, దోఁచు లేనగవు నేరుచు బోట్ల కొకింత ప్రాణమున్. ౧౫౨

ఉ. శ్రీపతి మీఁది గీతముల ప్రేమ వివంచిక నంటఁ, బాణి నం
తాపము సోఁకి మెట్లమయినంబు గరంగిన, డించి, పాడ నా
లావినిఁ దాల్చి, మెన్మెమటల న్మఱి తంత్రులు జజ్జుకోఁ; గలా
లాపిని దాన పాడును, గళంబును గద్గద మైన; బ్రాన్పడన్. ౧౫౩

తే. ప్రతికుసుమతల్పమునఁ జాటి వడిన త ప్త
వలయ మలినాంకయుగము వ ర్తులతఁ బొలిచెఁ,
జూడ నిఁక మాన ధైర్యము ల్నున్న లనుచు
సుదతి బోట్లకుఁ ద్రవ బ్రాని చూపె ననఁగ. ౧౫౪

ఉ. ఆ వనజాక్షి కాఁకఁ బొరలాడ, నలంగిన సొమ్ముఁ జీరలున్
వే వెస నూడ్చి యూడ్చి మఱి వేఱ వహించుటఁ వార్ధక ప్తమ ల్

గా వనమాలి సేవయెడఁ గొంకు నొందుంగక, కల్లతెల్వితో
నే వలపుంత దాఁగఁ జరియించిన, దాఁగమిఁ జూచి నెవ్వగన్. ౧౫౫

క. పుత్త్రియుఁ దాఁ గామిని నొక
పుత్త్రియు నట్లుండుటకు నబుద్ధేక్షుధనుః
పత్త్రి యగు విష్ణుచిత్తుఁ డ
పత్త్రప లే కడియు నేతవంటో యనుచున్. ౧౫౬

వ. తలపోసి దినదిన ప్రవర్ధమాన తనయా తనగ్లాని కత్యంత దుఃఖితుండై తత్కారణం బెఱుంగక వల దని మౌగ్ధ్యంబున వారించి చూచి యంత కంత కగ్గలం బగుడు గుడికిం జని పూజాంతిమ నమస్కారణానంతరంబున, దన మనో నిర్వేదనం బన్నగరి వెన్నునకు విన్నవింపం బునర్నమస్కృతిం జేసి, “దేవా దేవరదాసి యగు మదీయ పుత్త్రి యేమి గుఱించియో విచిత్రంబగు ప్రతిచర్యం గాత్రశోషంబు సేయుచున్నది. వల దన్న విన, దపుత్త్రికుండ నగునాకుఁ బుత్త్రియైనను బుత్త్రికుండైనను దాన, యే నేమి సేయుదు; మఱి తన తపశ్చర్య తెఱంగు మా తపశ్చర్య తెఱంగు గాదు, ఏము భవద్దివస భవజ్జనిదివస రాత్రులం దక్క గణరాత్రజాగరంబు లెఱుంగ, మేము బిసబీజాక్ష వలయంబులు, దక్క ఓనవలయంబు లెఱుంగ, మేము ప్రసాదకుసుమంబుఁ జెవిఁ జెరుపుటఁ దక్క నవి గప్పుకొన నందు శయనింప నెఱుంగ, మేము చెంబుల భవత్తీర్థంబు గ్రోలినఁ దా నంగంబులు దడిపి కొను, మేము చాంద్రాయణంబులం జంద్రప్రవృద్ధిఁ బడిఁ గడియెక్కించినఁ దా డించు, నేము నిదిధ్యాస నిశ్వాస నిరోధంబు సేసినం దాఁ దద్ధ్యానదశ వెలికి నిగిడించు, నేము చిన్ముద్రికై హృదయంబునం గేలు సేర్చినం దాఁ గపోలంబునం జేర్చు, వల్కలోత్తరీయంబు లేము వహించినం దాఁ గిసలయోత్తరీయంబులు వహించు, నేము సితపక్ష నూత్నేందుఁ గీర్తించినం దాఁ బూర్ణేందు నుపాలంభించు; నిట్లుగా బ్రవర్తిల్లుచున్నయది; యిది యేటితపం బున్మాదంబు గానోపు, నెంత భవదీయ భక్తి గలిగిన మాదృశులకుఁ బ్రకృతి సంబంధంబు విడువ; దంతర్యామివి నీవెఱుంగని యది లేదు; దీని తెఱంగెఱింగింపవే;” యనవుడు, ననుకంపాతిశయంబునఁ దచ్ఛందసంబునకు మందస్మితంబు సేసి మందరధరుం డిట్లనియె. ౧౫౭

ఆశ్వాసాంతము

ఉ. కంధర నీలవర్ణ, మధుకైటభ నాగ సుపర్ణ, యోగిహృ
ద్గ్రంథిభిదోత్థ భోగివనితా స్వనవచ్ఛ్వసన స్రవ చ్చిర
స్పంధి వన స్నిశాపతి రస స్రుతి దుగ్ధవయోధి వీచికా
మంథరకేళి కాదర, సమాశ్రిత పంక్తిశిరోఘసోదరా. ౧౫౮

క. ప్రపదానిశ నతిచర్యా.
త్రిపదాపనపర్య, నాకదేవాద్యమర
ద్వీప, దానవాహితోదిత
విపులాత్మభవా, భవారివిశ్రుతనామా. ౧౫౯

తోటకవృత్తము

ద్రుహిణాండకరండక ధూర్వహగ
ర్భ, హరార్భక దుర్భర పక్షతవః
కుహనార్భక, వార్భృత కోనిరి హా
రి హిరణ్మయ హర్మ్యచరిష్ణుపదా. ౧౬౦

మ. ఇది యంధ్రోక్తి యథార్థనామ యవనాస్యకూర్ణ కెంబావి వా
రిద వర్ధ త్యవరోధి వప్రపవలయ శ్రేణీపిఘాతక్రియా
న్వద సేనాగ్రగ కృష్ణరాయ మహిభృ త్సంజ్ఞాస్మదాముక్తమా
ల్యద నాశ్వాసము పంచమం బమరు హృద్యంబైన పద్యంబులన్. ౧౬౧

పంచమాశ్వాసము సమాప్తము

—:౦:—

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

షష్ఠాశ్వాసము

శ్రీకారి కృపార్ద్రేక్షణ,
వైకుంఠ, యకుంఠ, భక్తవరద పదాబ్జ
స్తోక మరందాయిత గం
గా, కాకోదర నగోదయస్థ పతంగా. ౧

వ. అవధరింపు మనంతర వృత్తాంతంబు. ౨

మాలదాసరి

చ. కలఁ డొకరుండు పేరుకొనఁ గాని కులంబు మఱియభక్తుఁ, డి
య్యిల మును వాఁడు వామనత నే వసియించె నొ పుణ్యభూమి, నం
దుల కొకయోజనత్రయపు దూరపుటూర వసించి, బ్రాహ్మవే
ళలఁ జనుదెంచి పాడు మము లాలన మంగళనామ కైశికిన్. ౩

వ. అహరహంబు నమ్మహాత్ముండు. ౪

క. జాత్యుచితచరిత్రమ
మత్ప్రీత్యర్థం బూఁది తనదు హృదయము శుచితా
నిత్యంబుగఁ దత్తనుసాం
గత్యము మనిపెఁ దమానితంబై యెదుఁగన్. ౫

సీ. చమురైన తోల్కుబుసంబు పెట్టియును ని
త్తడి శంఖ చక్ర కుండలము లమర,
దిపెదారికొమ్ముఁ దోల్త్రిత్తియు జోడమ్ము
మెడమీఁది మొగలాకు గొడుగుఁ దనర,

A—10

మత్ప్రదక్షిణయ మాపు పెన్నెఱకఁ గు
ట్టిన యోటి తిపిరిదండెయను మెఱయఁ,
జిటితాళములు సంక పుటిక నొక్కొకమాటు
గతిరయంబున, దాఁకి కలసి మెరయ?

తే. వలుద వనమాలకంఠెయు మలిన తనువుఁ
బట్టెతిరుమన్ను బెదరుగెంపుట్టుఁజూపుఁ
బసుపుఁబొడితోలువల్లంబు నెసక మెసఁగ
వచ్చు సేవింప సురియాళు వైష్ణవుండు. ౬

శా. గండాభోగముల న్మదశ్రుబహుధార ల్గప్ప న్నుతు ల్వాడి యా
దండ న్వేఁగులు డించి భక్తి జనితోద్యత్తాండవం బాడు, నా
చండాలేతరశీలుఁ డుత్పులకుఁడై చాండాలిక న్మీఁటుచున్,
గుండు ల్నీరుగ, నెంత గాలి వసి తాఁకుం జూవ, కాప్రాహ్ణమున్ ౭

తే. అట్లు దడవుగఁ గొల్చి సాష్టాంగ మెఱఁగ
గర్భమంటపిఁ గడిగిన కలఁకజలము
లోని తూతొట్టి నిండి కాలువగఁ జాఁగి
గుడివెడలి వచ్చునది శూద్రుఁడడఁగ గ్రోలి. ౮

ఉ. ఆతఁడు ముఖ్యజాతిఁ గని సంతన పాయుచు, నెండ గాలి నెం
తే తడవుం బ్రసాద వినియోగము వార్చి వసించుచుం, ద్రివ
ర్ణేతరజాతి మెచ్చి దయ నిడ్డ ప్రసాదము దండె సాఁచి శ్ర
ద్ధాతిశయంబునన్ వినతి నంది, భుజించుఁ, గొనుం దదంబువున్. ౯

వ. ఇట్లు దన దివాకీర్తి జని నప పరమార్తి నైచ్యంబు సకలజన శోచ్యంబుగా గుడి లోఁపరా తూపరాణి కడ నిలిచి బహిరావరణ ప్రదక్షిణంబ కావించి ప్రొద్దెక్క నిజపక్కణంబునకుం బోవుచుండు, నిట్లుండి యొక్కనాఁడు. ౧౦

క. అద్దమరే యద్దాసరి
యద్దండ బిడాలగాహి తాలయ కృకవా
కూర్ధండ రవము విని చను
ప్రొద్దాయె నటంచుఁ బాతఁ బోవుచుఁ ద్రోవన్. ౧౧

ఆ. మరులుఁ దీఁగ మెట్టి యిరు లన్న నో యని
యెదు తమిస్రనఁ గాఁసుపడి పొలంబు
లెల్లఁ దిరిగి తూర్పు దెల్ల నౌతఱి నొక్క
శూన్య హనవాటిఁ జొచ్చి చనుచు. ౧౨

సీ. ఇడిసిన యిడుపుల యెడలఁ బొడ్రేచనుత్త
రేపగనెంద కోతించ పొవలఁ,
గెడసిన గిరిసెల క్రింద లాఁగలఁ గ్రుస్సి
యదవకాఁపురముండు నాఖుతతుల,
సగము దుమ్మైనఁ బూడి చిగిరింత వామూయఁ
బెరిఁగిన నూతిపాఁతర బొఱియలఁ,
జీమలు ప్రాలీత్వఁ జివికిన వెలుఁగువ
ట్టునఁ బండి యెండి క్రుంగిన గునకులఁ,

తే. బెంటదొగ్గళ్లలోఁ గడు వంటి శ్మశ్రు
చలనములఁ గ్రుక్కు జీర్ణొతువులఁ బొలంబు
దుండుగల మళ్ళ యోరులఁ దూలి తాడు
చిక్కునేతాల పాతలు సీమఁ జనుచు. ౧౩

క. అపమార్గత నరుగుచు మా
ర్గపు ధామార్గావపుఁ గంటకంబులఁ గాళ్ళఁ
విపరీతత నూడ్చుచు నే
రుపున న్వశ్లేష లీడ్చి త్రోయుచుఁ జనుచుఁ. ౧౪

శా. కాంచె న్వైష్ణవుఁ డర్ధ యోజన జటా ఘాటోత్థ శాఖోపశా
ఖాంచజ్జాల చరన్మరుద్దయ దవీయః ప్రేషితోద్యచ్ఛదో
దంచ త్తిక్తకృత వ్రణచ్ఛలన లిప్యాపాది తాధ్వన్య ని
స్సంచారాత్త మహాఫలోపమ ఫల స్ఫాయద్వటక్ష్మాజముఁ. ౧౫

ఆ. కాంచి యాతఁ డొక్క కాలిత్రోవయు నంతఁ
గాంచి యందుఁ దెరువుఁ గాంచినదియ
వరమలబ్ది గానఁ ద్వరితంపుగతి నవ్వ
టావనీజ మంత నంతఁ గదిసి. ౧౬

సీ. ఎలనీటి బొండలంబులు వోలె
మెదడెల్ల జుఱ్ఱి వైచిన డొల్లు పుఱ్ఱె గములు,
నెఱచి గీఱిన జీర లేర్పడఁ దుదముట్టఁ
జీఁకిన నలివచ్చి కీకసములు,
దొనదొన యను నీగెతుట్టెల రూ పేరు
పడక క్రంవలను వ్రేలెడు గరుసులు,
దూళ్ళ మక్కెక్కి మంగళ్ళతిప్పలు రేఁగు
వడువున గాలి నాడెడు నెఱకలుఁ,

తే. దుసిసిన నరాంగకములఁ బొత్తులను గమిచి
పోక యొండొంటితోఁ బోరి పీకులాడు
శ్వాపదంబులుఁ, బదహతి ప్రస్నివలుచు
వరుగు దఱచగు ముఱుత్రోవ నరిగి యెదుట.

సీ. ముంగాళ్ళఁ జాఁగి పై ముచ్చుఁజూపులు పర్వ
బొమిక లెత్తుచుఁ బాఱి పోవు శునులఁ.
బలలితోరణములు పట్టి బిట్టెగయ శా
ఖాధూతి నెగయు కంఠములరొదల.
నడ్డంబు దిరిగి తలాహతిఁ బడి రొండి
హస్తంబు లిడి యంగ లార్చుకవుల,
డబ్బాటుమై నొక్కెడలు నూపి. యవి మాయ
నవగఁ వేతెవఁ జూపు వ్యాపృతులను,

తే. కవి యెవఁడొ యొక్కరుం డిందుఁ గలఁడు, వాఁడు
నరుఁడు గాఁ, డింధనాదికాహరణమునకు
వేళయును గాదు. పొలగాలి పీచెఁ, దెరువు
నెడ, పనుచు జాలిగొని సంశయించువేళ.

సీ. మృతమర్త్యు రెంటాస నిడ్డఁ బాలక నెత్రు
రంజిల్లు పెనబొడ్డు ముంజివానిఁ,
ఖిల్లచీమల వక్షభల్లాతకియొఁ బోలె
నెఱ్ఱిదుప్పటి నొప్పు కఱ్ఱివాని,

వ్యత్యస్త హస్తిమ స్తాభఁ బాయగు గడ్డ
మును దంష్ట్రికము బొల్చు మొగమువానిఁ,
గడుఁదుర్గ నిడు తుట్టెగతిఁ జొంగలోఁ బొందు
రత మించు కఫిలకూర్చంబువాని,

తే. నెఱకుఁదెఱువఁదిఁ గన శాఖ లెక్కజాలుఁ
బ్రేవుజందెంబు గసరి పైఁ బెట్టువాని,
వ్రేలు డగుబొజ్జ గల బూరగాలివానిఁ,
జెంబుతలవాని నవటు కచంబువాని. ౧౯

తే. కంకకన్నులవాని, నాఁకటను బండ
తిట్ల బేతాళికల సారెఁ దిట్టువాని,
నగగరిమవాని, నన్వర్థ నామఁ గుంభ
జాను వనునొక్క ద్విజనిశాచరునిఁ గనియె. ౨౦

ఉ. వాఁడును గంటిఁ బోకు మని వ్రాలె మహీ స్వీటపాళి నుగ్రుగా,
వీఁడును మున్నె పగటి వేళను మానిని యోటఁ, బోరిలో
వాఁడిమిఁ గొంతకాల మిల వ్రాలుట. లావరి యోట, నిల్చి యా
వాఁడిశరంబుచే నడుమ, వాఁ డది ద్రుంపుడు వీఁడు నుద్ధతిన్. ౨౧

సీ. తిరిగిన నడుగులు దెమలక తొమ్మవ్వ
శించి యపస్వలికిఁ జాడించి దాఁటి.
చఱచిన వంచించి చరమభాగమ నక్కై
తిరిగి, తత్క్రియ కగు దృష్టి నిలిపి,
పైబడ్డఁ జనుమున వచ్చ కొడ్డుచునుండు
పిడికిళ్ళ బలిమి లోఁబడక నిలిచి
చొరఁజూచ గ్రుంగి ముష్టుబిగి కోటగాఁ
జొంపీక తిరిగెడచోన తిరిగి

తే. యసుర వధసాధనము రోయు నపుడు గ్రద్దిఁ
తాచి తిర్ధిగిన్నఁ గృతముష్టి దండ నిల్పి

యెతకొలఁది * వెన్కనడ నొయ్య నడిచి యడిచి
మత్పదన్మృతి యాత్మ నేమఱక యతఁడు. ౨౨

తే. తాఁచి పోఁజూడఁ దన రాక్షసీచయంబు
నెల్లఁ జీరిన డిగ్గి వా రేఁగుదేరఁ,
బోయె నదె వాఁడు రాఁరె రారే యటంచుఁ
బాఱి వాడును దానును బట్టికొనుఁడు. ౨౩

క. బంటో తద్దాసరి య
వ్దం బదహతులను గపోణి పోటుల నిరుమై
లం బొడుచుచుఁ బెనఁగచుఁ బో
వం, బట్టి వటంబుఁ జేర్చి వాఁ డిట్లనియెన్. ౨౪

శా. సారాస్వాదనఁ బ్రాణపంచకము తృష్ణం బాసి నంతర్పణ
న్మారించో నసిఁ ద్రుంచి పొంగెడు భవ న్మాండంబు ధారోష్ణ మిం
పారం గ్రోలి, పిశాచి నీదు కఱకు ట్లండీ, నదస్త్రాలకాం
తారాంత ర్నృకపాల కుంభ విగళ న్మైరేయముం ద్రాగెదన్. ౨౫

క. న న్నిం తలయించిన ఖలు
ని న్నే ఋజువిధి వధింతునే యని యార్పుల్
విన్నందఁగ బుసకొట్టుచు
నన్నీచుఁడు దగ వెలువడు నవ్యక్తోక్తిన్. ౨౬

తే. అనియుఁ బాత్రియుఁ దేఁ బంచి యాంత్రవల్లిఁ
గోలఁగగ్గెఁ ద్రోయ నక్కజముతోడ
నొరగి రక్కసుకో దైన్య విరహితముగ
ధర్మ మెఱిఁగించు సూక్తి నాతండు పలికె. ౨౭

చ. విను మొకమాట రాత్రిచర, వేగిర మేటికి? నిన్ ఱుఝుంతురే
యనిమిషులైన? భాజన గతాన్నమ నే నిఁక నెందుఁ బోయెదన్?
బెనఁగక ప్రాణరక్షణ ముపేక్ష యొనర్చుట పాప, మిందు కై
కనలకు, నాకు మేనియెడఁ గాంక్షయు లే, దిది పోవుటే యురున్ ౨౮

* పా, వెనుక నడు మొయ్య

ఆ. హీనజన్మ మఱుట, యెవ్వఁడే నొకప్రాణి
సంతసిలుట, ముక్తి పొంద గనుట,
మేలెకాదె ; శిబియ మేల్పొందెగాఁడె న
శ్వరవుదేహ మిమ్మి వరము గొనుట. ౨౯

చ. తెవు లయినం, గ్రహం బయినఁ, దే లయినం, గర మైన, నాత్మ పెం
దెవు లయిన, న్జలం బయినఁ, దెక్కలియైన, మృగాగ్నులైన, మే
ల్తెవు లయిన, న్వ్రణం బయిన, ద్రాఁచయిన, న్విడుఁ గైనఁ. దీర్చు పే
లవ తను పూరకే చెడ కిల న్గళు నొక్కనిఁ బ్రోచు టొప్పదే. ౩౦

వ. అది యట్లుండె, నింకొక్క హితంబు సెప్పెద, నదియును బ్రాణభయంబున నాడు కార్యవశంవు మాటగాఁ దెలియక, మాధ్యస్థ్యంబుకాఁ దెలిసి, వినుము. వినకున్న భూతహితంబుఁ గోరి యుచ్చరించు మాట కీశ్వరుండైన మెచ్చుఁ గదా ? వ్యాఘ్రసింహ వరాహ వృక జంబుకాది శరారువులయం దొక్క తిర్య క్కవుగావు ; దేవయోనివి. నీకును మాకుంబలెఁ గర చరణ ముఖావఘనం బులు గలవు ; మాటలను మాయట్ల యకర్తవ్యతావిచారంబులు సమానంబ హో మఱచి యుంటి ; స్థావరంబులకంటె. గీటాదులకు, వానికంటె మఱి మృగాదులకు, వానికంటె మఱి పశు పతంగాదులకు, వానికంటెను మాకును, మాకంటెను మీకును, గరణ కళేబరాది పాటవం బెక్కుడు, విజ్ఞానంబును, ఘనం ; బట్టి నీకేంత కుత్సావహంబగు బీభత్స వధ్యావధ్య పథ్యాపథ్య భక్ష్యాభక్ష్య పేయాపేయ వివేకంబులు లేకునికి యుక్తమే ? రుచి గాదు, శుచిగా దీదురాహారం; బిదియు సకల దురితావతంస యగు హింసనొనఁగూడు నది. హింస పరలోకంబునం గదా బాధకంబు, పరలోకంబు ప్రాణాంతంబునం గదా ; చిరస్థిరప్రాణులమగు మాకేం హింసాభయం బనవలదు ; ప్రాణ భయంబు మనుష్యు మగుమాకు నేఁడైన, మీకు మఱునాఁడైన నవలి నాఁడైనఁ మద యుగాంతంబునందైన నిడువు గలుచల నెప్పుడుఁ దప్ప, దంతవత్త్వంబునకుఁ దారతమ్యం బేమి ; మున్నిటనైనను మునుంగుట సరి యగుటఁ బవ్వతంబునకుం బరమాణువునకు నేమి యంతరంబు ? మీఁదు విచారింప వలవదే ? తపోలబ్ధవరాదుల్గం బూర్వంబునం గీర్వాణుల మదం బణంచి హెచ్చిన హిరణ్యకశిపు దశముఖాదులు శతసహస్ర సంఖ్యాక సంవత్స రంబులు జీవించియుం బంచత్వంబుఁ బొంది తారు మున్ను జయించిన జము

చేతనే చిక్కరే? యిక్కడికి మీరు ప్రబలులరైన నక్కడికి వాఁడు ప్రబలుఁడు, సకల భూత తారతమ్యంబును నిజ నిజస్థానవిశేషంబునన వచ్చు, సచ్చండాంశు సుతుని వీటు మేరఁ దప్పిన మాకుం దప్పనియట్లు బాధ మీకుం దప్పదు. మీరు నాసౌరిముఖ బర్హిర్ముఖులు జాలిఁ దలపోయ ప్రభాత; లట్లయ్యుం బలంబున మీరు వారు బాధ్యబాధకతల నొందు చున్నారు కీర్తైజనంబగు తారతమ్యంబునకుం దమస్సత్త్వంబులు హేతువులు, వాని కావ్యాతులు హేతువులు, వ్యాహృతులం గ్రతువుల చరుపురోడాశాపతుల భుక్తులం బవిత్రులై యమర్త్యత మీకంటె నతిదీర్ఘకాలంబు వారు జీవించెద. రప్పావనత చూచి కదా చతుర్ముఖాంశజుం డగు సుధాంశుండు గరంగి సకల రసములకవధి యగు సుధారసంబున నాప్యాయనం బొనరించుచున్నవాఁ. దేతదర్థంబు మా కుచ్చరించరాదుగాని వేదంబు ప్రథమకళ యనలుండు ద్రావు నని చెప్పు మఱియు నాయాకళ లాయా వేల్పులకుం గ్రమంబునం జెప్పు. నింత విచారించి రుచించినట్లు నడువు; మనఁ, గహాకషా సర్వ. యద్ధాసరికి సురద్రోహి యిట్లనియె. ౩౧

క. చంపకు చదువుల, మేము వ
లింపవి శాస్త్రములె? మావలింపని శ్రుతులే?
యింప వవి నమ్మవే 'ప్రథమాం
పిబతే వహ్ని' యనెడుమాటవుఁ గాదే ౩౨

మ నిజు మోహా మము వారి ప్రాత లనుచుఁ నీవంటి; వారలు సదా
శు లపూతాశులు గా రటంటి, ప్రతిప త్స్వమాంశము స్తోత్రిలు మునుఁ
జ్వలనుం దం, టిఁక చొంకు నిన్నదిగెదఁ? సవ్యాశి గాఁడా, యతం
డిలఁ దన్న్యాయము చాలు, మాకు నిమ మే? వృద్ధాసుధారం బిఁకఁ. ౩౩

తే హరికి సఖుఁడును రథమును నగు గరుడుఁడు
దొరకి నమృతంబు సురలకు మరం నిచ్చి
యహులు గూడుగ వరమున నడిగికొనఁడె?
యమృత మైనను జవుల జాత్యన్న నమమె? ౩౪

చ. నిదురయుఁ గూడుఁ బోఁ దిపి, నేసిటఁ గన్నదియేమి? యెవ్వఁ డీ
చదువుల యత్తవావష్ణ నృష ల్విని భేప్పడు, నీవు మాయెదం

జదువులమాట లాడి కనఁ జాల వాకానొక మెచ్చు, నొక్కఁ డీ
చదివిన కూర వింతచవి, చాలఁగఁ, దె మ్మసు మెచ్చు దక్కఁగన్. ౩౫

వ. అని గీష్పతి మతం బవలంబించి, నిజాలాపహేళనపరుండైన రక్కసు కుత
ర్కోక్తులకుం గృష్ణస్మరణంబు సేసి యిందుఁ బొందుపడు ప్రత్యుత్త
రంబుల వీనిఁ గెలఁకిన బుద్ధిక్షోభంబుగా, నింతకంటె నేమి యబద్ధంబులు
వినంబడునో, మీఁదఁ గార్యంబు గల మాకు దీనిఁ గాదనం బని లే, దని
యందంబుఁ గూడ కొని, ఛందోనువర్తనపరుండై, నీచనంన్మృతికి రోసి,
తన్మఖోల్లానంబునకు శబ్దచ్ఛలంబున నంతర్గతంబున సుగతు నిడుకొని నీవు
సర్వజ్ఞుఁడ, నేను నరుఁడ. హీనకులుండ, సనత్య స్తశాస్త్రుండ, నీ
కుత్తరం బీ శక్తుండనే. మద్వచనస్ఖాలిత్యంబులు నహించి దయచేసి నమ్మి
మత్ప్రార్థనంబు గావింపుము. ౩౬

శా. ప్రఖ్యాతుండవు దైత్యులందు మును, పాపైనొక్క నీకా యశో
లిఖ్యన్నేనును జేర్తు, మే యొకఁ డఁదప్పింప, వ్రతం బొక్కఁడే
ముఖ్యంబై యునికింతు, దాని సఫలంబు న్సేయఁగా లేవుఁగా,
'సఖ్యం సాప్తపదీన' మన్మన విథ స్సంగత్య మూహించుచున్. ౩౭

వ. అది యెద్ది యంటేని ౩౮

దాసరి యొట్టువెట్టి తప్పించుకొని కైశికసేవకు పోవుట

క. ఈకుఱఁగటి యీకుఱుఁగుడి
వైకుంఠనిఁ బాడి వత్తు ప్రతమగఁ, దత్సే
వాకృతికదవట నశనము
నీ కౌదు; న్మఖ్య మిదియ నేఁ డగు దుదకున్. ౩౯

ఉ. ఆచు నతండు పల్కు, దరహాసితఁ జెక్కిలిఁగొట్టి లెన్స వం
దించితి వోయి దాసరి, వనిం దెవాటులు గొట్టికొట్టి మే
న్పెంచి విరక్తి దాసరివి, నిన్నుఁగదా యయినాఁడ, వీ మమున్.
గొంచెముఁ జేసి ఖాద్యాటికికోఁ దఁటపోసెదు, మెచ్చితి న్నినున్. ౪౦

శా. ఏరాజ్యంబు నరుండు నోరి కదవో నీబోధ మాలించు ? నిం
కేరాజ్యంబు నరుండు భాసకయి మే నీఁ దాన యేతెంచుఁ ? దీ

పాక వ్వేఁ జననీమియు న్మగిది నీవా రామియుం దెల్ల ; మే
లా రంతు, ల్పలుపల్కు లంత్యకుల, యేలా చింత, లేలా వగల్. ౪౧

తే. అనిన జెవిఁ మూసి నారాయణా యటంచు
నతఁడు నను నమ్మవేఁ బిశితాశి ? యొక్క
శపథమున నమ్ము మని వాఁడు సమ్మతింప
వేనవే ల్సత్యములు వల్కి వినకయున్న. ౪౨

ఉ. "ఎవ్వనిచూడ్కిఁ జేసి జనియించు జగంబు, వసించు విజ్జగం
బెవ్వనియందు, డిందు మఱి యెవ్వనియం దిది, యట్టి విష్ణుతో
నివ్వల నొక్క వేల్పు గణియించిన పాతకి నౌదు నేఁడ నే
నెవ్వధినైన నిన్నదియనేని," యన న్విని బంధ మూడ్చినన్. ౪౩

దాసరి మరలుట

చ. అతఁడు తదల్పపాపఫల మందుట నుంకము దీఱి పోయి, త
చ్ఛతదళపత్త్రనేత్రునకుఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి, రణద్విపంచి యై,
స్తుతికలితప్రబంధములఁ జొక్కఁగఁ బాడి, యసత్యభీకర
ద్రుతగతి వచ్చి, రాత్రిచరుతో వ్రతపూర్తి గతార్తి నిట్లనున్. ౪౪

ఉ. నీ చెఱఁ బాసి, పోయి, రచనీచర, చక్రి భజింప, ముక్తి పొం
దేచెర, యే చెఱం దవులనే, నీక నుండఁగ జూడు, పంచుచో
నేచరణంబు లేయుదర మేయుర మేశిర మేకరంబు, లీ
వా చరణంబు లాయుదర మాయుర మాశిర మాకరంబులున్. ౪౫

తే. అనిన దత్సత్యమునకు నేత్రాంబు లురులఁ
బ్రమద పులకితగాత్రుఁడై పాఱుటసుర
యినుని మధ్యందినపుదెంత దనదు పెద్ద
బట్టతల మించఁ బ్లవుఁ జేరఁ బాఱుతెంచి. ౪౬

దాసరి బ్రహ్మరక్షస్సు ననుగ్రహించుట

ఉ. కొంతయుఁబోలె భక్తి వల గొంచునె, వాఁడు నిజద్రుమప్రభమీ
హింతవ ప్రాలుపాకలప్ప బేష్యఁగుఁబోలె, నొన లదంగ్రములం

దుండ, రౌద నృమహాగిరులు హోరనఁ, బ్రస్తుతి వ్రాలి, దంష్ట్రికా
దండము లెత్తి వట్టిన పదం, బొకఁ డొక్కఁడ నెత్తి జేర్చుచున్. ౪౭

శా. "ఈసర్వంసహ దేవదానవమహీభృన్మౌనివాదాతప
శ్రీనసర్వస్వము నేతదన్యకృతులం జెప్పంబడు, న్నోర మా
నీసత్యం బురరీకృతాంత, మిల నెం తే వృద్ధనై మంటి నే,
నానత్యం బిఁక నిన్నుఁబోలు కృతసంధా ధూర్వహు ల్లేమికిన్. ౪౮

చ. ఇతరులు నీకు నీడె మఱి? యీవృతి, నీస్మృతి, నీబుతేరిత
స్థితిగతి, నీమురారిపద సేవన జీవనవన్మతిన్, సమా
దృత కలగాన సింధు లహరీ ప్లవన ప్లవభావ భా గురు
శ్రుతి తత బద్ధ తుంబికిఁ గురుంగుడినంబి కృపావలంబికిన్." ౪౯

తే. అనిన నాతనిఁ గౌఁగిట నునిచి పలికె,
వ్రత మొనర్పించి తని భాగవత వతంన
"మోయి రజనీచరేంద్ర నీ యురుకృపాక
టాక్షమునఁజేసి ధన్యుఁడ నైతి ననఘ. ౫౦

ఉ. బాసలు బండికండ్లు, మఱి ప్రాణభయంబున లక్ష నేసినం,
గ్రాసము కృచ్ఛ్రలబ్ధ, ముదుగ న్పసమే? యిది నీక చెల్లె, నో
భూసురవంశ్య. పుణ్యజన పుణ్యజనాంకము దావకీనమే
పో, నమకూరెనింగుణము పొత్తున దైత్యులకెల్ల నంకతన్. ౫౧

చ. కడుపు మహాక్షుధ న్నకనకంబడ న స్వ్రతకృత్యుఁ జేయఁ బో
విడిచితి, వేము జాత్యముగ వేధ విధించిన కూడు మీకు, నీ
యెన నొకకీడు గల్గ, దిఁక నే మనిన, న్మఱి నీకు నాన నూ,
బడలిక దీఱ నిత్తునవుఁ బారణసేయుము మైత్రి గల్గినన్. ౫౨

క. ఈమాట న్నొరపొచ్చెము
లేమికి నీశ్వరుఁడ కరి నిలింపవిరోధీ,
నామెయి మేదోమయ దృ
ప్తామిషములు మెసవు" మన్న, నతఁ డను నార్తిన్. ౫౩

శా. "ఎట్టూ? యిట్టగునయ్య పల్క దయలే? కిన్నాళ్లు నీకూడె యీ
పొట్టం బెట్టి, మహాఘలబ్ధిఁ దనువుం బోషించి యెన్నాళ్ళ కే

నట్టి నొక్కతపస్వి యొక్కవ్రతి రాఁడే, చూడఁడే, తత్కృపన్
బుట్టు న్నీఁగెద దీని, నా నొదవి, యో పుణ్యాత్మ యిట్లంటివే? ౨౪

క. మీవంటి భాగవతులుం
బావనులుగఁ జేయరేని మఱిగతి యేదీ
మావంటివారి కిఁక మా
యేవము వెనుకటివి చూడ కీక్షింపు కృపన్. ౨౫

తే. స్వధితియైనను ద్విజుఁ డిన్న శస్త్ర మైన
సరియకాఁ గాంచనము చేయఁ బరుసవేది,
యీయసాధారణన్యాయ మెన్నఁ గలదె
మాదృశులచోటఁ గదియు భవాదృశులకు?" ౨౬

తే. అనిన దేహార్పణము నొల్ల కార్తిఁ బలుకు
కృపణత కతఁ డభిప్రాయ మెద్ది యనిన,
"నిత్తుఁ దను వంట యనుకంప యే? మదాత్మ
కనఘుఁ బాపుటయే యనుకంప గాక. ౨౭

శా. ఘంటాకర్ణుని మించుకర్మ మొకొ నా కర్మంబు? మౌనీంద్రులం
దుంట ల్సేయఁడె? మాన్పి యీఁడె భగవం తుం డట్టి శ్రీ? యట్టి శ్రీ
కంటె న్భాగవతుండు మించ నొసఁగం గాలేఁడె? యా మేలు నా
కంటింప న్మఱి రాదె? పూజనము గాదా ప్రాణిమే ల్చక్రికిన్." ౨౮

వ. అనిన విని మాతంగుం డాతెఱం గెఱింగిన సంగతం బగు ననిన, నాతం:- "దే నొక్క బ్రహ్మరాక్షసుండఁ, గుంభజానుసంజ్ఞుండ, నుగ్రకర్ముండనై యీన్యగ్రోధం బాశ్రయించి వంచనం బథికపంచజనచర్వణంబు సేయుచుండుదు. పూర్వంబున సోమశర్మ యను భూబర్హిర్ముఖుండఁ, బ్రాగ్జని ద్విజుండఁ గాన దయనీయుండన; యొక్క దుష్కర్మంబునని ట్లైతి. నీవు క్రైటభారిం బాడిన నేఁటి పాటి ఫలంబు సకలంబుగా నాకిచ్చి తేని బీభత్సకుత్సార్హంబగు నీజన్మంబు వేఁగు. నీకు నా రరక్షణంబున నగు సుకృతం బనంతంబు సిద్ధించు, నత్యంత ధర్మసాధనం బగు నిమ్మేను నిల్లునేరు;" ననిన, నమ్మౌని ఘాటలకుఁ గలకల నవ్వి యవ్విష్ణుదాసుం డిట్లనియె. ౨౯

క. "ఇటువంటివి యిట కెక్కుఁడు
నీఁ దిగుడువి యొండ నెన్ని యే, నిదియును నొ
క్కఁటి. యొకనాఁటిద కా దొక
త్రుటి గీతఫలంబు నొసఁగుదునె యిమ్మెయికిన్ ? ౬౦.

సీ. దిక్పాలతను వెత్తి తిరిపతనవుఁదోన
యెన్నిమా ర్లెత్త మీ యేను నీవుఁ ?
గేసరి తను వెత్తి కీటతనువుఁ దోన
యెన్నిమా ర్లెత్త మీ యేను నీవు ?
మాతంగ తనువెత్తి మశకతనువుఁ దోన
యెన్ని మార్లెత్త మీ యేను నీవు?
ధరణీశ తనువెత్తి దాసతనువుఁ దోన
యెన్నిమా ర్లెత్త మీ యేను నీవు ?
తే. సోమయాజుల మెన్ని మార్లగాము, శ్వపచ
ఖగకులుల మెన్నిమాఱులు గాము, పాము
గాములము నెన్నిమాఱులు గాము వెండి
కంసరిపుభక్తుల మొకండె కాము గాని. ౬౧

ఆ. ఊఁతనీరు చెలఁది నేఁతమూటఁయిటి
దూది యెండపసుపు దొట్టియక్క
రంబు మేను, దీని రహిఁ బుణ్య మమ్ముట
కప్పురంబు వెట్టి యుప్పు గొనుట." ౬౨

వ. అనిన దనుజుం డిట్లనియె. ౬౩

క. "సంగీతఫలంబునఁ గో
సంగీ నగమైనఁ దయ పొసఁగ నీవే; మీఁ
మ్రింగినఁగ్రక్కె న్వారిధి
కిం గొఱఁతయె? కొదయె విష్ణుకీర్తన" కనినన్? ౬౪

శా. "ఏలా నొంచెద దేహ మిట్టడిగి? యెంతే దాస మేనం బలం
బో, లీలావటు గీతకీర్తనఫలం బో, నీయెడ న్మున్ను? పా (బే)

తాళప్రశ్నలు మూని మె న్గొనుచు; బేతాళ చ్ఛలోక్తిఁ రుషం
దూలింపం దలఁతేని. పుట్టు మఱి నూ తు ల్ద్రవ్వ బేతాళముల్." ౬౫

వ అనిన పాలకటంక పేయుఁడు పెలఁ గటకటంబడి, కార్యేచ్ఛం గన్నీరు గ్రుక్కు కొని, "కటకటా! కైటభారి కనుంగొనంగ డింగరీలు దయాళువులు గావలవదే? తొల్లి దర్శన ప్రవర్తకుండై వైయాసికంబు లగు సూత్రంబులు వివరించి పిష్ట రశ్మివు నద్వైతవై శిష్ట్యంబుఁ బ్రతిష్ఠించిన లక్ష్మణాఖ్య యోగీంద్రుండు, చిర కాలసేవా సంతుష్టుఁడై నిజదేశికుం డగు పూర్ణాహ్వయుం డనధికారుల కీకు మని విధియుక్తంబుగాఁ దనకుఁ బ్రసాదించిన గీతాచరమార్థంబుఁ, గృపాతరంగి తుండై రంగేశధామ దామోదరనామ చామీకరగోపురం బెక్కి, యచ్చైత్స్వ నంబున నచ్చరించినఁ గురుం డలిగిన, 'దేవా! దేవరయాజ్ఞ మీఱి యే నొక్కరుండ రౌరవంబునం బడుట మేలో? భాగవతపరిషత్తునకుఁ బరమపద మగపడుట మేలో? యని వితర్కించి మీ వుచ్చరించుట గా నుచ్చరించితి' నని తదభినందితుం డయ్యె. నతండ నిజచ్ఛాత్ర నక్త్రింబునకుఁ బ్రత్యహంబును గల్యంబున మూల్యం బొల్లక గవ్యంబు సమర్పించి వేఁడిన వల్లపి వల్లవులకుఁ బరమ పదంబుఁ బ్రసాదించె; నతండ బంధముక్తుం డయ్యు నపతాపాంతరంబునఁ గాలాంతరంబున నంకుచితజ్ఞానులై విషయపరు లగు నరులకుం బరమునందలి టీపొంచవ సుందరజామాతృ నామంబున నర్చ్యాదిగతి విశదీకరించె; నతండ యిటమీఁద యాదవగిరి వెంకటంబు పాషండసంకులంబుగా వచ్చినఁ దచ్ఛ్రుతికి శఠకోపనమాఖ్య సంభవించి నీరంధ్ర వాదంబున సంద్రాదివిషయ విద్వ జ్జనంబుల నధోక్షజవిజయవాద భిక్షవేఁడి దిగ్విజయంబు సేసి గరుడకంధర గుహాకుంత న్యకంఠీరవంబు కుహనాత్రిదండియై బ్రుసీ కుసుంభాంబరాంభః కుండిక లొనంగ నంగీకృతాంతిమాశ్రముండై, ఫణివ కణభు గక్షపాద బాద రాయణ కపిల జైమిని శాసనంబులు మత మహానన మహీసురులు మున్నుగా నెంతేవాసి నంతేవాసులకుఁ దెలివి పఱుపం బరమహంసాసక్త్న పరకాష్ఠయై, పదయుగ ప్రసన్న భువనప్రపంచపంచజనహృదయ భవనంబులం బద్మపద్మా క్షులు పల్లేర్లు దుడిచి పాడెక్కి భక్తి శోధించి భూతలంబుఁ బావనంబు సేయం గలవాఁడు. మఱియు హయవదనపదారాధకుండై వేంకటేశుండను సింకొత్క మనీషి మధుమథనమతప్రతిపాదకం బగు ప్రబంధశతంబు రచించి శిలోంఛ వర్తనంబునం దపంబు సేయం దనకు జరచ్ఛదన శాకాదానంబు సేయు నగ

స్త్రైర్వీరుహంబునకు నిర్వాణంబొసంగం గలం; డిట్టి యేష్యంబులు మదీయ దివ్యబోధనంబున నెఱింగియుందు, నేతాదృశం బగుత్రైకాలిక జ్ఞానంబు కలిమి నిమ్మెను మాననీయంబుగదా యంటేని యది జాత్యంబు దక్కఁ దపస్సత్యశమద మాది లబ్ధంబుగాదు; నిషాది భవిష్యదర్థంబులఁ జెప్పుచున్నది. అది శుచియే? కౌశికంబు దబ్బగాటి గబ్బులుఁగు గౌళి కనుంబెంటి పైఁడికంటి లోనగు తిర్యక్కులు భావిప్రయోజన సూచకంబు లై యున్నయవి; యవి తపస్వులే? యట్ల మావిజ్ఞానంబును; నెట్లనిన, నాస్తిక్యంబువలన శాస్త్రంబులెడ నధీతి బోధంబులు దక్క నాచరణప్రచారంబులు లేమి ధర్మంబు దూరం, బది నిమిత్తంబుగా నిత్తెఱం గెఱుంగక భవోత్తారకంబుగాదు, గావునఁ గలుష రహిత కాయంబునంగాని కల్యాణంబు లబ్ధంబుగాదు. గాఁబట్టి యివ్విరూప విగ్రహం బనుగ్రహంబున నుడివి కృతార్థుం జేయు; మని పాదంబుల వ్రాలి పాటం బాతికపాలేని యీవే యనిన, నతం డదియుఁ ను నీశేనన్నఁ బోని మ్మిప్రభాతసమయంబునం బాడిన చరమగీతంబైన నిచ్చి ప్రసన్నుండ నగు న న్నవిపన్నుం జేయు"మని లేవకున్నం బరమదయార్ద్రుండై, 'యట్ల కానిమ్ము లే' మ్మని యతని లేవనెత్తి. యత్తన్ప్రాప్తి ప్రకారంబు సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పు మనిన నవధరింపుమని యప్పొలదిండి దుఃఖార్తుండై యిట్లనియె. ౬౬

ఆశ్వాసాంతము

మ. అజ చౌర్యాపహృతాత్మ తోక సముదాయాభీరకాంతామణీ
వ్రజగోరాజిమనఃప్రమోదకర తద్వత్ప్రాప్త రూపానురూ
వ జనిప్రాభవ, ద్రోణిజోదరకన ద్బాణాగ్ని వృత్తి ప్రకో
వ జలాసార. సరోజ బాంధవ శశి ప్రాంచ ద్విశాలాంబకా! ౬౭

క. అనవరత నవ రతాదృత
వినుత ప్రేమాత్తవల్లవీజనజాలా,
మననపర మౌనిమానస
వన వసిత్ర మరాళవర, సువాసితమూర్తీ. ౬౮

ఉత్సాహ. నలముఖాది చక్రవర్తి నాథ వనసమర్పితా
త్యలఘుమకుట ముఖ్య హా ర్యుపాయనా, యనావిలా

జిల సురారిహరణ నిజ వశీకృతాఖిలాంత ని
ర్మలగణా! యమేయరూప రంజితార్యపోషణా. ౬౯

మ. ఇది సైతామన యాపనావని ధవాహీనాభ్రచుంబి స్ఫుర
ద్విదితాభీల మణీగృహాళిదళనో ద్వేలోగ్ర హస్తి వ్రజో
ద్య దనీకాగ్రగ కృష్ణరాయమహిభృ త్సంజ్ఞాస్మదాముక్తమా
ల్యద నాశ్వాసవరేణ్య మాఱవది హృద్యంబైన పద్యంబులన్. ౭౦

షష్ఠాశ్వాసము సమాప్తము

—:o:—

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

సప్తమాశ్వాసము

శ్రీమదుమాసులఘాంగక
సామజహర నక్ర దళన చక్ర సదాశ్రీ
క్షేమంకర చరణాంబుజ
హైమోజ్జ్వలవాస! వేంకటాచల రమణా! ౧

బ్రహ్మరాక్షసుని వృత్తాంతము

వ. అవధరింపు మప్పొలసుసెంది దుఃఖార్తుండై యిట్లనియె. ౨

ఉ. ఉండుదుఁ జోళభూమి నొకయూరఁ గళల్ పదునాల్గు నేర్చి, వా
క్చండిమఁ జర్చ గెల్తు ఘటశాసుఁ, బ్రౌఢునిఁ దప్పు పట్టుమన్,
ఖండలమష్టి విప్పఁగని సర్వము, నెంచి ప్రయోక్తలన్ సుధీ
మండలి గ్రాంథికత్వ మనమానసు నేయుదు జల్పవాదినై. ౩

వ. ఇన్నువపడిం బ్రభిన్నగండం బగువేదండంబుపంబోలె మదాంధుండనై, యల్పవిద్యాలబ్ధి విడువ ముడువ వేనరని పిసనంబుగల రెడ్డియుంబోలె, సద్వ్వదువె పరబ్రహ్మంబై, పెద్దలంజెనకి యోడియు సరియైతి ననియును, సరిపోయి జయించితి ననియు, నబద్ధంబు లాడి చిల్లరప్రభువుల భ్రమియించుచుండి, దీక్షితులం జూచి యియ్యకవోవమి ద్రవ్యభిక్షార్థినై పథురకుం బోయి యప్పురంబున.

సీ. బహివద్ధద్విజున కల్పపుఁ జాచితం బిడి,
పనిఁడికై తా వాని బంతిఁ గుడిచి,
కలసి వణిక్పురోధలతోడఁ బుణ్యాహ
ముల బియ్యమునకు నై మొత్తులాడి,

శశి రవి గ్రహ జపస్నానాదికము లెల్ల
దొరలవాకిండ్లకే దొద్ద యిచ్చి,
పచ్చిత్తితో ల్పట్టి చ చ్చాలమెట్లంది
కొనఁ దాన యూరెల్ల గుత్తపట్టి,
తే. దర్పపోటులఁ దిని, లేని తఋణ మైత్రి
నంటి పితృశేషము భుజించి, యదియు నెడల,
నక్కవాదల నరకూళ్లు మెక్కి, మీఁద
పీనిశేఖర మొక థులార్త్వ్యజ్యము కొని.

ఉ. ఇట్టొనఁగూర్చి వైశ్యునకు నిచ్చి, చన న్మతి వుచ్చి, చొకము
ల్వెట్టుచు, వడ్డిలెక్క లటు వెట్టుచు, ధారణవానికై కొదల్
వెట్టుచు, వాఁడు రేఁగి మఱి 'పెట్టుదుఁ బెట్ట' ననంగ, మిట్టఁ గూ
వెట్టుచు, నిట్టు పోరఁ, గనిపెట్టుచు, నొక్కరుఁ డుండి వెండియుఁ౯.

సీ. వెలివాడఁ బనిక్రొత్త మలకడాల్గొని నూనె
యిడి తంగెడాకు గట్టెడు తహతహ.
కూర్కుఁబు గొరిగించుకొని యష్టతోయంపు
టంగడిఁ దలగడగాదు తడవు,
వంట పూఁటింటి కెప్పంటికంటెను బాలు
పెరుఁగు నే గూర లంపెడు తెగువలు,
నంబెళ విదలించి తాంబూలదళ పూగ
నివహంబుఁ జాలఁగ నించు సుబ్బు,
తే. బ్రహ్మచారిభుజంబు మాత్రకు నడింపుఁ
బ్రాలు, నాలికి మేలుచీరలు. గొనియెడు
సంభ్రమంబును, బెఱపాంథజనులఁ బయన
మడుగు ప్రశ్నలుఁ, గని మత్ప్రియాణ మెఱిఁగి.

క. హత్తుకొని యొక్క కొందఱ
సత్తెరువుం గట్టఁ బనిచి, యందఱుక్రియఁ దాఁ
దిత్తి యొకటి, గొని త్రేణి మ
ఋత్తర ముత్తర మటంచు నొక ప్రొద్దుకడ౯.

తే. లేచి పోవంగఁ దత్తఱ మేచి తోడి
వారు నన నేను ముడెమోపు వటున కెత్తి
పోవ వాఁ డిందు రంతని త్రోవ యడపఁ
బెట్టి యొకవాఁగు డిగ నీల వెట్టుటయును. ౯

క. ఆఱచేత వ్రాలు గను న
త్తఱిఁ బడె నొకయంపకట్టె, దానికి నిలువం,
బిఱుబిఱ్ఱున ఱాలుపడెం
దెఱపియుఁ గనలేమి సాతు దిరుగఁడఁపడియెన్. ౧౦

మహాస్రగ్ధర

కవిసె న్గల్పాంతజంతు గ్రసన భృశ బుభుక్షా త్వర త్ర్యక్షి పార్శ్వ
ప్లవమా నోత్పాత [1] బేతాలకల వడిమ హాలాహల స్పర్ధి హేతి
చ్ఛవి రేఖానేకరాహూ చ్ఛలిత పవులు రక్షశ్శ్మశానజ త్పుళింద
ప్లవబృందంబు ల్వనివ్యల్వడిఁ బొలుపొందు మన్పుల్కులు న్మల్కులు గ్రాల్.౧౧

వ. ఇట్లు చెట్లు వెడలి విఱ్ఱవంచుకొని ముంచుకొను నన్నల్లప్రజం జూచి
హల్లకల్లోలంబై విఱుగంబడు నెడ. ౧౨

సీ. పనలేదు నిలరోయి పాతకులారవి
దేహాయుధంబులు డూవువారు,
పైఁడి బానము జెట్లఁ బడవైచి దుడ్డుపె
ట్టకుఁ బాఱుచునె యొలె ల్మెచువారు,
బరువు డించి కటారి పరుఁజించి నిల్చి యిం
దెందు వచ్చెద రని యెదురువారు,
వస్త్రంబుఁ గొండు దేవర యోయి యిది చన్నఁ
బన్నసి దయపుట్టఁ బలుకువారు.

తే. కలవి మామూత నిప్పింతుఁ దొంగసుఁ, గొకటి
యాఁడుదాని జే నంటకుఁ డనుచుఁ బెద్ద

---

[1] పా. భూతప్రకర

తనము నభిమానమును దెంపు గనఁగ బలికి
సిలిపి దోఁపిచ్చువారు నై తొలఁగి రపుడు. ౧౨

సీ. తొడువిండివాఁడు సన్త్రోపఁ బోవక యెదు
ర్పడుశాంత్రఁ దొడిఁబడఁ బదరి పొడిచి,
తినుఁ గీక పెనఁగినఁ బెద్ద నొంపక యెట్టిఁ
బాతించి చేఁ గలవాని నాఁచి,
యాయితంబై చించి యరిగెదువాఁ దేటు
నకు మీటి చన్న వెఁజ దపులు కుడిగి,
పొదవు చే లేకయ పుటపుటయాను నైన
'వాని శోధింప నవ్వలిక్కిఁ బనిచి,

తే. పొసలఁ మాశిన నీఁపె బాఁపుం పెకల్చిఁ,
గట్టుబట్టలు గొని ప్రాఁతబట్ట దయను
గోఁచులకు నిచ్చి, గనవరాకులు నిగిడ్చి,
చెప్పుటట్లు శోధించి సిగలు విప్పి. ౧౪

వ. ఇట్లు పాంచ్చరులు పెచ్చుపెరిగి విచ్చలవిడి నుచ్చావచంబుగుసా ర్థంబు
నర్థంబు లపహరించు సంకులంబున. ౧౫

సీ. కటినుండి చనుమలు గడి గాఁగ బిగియించి
కట్టిన నిడు నీలికాసె మెఱయఁ,
బిల్లిగడ్డము మించఁ బెరిఁగి మీసలు కుక్షి
గోళంబుమీఁద నుయ్యాల లూఁగ,
బూఁది బ్రుంగిన మొగంబున గొదకిట్టు మై
నవుమైల ప్రాఁబొతు నాఁజెలంగఁ,
జిటిబ్రవేలి పూసపై ఘటియిల్లు వెతఁబట్టు
చిమ్ముల నురియ దా ల్మమ్మరముగ,

తే. నూరనుండియుఁ గనుపెట్టుచున్నవాఁడు
దప్పిపో నన్ను తల్పాటు దాఁ బొడగని
యట్టివేళఁ గాకశ్మశ్రు వనెడు నొక ప్ర
చండ చండాల చోరభటుండు దఱిమి. ౧౬

చ. కవ పటు డించి యేఁ గునుఁకఁగాఁ, నురెఁ గొంకులఁ దార్చి, కూలుడు,
న్నివిడిన తొళ్ళపై మిగుల నిద్దవు దోపతి దట్టి దొల్లిరాఁ,
దివిచి, పెనంగి, వల్లువముఁ ద్రెంచి, యనంతుని గంట్ల కూనవుం
జెవులుగ గొదకట్టు గసెచేరుల బెక్కియు దోఁపు నొల్చి పోఁగన్. ౧౭

క. నోరినని నుండ, కే 'నో
రోరి, యకట! మా సమీప పూరనె మనియుం,
దూరము వోయితివే! నో
మ్మోరితివి నీకు దక్కునే కానిరా.' ౧౮

తే. అనిన లాఁతుగఁ గోల్పోక యతఁడు రడ్డు
రాజుఁ గను నని కొదయుఁ దీర్ఘంగ మగిడి
యంత వరియును బై ద్రవ్య కలితి పోఁజి
పోవ వాఁడును వెతపోట్లు పొసఁచి చదిసె. ౧౯

ఉ. అంతట కొంతఁ బెన్నెరువునం దరుదెంచు పిఱిందిమంది మ
త్యాంత సహోదరుండును నొకం డరుదెంచెఁ బుష్ప సాతు వద్ద వృ
త్తాంత మెఱింగి నన్నరసి తాఁ గసి యార్తి నొకింతయు దా నతి
క్రాంతుని నన్నుఁ గావట దినంతులు గొట్టుచు మోము చేఁగుచోఁగన్. ౨౦

సీ. కొంగవా ల్నఖకు లంగుళులఁ బట్టుచు బబ్బ
లంటఁ గుట్టిత వెజ్జు నరయువారు,
తలఁ బక్కపదియ ద్రవ్యాంగ్రాఁత మని యిడి
యంజలి గం జిండ్ల నడుగువారు,
తమనేగఁ జెప్ప లో దయమీఱ విని నీరఁ
జించి యియ్యంగ దీవించువారు,
నొలఁబక్క నెపమునఁ గలరేని నిరఁ జెప్పి
చుట్టలపై దాఁచి వెట్టువారు,

తే నైన పాంథులచేతఁ గ్రంపైన యూళ్ళ
జావగా నిటఁ దెచ్చి యన్నీద డించి,
పాఱు నీ రాన తోవ నూర్పాటి మాగిడి
పచ్చునాళోన నీరూపు వచ్చె నాకు. ౨౧

వ. కయ్యంబునఁ బాఱఁ బాఱ గాయంబు సేసి వెఱపేఁకిఁగొలిపిన కాకశ్మశ్రుఁడనాదు ధేనుచండాలు కరాళవేషంబు గన్నులం గట్టినట్లుండఁ గడఁ గనుట నిట్టి కరాళవేషంబు గలిగెఁ; గైశికీగాన ఫలదానంబున దీని మానుపవే? అనిన నతం డేను ఫలంబెఱుంగ, ఫలంబు పరమేశ ముఖోల్లాసంబు, యాజ్ఞాకైంకర్యంబులకు ననుమతి కైంకర్యంబులకు ఫలపరిమాణగణన ప్రపన్నుల కెక్కడియది? కాన బాధకంబగుట ఫలం బింతంత యందుఁ గొంతఁ గొమ్మనవెఱతు, భగవతుండ రక్షించు, నూఱడిలు మన్న నన్నోరిమాట నోరన యుంత నతండు. ౨౨

సీ. స్నిగ్ధత్రిభాగ ముండిత శిరశ్శిఖతోడ,
హేమధవళోపవీతములతోడఁ,
బుణ్యకృష్టద్విత్రయోర్ధ్వపుండ్రవల్లులతోడఁ,
దులసికాబ్జస్రగావళులతోడఁ,
గౌపీన కటిసూత్ర కాషాయయుగితోడ,
జలపూర్ణశుభకమండలువుతోడఁ,
బాణిస్థ దివ్యప్రబంధసంపుటితోడ,
నుత్తరవాక్పూర్వకోక్తితోడఁ,

తే. బసిఁడిజిగితోడ బ్రహ్మవర్చసము వొల్చు
భాగవతలక్ష్మితో ధూమపటలినుండి
వెడలు శిఖవోలె నమ్మేను వెడలి చూడఁ
జూడ వైష్ణవుఁ డై నిల్చె సోమశర్మ. ౨౩

వ. ఇట్లు భాగవత పరిచయ ప్రభావంబున బ్రాహ్మణ్యంబెకాక భాగవత శ్రీయునుం గలిగి యుప్పొంగి యిరుమడియగు చందంబునం బరమహర్షభరితుండై స్వరూపానురూపంబుగా నతనికిఁ బూజఁ గావించి. ౨౪

సీ. జయ దురుత్తరణ సంసారాబ్ధిదళ నీర,
జయజయ గాయక సార్వభౌమ,
జయ శౌరి గాథా రసజ్ఞ పుణ్యరసజ్ఞ,
జయజయ తత్త్వసంభవ్య పవిత్ర,

జయ జనార్దనాధీన జని సంగ పంచక
జయజయ దేశిక చరణ శరణ,
జయ యుక్తవాక్ప్రతిష్ఠా తృణీకృతదేహ,
జయజయ భగవదాజ్ఞాకృతిస్థ,
తే. జయ సకలజంతు సమచిత్త జయ దయార్ద్ర,
జయముకుందాన్యదేవతా శాస్త్రబధిర
జయచతుర్ద్వయభక్తిలక్షణచితాంగ
జయ మురారిప్రపన్నాంఘ్రి జలజమధుప. ౨౪

వ. అని ప్రస్తుతించి ప్రదక్షిణంబు గావించి పునర్భవభయంబున భవన దారాత్య ప్రముఖ సుఖ విముఖుండై బదరీవనాదిపురుషోత్తమాధిష్ఠిత పుణ్యభూములం బౌనఃపున్యంబుగం దీర్థయాత్రఁ జరించుచుఁ బరమనిర్వృతిం బొందె, నిప్పుణ్య కథ వహనసమయంబునఁ గిటినాధవరాహంబువలన మహీమహిళ మదీయ పూజోచితోపచారంబుల విశేషఫలదంబు గానంబ యన విని వైష్ణవియగుం దాఁ గావున దదాకలన కుతూహలంబునం గూఁతురై సీ కొదవి యహరహంబును విప్రలంభదంభసమీరితాగాధ గాథార్థసమేతగీతరసంబునం బ్రొద్దుపుచ్చుటగాని వేఱొండుఁగా దేమి తపంబు సేయుచున్నదియో యంటింతకంటెఁ బరమ తపంబున్నదే? యన్నియును మేలయ్యెడు, శ్రీరంగంబునకు రంగేశు సేవింపఁ దోడుకొనిపోయి రమ్మనుటయుఁ, బ్రసాదమ్మని ప్రణామమ్ము సేసి వసిందిపల్లకి నబ్బాలికారత్నంబుసునిచి పరిచారికాశతంబును భాగవతపరిషత్తునుం గొలవఁ బ్రయాణపర్యాయంబులఁ బరమానురాగంబునం బోయి. ౨౫

గోదాదేవి శ్రీరంగమున రంగనాథుని సేవించుట

మ. చని కాంచెన్ విరజాభిధాంతర వపు స్సహ్యోద్భవాతీర సం
దనవాటీ వలయద్రుమావళి దళాంతర్ధృశ్య పాపాళి భం
జన చాంపేయసుమాయమాన విషమస్వర్ణావృతిప్రాత ర
శ్మి నభస్స్పృక్శిఖరాళి దీపకశిఖా శృంగంబు శ్రీరంగముం. ౨౬

క. పాళీ హల్లక చిత కచ
పాళీ పాళీభవ ద్విపంచీ స్వన భృం

గాళీ కవేరదుహితృ మ
రాళీ ధ్వని వెనఁగఁగాడ్పు బ్రతివప యుడిపెన్. ౨౮

తే. ఆతఁ డఘమర్షణస్నాన మమ్మరుద్వృ
ధాంబువుల నాడి, మాధ్యాహ్నికాదిఁ దీర్చి,
స్నాతయు నలంకృతయు నౌ తనయను
దోడుకొనుచు వైష్ణవపరిషత్తు గొలువ నరిగి. ౨౯

సీ. చలువంపు సరపణి మొగవంపు విన్నదం
తులకట్ల యెదురు నీతులకుఁ దొలఁగి,
యిడినట్టి మణిముష్టి గృహుల యారతి కెంపు
రాలనే కలయ ద్వారాలఁ జల్లి,
ప్రసవాది తావికిఁ బ్రతిగృహాశార్చిత
క్ష్మ్యవల్సకె పోలె శ్వాన ముడివి,
న్నత్రగీతోత్థశౌరిస్తుతిఁ గీర శా
రిజయట్ల యర్థాంగీకృతి వివి,

తే. వలభి రత్నాంశువులఁ గట్టు తెలువు చిత్ర
మగుట తోర్వక దిగడిగ వరిగి ధాన్య
మతిగెడు విరక్తభాగవతాళి వలన
వెల్లడివిని బోని యప్పేడు సొచ్చి. ౩౦

ఉ. గోపురకందరాళికడకు స్మశిపుష్కరిణీ కణార్ద్రి నం
తావహరానిలంబులు విమానరణ స్మణికింకిణీ కలా
లాపము స్సుఖం బడఁగ లాలనఁ జొచ్చి యకాండ గాహనా
చాపలకృన్మరుద్గణముఁ జందుఁ వదల్చెదు లోనివాకిటన్. ౩౧

ఉ. వేత్రముఁ గేలఁ బూని పడివేషిఁ గథంబు పయి న్విరాంబురు
ట్ఛేత్రుని ముద్రవే త్మెఱయ శిశ్యులు లై యిరుమై పునఃస్సమ
ద్గాత్రుల వంతివక్త్రింకరంబు వినీతి భజింప నొప్పు త
త్పుత్రవతీశు వంశముతో గని యాతఁడు భక్తి సేయఁగన్. ౩౨

తే. అవిదితపురందరాయుధం బైన కనక
శిఖరిధ్యుష బోలె నెఱిజిలు జిగిలు దెసల,

నింగి నీరెండఁ గాయు వేదాంగు వినత
సుతుని నతిఁ గాంచి మగఁడఁ దన్నతియుఁ గాంచి. ౩౩

వ. ఆతనిచే విజ్ఞాపనంబు సేయించి యనుమతింగాంచి చతుర్భుజులు జలధర శ్యాములు శతపత్త్రలోచనులు చపలాపిశంగవసనులు వనమాలికాబద్ధబాహుమధ్యులు నైన మధుమథన ప్రతిబింబంబులం బోని పారిపార్శ్వికులఁ బరాంకుశ ప్రభృతిముక్తుల సేవించుచుఁ దదనంతరులై చని మహావకాశంబును మణిమయ స్తంభ సంభృతంబును శాతకుంభకుంభశోభిత శిఖరంబునునై చిత్ర నేత్ర వితాన లంబమాన నానాప్రసూనదామ ముక్తాగుళుచ్ఛాచ్ఛచామరంబును నుద్వేల కాలాగరుధూప ధూపితంబు నగు మహావిమానమధ్య విధుకాంతవితర్దికాతలంబునఁ జరణముఖ తత్త్వత్రితయాధిష్ఠిత ధర్మాధిసూత్రపరిషదాత్మకంబును దేజోమయంబును నగు విపుల విమల పీఠంబునఁ బరిమళాలోలరోలంబజాలంబగు నంబురుహంబు జాంబూనద త్వక్సుత్తమసువిస్తీర్ణకర్ణికాపరిధి సూర్యపాథోనిధానంబునకుఁ బ్రథమ హేతుభూతంబగు భూతశక్తిత్రయంబు బోలెఁ బారద స్ఫటిక బహుళ పాండురుచి పుండరీకంబుల పసుపు మసమసక లెనకొల్పు మినిమి గల భోగిభోగ భాగంబునకుం బరభాగంబు మిగులఁ దదాత్మకంబ యగు నుపబర్హంబున మహార్హకేయూరమణి స్ఫురంబగు కూర్పరం బూని మననవర మునిమనోరాగరస మార్జనంజేసి ముగుల నరుణిమ వహించెనో యనఁ జాలు కెంగేలు కపోలంబునం గదియ త్రిదశ తరు కుసుమ కంచుళిత కంచుకితంబు కాత్మకంబగు దుకూల విశేషంబున నొత్తిగిలియున్నవానిం, గరింగఁ బకటింబెట్టి బిట్టు దనచేతి చక్రంబునం దెగిన నక్రంబు పూజ్యంబగు సాయుజ్యంబు నొందెనో యన నువరి పరిస్పృశ్యమాన గండస్థలస్థ మణిమకరకుండల ప్రతిబింబ రుచి డంబరంబునం బరమ సౌందర్య మకరందనిష్యంది యగు ముఖారవిందంబున నందంబగు వాని. నిర్నిమేషదృష్టి నెట్టుకొని చూచుతఱి నీలావదాతయు తెప్పవట్టు తఱి రొట్టెదరొక్కను కలధౌత గౌరగౌర మహామహఃపూరంబున మునింగి దుర్నిరీక్ష్యయు నగు విజరుచిర మూర్తివలనఁ దనదు సాకార నిరాకారతలు వారికిఁ జూపు రూపున దీపించు వానిఁ, గళత్రంబులగు శ్యామాచ్ఛాయలచేతఁ బ్రేమునం బొమవంబడిన యట్లు కవ్వలు దొంగలు నగు వక్ష్మకాలిం, ల నొవ్వ సోమ సూర్యాత్మకంబు లగు వెడంద నిడువాలు బెళుకు నెరల కన్నులం గ్రేవ మిస్మిత్త్రేక్షల వెదఁజల్లువాని, మంకెన విరి బింకంబు

నింకించు నధరశోణిమ నెపంబున వెలుంగు ముఖజనితపవతాళనుతోఁ దత్సఖుం డగు గంధవహుం గూర్చి నిక్కెనన నొక్కించుక నిక్కి చొక్కపుఁ బొటమలఁ జూపట్టి తిలకుసుమ విలసనాపహాని యగు నాస భాసమానుం డగు వాని, నుదరజాత శ్వేతధామతామరసంబుఁ గనుఁగొని మహదాశ్రయంబు గనిన పూర్ణిమాశశాంకుఁడను శంక నాతనికి నాకు వైరంబు మాన్పు మని తత్సహోదరిగావున రత్నకాంచనంబులు లంచంబులుగా నివేదించి యడుగు లొత్తు నిందిరకు వరముం బడియున్న రాహు నసం గేయూరకటక మణి ముద్రికాంకితం బగు దీర్ఘ బాహు పరిఘంబు కటితటోత్సంగంబున మెఱయు వాని, నురఃస్థల న్యస్త నిస్తులాస్తోక కౌస్తుభ గభస్తి మండలంబున నిండోల గంబుండు పుండరీకనికేతన తనుచ్ఛాయ యన నచ్ఛచ్ఛం బగు శ్రీవత్సంబున లోచనోత్సవంబుఁ గావించువాని, విజితమృగనాభి నాభిసౌరభ్యంబునకు నెఱయు నుత్తుంగ భృంగ మాలిక యన మెఱయు నసిత పేశలతులసీపలాశ దామంబున నభిరామ కోమలాలంకృతి యగువానిఁ, గపట కరటి విరోధియై యసుర యనుఁడుం గొని మగఁడ మనుజాంగంబు నంగీకరించునెడఁ దలంపంబడమి నట్లనయుండె నన బడుగగు నడుము పసఁ గడునొడిక మగువాని, ఘనజఘన చరమేతర ధరాధరాధిత్యకాతలంబునం గాంచన కాంచికామణిమకుట గగనమణి గాయు నీరెండ మెం దనంబరఁగు మెఱుఁగు పీతాంబరంబునం బొదువంబడి దాని సన్నదనంబునఁ దన నున్నఁదనంబు వెలువలం దోఁపఁ గనక పుష్యరాగంపుఁ దెరవారు వైదూర్యమణి స్తంభ యుగంబునుం బోలెఁ గించిదామీలిత నీలిమం బగు నూరుయుగళంబు వానిఁ, త్రైవిక్రమం బగు విగ్రహంబుతో నాగ్రహంబున మీఁదికిం జూఁచు తటిఁ జంక్రమణరయంబునం దగిలివచ్చిన మణిమయస్వర్భువన జాంబూనద ప్రాకారవలయంబనం దీండ్రించు నుద్దండ గండపెండెరంబునం బొదమ నఖాంత ప్రభామండలంబునం బరిహాసితంబులై మత్తిపండుల వరువుగల మతముల బెడంగుపడి బావి నిజ కమరాపటార సూచకంబులుం బోలెఁ గొదమ తామేళ్ళ మేళ్ళనగు మీఁగాళ్ళతోఁ గోకనద మృదూదరంబు లమర మెఱుఁగు ఱుక్కలం జిగి మొక్కవఱుచు నఖచక్రవాళ చంద్రికల భక్తజన మనస్తమోవిదళనంబుఁ గావించుచు హలకులిశ కలశ కమల మకరాంకుశాంకితంబులై లక్ష్మీకుచ కుంకుమాకలన నరుణారుణంబు లగు చరణంబులం దాపత్రయాపహరణంబు సేయువానిఁ, నారాయణుం

పురాణపురుషుఁ బురుషోత్తముఁ బ్రణతార్తిహరు వాసుదేవు హృషీకేశు నీశస్తుతు విభీషణవరదు ననంగజనకు రంగరమణుం గాంచి సహ సమాగత భాగవత పరిషత్సమేతంబుగాఁ దానుం దనుజాతయుం బ్రమద భయ భక్తి రసమగ్నలై జయజయ శబ్దంబులతో సర్వాంగాలింగిత క్షోణీతలంబు లగు నమస్కారంబులు గావించి నిలిచి నిటలతటఘటితాంజలియై యిట్లని నుతి యించె. ౩౪

తే. విధిగృహాంతఃస్థ విత్త సేవధికి శరణు
చిరకృతేక్ష్వాకుపుణ్యరాశికిని బ్రణుతి
దనపతిభ్రాతృకులదేవతకు జోహారు
నతమృడాదిక సుమనస్సుకు నమస్సు. ౩౫

తే. కొలుతు సర్వేశు సర్వాత్మకుని ననంతు
స్వప్రకాశు నభేద్యు సమస్తలోక
సముదయాధారు నఖసమూహములకును న
జేయు నిన్ను నిరాధారు నిత్యు సత్యు. ౩౬

క. నారాయణు భూ ప్రవృతిక
గౌరవవ ద్వస్తువితతిఁ గాంచె మిగిలి పెం
పారు గరిష్ఠత గల పర
పూరుష శరణంబు వేఁడి పొగడెద నిన్నున్. ౩౭

తే. అజశివాదిక మగు నీసమస్తజగము
నెందుఁ బ్రభవించు వర్తించు డిందు నట్టి
మహిమ కిమ్మైన నిత్యు నమస్తభూత
మయుఁ బరులకంటెఁ బరు మహామహునిఁ గొలుతు. ౩౮

సీ. పరపురుషునికంటెఁ బరుఁడనాఁ జనువాని,
పరమాత్మ. ముక్తికై పరమయోగి
పరిషత్తుచే సదా భావింపఁబడువాని,
నెవ్వనియందుఁ బ్రాకృతము లైన
సత్త్వాదిగుణముల సందడి లే దట్టి
విమలుని, సర్వభూతములకంటె

సాధ్యుఁడు శుద్ధుండు నగువాని, విభుఁ, గళా,
కాష్ఠానిమేషాది కాలసూత్ర

తే. మయిన యెవ్వానిశక్తి యింద్రియవితతికి
గోచరము గాదొ నిర్లేపుఁడై చెలఁగఁగ
నతివిశుద్ధుఁడు దానయ్యు నౌపచారి
కస్థితిఁ బరమేశుఁ డగు నిన్ను విష్ణుఁ దలఁతు. ౩౯

వ. అని పరస్వరూప సురసేవ్య భవ్య దివ్యావతారలీలలం బ్రస్తుతించినఁ గౌస్తుభాభరణుండు కరుణాతరంగితంబు లగు నపాంగంబుల నమ్మునిం గనుంగొని కుశలప్రశ్నంబుఁ గావించి కంకణాలంకార క్రేంకారంబు లంకురింపఁ బదపంకజంబులకు, గుసుమాంజలులు సమర్పించు సకలసీమంతినీసీమంత ముక్తామణి యగు నాముక్తమాల్యదరూపు నెలఁతబాయంబు సాభిప్రాయంబుగాఁ జూచి తనలోన. ౪౦

సీ. దీనిమోము పసచెక్కుఁ గానెకా సిరిపట్టి
కిని బోర పసుపుఁజెక్కెంబు గలిగె,
దీనికౌ నల్లారఁ గానెకా గర్వించి
యుర్విఁ జైత్రునకుఁ గాలూఁద గలిగె,
దీనిపాలిండ్లుబ్బుఁ గానెకా రతి చేతి
కిన్నెరబ్రోఁతకు వన్నె గలిగె,
దీనిమోమొప్పారఁ గానెకా వాణి రా
యంచలేమకుఁ గలాయంబు గలిగె.

తే. దీని వెన్నెఱు లేపారఁ గానెకా ప్ర
పోషితమయూరికి విరాలి పొంపఁ గలిగె
దీనియడుగులు రంజిల్లఁ గానెకా వి
పానఁ బడుతేఁటులకు మెట్టపంట గలిగె. ౪౧

తే. అనుచు నువ్విళులూరి మురారి తమక
మాఁపలే కాత్మ దివ్యశుద్ధాంతసీమ
కన్నెలఁతఁ దార్చి యొక్కమాయావధూటి
నట్టి శాపంబు వారున్నదనియ యుండ. ౪౨

వ. పూజకులచేఁ బావతీర్థప్రసాదపరివేష్టనంబు లిప్పించి విడిది కనిపిన గుడివెనలి కాంబరీతనుసంభవం బాలకిం బెట్టి గృహంబునకుం జని పంజరంబు సతలించి యచ్చంచలాక్షిం గానక.

శా. అబ్రహ్మణ్యము! లోన వైచికొనె నన్యాయంబున న్మత్సుతం దా బ్రహ్మాదుల మేర నిల్పియుఁ బ్రభుత్వం బూఁదియుం దోఁతురే యీ బ్రక్కాణ ద్విజుఁ జూత రయ్య సభవా రీరంగభృత్తంచు దుః ఖాబ్రాశిం బడి బాష్పకంఠుఁడు సముద్యద్ధోషపలాలుఁడు నై. ౪౪

శా. అంతే వేడుకయైనఁ బెండ్లగుట కీ నా, దేహము న్ప్రాణముల్ సంతానంబు నిశాంతము న్ధనము నన్యంబు ల్పతు క్రేణు లే కాంతన్స్వస్వకనార్చనంబునక కాదా కూర్చుటే, మీ, కయో వింతే, యీ బుడు తెంత. న న్గుణుచఁ గావింపం దను న్మెత్తురే! ౪౫

చ. శివుఁడు విరించి వాసవుఁడుఁ జెప్ప నశక్తులు, కొల్చునట్టి వా రవుట, నిరంకుశుండ వని యక్కట పాడిఁ దొఱంగఁ జెల్లునే! భువనములెల్ల నీ వయినఁ బొంత దయానిధి యమ్మ లేదె? భా గవతులు లేరె! నా కొఱకుఁ గాఁగ వహించుకొనంగఁ గేశవా. ౪౬

ఉ. నెట్టన యల్ల లచ్చి యల నీళయు భూసతి యుండ, నీకు నీ నెట్టిక నీలపై మనవు నిల్చుట కే మనవచ్చు? వెఱ్ఱి యో నట్టుగఁ బేద నన్నుఁ బరిహాసము సేఁతకుఁ దక్క, వింత భూ పెట్టిదె? దిద్దు నెవ్వఁ డిల నేలులవంకలు వారిదొంకలున్. ౪౭

వ. అని యిట్లు ధరణీసురుం డదవేట్ట భాగదతక్షోభంబునకు భువనభర్త యు భయంపడి తద్భాందనంబునకుఁ గేలిసేయు చున్నవాఁ డను భావం బకనిశిఁ దోఁప మకరకుండలమండితంబు లగు గండదర్పణంబులం జెలువ వ్వెలర్ప నిట్లనియె. ౪౮

చ. ముది మదిఁదప్పితో టు మునిముఖ్య! భవత్తనయ న్గృహంబునన్ బదిలము చేసి వచ్చి మఱి బట్టబయ ల్వెదదూరు దూరె, దా నదన మిఁ కొక్కమా టరసి చంచలలోచనఁ గాన కున్న దూ రెదు మఱి కాసి, బుద్ధివిపరీతతఁ బొందక పోయిమూసుమా. ౪౯

తే. అనిన సాతంత్రియ యాయెనే యనియె నేమె
యుంగ మే యార్తిఁ గడవు చల్లఁగఁ బలికి
కరుణచేసితి విజయివి గమ్ము పంచు
బాష్పజల మాఁగి యింటికి, బరువువాఱి ౫౦

ఆ. మ్రొక్కినట్టి తనయ మూర్ధంబు మూర్కొని
ప్రమదబాష్ప పూరుల బ్రాహ్మణుండు
చేత వెన్ను నిమిరి నాతల్లి నినుఁ గంటిఁ
గా యటంచు నింటఁ గడపనింప. ౫౧

తే. రంగపతి బ్రహ్మ రుద్రుల బ్రాహ్మి గౌరిఁ
దనకుఁ దక్కన్య నడిగింపఁ బనుపుటయును
వారు సేనేశ సహితులై వచ్చుటయును
విష్ణుచిత్తుఁడు సంభ్రమాన్వితుఁ డగుచు. ౫౨

వ. విష్వక్సేనపూర్వకంబుగా వినయంబున నాతిథ్యంబు లొనంగి యుచితాసనంబుల నాసీనులై యున్నవారి యాగమనప్రయోజనం బడిగి తెలిసి ప్రమదరసభరితాంతరంగుండై యిట్లనియె.

గోదాదేవి శ్రీరంగనాథుల వివాహము.

క. ధన్యుఁడ నైతిం దన కీ
కన్యక నీఁగాంచి భృగువుగౌరవముఁ బయో
ధిన్యాయము నొందవె నిదే
సన్యాయంబే? చమూవ హర విధులారా. ౫౪

క. వినుఁ డీఁ దగు సంబంధపు
టెనయికఁ గని మోచి తెచ్చి యిచ్చె ననరె చ
ల్కని నరులు; గాన మావుర
మునకు స్వేజయంబు చేయఁ బుత్త్రిక నిత్తున్. ౫౫

తే. ప్రభుతఁ బరమేశ్వరుం డైనఁ బత్త్రివన్న
జనమున కొనంగు మీకు నీ చనవు. శౌరి

తానె కట్టినభూమికఁ దాల్చు మాకు
ఘనత యిడి మమ్ముఁ జేయుట తనదు ఘనత. ౨౬

తే. అనినఁ జని విన్నవించ దయారసార్ద్ర
చిత్తుఁడై విశ్వభర్త పక్షిప్రధాన
పౌపవాహ్యంబు నెక్కి బ్రహ్మాదిసురలు
బలసి తమతత్తడుల నెక్కి కొలిచి రాఁగ. ౨౭

క. నాసీరుఁ డగుచు సూత్రవ
తీసఖుఁ డుడుపీథిఁ బోఁజుఁ దీర్చిన వ్రజ భూ
షాసి శతకోటి శతకో
టి సవితృప్రభలు దిశల దెప్పర మలమన్. ౨౮

వ. శ్రీవిల్లిపుత్తూరికిం జని విశ్వకర్మ మణిమయంబుగాఁ గట్టిన విడిది పట్టున విడిసి యయ్యాదిమవరుండు దివ్యాప్సరసలు హరిద్రాదికస్నానీయ మంగళ ద్రవ్య మండనం బొనర్పఁ బెండిలికొడుకై దివ్యవాదిత్రంబులు నారదాది దివ్యముని గానంబులు వెలయం గలధౌత ధవళ ధారాధరంబులు గురియు సుధాధారల నభిషిక్తుండై ముక్తావళీ కౌస్తుభాముక్త కంబుకంధరుండును కేయూరకంకణా లంకృతుండును మకరకుండల మకుటాది భూషావిభూషితుండును దివ్యాంగ రాగ రూషితుండును పీతాంబర సంవీతుండును దులసీకల్పితరు ప్రసవప్రస గాశ్రితోరస్కుండునై యుండు నంత, నక్కడ నటకు మునువ గృహప్రవే శంబు నేసి సంభ్రమాయత్తుం డగు విష్ణుచిత్తు ప్రయత్నంబున. ౨౯

క. శర్వాణీ వాణీ ముఖ
గీర్వాణీకోటి జానకీరఘుకులరా
ట్పూర్వాచరిత వివాహో
త్సవ సుగీతములు పాడఁగా విభవమునన్. ౩౦

తే. నెమ్మి నేకావళియు స్రగ్విణియును జామ
రంబు లిరుగెడ నిడ హరిద్రాద్రవమునఁ
బెట్టిరి నలుంగు లక్కన్యఁ బెండ్లికూఁతుఁ
జేయ ఋషిపత్ను లర్థి నాశీర్యుతముగ. ౩౧

తే. అట్లు వైవాహికపుదీక్షయమరఁ గమ్మ
నూనెఁ దలయంటి నెఱులు గందానఁ బులుమ
స్వర్ణమణికుంభహిమవారి జలక మాడి
నట్టి జగదీశ్వరికి వేల్పుటబలయోర్తు. ౬౩

క. తడియొత్తి సన్నవలిపం
బిడి మణిపీఠస్థయైన యింతి మెఱుఁగు పె
న్నిడుదకురు లార్చి ధూపం
బిడి తుఱుము ఘటించె నొక్క మృగేక్షణ నెమ్మిన్.

సీ. యావకద్రవమున నరుణాంఘ్రి నఖపంక్తు
లభ్యక్తములు సేసె నతివయోర్తు.
నయ కల వ్రేళ్ళమట్టియలుఁ బిల్లాండ్లిడి
పాయవట్టముఁ బెట్టెఁ బైఁ నొకర్తు.
నెఱికెవట్టి పసిండి నీటివ్రాఁత చెఱంగు
వెలిపట్టు రిహిఁ గట్టె వెలఁదియోర్తు
కటిసీమఁ గనకమేఖలఁ జేర్చి తాంపో
రమ్ములు గీలించెఁ గంఠమున నోర్తు.

తే. కటకములు హస్తసరము లంగదము లంగు
శీయకములును బాహుపల్లికల వ్రేళ్ళ
సిరిపితాటంకనాసామణుల సమర్చి
చౌనిపై సీమంతవీథిఁ జేర్చె కర్త యోర్తు ౬౪

క. కలికి తెలిగన్నుఁగవఁ గ
జ్జలరేఖలు దీర్చి మేన సారంగమదం
బలఁది లలామక మిడి చెం
గలువలు క్రొవ్విరులు వేఱొకర్తు ఘటించెన్. ౬౫

వ. ఇట్లలంకృతయై యుండ లగ్నం బాసన్నంబయ్యె ననివిన్నవించుటయుఁ బన్నగ
శయనుండు మార్తాండ మండలంబులు వంద్రెండును దివియలై వెలుంగఁ,
దారకల గుంపు జగజంపుగా శతపత్రిశ్రుం దాతపత్రిత యంగీకరింప,
సింధుపత్రి సౌగంధిక దళోపహార సహితంబుగా విపణిఁ గలయం జిలికింపఁ,

ప్రకృతికాంత క్రంత సురకాంతలం గూడుకొని నంతరింప, హుతవహుం దగరుధూపంబు రేపఁ, బర్జన్యుం డుల్లెడయిడఁ, బ్రాచీన పాఠంబులు పాఠకౌఘంబులయి బిరుదప్రబంధంబులు పఠియింప, విధినందన సనందనాదులు సంగీత మాంగల్యంబున నంతరంగంబున కింపొసంగ, విహంగపుంగవుండు మత్తమాతంగంబై ఖచితమణికల్యాణం బగు పల్యాణం బంగీకరింప, నప్రాకృత వైభవంబునం జని, పరమసంభ్రమంబున భాగవతవతంసంబు భక్తికలిత బహుప్రణామపూర్వకంబుగా నెదుర్కొన నెక్కిరింత దిగ్గి విష్వక్సేను కరం బవలంబించి కక్ష్యాంతరంబులం జంచలాక్షులు గడుగు నడుగుల జలంబులకుం బయిపయిం బడి గీర్వాణ సిద్ధ సంఘంబు లహంపూర్వి సుర్వినివార్యరిగా నూర్చికొని ప్రాకింపఁ బ్రవేశించి తదీయ నిర్దిష్టం బగు జాంబూనద పీఠంబున నుపవిష్టుండై యతండు వెండియు బంగారుభృంగారుకంబులఁ గనక భాజననిక్షిప్తంబు లగు కుశేశయ పేశల పదకిసలయంబులు గడిగి షోడశోపచార సహితంబును సపరిష్క్రియంబు నగు మధుపర్కంబు నొసంగం గొని యయ్యాళ్వారు దేవేరియుం దానును ధారవోయ నా కన్యకారత్నంబుఁ బరిగ్రహించె ననంతరంబ. ౬౬

మ. కలధౌతద్రవ చిత్రము ల్మెఱయ ముక్తాన్యూత మౌ మేచకాం
చలపుం బెండెఱ వారి లగ్నము సమాసన్నంబుగా వేల్పుఁబె
ద్దలు పంపన్ గుడ జీరకంబులు సముద్యత్ప్రేమ నన్యోన్య మం
జుల మస్తంబుల నుంచి రర్థిఁ గనుమించు ల్చిత్తము ల్దాఁగఁగన్. ౬౭

చ. మఱి వనమాలి చూడమున మానిని ముత్తెపుఁబ్రాలు వోయుచో
మెఱయుఁ దదంగుళీకినల మేళనఁ జక్కి చెమర్చ రాలి మై
నఱిమఱి ఘర్మబిందువులు నమ్మణులు న్మొగిలందునుండి డా
ల్గిఱిగొన జాలు ధారల బలె న్వడగండ్లబలె న్గనుంగొనన్. ౬౮

తే. ఇంతి దోయిట సేసఁబ్రా లెత్తుచోట
గుబ్బపాలిండ్లకేవ గ్రక్కున మురారి
గన్ను వేయుటఁ గని లజ్జ గదుర బాహు
లెత్తక కరాగ్రములన పై కెగరఁజల్లె. ౬౯

క. గళమునఁ గట్టెను హరి మం
గళ సూత్రము పులక లతివ గాత్రముఁ బొదువన్
నెలఁతయుఁ బతియును గరముల
నలవఱిచిరి కంకణంబు లన్యోన్యంబున్. ౭౦

ప్రకృతికాంత క్రంత సురకాంతలం గూడుకొని సంతరింప, హుతవహుం డగరుధూపంబు రేపఁ, బర్జన్యుం డుల్లెడయిడఁ, బ్రాచీన పాఠంబులు పాఠకౌఘంబులయి బిరుదప్రబంధంబులు పఠియింప, విధినందన సనందనాదులు సంగీత మాంగల్యంబున నంతరంగంబున కింపొసంగ, విహంగపుంగవుండు మత్తమాతంగంబై ఖచితమణికల్యాణం బగు పల్యాణం బంగీకరింప, నప్రాకృత వైభవంబునం జని, పరమసంభ్రమంబున భాగవతవతంసంబు భక్తికలిత బహుప్రణామపూర్వకంబుగా నెదుర్కొన్న నెక్కిరింత డిగ్గి విష్వక్సేను కరం బవలంబించి కక్ష్యాంతరంబులం జంచలాక్షులు గడుగు నడుగుల జలంబులకుం బయివయిం బడి గీర్వాణ సిద్ధ సంఘంబు లహంపూర్వి సుర్వి నిత్వారిగా నూర్చికొని ప్రాశింపఁ బ్రవేశించి తదీయ నిర్దిష్టం బగు జాంబూనద పీఠంబున నుపవిష్టుండై యతండు వెండియు బంగారుభృంగారుకంబులఁ గనక భాజననిక్షిప్తంబు లగు కుశేశయ పేశల పదకిసలయంబులు గడిగి షోడశోప చార సహితంబును సపరిష్క్రియంబు నగు మధుపర్కంబు నొసంగం గొని యయ్యాళ్వారు దేవేరియుం దానును ధారవోయ నా కన్యకారత్నంబుఁ బరిగ్రహించె ననంతరంబ. ౭౬

మ. కలధౌతద్రవ చిత్రముల్ మెఱయ ముక్తాస్యూత మౌ మేచకాం
చలముం బెండెలి వారి లగ్నము సమాసన్నంబుగా వేల్పుఁబె
ద్దలు పంపన్ గుడ జీరకంబులు సముద్యత్ప్రేమ నన్యోన్య మం
జుల మస్తంబుల నుంచి రర్థిఁ గనుమించు ల్చిట్టుము ట్టాడఁగన్. ౭౭

చ. మఱి వనమాలి చూడమున మానిని ముత్తెపుఁబ్రాలు వోయుచో
మెఱయుఁ దదంగుళీకిసల మేళనఁ జక్రి చెమర్ప రాలి మై
నఱిమఱి ఘర్మబిందువులు నమ్మణులు న్మొగిలందునుండి డా
ల్గిఱిగొన ఱాలు ధారల బలె న్వడగండ్లబలె న్గనుంగొనన్. ౭౮

తే. ఇంతి దోయిట నేసఁబ్రా లెత్తుచోట
గుబ్బపాలిండ్లక్రేవ గ్రక్కున మురారి
గన్ను వేయుటఁ గని లజ్జ గదుర బాహు
లెత్తక కరాగ్రములన పైకెగరఁజల్లె. ౭౯

క. గళమునఁ గట్టెను హరి ఘం
గళ సూత్రము పులక లతివ గాత్రముఁ బొదువన్
నెలఁతయుఁ బతియును గరముల
నలవఱిచిరి కంకణంబు లన్యోన్యంబున్. ౮౦

సీ. లలనచే నిష్ఠతో లాజలు వేల్పించి,
    శార్ఙ్గి మెట్టించెను సప్తపదులు,
తెలుపఁ గూడి యరుంధతీ దర్శనముఁ జేసె,
    బ్రహ్మరుద్రాది గీర్వాణికోటి
యర్చింపు నుడుగుర లనుకంపఁ గైకొని
    యనిచెఁ బ్రసాదభాజనులఁ జేసి,
యాత్మపట్టణమున కతివఁ దోడ్కొని విజ
    యంబు సేసెను మహాహర్ష మెప్ప,

తే. సహ్యకన్యాతటోద్యాన చందనద్రు
    కుంజముల నీలకుంతలఁ గుస్తరించి
కంతుసామ్రాజ్యమేలించి కరుణఁ జిత్త
    మొలయ జగములఁ బాలించుచున్నవాఁడు. ౨౧

ఉ. స్కందసరస్తటీరమణ కందర చందన కుందవాటికా
మందసమీరలోల వనమాలిక, నిర్మలదివ్యవిగ్రహా
స్పందవిఖాధరీకృత నభస్స్ఫుట కాళిక, వల్లవాంగనా
బృందమనోభిమాన ధృతి భేదన, పేశలవంశవాదనా. ౨౨

క. అరిధారాఖండిత మధు దరిసంఘ, విహంగవాహనా, యుదరమహాం
బురుహ పుటభరిత మధుశం బర భర జలమానుషాయమాణద్రుహిణా. ౨౩

స్రగ్విణి. వాలినిర్భేదనా వారిజాతేక్షణా
    శైలకన్యాస్తుతా శార్ఙ్గచంచద్భుజా
    పాలదృక్పద్మభూపాక భేదిస్ఫుర
    న్మౌళిమాణిక్యరు క్మండితాంఘ్రిద్వయా.

మ. ఇది నీలాచలనీలవేలక సుభద్రేందీవరాభాక్షి కో
ఐదృగంచద్భుజవీర్యధుర్య జయసన్నాహార్భటీవావ్యభీ
త్యుదితేభేశ్వర కృష్ణరాయమహిజాన్యత్పాదితాముక్తమా
ల్యద నాశ్వాసము సప్తమం బలరుహృద్యంబైన పద్యంబులన్ ౨౪

సంపూర్ణము

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు

ఓం తత్ సత్

కొన్ని శబ్దములకు

ప్రకరణోచితార్థములు

(GLOSSARY)

అ

అంకకాఁడు = చలపాది

అంకెవన్నె = రౌతు కాలుంచి యెక్కుటకు గుఱ్ఱమునకు పార్శ్వమున వ్రేలఁగట్టెడి యినుపవలయముతోడి వారు.

అంచపదము = వ్రాఁతలో నడుమ అక్షరనష్టి సూచక చిహ్నము.

అంజనము = 1. ఆపేరి యేనుఁగు.
2. మాలిన్యము.
3. కఁడెన.

అంట = గుంపు

అంతిక = ప్రొయ్యి

అందంబుగూడుకొను = వానితో తాను చేరు

అందు = అందుచున్న; అనుచున్న

అంధుయంత్రము = ఏతాము

అగప = అజక

అగపడు = అగ్గము (= స్వాధీనముపడు)

అజస్రము = సర్వదా

అడవెట్టు = మొఱయిడు

అడుపఁగా = మొత్తఁగా

అతంత్రము = వికలము, భగ్నము

అతర్క్యము = ఊహింపమి, అరయమి

అదటు = గర్వము

అదవకాఁపు = అస్థిరపుఁగాఁపు

అనరు = ఇబ్బంది

అనిష్టుఁడు = వైరి

అనుగళత్ = మాటిమాటికి పడుచున్న

అనువు = సుంకము

అభిఘారము = పైని (నూనె, నేయి) పోఁత

అరి = ధనరూపమైన పన్ను

అలతియొడివి = గొంతుగండి

అలము = ఆక్రమించు

అవిద్య = 1. అగ్నిహోత్రాది కర్మ
2. అజ్ఞానము

అహంమానము = అహంకారము

అహి = 1. పాము 2. తనవాఁడు

అగ్గలిక = ఉత్సాహము

అగ్గెడ = అక్కృత

అగ్నిశిఖ = కుంకుమపువ్వు

అద్ధా వాక్ = 'సరి' అనుమాట

అలుకు = భయము

అశ్మసారము = ఇనుము.

ఆ

ఆఁక = నిరోధము

ఆకర్షకము = సూదంటురాయి

ఆతతాయి = (తన్ను) చంపవచ్చిన వాఁడు

ఆపాగా = తబేలా (= గుఱ్ఱముల నుంచు చోటు)

ఆమని = నుఱిపిడి (వసంతఋతువు)

ఆయతికాఁడు = ధనమార్జింప వలసిన వాఁడు
ఆరు = తృప్తిపడు
ఆలాపిని = తంబురా
ఆవులు = ఆవిరులు
ఆద్యము = శ్రేష్ఠమైనది
ఆర్చు = ఆడించు = పలికించు
ఆర్తి = ఇబ్బంది

ఇ

ఇంగాలము = బొగ్గు
ఇడియు = చిదుగు, కూలు
ఇడువు = ద్వారపార్శ్వము
ఇతరేతర = ఒండొరులతో
ఇనుఁడు = 1. సూర్యుఁడు 2. రాజు
ఇరమ్మదము = మేఘములోని జ్యోతి
ఇచ్చకులు = ఇచ్చకముగా నడుచువారు.

ఈ

ఈఁఅము = పొద
ఈలకఅచు = ప్రాణము బిగబట్టు
ఈలువు = మానము
ఈషి = చూచు (= తలఁచు) వాఁడు

ఉ

ఉదన్తు = వని నుండి తొలఁగింపఁబడిన వాఁడు
ఉదార = పెద్ద
ఉదుటు = ఉద్ధతి
ఉపాంశున = రహస్యముగా
ఉబుసుపోక = వినోదకాలక్షేపము
ఉరవు = ఉచితము
ఉలుకు = జంకు
ఉలుచ = చిన్నచేప
ఉలుపాలు = కానుకలు
ఉచ్ఛ్వాసము = కలుజు
ఉత్పాతము = లోకస్వభావమునకు విపరీతమైనది
ఉత్సేకము = గర్వము
ఉద్గారము = త్రేన్పు
ఉమ్మనీరు = ఉబ్బనీరు, ప్రసవజలము
ఉల్లసము = వరిహాసము
ఉల్లెడ = మేలుకట్టు.

ఊ

ఊఁదు = ఊను
ఊర్జస్వలుఁడు = మిక్కిలి తేజోవంతుఁడు

ఋ

ఋతువేళ = ఋతుస్నానవేళ

ఎ

ఎడకాఁడు = కుంటెనకాఁడు, తార్పు కాఁడు
ఎడవు = దూరము
ఎరవు = సొంతముకాని, లాఁతితనము, తాత్కాలిక జీవనము
ఎఱ = మేఁత
ఎలగోలు = మొదట కురిసినది, వాన
ఎత్తు = దంత
ఎవ్వ = ఏవ, లేమి

ఏ

ఏకాంగి = ఆలుబిడ్డల వదలి, కావి వస్త్రములుదాల్చి భగవ[illegible]ంకర్యము చేయు విరక్తుఁడు
ఏతరి = నీతిమాలినవాఁడు
ఏవిరి = హద్దు
ఏరుసాగు = దున్ను

ఐ

ఐకకంఠ్యము = ఏకాభిప్రాయత్వము

ఒ

ఒండె = ఒక్కటె

ఒదర్చు = ఊఁడలాగు

ఒదుగుగా = సమృద్ధిగా

ఒరుము = చుఱుకెక్కు

ఒరుదలకాఁడు = కొండెగాఁడు

ఒఱయిడు = ఆలోచనచేయు

ఒట్టు = అంటు

ఒడ్డు = నిడుపు

ఒల్లఁబోవు = మూర్ఛిల్లు

ఓ

ఓటము = పరాజయము

ఓహరిసాహరి = తండోపతండము, నేను ముందు నేను ముందు అని.

ఔ

ఔరు = పెల్లగిల్లరాని గంట

క

కంకణము = 1. గాజు
2. కంకణాయి పక్షి.

కంకము = గద్ద

కంటకిత = 1. గగుర్పొన్న
2. ముండ్లుగల

కందనకాయ = గుండెకాయ

కందు = నొచ్చు

కుందము = 1. సరస్సు
2. కుంద

కక్కసము = బలవంతము

కటకాముఖము = బాణముపట్టుకొనను తగు పిడికిలి

కట్టావి = 1. పొగ, 2. మిక్కిలివేడి

కడ = చావు

కడార = పసుపుపచ్చ

కడార కాచకటకము = పచ్చని లక్కగాజు

కనరు = ఒగరు

కనుగలుగు = చక్కఁగ పరికించు

కన్కసరు = అసూయ

కన్దళుకు = నేత్రధాళధళ్యము

కన్ను = 1. మృదంగవాద్యముఖపు బిళ్ల
2. జాత

కపోణి = మోచేయి

కమన = కామించువాఁడా

కరక = వడగల్లు

కరభము = మనికట్టు మొదలు చిటికెన వ్రేలివఱకు గల చేతి బయటి భాగము

కరవటము = బరణి

కరి = సాక్షి

కరుళ్లు = గడ్డలు

కర్కటిక = దోస

కఱ (ఱ్ఱి, ఱు) కట్లు = ఇనుపసలాక యందు గ్రుచ్చి కాల్చెడు మాంస ఖండము, శూల్యము

కల్పు = కరంచు

కవురుమాసిని = కపటముగలవాఁడు

కసీసము = మైలుతుత్తపు నలువు

కాంబవ = కంబు (= శంఖము)యొక్క

కాడుపడి = దారితప్పి, విభ్రమచెంది

కానణ = వెలుంగునట్లు

కార = చెఱసాల

కారుకుఁడు = శిల్పి

కావులు = కావివస్త్రములు

కిటకిటన = కృశము

కిట్టు = తగులు

కిరి = వరాహము

కీకటులు = మ్లేచ్ఛులు
కీకసము = పచ్చియెముక
కీలుమదము = కీలు (వన్నె–నలుపైన) మదము
కీల్కొనఁ = నాటునట్లు
కుండము = కొలను, కుండ
కుట్టుసురు = కొఱప్రాణము
కుప్పసము = అవిక
కుబుసము = చొక్కా
కుఱు = చిన్న
కూపెట్టు = మొఱయిడు
కెలసము = పని, హేతువు.
కెళవు = ప్రక్క, పార్శ్వము
కేదారము = శిరస్త్రము (helmet)
కేరతము = పరిహాసము
కైజా = కళ్ళెము
కైశికము = టక్కు
కొట్టికాఁడు = వేగులవాఁడు
కొఱమె = నింద
కొదవెట్టు = లోపము కల్పించు
కొప్పెర = కటాహము
కోటియిడు = వేగు ఉంచు
కోరు = ధాన్యరూపమైన పన్ను
కోలము = వేషము
క్రంత = పెండ్లికొడుకువారు పెండ్లికూఁతునకు తీసికొనిపోవు ప్రధాన ద్రవ్యసముదాయము
క్రందుగా = దొమ్మిగా
క్రాయు = ఉమియు, క్రక్కు

ఖ

ఖంజన = కాటుక పిట్ట
ఖని = గని
ఖనిత్రము = గడ్డపాఱ
ఖటూరిక = గరిడీ

గ

గంట = పైరుదుంప
గంటు = ముడి
గండె = మత్స్యము
గంధర్వము = గుఱ్ఱము
గచ్చు = పూఁత
గడి = ఎల్ల
గనెలు = ఖండములు
గరిగ = చిన్నపాత్ర
గరుసు = పచ్చితోలు
గల్లము = చెక్కిలి
గామిడి = శ్రేష్ఠము
గిరిక = చిట్టెలుక
గిఱవు = కుదువ
గుట్టుకీడు = గూఢశత్రువు
గుఱి = గుఱుతు
గూడ = బుట్ట
గొంతుక్రోల్ = కంఠనాళము
గోపిక = కావలియాడుది
గోము = సౌకుమార్యము
గోలగగ్గెర = కాళ్లుచేతులు పసరమువలె చేర్చి కట్టుట
గౌదకట్టు = చెంపలను మూసి కట్టినగుడ్డ

ఘ

ఘరట్టము = తిరుగలిపై రాయి
ఘుణ = ప్రమానుతొలుచు పురుగు

చ

చండాతకము = చల్లాడము
చంద్రము = సిందూరము
చక్కఁజేయు = ముగించు, చంపు.
చదుము = చదును ప్రదేశము
చమురు = చన్నునలువు

చలి = 1. సీతు 2. జంకు
చల్లువెన = పిడికిళ్లతో చల్లకము
చవి = 1. స్వాదిమ, 2. ముత్తెము బరువు
చాఁగు = ఏఁగు
చాఁపట్టు = పలుచని యట్టు
చిట్టరము = కపటము
చెండాడు = చెండు, కొఱుకు
చెదదు = విడదు
చెఱకతము = బెల్లము
చెల్కు = బీడినేల
చేమమడి = చేమకాడల పొలము
చొచ్చు = ప్రవేశించు
చౌతు = కళ్లాయి
చౌదంతి = నాలుగు కొమ్ముల యేనుఁగు
చౌరుకొట్టు = వాసనకొట్టునట్లు సమలు

ఛ

ఛత్రాకము = పుట్టగొడుగు

జ

జంభలము = నిమ్మ
జక్కులబోనము = మిథ్యాభోజనము
జజ్జుకొను = జజ్జువడు
జడను = ఆలస్యము, జాడ్యము.
జల్లులు = జాలరులు
జాంగలము = మెట్టచేను
జానుదఘ్న = మోకాలిబంటి
జాలి = ఖేదము, వెత
జిలుగుపని = స్వల్పకార్యము
జీలుఁగు = ఒక చెట్టు పేరు
జూటుఁదనము = మోసము
జెన = గ్రద్దసమూహము
జోదన = జంట
జౌతుమడి = బురదకయ్య
జ్ఞప్తి = నిద్రనుండి మేల్కొలుప

ట

టంకసాలవాటులు = నాణెములు
టెక్కు = టోపి.

డ

డంబు = వేషము
డింగరీఁడు = భక్తుఁడు
డాత్కూటము = చేఁదు చేఁప
డోఁగు = డోఁగు = మోకాళ్లపైన నడుచు

త

తక్కుము = విడుము
తగడు = రేకు
తగులము = అడ్డు
తడ = విరోధము
తడుకు = వెలుగు
తతము = వీణె
తదూర్ధ్వచ్ఛాయ = పైకి వ్యాపించు అతని కాంతి
తని = సన్నని
తనుపారు = చల్లనైన
తపారము = టోపి
తరవాయి = ఉపక్రమించి జరుపుచున్నట్టిది
తరకసము = అమ్ములపొది
తఱియు = చొచ్చు
తల = మీఁద
తలరి = ఊంకించి
తాఁకిన = చెక్కిన
తావలు = మెట్లు
తిమ్మనము = మజ్జిగ పులుసు
తియ్యము = ప్రియము
తివిఁయించు = యుద్దోపిడిచేయించు
తునికిలు = జాళ్లు

తూగింపు = నెఱవేర్పు
తుంపరాణి = తూను
తెరవేఁట = తెరలతో ఆవరించిన చోటి వేఁట
తేఁట = 1. నీటితేఁట
2. మత్తెప్పగాంతి
తేరకత్తె = పనిలేనిది, అక్కఱలేనిది
తొగరు = ఎఱుపురంగు
తొడిబడి = తొట్రుపడి
తొలఁకు = అల
తోమాలె = ఆకులు పువ్వులు చేర్చి కట్టిన మాలె
తోయి = మేఘము
త్రస్తరి = క్రింద ; పరిహాసము
త్రోపాడు = కైకొను

ద

దంచనము — పెద్ద ఫిరంగి
దండ = భుజము
దండెత్తు = విజయార్థము సేనతో తరలు
దంశితము = మఱుపు దాల్చినది
దడములు = దట్టములు
దళ = కోఁత
దాత్ర = కొడవలియైనవాఁడా
దావవట్టు = దానముగొను
దీము = ఆకర్షకము
దును = దున్ను
దూపించు = దప్పిచే పీకనొందు
దొ = దవ్వు
ద్రుహిణజ = నారద
ద్వయము = రెండువాక్యములు (వైష్ణవుల యొక్క నారాయణ రహస్యము)
ద్వైతము = జీవేశ్వర భేదము

ధ

ధర్మము = లక్షణము

న

నంబి = పూజారి (విష్ణు పూజకుఁడు)
నప్త = మనుమఁడు
నయము = సులువు
నల్లదాసరిగాఁడు = తాబేలు
నాకు = అనకు
నాగరము = సొంటి
నాగవాసము = వేశ్యలమేళము
నాటి = పాదుకొని
నిగ్రహస్థాన = పరాజయహేతువు
నిట్టు = శుష్కోపవాసము
నిమితికాఁడు = బోయవాఁడు
నిర్వాణము = మోక్షము
నిశారజస్సు = పసుపుపొడి
నీరాజనము = నివాళి
నీర్వట్టు = దప్పి
నెత్తము = 1. జూదము
2. ఉమ్మడిబీడు
నెరవు = అగ్గము
నెరసెఁ = వ్యాపించెను
నెఱి = 1. విధము 2. ఆచారము
నెఱిక = కుచ్చెళ్లు
నెఱికురులు = కుటిలకుంతలములు
నెఱియలు = బీలికలు
నెఱుఁగు = ఒరుఁగు

ప

పంజరంబు = బురఖా, గవుసెన
పండించు = వంచించు
పట్టము = తిరువపరివట్టము
పదరులు = గద్దింపులు

మధూళిక = మధువు
మరుత్తృణము = ఇంద్రధనసువు
మర్కటము = సాలెపురుగు
మలుచుట్లు = తిరుగుడు మలులు
మహౌషధి = సొంటి
మానిని = శూరుడు
మాఱుమలయు = ఎదిరించు, సాటికివచ్చు
మానరము = అతిశయము
మిథము = పరస్పరము
మిహిక = మంచు
ముంజి = మొలత్రాడు
ముఱు = దుర్గంధము
ముల్లుచూపు = హెచ్చగు
మూరిండోవు = అతిశయించు, విజృంభించు
మూలమంత్రము = (నారాయణ) అష్టాక్షరి
మృత్యువు = (మనుష్య) సామాన్య ప్రమాదము.
మైపడి = సమ్మతి
మొఱగు = దాచు
మొగిల్పిరి = మబ్బువిడిచిన
మోటనము = నుగ్గుచేయుట
మోరు = శిఖరము
మోహము = అవిద్య
మ్రాన్పడు = ఏమియు తోచకుండు

య

యమి = (పరమ) హంస, ముని
యవసము = గడ్డి
యవసరాశి = గడ్డిమేటి, వామి
యామ్య = యమసంబంధమైన
యోగము = 1. చింతించుటలో నేర్పు
ధ్యానించుటలో నేర్పు
2. చిత్తనిరోధము,

ర

రంతు = శబ్దము, రచ్చ
రసము = రుచి
రాంకవము = బూర్నీసు
రాహూయమాణ = రాహువువలె (పాము వలె) నగుచున్న
రెంట = విరోధము
రెంటంపు = రెట్టనేతవస్త్రము
రెంటము = గోచి
రెయి = రేయి
రైవేశ్మ = ధనాగారము
రోహితము = కొరకు, ధనుస్సు
ఱిచ్చ = దిగులు
ఱొచ్చు = ఒరుల సంపర్కము

ల

లక్ష్మణ = పెంటిబెగ్గురు
లఘువు = గంతు
లడ్డిగ = సన్నమూతిపాత్ర
లది = అనురక్తి.
లస్తకము = వింటిపిడికట్టు
లాంపట్యము = లోలుపత్వము
లాచు = కాంక్షించు
లాతు = అధికము
లావరా = జలదారిమూయు పలక
లావణ్యము = ఉప్పందనము
లోగు = వెనుదివియు
లోహండి = వంటబిందె

వ

వంగఃళ్ళు = నీటిబొట్లు
వడిబెట్టు = శుద్ధముచేయు
వయస్సు = ఆయుస్సు
వరుగు = గద్ద
వర్షాభులు = కప్పలు

సేతువు = ఆనకట్ట
స్వామ్యు = ఆభరణములు
సో(కు = ప్రయాస
సోణాల్ = ముక్కెముకలు
స్థానికులు = దేవస్థానాధికారులు
స్రవంతి = 1. ఏఱు 2. ఇసుక గడియారము.

హ

హట్టము = అంగడి
హఠము = బలాత్కారము
హరి = కోపము
హసంతిక = కుంపటి
హావడి = ఉపద్రవము
హేవాకము = ఇచ్ఛ

శోధనము

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
ఉపోద్ఘాతము			
2	3	ఆఱి	ఆరి
9	26	డితో	డితితో
15	25	జ్గస్యకి	జ్గస్యచకి
20	23	సూల	స్థూల
21	1	వత్ప్రి	జిత్ప్రి
25	2	దజ్గి	దజ్గ
26	2	క్లేష	శ్లేష
29	8	రగి	రవి
33	9	చాఱ	చార
35	5	నాపి	నాస్తి
37	19	పితి	స్థితి
„	20	వాదము	వాదమ్ముఖ
38	25	రక్షి	రక్ష
		పుట్టి	పుట్టి
39	19	బరి	పరి
40	30	పెంచు	పెంచుకొం
ఆముక్తమాల్యద			
10	2	వీఁటి ఫీఁటి	పీటి పీఠి
12	18	సగ	నగ
22	4	సూష్మ	సూక్ష్మ
	22	మలు	మల్లు
	28	ద్లురు	ద్గురు
24	24	వేల	వేళ
26	12	ర్చున్	ర్చుచున్
29	13	వాఁటి	వాటి
34	28	బోఁబు	దోఁబ్బు
35	1	స్వస	స్వన
37	22	జజ్ఞా	జజ్ఞా
38	12	నాగ	నాక
48	15	న్నన్	వన్నన్

శోధనము

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
59	14	పరమ	పర
63	9	నాలె	జ్ఞాలె
66	22	రంబం	రుంబం
71	13	తన్ని	యన్ని
81	2	నేపె	పేపె
90	4	పీనఁబు	పీనంబు
91	9	దూఁగి	దూఁది
	11	పిత	పిత
110	2	ల్గడు	గడు
112	17	కాల్య	కల్య
121	5	బ్రాకెఁడు	బ్రాఁకెడు
	25	దోక	దోఁక
135	8	మెలిచె	మొలచె
140	27	పీవియు	పీవియు
	28	టగు	ట్లగు
148	24	వమచు	పనుచు
149	4	రతి	రత
150	20	గల్గెర	గగ్గెర
151	14	యాయట్ల	మాయట్ల
163	15	నెర	నెడు
	22	బుఁగొండు	బు గొండు
165	19	గుదియు	గుదియ
170	1	నెపంబుప	నెపంబున
	14	యసుబు	యుసుబు
176	19	తాంట	తాటం
177	5	రింవ	రింప
	6	క్మేను	క్పేను
178	21	కృదృ	కృద్మ